David J. Footman

KIZIL BAŞLANGIÇ

KIZIL BAŞLANGIÇ

ADAPA
yayınevi

AdapaYayınevi: 02
Tarih Dizisi: 02

Kitabın Adı: Kızıl Başlangıç
Özgün Adı: Red Prelude
Yazar: David John Footman
Özgün Baskı: Londra 1944

Çevirmen: Etem Avcı
Kitap Tasarımı ve Teknik Hazırlık: AdapaYayınevi
Grafik Uygulama: Onur M. Küçükkeçe

1.basım, 1.03.2005
ISBN: 975-9063-01-8

Matbaa: Sistem Ofset Bas. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Strazburg Cad. No: 7/A Sıhhiye-ANKARA
Tel: (0.312) 229 18 81 229 63 97 231 32 57

"Kitabın yayın hakkı Adapa Yayınevi'ne aittir."

Adapa Kültür Sanat Yayın Dağıtım Organizasyon San. ve Tic. Ltd. Şti.
06620 Kızılay-Ankara
Tel: 0312.432 25 18 ve 19
Faks: 0312.432 30 10
e-posta: adapakitap@yahoo.com

KIZIL BAŞLANGIÇ

Andrei Ivanovich Zhelyabov'un Yaşamı

David John Footman
Çeviren: Etem Avcı

ADAPA YAYINEVİ
Ankara, 2005

İÇİNDEKİLER

Teşekkür ve İthaf VI
Önsöz VII
BÖLÜM I / Bir Devrimcinin Geçmişi 1
BÖLÜM II / Okul ve Ülke 23
BÖLÜM III / Genç Mücahitler 45
BÖLÜM IV / Çıkmaz 67
BÖLÜM V / Misillemeler 89
BÖLÜM VI / Yeni Parti 119
BÖLÜM VII / İlk Saldırılar 141
BÖLÜM VIII / Bahar Kampanyası 161
BÖLÜM IX / "Taras" 183
BÖLÜM X / Devrimi örgütlemek 195
BÖLÜM XI / Son hazırlıklar 215
BÖLÜM XII / Bir Çar öldürülüyor 237
BÖLÜM XIII / Tutuklamalar 255
BÖLÜM XIV / Altıların duruşması 277
BÖLÜM XV / Son 301
EK / Devrimci Kim Kimdir 311
Kaynakça 332
Dizin 338

Teşekkür ve İthaf

Rus Devrimci Hareketleri'nde unutulmaz bir rol oynayan merhum tarihçi Vladimir Burtsev, bana, bugüne kadar yayımlanmayan çok miktarda ayrıntıyı verme nezaketini gösterdi. Erkek kardeşi A. V. Tyrkov'un hayat hikâyesine ilişkin notları için Bayan Harold Williams'a da teşekkür borçluyum. Aksi takdirde, bu kitap, kaynakçada belirtilen tezler olmadan, tamamen daha önceden yayımlanmış belgelere dayandırılmış olurdu. Kaynakları saptama ve takip işi pek çok kişinin yardımlarıyla kolaylaştı. Özellikle Bay Boris Nilolaevski, Doktor Rumanov, Sir Bernard Pares, Profesör E. H. Carr, Baron Meyendorf, Bayan Robert Smith, Doktor Rubakin ve Profesör Svatikov'u anmak isterim. Ayrıca İngiliz Müzesi, Londra Kütüphanesi, Paris Turgenyev Rus Kütüphanesi ve Londra Üniversitesi Kütüphanesi memurlarına da teşekkürü bir borç bilirim. Bu kitap, bu sıraladığım ve beni cesaretlendiren ve tavsiyelerini aldığım kişilere ithaf olunur. Bu kişilerin hakkını teslim etmenin yanı sıra şunu da ifade etmeliyim ki; herhangi bir yanlış fikir veya ifadenin yegane sorumluluğu bana aittir.

David J. Footman

Önsöz

On dokuzuncu yüzyıl Rus Devrimci Hareketi'nin en göze çarpan olayı, 1881 yılmda Çar II. Alexander'ın öldürülmesiyle doruğa çıkan *Narodnaya Volya* "Halkın İradesi" partisinin sürdürdüğü kampanyaydı. Lenin ve onun kuşağı bu kampanyamn etkisi altında yetişmişlerdir. Partiye, en son ve en genç katılımlar, Lenin'in ağabeyinin ölümü olan 1887 yılına rastlar. Mademki Batı Avrupa, Rus Devrimini insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabullenmeye hazırlamyor; *Narodnaya Volya*'yı ve onu kuran insanları araştırmak zamanı gelmiştir. Bu kitabın esas amacı budur. Burada, partinin meşhur olduğu dönemde başı çeken Andrei Ivanovich Zhelyabov ve yakın dostu Sonia Perovskaya'nın biyografisi ile birlikte dönemin devrimci mücadelesinden bir kesit anlatılmaktadır.

Zhelyabov, Kırım'da toprak kölesi bir ailenin çocuğu olarak 1850 yılmda doğdu. Kendisine okula gitme imkanı verildi ve bu arada Odessa Üniversitesinden burs kazanarak kendini yeterince gösterdi. Sevilmeyen bir profesöre karşı yapılan gösteri nedeniyle eğitimini tamamlayamadan okuldan atıldı. Kendi kuşağından pek çok kişi gibi o da sosyal sorunlarla ilgilendi. İşçiler için parasız seminerler düzenledi ve Odessa'daki fabrika işçileri ve köylüler arasında sosyalist fikirleri yaymak için didinip durdu. Bu etkinlikler onun 1871 yılında tutuklanmasına neden oldu. Sonra kefaletle serbest bırakıldı. Üç yıl sonra mahkemeye çıkarılarak delil yetersizliğinden beraat etti.

O tarihe kadar Zhelyabov, Rus Devrimci Hareketinin kıyısında, silik bir elemandı. Daha sonra ifade ettiği gibi, neredeyse, bir devrimci olarak bile kabul edilmiyordu. Yaşamından bu döneme ait çok az ayrıntı biliyoruz; onun biyografisini yazan kişinin, bu dönem sonrası olayları

anlaşılır hale getirmek için neler olup bittiğini açıklaması gerekir. 1879'da küçük bir grup, otoriter rejimin acımasız baskısına karşı, kendi görüşlerinin propagandasını yapabilecek koşulları yaratmak ve öncülük etmek konusunda faaliyette bulunmanın, umutsuz bir çaba olduğuna ikna oldu. Haziran ayında, yeni bir program ve izlenecek politika üzerinde karara varmak amacıyla bir konferans düzenlendi. Zhelyabov bu oluşumda yerini alarak, yeniden canlanacak olan *Narodnaya Volya* Partisinin daimi üyesi oldu. Partinin amacı Rusya'mn mevcut hükümetini düşürmek ve kararlaştırdıkları gibi Çar II. Alexander'ı resmi olarak ölüme mahkûm etmekti.

1879 yılı sonbaharında ve 1880 yılı baharmda Zhelyabov, Çar'm hayatına kast eden bir dizi gözü kara eylemin organizasyonuna ve gerçekleştirilmesine katkıda bulundu. Bu eylemler sonuçsuz kaldı. 1880 yazı ve sonbaharında, parti, öncelikli olarak tüm mesaisini, rejimi yıkmaya yetecek güçlü bir organizasyon yaratmaya adadı. Ordunun ve şehirdeki fabrika işçilerinin, gerçekleşebilecek bir devrim için çok önemli olduğunu ilk fark eden Zhelyabov'dur. Onun asıl amacı işçileri ve askerleri canlandırmaktı. Bu arada Çar'ı ölüm cezasma çarptırma fikrinden vazgeçilmemişti. Kasım ayında iki parti üyesi idam edildi, bunun üzerine yoldaşları daha fazla beklememe kararı aldılar ve bu en önemli eylemlerinde başarıya ulaşmak amacıyla derhal hazırlıklara başladılar.

Olayı esas örgütleyen Zhelyabov 'du. Bu arada önde gelen arkadaşlarından birini kaybetmiş ve İmparatorluk yönetimine karşı amansız bir savaşa koyulmuş genç kadın ve erkeklerden oluşan küçük bir grubun, resmen değilse bile fiili lideri olmuştu. Bütün kış boyunca hazırlık çalışmalarına hız verildi. Şubat ayı sonunda Zhelyabov tutuklandı. Ancak, plan o güne kadar tamamlanmıştı: Sonia Perovskaya'nm yönettiği saldırı sonucu II. Alexander 1

Mart'ta[1], başkentin ana caddelerinden birinde bombalanıp öldürüldü.

Perovskaya 10 Mart'ta tutuklandı. O, Zhelyabov ve dört arkadaşı ay sonunda Senato önünde yargılandılar. Davanın şüphe götürür bir tarafı yoktu ve mahkûmlar Nisan ayının 3'ünde halka açık bir meydanda asıldılar.

Çar'ın öldürülmesi, ses getiren taktiksel bir başarıydı; partinin saygınlığını doruklara çıkardı. Ancak kayıpları itibariyle zafer, çok pahahya mal olmuştu. Kalanlardan hiç biri, yitirilen liderlerin yerini dolduracak nitelikte değildi. Güvenlik ile ilgili detaylardaki dikkatsizlikler ve bazı zayıf üyelerin polise yaptıkları itiraflar, tutuklama üstüne tutuklamalar getirdi. Geride kalanlar mücadeleyi sürdürmek adına umutsuz eylemlere giriştiler. Ancak her biri teker teker yakalandı. 1887'de parti darmadağın edilerek İmparatorluk, III. Alexander'la baskıcı ve gerici rejimi tekrar kurdu.

Narodnaya Volya'nın yıkılışına, bir bakıma, devrimci mücadelede kaçınılması gereken tedbir eksikliği, bazı üyelerinin dikkatsizliği, diğerlerinin de sıkı polis denetimlerine karşı koyamamaları sonucu kadrolarda meydana gelen psikolojik çöküş neden olmuştur. Daha önce de yapıldığı gibi; mağlubiyeti, bir silah olarak seçtikleri şiddet yöntemlerine yüklemek, sadece şu şekilde açıklanabilir: Terörist faaliyetler insan unsuru üzerinde aşırı bir baskı yaratır ve bu nedenle, daha yüksek düzeyde bir suikast tekniği gerektirir. *Narodovoltsi*'deki profesyonel devrimci militanlar öncüydüler ve diğer öncülerle aynı kaderi paylaştılar. İstekli, iyimser ve sabırsızdılar ve eylemleri sonucu karşılaşmış oldukları sorunların güçlü-

[1] Eski takvimde 1 Mart; yeni takvime göre 13 Mart. Tüm tarihler bu kitapta eski takvime göre verilmiştir.

günü idrak etmeyi ancak acıklı deneyimlerle öğrenebilmişlerdi.

Bu kitap, Zhelyabov ve arkadaşlarının neden ve nasıl, kendi özgün reform politikalarından vazgeçerek devrimci teröristlere dönüştüklerini; ne yaptıklarım, neler hissettiklerini ve onlara ne olduğunu ortaya koymaya yönelik bir çabadır. Bu kitap, ideolojik bir taraf olmak yerine, onların kişisel deneyimlerini göz önünde tutarak yazılmıştır. Yazarın olaylara böyle yaklaşmasımn nedeni, elbette, Zhelyabov ve Perovskaya'nın hikâyesinin, devrim tarihinin büyük bir romantik dramı olmasından değildir; böyle yapmamış olsaydı zaten arabayı atm önüne koşmuş olacaktı. Biz hepimiz, devrimciler ve diğerleri, her şeyden önce insanlar, daha sonra teorisyenler olmak üzere şunu bilmeliyiz: Politik amaçlarımızı ve mücadele yöntemlerimizi belirlemede, mizaçlarımız ve duygusal deneyimlerimiz, katı mantık yürütmelerinden daha fazla rol oynarlar.

Bu kitap, Zhelyabov 'dan sonra ne olduğuyla değil, onun yaşadığı dönemle ilgilidir. Fakat şu kadarı söylenebilir. *Narodovoltsi*'nin mücadelesi 'boşa geçen bir fedakarlık pratiği'nden daha fazlasıydı'. Bu mücadele, muazzam İmparatorluk mekanizmasına ve mevcut sosyal yapıya karşı verilen topyekûn savaşta bir deneyimdi. Bu, Rus halkına daha iyi bir dünya kapısı aralayabilmek için geçerli tüm ikna ve güç yöntemleriyle yapılan bir kalkışmaydı. *Naradovoltsi*'de bulunanlar, kendini davaya adamak, politik yapılanmadaki acımasızlık ve uygulamadaki pratiklik gibi Ruslara özgü motiflerle, önceden belirlenmiş görevleri yapmaya koyuldular. Başarısız oldular. Fakat hatalarıyla geride kalanların yararlanacağı bir ders bıraktılar. Hatta daha da fazlasım gerçekleştirdiler. Devrim, pratikte duygusal bir ilham kaynağı gerektirir; disiplin, cesaret, fedakarlıklarla dolu bir mücadele geleneği... İşte *Narodovoltsi*'nin sağladığı buydu. Zaman ilerle-

dikçe mücadele yöntemleri, politik teorileri ve alışkanlıkları eskimeye, "modası" geçmeye başladı. Yaşamları, onlardan sonra gelen tüm genç erkek ve kadınlar için bir meydan okumaydı. Onlar bir mücadele alanı yarattılar. Bu da, onların, davaya canı gönülden yaptıkları büyük bir katkıdır.

Zhelyabov:
"Tarih çok yavaş ilerliyor. İtmek gerekir."

BÖLÜM I

Bir Devrimcinin Geçmişi

I

Kviatkovski[2] yakalanıp asılınca, arkadaşları gizli devrimci gazeteye onun hakkında bir biyografi yazmaya koyuldular. Kviatkovski'nin geçmişi hakkında ne kadar az şey bildiklerini fark etmeleri onları üzmüştü. O zamanlar aktif bir devrimcinin ortalama ömrü yaklaşık bir yıldı. Gelecekte daha fazla kayıp vermeleri kaçınılmaz görünüyordu. Tekrar aynı hataya düşmemek için editörler çağdaş gazetecilik usullerine uymaya ve derhal biyografi yazılarını hazırlamaya karar verdiler. Grup liderlerinden otobiyografilerini yazmalarını istediler. Zhelyabov'un otobiyografisi bugüne kadar korunmuştur. Bu, onun aile geçmişi ve ilk zamanlarına ait tek kaynağımızdır.

Ailesi aslen, Kuzey Rusya'daki Kostroma vilayetindendi. Onlar Stein adındaki bir beyin mülkünde çalışan ev serfleriydi. Stein, Napolyon Savaşlarından kısa bir süre

---

[2] Kviatkovski ve diğer arkadaşları ile Zhelyabov 'un akranlarına ilişkin biyografik bilgiler kitabın sonundaki "Devrimci Kim Kimdir" bölümünde verilmiştir.

sonra Kırım'da aldığı çiftliğe yerleşmek üzere Kuzeyden ayrıldı. Uzun konvoylar halindeki yük katarları ve tüm ev ahalisiyle birlikte, acele etmeden, eski tarzda bin millik bir yolculuk yaptı. Son olarak bu biyografinin kahramam olan Andrei Ivanovich'in iki büyükbabası olan aşçı Zhelyabov ve evin uşağı Frolov gruba dahil oldu. Zhelyabov zaten evliydi. Grup, Stein'in akrabalarımn bulunduğu Podolsk vilayetinde birkaç hafta mola verdi ve Frolov burada komşu köylerden özgür bir Kazak kızıyla evlendi. Bundan böyle gelin elbette Stein ailesinin bir parçasıydı ve Kırım'a hareket ettiklerinde o da kocasıyla beraber gitti.

Stein'in, yetişkin ve yeni evli iki kızı vardı. O zamanlar varlıklı ailelerin evin serflerini çeyizin bir parçası olarak vermesi âdettendi. Böylelikle, Zhelyabov ve hanımı, Feodasia ve Kerch'in tam ortasında bulunan Sultanovka'da bir çiftliği olan Nelidov ailesinin hizmetine girmiş oldu. Frolov ailesi, Lampsi adında birisiyle evlenen Stein'in ikinci kızı ile gitti. Lampsi, Anadolulu bir Rum'du. Rusya'ya geldiğinde, at satıcısı olarak işe başlamış ve servetini Rus Ordusu ile yaptığı anlaşmalarla edinmişti. Servet sahibi olarak "soylular sımfına" kabul edilmek için çalışmış ve böylece köle sahibi olabilme hakkını elde etmişti. Lampsi'nin bir kızı oldu ve bu kız da, Lorentsov adındaki birisiyle evlendi. Frolov ailesi bir kez daha çeyizin parçası oldu ve Kashki-Chekrak'da bulunan Lorentsov mülküne taşındılar. Lorentsov da Anadolu Rum kökenliydi. Babası, çalışma hayatına eski eser duvarcısı olarak çok yoksul bir şekilde başlamıştı.

Hem Zhelyabovlar hem de Frolovlar çoluk çocuğa karıştılar. Zhelyabovların kızı, ev hizmetçisi oldu. En büyük oğluna mutfakta bir iş verildi; kaçıp aylarca serseri gibi yaşadı ve sonunda bir çiftçi tarafından evlat edinildi. İki yıl sonra polisler onu yakalayıp zincirlenmiş vaziyette geri getirdiler. Kardeşlerinden diğeri de firar etti. Sımrdan

Tuna yöresine geçerek orada kaldı. Üçüncü kardeş Ivan, işi öğrenmesi için Alman bir bahçıvamn yanına verildi. Bu durum, sahip olduğu belli sayıdaki ev serflerinin eğitimlerini karşılayabilecek her bey için adettendi. Ivan çalışkan bir öğrenciydi. Aynı zamanda terbiyeli ve saygılıydı. Geri dönüşünde baş bahçıvan yapıldı, hatta zaman zaman kâhya olarak görev yaptı. Nelidov ise bir subaydı ve o zamanlar Simferopol'da görev yapıyordu ve Ivan Zhelyabov belirli aralıklarla çiftlik hesaplarım sunmak ve talimat almak için oraya çağrılıyordu. Bu yolculuklarmın birinde Kashki-Chekrak'dan geçti ve babasının eski hizmetçi arkadaşı Frolov'u ziyaret etti. Frolov'un ailesiyle tanıştı ve kızlarımn birine âşık oldu.

Kısa bir süre sonra Ivan Zhelyabov, Nelidov ile *obrok* üzerinden çalışmak üzere anlaşma yaptı. Böyle anlaşmalar oldukça yaygındı: Serfe, kendi hesabına çalışması için yetki verilir ve bu ayrıcalık için o da efendisine *obrok* denilen yıllık belirli bir ücret öderdi. Ivan, hâlâ Frolov'un kızıyla evlenmeye kararlıydı. O devirde köylüler arasında aşk ilişkileri neredeyse duyulmamış bir durumdu ve farklı ailelere ait serflerin birbirleriyle evlenmesi çok ciddi sorunları ortaya çıkarıyordu. Her iki efendinin de izinlerinin alınması gerekiyordu ve gelinin efendisi bayan bir hizmetçisini kaybetmeye razı olamazdı. Fakat Zhelyabov kararlıydı. En sonunda 500 rubleye izni elde etti. Şöyle ya da böyle parayı bir araya getirmeyi başardı. Para ödendi ve evlilik gerçekleşti. Bu, zamamnda, bir köylü için çok büyük bir paraydı. Evliliği, katı geleneksel âdetten uzaklaştığı tek hadiseydi. Sonraki yıllarda akşamları sobanın yanma oturarak karısına bakacak ve oldukça dalgın bir şekilde 500 ruble için iç çekecekti. 1850'de ilk çocukları Andrei Ivanovich Zhelyabov dünyaya geldi.

II

Toprak serfinin, köylünün, belirli geleneksel hakları vardı. "Mir" denilen köy komününün ortakçılarıydılar. Yerel idareye ait arazinin devresel dağıtımında söz sahibiydiler. Taksim edilmiş arazinin işlenmesi kendilerine aitti. Göze çarpan belirli bir mevkii vardı. Çalışma ve vergi zorunluluklarını yerine getirdikleri sürece kendi hayatları kendine aitti. Diğer taraftan ev serfleri ise, Zhelyabov'un babası gibi dışarı gitmesine ve *obrok* sistemiyle çalışmasına izin verilmediği sürece, gece gündüz efendisinin insafına kalmış durumdaydı. Bu ilişki her iki tarafı kaçınılmaz derecede karamsar kılıyordu. Fakat ev serflerinin köylüye göre bir avantajı vardı. Bir günü bir gününü tutmayan gelire sahip normal bir köy beyinin ev ahalisi genellikle karınlarını doyuracak bir şeyler bulmayı başarabiliyorlardı.

Hem Rus hem de yabancı çağdaş gezginler sürekli olarak kırsal kesimlerdeki Rus köylüsünün sıska beden yapısından bahsederler. Bu durumu sürekli kötü beslenmeye yormuşlardır. Kötü beslenme elbette 19. yüzyıl Avrupa'sında oldukça yaygındı, fakat özellikle Rusya'da yaygın olmasımn çeşitli nedenleri vardı. Bunlardan başta geleni serflikti. Bu sistem, toprak sahiplerinin çalışanlarını kaybetmelerini önlemek, vergi toplamayı kolaylaştırmak ve orduya asker tedarik etmek amacıyla köylüyü bölgesinde kalmaya mecbur etmiştir. Ama köylünün kuşaklar boyu doğduğu köye bağlı kalması, dönüm başına düşen nüfus miktarına değil, dönüm başına düşen ürün miktarına göre tarımsal bir fazlalığa yol açmıştır. Birçok bölgede toprak geçinmeyi sağlayacak derecede ürün vermiyordu. Çiftçilik metotları ilkeldi; modern teçhizat, profesyonel bilgi ve yeteri kadar sermaye yoktu. Köyün içki satıcısı ve tefecisi bilinen rollerini oynuyordu. Kötü beslenme, cahillik ve pislik beraberlerinde salgınları, akci-

ğer ve deri hastalıklarım getirmişti. 1871 ile 1879 arasındaki istatistikler bütün Rusların %45'inin 60 yaşma kadar yaşayabildiklerini göstermektedir.

Yaygın ve gittikçe artan yoksulluk kaçımlmaz olarak köylüler ile diğer sınıflar arasındaki ilişkileri etkiledi. Manastır sistemine bağlı olmayan rahiplere bakarsamz, kilise bağışları önemsenmeyecek kadar azdı. Mahalle papazı vaftiz, cenaze ve evlilik törenlerinden ne kadar kazanabilirse onunla geçiniyordu. Yoksul ve hemen hemen aynı oranda cahil köylüler ile papazlar arasındaki bitmez tükenmez pazarhk, şantaj ve düzenbazlık; köylüler üzerinde, Rus kilisesinin ahlaki ve eğitsel etkisini kırmıştır. Köylü için Cennetteki Tanrı merhametli, kudretli ve her şeyi bilendi, fakat Tanrının yeryüzündeki temsilcisi bir o kadar cimri ve dolandırıcı olan mahalle papazıydı.

Bir kez daha ekonomik faktör, efendi ile serf arasındaki ilişkilerde ağır sorunlara yol açtı. Rus toprak sahipleri zengin kişiler değildi. Elbette paralarım Avrupa başkentlerinde saçıp savuran ve varlıklı Rus soylusu mitini yaratan az sayıda kişi vardı. Yine az sayıda Prense bağlı eski aileler ve çoğu yabancı kökenli Saray tayfası vardı. Fakat bunlar beraberce "nüfuslandırılmış topraklara" sahip olma, yani serflerin efendisi olma hakkından memnun olan 350 bin kişiden oluşan "özel (kalıtsal olmayan) soylular sınıfı" ile 600 bin kişiden oluşan "kalıtsal soylular sımfını" oluşturmaktaydı. Soylu, Rusça'da "*dvoryanin*" anlamına gelir, yani otokratın hizmetçisi ya da saraylısı demektir. Aslında soylu sımfına girmek, çoğu zaman İmparatorluğa hizmetle elde edilmişti. Bir defasında, teğmenden yukarıya doğru tüm görevli subaylar ve memuriyette bunlara karşılık gelen tüm sınıflar soyluluklarını varislerine devretme hakkıyla beraber otomatikman soylu sımfına girmişlerdi.

Bu muazzam sımfın büyük bir bölümü hiçbir suretle Avrupai anlamda aristokrasi değildi. Bir kez, kendi paraları yoktu. Toprak sahiplerinin toprakları sadece kazanç elde etmek amacıyla kullanılıyordu ve o sıralar bazıları ehil çiftçi ya da özenli tasarrufçulardı. Nüfuslandırılmış topraklara soyluların sahip olmasımn yasaklanması, arazilerin varlıklı tüccarlarca satın alınmasım önlemiş ve dolaysıyla bu şekilde tarıma sermaye yatırımı da engellenmişti. Çok az toprak sahibi borçsuzdu. 1861'de, yani serfliğin kaldırılması sırasında, özel şahıslara ait serflerin 2/3'ü devlet bankasına taahhüt edilmişti.

Zor zamanlar acımasız toprak sahipleri yaratır. Daha yoksul toprak sahibinin, ailesinin ve serflerinin hayat standartlarını yükseltebilme şansı yoktu. Ekonomik şartlar çok kötüydü; kendi canlarım kurtarmak için serflerini acımasızca sömürmek zorundaydı. Araziyi işletmesi için titiz bir Alman veya Yahudi kâhya işe alındığında, serflerin kaderleri daha da acınası hale geliyordu. Bazen ilişkiler, yaradılıştan gelen Rus erdemliliği ve hoşgörüsüyle kolaylaşıyordu. Fakat efendi ve serf arasında gerçek bir sadakat bağı yoktu. Eğitim, menfaat ya da gelenek birliği yoktu. Köylü, hiçbir zaman serfliği benimsememişti. Gelenekleri, yukarıdan kendisine dayatılmış olarak çok eski zamanlara dayanıyordu ve körü körüne ama ısrarla, İmparatorluk adaletinin, toprakları ipoteksiz bir şekilde kendisine iade edeceği günü bekliyordu. Köylü memnuniyetsizliği, 17. yüzyılda Stenka Razin ve 100 yıl sonra da Pugachev yönetiminde artmış ve İmparatorluğu sarsan ayaklanmalara neden olmuştu. Her iki ayaklanma çok kan dökülerek bastırılabilmiş, yine de etkisi süregelmişti. Yönetici sımflar böyle bir hareketin tekrarlanmasından sürekli endişe ediyorlardı. Köylü öfkeli ve uzlaşmaz tavrını sürdürdü, ancak direniş gösteren ilk insanın kafasım kaybettiğini öğrenmişti.

Soylulara gelince, elbette onların payına düşen köylülerinkinden daha iyiydi. Diğer ayrıcalıklı sınıflarla beraber kelle vergisi, askerlik hizmeti ve fiziksel cezadan bağışık tutulmuşlardı, ama ulusal meselelerde yer alan bir sınıf olarak üstlendikleri rol Avrupa'da her hangi bir devletteki benzerlerinden çok daha sımrlıydı. Toprak sahipleri, kendi arazilerinde vergi ve asker toplayan memurlardı. Bu, yaptıkları tek işti. Muhtemelen taşralı orta sınıfın yerel meselelerde üstlerine düşeni yapmaları düşüncesiyle Büyük Katerina'nın kabul etmiş olduğu yerel "soylular meclisleri" vardı. Fakat kamu hizmeti geleneği yoktu; soylular sınıfı, kendi menfaatlerinin korunmasında bile, niceliksel olarak çok büyük ve bölünmüş olmaları nedeniyle birleşememekteydiler. Soylular meclisinin, arada sırada bir araya gelme ya da yemek yeme bahanesi dışında hizmet için toplanmak gibi bir amacı yoktu. Büyük ya da küçük bütün kamu işleri, otokratm yönetim organlarımn tekelindeydi.

1850 Rusya'sı otoriter bir devletti. En belirgin özelliği herhangi bir kabinenin olmaması, sadece 'Bakanlar Komitesi'nin olmasıydı. Müşterek sorumluluk sahibi bir kabine, Çarın gücünün azalması anlamına gelebilirdi. Çar, halkının atasıydı ve halk ise Çarın gözünde olgunlaşmamış, tecrübesiz ve herhangi bir girişimde güvenilmezdi. Fransız devrimi ve Napolyon devri, Avrupa tarihinde yeni bir sayfa açmıştı ve Çar I. Alexander yüzyılın başında bazı reformlara yönelmişti. Bu reformlar, sabırsız vatandaşları için yeterince kapsamlı değildi. I. Nicholas'nın tahta çıkmasıyla Dekabrist ayaklanması patlak vermişti. Ayaklanma bastırılmış, fakat reform ve devrim, genç çarın aklına çıkmayacak biçimde yer etmiş ve bundan sonra tüm enerjisini ve yeteneğini sahip olduğu otoriteyi sertleştirmeye adamıştı.

Yüzyıl boyunca halkın refahını etkileyen en ufak yasa imparatorluğun insaf ve onayına bırakılmak zorundaydı. Tomsk'daki dul bir kadının merhum kocası anısına hastaneye bir karyola bağışlamaya yeltenmesi halinde ya da Besarabya'daki bir polis karakolunun bacasının tamiratı gerektirdiğinde, uygun yerel yöneticiler aracığıyla Petersburg'daki yetkili bakanlığa başvuru yapılmak zorundaydı ve gerekli onay alınmadığı sürece hiçbir şey yapılamazdı. Bu merkeziyetçilik doğal olarak taşradaki memurların inisiyatif kullanmalarını engelledi ve aynı anda her yerde devlet müdahalesinin devam etmesi için korkunç bir bürokrasiyi beraberinde getirdi. Bu devlet mekanizmasını işletecek uzman personel eksikliği ülkenin trajedilerinden biriydi.

Yetmişlerde merkezi eyaletlerdeki bir araştırma buradaki tüm devlet çalışanlarının (Eğitim ve Adalet Bakanlıklarında çalışanlar hariç) % 2'sinin üniversite, % 6'sının lise, % 12'sinin ilköğretim eğitimi ve geri kalan % 80'nin ise hiçbir eğitim almamış olduğunu ortaya çıkardı. Açıkça görülüyor ki, bunlar karmaşık yönetim mekanizmasını yürütecek insanlar değillerdi. Kapının yolsuzluklara açılacağı belliydi. İşin doğrusu yolsuzluk meşrulaşmıştı. Pasaport çıkartılmasından demiryolu imtiyazının onayına kadar tüm resmi işler, bir ya da daha fazla memura verilen rüşvete bağlıydı. Ne taşradaki kapıcı hediye almak için çok önemsiz, ne de, birkaçı hariç, mahkemedeki görevliler çok önemliydiler. Memur maaşları düşüktü –Ruslar genelde sabırlıdırlar– ve rüşvet aldığı kişiyi aldatan memurların karıştığı birkaç olay dışında kamuoyu öfkeli değildi. Aslında rüşvet bir nimetti; çoğu kez imkansız, çelişkili kuralların üstesinden geliyor ve insanların işlerini halletmesine olanak veriyordu. Eski moda kaygısız Rus memuru, hiçbir yerde asla kimseden para almayan ve her zaman her şeyin

yasalara harfiyen uymasında ısrar eden Baltık eyaletlerindeki dürüst bir Alman'dan daha ünlüydü.

Romanovlar ve danışmanları bürokrasideki aksaklığın tamamen farkmdaydılar. Hiçbir yer daha kapsamlı önlemlerle doğru ve yeterli koruma altına alınmamıştı. Besarabya polis karakolundaki bacanın tamiratında, yerel polis memuru ve yerel müteahhidin küplerini doldurmalarım engellemek için, adeta bir dehlizi andıran plan, teklif, tahmin, komisyon, inceleme ve rapor aşamalarının tümünü düzeltmek gerekiyordu. Ne var ki, aslında sonuç Kishinev ve Petersburg'daki masa gözlerine takılıyor ve çıkış yolları üretmek de eşsiz Rus yaratıcılığına olanak sağlıyordu. Kontrol üzerine kontroller, sadece karmaşıklık yaratıyor ve yolsuzluk bu karmaşıklıkta gelişiyordu. İşin ash ise memurların çok güçlü bir şekilde kök salmasıydı. Onlar otokrasi için gerekliydiler. Otokrasi bunu biliyordu ve bu kişileri çok da itip kakmaya cesaret edemiyordu.

Memurlar doğal olarak birbirlerini koruyorlardı. Hepsi, yetkilerini dış dünyaya karşı koruyarak oyalamyorlardı. Hiçbir ınemur amirinin rızası olmadan dava edilemezdi ve bu rıza, elbette nadiren verilirdi. Bu dayamşma, ilk adım ve ilerlemede kendi başına etkili bir frendi. Bir kişi çok etkiliyse, meslektaşlarının maskesini düşürürdü. Eğer bir suiistimali önlemeye çalışırsa veya bazı reformlar getirmeye kalkışırsa başka birinin süregelen ek gelirini kaçmılmaz olarak tehlikeye düşürüyordu. Böyle bir kişi, hem eşitlerine hem de amirlerine karşı bir tehditti ve onu yola getirmek için tüm baskı ve engelleme güçleri kullamlıyordu.

Bu sonsuz güç sahibi, her zaman hazır ve nazır ve keyfi bürokrasi genelde sevilmiyordu. Köylü Çar'a karşı saygısını, tıpkı tanrıya olduğu gibi koruyordu; ama memurlardan, rahiplerden korktuğundan daha fazla korkuyor ve onlardan hoşlanmıyordu; memurlarm daha tehlikeli olduğunu deneyimleriyle öğrenmişti. Eğitimli sınıfın hiçbir

şeye saygısı yoktu, –Rusların tenkitçi bir anlayışı vardır– fakat onlar da memurları daha fazla seviyor değillerdi. Polisle sorun yaşamamak İmparatorluk ahalisinin çok büyük bir bölümünün temel endişeleriydi.

19. yüzyıl Rusya'sı klasik "polis devleti" örneğidir. Polisin, halk karşısında organize gücü, yetkisi ve müdahale alam çok genişti. Cesur ve çağdaş bir gazete, araştırma yapması için bir avukat tutmuş ve imparatorluk kanunlarının en az 5075 maddesinin doğrudan polisin görevleriyle ilgili olduğunu saptamıştı. Polisin kontrolü daha fazla elinde tutmasım sağlamak için, imparatorluk sınırları içinde herkesin polis pasaportuna sahip olması gerekiyordu. Bu, her yolculuk için gerekliydi. Herhangi bir ikamet değişikliğinde gösterilmeliydi. Hancılar ve kapıcılar polisin emri altındaydılar; varışları, ayrılışları ve kalanların yaptıkları her özel faaliyeti rapor etmek zorundaydılar.

Sıradan polisten daha çok korkulan kurum ise, Çar'ın özel kalemine bağlı Üçüncü Daire'ydi. Bu kurum Jandarma ve Gizli Polis Teşkilatım kapsıyordu. Üçüncü Daire'nin başkanı bu sebeple Bakanlar Komisyonunun üyesiydi ve gücü bütün devlet bakanlarından daha fazlaydı. Üçüncü Daire'nin görevleri, diğer devlet dairelerini kontrol altmda tutmak ve özellikle de rejimi, zararlı politik faaliyetlerden korumaktı. Üçüncü Daire yalmzca Çar'a karşı sorumlu olarak gizli çalışıyordu ve yasal sebep ve yargılama olmaksızın tutuklama, hapsetme ve sürgün etme yetkisi vardı.

"İnsanlık" der, sonraki dönemde otokrat düşüncenin en büyük savunucusu Pobyedonostsev, "Tanrı insanlığa çok etkili bir güç vermiştir; eylemsizlik. Tıpkı bir gemideki safra gibi eylemsizlik de, insanlığı kendi tarihindeki buhranlarda ayakta tutar." İnsanların eylemsizliği ve polisin sonsuz gücü, uzun I. Nicholas devri boyunca süren Rus toplum yapısında da aynen devam etmiştir. Fakat Kırım

Savaşının şoku, bu heybetli dış görünüşün ardında yatan yetersizlik ve çürümeyi ortaya çıkarmıştı. Yeniliklerin yapılması gereği açıkça ortaya çıkmıştı.

III

Önde gelen Rus aydınlarına göre I. Nicholas, rejimin zalim, baskıcı ve geri kalmış yapısını temsil etmekteydi. Batı Avrupa'ya ilk siyasi göç dalgası, I. Nicholas döneminin son yıllarına rastlamaktadır. Bu ilk siyasi göçmenler arasında en çok göze çarpan kişi Alexander Herzen, 1855 yılmda Twickenham'daki yeni evindeydi. Mart ayının başlarında bir sabah The Times dergisini açtı ve Çarın ölüm ilanım okudu. Haber, içini tarif edilemez bir hisle kaplamıştı. Herzen bu olayı, tıpkı omuzlarından koca bir yükün kalkması şeklinde tarif etmektedir. Kendini aniden on yıl daha genç hissetti. Elbisesini giyinip aceleyle, arkadaşı Engelson'a haberi vermek için dışarı çıktı. Fakat Engelson The Times'ı çoktan görmüştü ve o da Herzen'e anlatmak için yola çıkmıştı, Herzen'in bahçe kapısında karşılaştılar ve eve geri girdiler. Bir müddet sonra diğer arkadaşları da geldiler: Ruslar, İngilizler, Polonyalılar ve Almanlar. Sevinç gözyaşları içinde birbirlerine sarıldılar. Herzen yeni devrin başlangıcı şerefine şampanya getirtti ve evde bulunan kadınlar büyük bir zafer yemeği hazırlamak için mutfağa geçtiler.

Ziyafet sonrası, Thames nehrine kadar uzanan bahçeye çıktılar. Üstü başı yırtık pırtık birkaç küçük çocuk nehir kenarında oyun oynuyordu ve hâlâ sevincini kontrol altına alamamış Herzen, çocukları yanma çağırdı ve onlara nutuk çekmeye başladı. Bunun, büyük bir olay, bir zafer günü olduğunu ve kendisinin ve onların büyük düşmanı Çar Nicholas'ın öldüğünü söyledi. Cebindeki bütün gümüşlükleri çıkarttı ve çocuklara, bu paralarla şeker

almalarını söyledi. Çocuklar şaşırdılar ve sevinç içinde bağırmaya başladılar: "Hurra, hurra, Çar öldü." Bu sevinç diğer çocukları da etkiledi. Herzen'in misafirleri de ceplerini boşalttılar ve kısa sürede nehir kenarındaki yolda büyük bir kalabalık oluştu. Herkes bağırıp şarkı söylüyordu. Bira şişeleri elden ele dolaşırken, birisi bir laternacı çağırdı. Dans ve coşku saatlerce devam etti.

Herzen Twickenham'da yaşadığı sürece ne zaman yürüyüşe çıksa, küçük çocuklar şapkalarını çıkararak onu selamlıyorlardı: "Çar öldü. Hurra!"

IV

Sultanovka ile Sivastopol arası yaklaşık yüz mildi, fakat Zhelyabov'un otobiyografik ifadesinde Kırım savaşından hiç söz edilmemektedir. Çocukluk hatıraları onun yaklaşık beş yaşında olduğu dönemde başlamaktadır. O günlerde malikanede başka çocuklar da olduğundan, kalabahğı azaltmak için onu Kashki-Chekrak'taki büyükanne ve büyükbabası Frolovlar'ın yanına göndermişler. Üzerinde ciddi etkililer bırakan dört yıl boyunca orada kalmış.

Yaşlı Frolov'a, uzun süren hizmeti karşılığında ödül olarak özgürlüğü verilmiş ve karısıyla beraber büyük evden ve köyden az uzakta, tavuk kümesinin arkasında bir kulübede yaşamaya başlamışlar. Diğer Frolovlar ise büyük evde hizmetçi olarak çalışmaya devam ediyorlardı. Andrei'nin teyzesi Lyuba, dikiş işlerinden sorumluydu; amcalarından birisi uşaktı. Lorentsov sert bir efendiydi. Koca gövdesinden dolayı "Bir buçuk" lakabıyla anılan ve icra iflas memurluğu yapan Dmitri adında birisi vardı. Köylüler ondan korkarlardı. Andrei, zaman zaman amcasının kamçılanmak için ahırlara götürüldüğünü görür ve içerden çığlıklarını duyardı.

Büyükanne Frolov, özgür bir Kazak olarak doğmaktan hâlâ gurur duyuyordu. Andrei'ye Kazak şarkıları öğretiyor ve köyü hakkında sonu gelmeyen hikâyeler anlatıyordu. Zhelyabov tüm yaşamı boyunca taşıdığı Kazak kanının bilincindeydi. Fakat Zhelyabov üzerinde daha büyük bir etki bırakan yaşlı Frolov'du. Yaşlı adam ince, çok uzun boylu ve uzun kır sakalıyla oldukça heybetliydi. Aşırı dindar ve mezhebine bağlı biriydi. Zhelyabov daha sonraları, biraz büyükbabasma benzediğine inanıyordu. Büyükbaba eski kilise yazmalarım okuyabiliyordu ve yarım düzine kutsal kitabı vardı. Kendini torununa adamıştı ve ikisi ayrılmaz olmuşlardı. Beraber yürüyüşe, ormana ağaç kesmeye gidiyorlar ve yaz akşamları kulübenin kapısmda oturuyorlardı. Yaşlı adam tüm zamanını çocuğun eğitimine adıyordu. Andrei eve döndüğünde kilise yazmalarını okuyabiliyor ve tüm ilahi kitabım ezbere biliyordu.

İleriki yıllarda en berrak şekilde hatırladığı olay yedi yaşındayken gerçekleşmişti: Bir akşam geç vakitte büyükbabası ve büyükannesiyle sobanın yamnda otururlarken, Lyuba içeri dalmıştı. Solgun, hıçkırıklar içerisinde ve üstü başı darmadağınıktı. Arka arkaya sorular soruluyor ve manasız cevaplar veriliyordu. Andrei ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. Sonra büyükannesi bunu fark etti ve onu yandaki odaya sokarak kapıyı kilitledi. Kapıya yaslanarak dinledi, fakat sadece anlaşılmaz sesler duyuyordu. Daha sonra dışardan gelen ayak seslerini, kulübe kapısımn açılmasını ve "Bir buçuk" Dmitri'nin sesini duydu. Sonra bir gürültü koptu. Ardından, Lyuba'yı da yanına alarak Dmitri dışarı çıktı. Çocuk, Lyuba'ya çok düşkündü. Kapıyı yumruklayarak bağırdı: "Teyzeme ne yapıyorlar?" Hiç kimse onu dikkate almamıştı. Tamamen bitkin düşene kadar yumruklamaya ve bağırmaya devam etti. En sonunda yerde uyuyakaldı.

Ertesi sabah, Frolov evde yoktu. Çocuğa, Feodosia'ya gittiğini söylemişlerdi. Yaşlı adamın her kasabaya gidişinde olduğu gibi akşama doğru çocuk ve büyükanne onu karşılamak üzere köyün dışına yürüdüler. Kulübeden yaklaşık bir mil uzakta, yolun büyük bir kısmımn görülebileceği ufak bir tepe vardı. Orada oturur ve onun uzun cılız endamını seyrederlerdi; o, görünür görünmez, Andrei koşup onunla buluşur ve kendisi için pazardan şekerleme getirip getirmediğini sorardı. Bu kez gün batımına kadar beklemelerine rağmen gelen giden yoktu. Yaşlı adamın dönmesinden üç gün önceydi ve Andrei, olayların parçalarını bir araya getirerek ancak o zaman ne olduğunu anlayabilmişti. Lyuba Frolov, Lorentsov tarafından tecavüze uğramış ve yaşlı Frolov, Feodosia polisine şikayet dilekçesi sunmaya gitmişti. O zamanlar bu davranış, bir köylü için, büyük bir cesaret gerektirirdi. Dahası, polis Lorentsov'u getirene kadar orada beklemişti. Bu şikayetten hiçbir sonuç çıkmadı ve Lorentsov da, yaşlı Frolov'dan intikam almaya çalışmadı. Fakat bu olay çocuk üzerinde büyük bir iz bıraktı. Bize anlattığına göre, sonraki beş yıl boyunca tek bir dileği vardı: Büyümek, sonra geri dönmek ve Lorentsov'u öldürmek.

Andrei bir yıl sonra Sultanovka'daki evine geri gönderildiğinde hâlâ Lorentsov'a karşı kinle doluydu. Annesi, onun bu mizacından dolayı mutluluk duyuyordu; "Sen bir Zhelyabov değilsin, Sen gerçek bir Frolov'sun." diyordu ona. Bu, her zaman en kolay yolu seçmeyi ve toprak ağalarımn iyi taraflarım görmeyi amaçlayan kocasına karşı atılmış bir taştı. Kendisi de onlardan nefret ediyordu. Onların birer "canavar" ve "işkenceci" olduklarım söylerdi. Yarı Kazak ve tam bir kinciydi. Nelidov, genç Andrei'ye fırsat tanıyan bir toprak sahibiydi. Nelidov o zamanlar ordudan emekli olmuştu ve Sultanovka'da yaşıyordu. Büyük ölçüde karısınm etkisiyle, iyi bir "efendi"ydi. Zhel-

yabov'un çocuğunun, olağanüstü bir eğitimle geri dönmesiyle ilgili söylentiler köyde yayılmıştı ki; Nelidov onu yanına çağırttı. Çocuğa okuması için bir kitap verdi, fakat kitap sıradan bir baskıydı ve o sadece kilise yazmalarını okuyabiliyordu. Bu durumda; Nelidov, çocuğu kendisi yetiştirmeye karar verdi. Andrei ders almak üzere her gün büyük eve gidiyordu. Kısa sürede okumayı öğrendi ve Nelidov ona bazı kitaplar daha verdi. Anmaya değer diğer bir gün ise, ona, Puşkin'in "Altın Balık" kitabını verdiği gündü. "O günden sonra" diye yazdı Zhelyabov, "önüme tamamen yeni bir dünya açıldı." Bu arada, Nelidov hâlâ, onun için daha fazla şeyler yapmaya kararlıydı. Andrei on yaşına geldiğinde, onu, Kerch'teki ilkokula yatılı olarak gönderdi.

V

Zhelyabov'un okul hayatının ilk yıllarında, Şubat 1861'de, yaklaşık 22 milyonu bulan toprak ve bir buçuk milyonu bulan ev serflerini özgürlüklerine kavuşturan Serfliğin Kaldırılması Kanunu yürürlüğe girdi. Hemen hemen aynı sayıdaki krallık serfleri, daha iyi olanaklar elde etmişlerdi ve özgürlükleri özel önlemler ile düzenlenmişti.

Serfliğin Kaldırılması Kanunu, hakları mağdur olanların komisyonlar, raporlar ve alternatif teklifler ve "yaratıcı" engellemeleri yoluyla dört yıl gecikmişti. Bir yanıyla bu kanun, "felaket endişesi"ne dayanıyordu. Zaten 1855'te II. Alexander Moskovalı soylulara "serfliğin, aşağıdan doğru, kendi kendini kaldırmasındansa, yukarıdan kaldırılması daha iyi olacaktır" demişti ve bu tedbirin kanunlaşması, büyük ölçüde, Çarın kendi girişimiyle olmuştu. Esas sorun toprak mülkiyetiydi. Toprak sahipleri, toprakların mülkiyet hakkının kendilerinde olduğu görüşünü savunuyordu. Bu talep karşılamrsa,

serfliğin kaldırılmasına muhalefetleri azalacaktı. Çoğu toprak sahibi, ücretli iş gücünün angaryaya kıyasla daha verimli ve ekonomik olduğunun; özgürleştirilmiş, topraksız köylünün, düşük ücretle çalışmaktan başka çareleri olmadığımn farkındaydı. Ancak, hükümetin asıl amaçlarından biri, köylüler için bir toprak sahipliği düzeni kurabilmekti; köylüler de zaten mülkiyet hakkına öylesine inanmışlardı ki, başka herhangi bir çözüm sorunlara yol açabilirdi. Toprak, köylüye aslında özgürlükten daha çok şey ifade ediyordu. Tam bu sırada köylünün biri efendisine: "Biz siziniz, fakat topraklar bizimdir," demişti. Köy komünü ya da *mir*'in topraklara sahip olma geleneği, serflik kurumundan yüzlerce yıl öncesine dayanıyordu. Toprak sahipleri, köylünün toprağı sadece kendi kullanımları için işlemeleri fikrinden pek hoşlandıkları için, toprak onlara başlangıçta bir lütuf olarak verildiği halde, bunun yerleşik bir sistem haline gelmesini istedikleri görüşünü savunuyorlardı. Fakat köylüler bu fikri hiçbir zaman kabul etmedi.

Ev serfleri elbette böyle problemler çıkarmamışlardı; bu türden talepleri, sorunları yoktu. Yasa onların iki yıl daha efendilerine hizmet etmelerini ve daha sonra özgür kalmalarım öngörüyordu. Tarımsal alanlarda çalışan serflere gelince; İmparatorluğun çeşitli eyaletlerindeki farklı koşulları kapsayan ve bir dizi karmaşık düzenlemeler içeren bir uzlaşma sağlanmıştı. Her arazinin bir kısmı, köylünün mülkü olması için bir kenara ayrıldı (elbette *mir* içerisinde müşterek sahiplik biçiminde). Gerisi toprak ağasına bırakıldı. Fakat aynı zamanda toprak ağası, tamamı köylüler tarafından 49 yılda taksitler halinde ödenmek üzere bıraktığı yerler için tazminat aldı.

Zhelyabov 20 yıl sonra, serfliğin kaldırılmasımn ileriye doğru büyük bir adım olduğunu belirtiyordu. Yasa, köylüye bir şey kazandırmıyordu; ekonomik özgürlük getirme-

di, fakat manen kendisine olan saygısında bir ilerleme anlamına geliyordu ve bu, en önemlisiydi. Bir devrimci olarak bu yasanın, köylünün istikrar duygusunu yok etmesine ve hoşnutsuzluğunun artmasına neden olduğunu, rahatlıkla ekleyebilirdi. Yasa, köylüler için hayret vericiydi; manevi değerleri için kaygı duymuyorlardı. Şimdi sadece kendilerine ait olduğunu düşündükleri topraklar için yıllık taksitleri ödemeleri gerektiğinin farkındaydılar. Birçok bölgede halk, olumsuz her şeyin Çar'ın iyi niyetini hüsrana uğratan toprak ağaları ve memurlar tarafından yapılan kusursuz bir dolandırıcılık sonucu meydana geldiğine inanıyordu. Liberal bir toprak sahibi köylülerine bu yasayı açıklamanın zorluğunu anlatıyordu.

Köylüler "Biz cahiliz," diyorlardı. "Fakat her şeyin Çar'm emirlerine göre yapılması gerektiği kamsındayız."

"Çar'm emirleri de bunlar, işte bu belgede."

"Fakat nasıl anlayabiliriz? Biz okuma yazma bilmeyiz."

Bazı bölgelerde karışıklıklar vardı. Kazan eyaletinde Popov adlı bir köylü ciddi bir korkuya neden olan bir ayaklanma başlattı. Askeri kuvvetler çağrıldı ve Popov yakalanarak idam edildi. Üstelik ayaklanma bastırılmadan önce yüzün üzerinde insan öldü.

Şöyle ya da böyle her şey yoluna girdi. Askerlerin meydana çıkarak ateş etmeye hazırlanması, köylüleri Çarlık Fermam'nın gerçek olduğuna ikna etti. Arazi taksimatını belirlemek için komisyonlar atandı ve her bölgede sert ve çetrefil müzakereler yapıldı. Devlet mali aracı olarak müdahale ediyor, toprak sahiplerine uzun vadeli bonolar dağıtıyor ve köylülerden taksitleri topluyordu. Köy komünleri bu ödemeler için sorumlu tutuluyordu. Aynı zamanda vergi toplama ve asker tedarik etme işi de onlara verilmişti. Bu kolektif sorumluluk gereği, komünlere kendi üyeleri üzerinde geniş yetkiler verildi. Örneğin, hiçbir köylü komünden izinsiz bölgeyi terk edemezdi ve

komün ne zaman isterse, köylü o zaman dönmeye mecburdu. Birçok durumda köylü, komünleri eski efendisi kadar merhametsiz buluyordu. Yine de bu, çok büyük bir rahatsızlık gibi görünmüyordu. Köylünün karşı olduğu şey, yıllık taksitleri ödemek zorunda olması ve birçok durumda, taksimatla elde edilen toprağın serfliğin kaldırılmasından önce sahip olduğundan daha az olmasıydı

Bu kadar köklü bir reformun şikayetlerle karşılaşması kaçımlmazdı ve şikayetler birçok çevreden geliyordu. Serflerinin sevgi ve bağlılıklarından ilham alarak gurur duyan, hassas ülke beyleri vardı. Fakat serflerin, özgür kalmalarımn hemen ardından eski efendilerinin ormanlarından ağaç kesmeleri ya da kümes hayvanlarım çalmalarımn ortaya çıkmasıyla, bu beylerin duyguları değişti. Köylülerden nefret ettiler ve köylüler, genellikle istenmeyen komşular haline geldiler. Diğer yandan, ileri gelen aydınlar da, köylülere haksızlık yapıldığı yönündeki düşüncelerinden uzaklaştılar ve Kont D. Tolstoy'un Eğitim Bakanı olarak atanmasıyla, kendilerine haksızlık yapıldığım düşünen öğrenciler gösterilere başladılar. Otokrat bir devlette hükümetin koyduğu bir kurala karşı yapılan protesto, doğrudan otokrata yönelen bir eleştiri olarak ele alınmalıdır: Dolaysıyla, bu ilk büyük reformun halktan gördüğü kabul biçimi II. Alexander'ı incitmiş ve öfkelendirmişti.

VI

Tarihçiler bazen insan duygularımn yol açtığı etkileri küçümseme eğilimindedirler. Oysa Rusya'nm durumunu düzeltmesi için göreve çağrılan imparatorluk Hamleti'ni göz önüne getirdiğimizde duygusal faktör birincil öneme sahiptir.

II. Alexander Serfliğin Kaldırılması Kanunu'nu çıkardığında 43 yaşındaydı. Babası I. Nicholas tarafından ken-

disine bir Ispartalı eğitimi verilmişti. Onu bir asker yapmak için özel bir emek harcanmıştı. Evinde, ordusuyla kendini mutlu hissediyordu ve hayatımn sonuna kadar geçit törenleri ve teftişlere karşı bir tutkusu vardı. Aynı zamanda devlet işlerinde uzunca bir dönem stajyer olarak görev yapmıştı ve izleyen dönemlerde Avrupa seyahatlerinde babasını temsil etmişti.

Özel yaşamında genellikle cana yakındı. Fakat sert mizaçlıydı ve kinci olabiliyordu. Tuhaf saplantıları vardı. Gözlüklü kadınların görünüşüne dayanamaz, onların "nihilist" olabileceğini düşünürdü. Huzursuzdu. Seks, yaşamında önemli bir role sahipti. Gençlik yıllarında ondan bir şeyler elde etmek isteyen insanlar, şampanyalı ve dansözlü şenliklerle sona eren atış partileri düzenlerlerdi. Dansözlerden bıkınca bir dönem, sık sık ve tutkulu bir şekilde âşık olmaya başladı. Turgenyev'in "Duman" adlı eserindeki İrene vardı. Daha sonra, küçük bir Alman beyliği sarayının prensesi olan imparatoriçe vardı ki, babasımn karşı çıkmasına rağmen evlenmekte ısrar etmişti. Daha sonra Prens Dolgoruki diye birinin küçük kızına gönlünü kaptırdı. Onun eğitimini üstlendi ve 17 yaşına geldiğinde onu metresi olarak yanına aldı. Bu olay 1863 yılındaydı. Kız, sonuna kadar onun yamnda kaldı. 1874'te ona Prenses Yurievskaya unvanım verdi ve ondan olan çocuklarını kabul etti.[3] Onunla evlenmek istiyor ve hasta İmparatoriçenin ölmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Fakat İmparatoriçe altı yıl daha ölüm döşeğinde yattı. Saray yaşamı, İmparatoriçenin yandaşları ve Yurievskaya yandaşlarının karşılıklı entrikalarıyla karmaşık bir hale büründü.

---

[3] Buna rağmen Dolgoruki soyunun Romanovların soyundan daha iyi olduğu yönünde sık sık yapılan yorumlar, eğitim görmüş Rusların imparatorluğa olan yaklaşımında önemli yer tutar.

En sonunda İmparatoriçe, 1880 yazında öldü ve alt ve üst sınıf arasındaki evlilik altı hafta sonra gerçekleşti.

Böylece en önemli kişisel sorununu çözmüş oldu, ama politik sorunlara çözümü hiçbir zaman bulamadı. Yaşlandıkça huysuzluğu arttı. Romatizma ve astımdan şikayetçiydi. Günlerce, aralıksız acı çekecekti. Şiddetli ağlama krizlerine giriyordu. Çekimser kaldı, fikrini değiştirecekti; sadece bazı gazeteleri aniden davet ederek sorunları halefine bırakacağım ilan edecekti. İçtenlikle, ülkesinin iyiliği için hizmet etmek istiyordu, ne var ki şartlar çok ağırdı. Eski düzen bitmişti; Kırım Savaşı ile ortaya çıkan skandallar yenilik yapılması gerektiğini göstermişti ama bunun nereye varacağım kestiremiyordu. II. Alexander'da babası gibi, 1848'deki Avrupa devrimci hareketlerinden korkuya kapılmıştı. Fransız İhtilali'nin hayaleti her zaman gözlerinin önündeydi. İzleyebileceği başarılı bir meşrutiyetçi örnek yoktu. İngiltere'deki şartlar çok farklı olduğundan rehber alınamazdı. Rusya, kendi amaçları doğrultusunda bir imparatorluğu yönetebilecek ve bağnazlarala ve alt sınıfları kontrol altında tutabilecek güvenilir ve idari yeteneklerle pratik deneyimlere sahip üst ve alt sımftan yoksundu. Çar 1865'te, Soylular Meclislerinden birinin başkanına, "Sana söz veriyorum" dedi, "eğer Rusya için iyi olacağını bilsem hemen burada, şu masada bir anayasayı imzalamaya hazır olurum. Fakat biliyorum ki, bugün böyle yaparsam, yarın ülke param parça olacak." Haksız olduğunu ispatlamak imkansızdır.

Çar, Saray'ın şatafatlı havası içinde, yetiştirilişi ve geçmişiyle halkımn tümünden ayrılıyordu. Kendi hakkında bir şey duymuyordu, sadece çevresindekilerin onun duymasının uygun olduğunu düşündüğü şeyleri duyuyordu. Damşmanlarımn seçiminde hatasız değildi; bazıları iyi, bazıları lakayt ve bazıları da kötüydü fakat pek azı uzun süre onun yanında kaldı. Otokrat birisi olarak, bakanları

ve hizmetçileri onun memnun olacağını düşündükleri şeyleri söylüyorlardı ve bir insan olarak o, yine de inanmak istediğine inamyordu. Onun için Rusya'nın gerçek sesi, meclislerin tanınmış dalkavuklarının alkışları ve muhtelif kaçamaklarını kutlayan Te Deum'larm (ilahilerin) uğultusuydu: aykırı sesler sadece bazı suçlular ile sapkın mezhep mensuplarının homurtularıydı.

Bir anayasanm Rusya için iyi olacağına inanmasına vicdanının el verip vermediği meçhuldür. Manevi inanç bir çıkar ardında şekillenmeye meyillidir ve Romanovlara göre otokrasi, eksiksiz olarak korumak ve teslim etmek üzere Tanrı'dan alman kutsal bir emanetti. Bu yüzden otokrasiye karşı çıkmak bir günahtı ve otokrata yapılan bir saldırı da Tanrıya karşı küfür sayılıyordu. Saltanatı devam ettiği sürece II. Alexander kendini Siyasi Polisin dedektiflik çalışmalarma daha fazla adadı. Hayatım kaybetmekten korkmuyordu; cesareti asla sorgulanamazdı. Kaldı ki Çarın siyasi suç görüşü, kendisini kaçınılmaz olarak bir polise dönüştürmüştü.

VII

Yönetiminin ilk yılları, İmparatorluğun başlıca sorunlarım ortaya koymak için atanan sayısız komisyonlarla geçti ve hepsi birer birer meyvelerini verdiler. 1863'te üniversitelere büyük ölçüde özerklik tanıyan bir kararname yayımladı. Daha sonraki yıl, önemli bir kurum olan *Zemstva* ya da Yerel Yönetim Meclisleri ile çok önemli olmasa da Hukuk Mahkemeleri reformu getirildi ve eğitimi yaygınlaştırmak ve liberalleştirmek için bir yasa tasarlandı. Ayrıca, Özerk Belediye Yasası (1870) ve Ordu Reformu (1874) ile ilgili çalışmalar da sıradaydı. Bu ikisi Çarın son büyük reformlarıydı. Yürürlüğe konulduklarında tepki dalgası çoktan başlamıştı.

1862'de, Petersburg'taki Apraxin Dvor'da büyük bir yangın çıktı. Kimlerin yaptığı hiçbir zaman tespit edilemedi, ama mahkemeye ihtilalcilerin işi olarak yansıtıldı. Birkaç ay sonra, Polonya İmparatoru'nun kardeşi ve naibi Grandük Constantine'e karşı bir suikast girişiminde bulunuldu. Ocak 1863'te Polonya ayaklanması patlak verdi.

Ayaklanma bir fiyaskoydu. Rus garnizonu sadık kalmıştı. Rusya'nın kendi içinde planlı ayaklanmalar yoktu. Polonya'nın birçok bölgesinde birkaç hafta süren düzensiz gerilla savaşları oluyordu ama asiler hiçbir zaman kilit bir mevkiinin kontrolünü ellerinde bulunduramıyor ve asla böyle bir güçle bir meydan savaşma teşebbüs edemiyorlardı. Mayısta ayaklanma yavaş yavaş durulmuştu ve Rus yetkililer misillemelere başladılar. Aşırı muhalifler, Polonya'daki Rus zulmünü Rusya'nm kendi için de devrim sebebi sayarak propagandaya dönüştürdüler; fakat bu tahrik çok az etkili oldu. Milli duygular harekete geçirilmişti ve ezelden beri süregelen Ruslar ve Lehler arasındaki hoşgörü eksikliği, Rusya'daki yaygın görüşün yalın Leh dertlerine ilgi duymasım engelledi. Polonya ayaklanmasının Rusya'daki en önemli etkisi, Çarı öfkelendirmesinin yanı sıra güçlü yetkiler ile donatılmayı savunan Mahkemeyi de güçlendirmesidir. Üçüncü Daire olayı ele aldı. Önde gelen gazetelerin basımı durduruldu ve yazarları tutuklandı. Nisan 1866'da Karakozov adındaki bir öğrenci Çarı öldürme girişiminde bulundu. Girişim başarısız oldu; öğrenci yakalandı, yargılandı ve idam edildi. Onun bu hareketi, reformun yukardan müdahaleyle gelebileceği görüşünün sonu oldu.

BÖLÜM II

Okul ve Üniversite

I

Zhelyabov'un okul hayatımn ilk üç yılında, I. Nicholas döneminde geliştirilen müfredat programı hâlâ yürürlükteydi. Sistem tam bir otoriter yapıdaydı. Bütün diğer etkenler göz ardı edilirken, öğrencinin manevi gelişimi öncelikle göz önünde tutuluyordu. Örneğin; 1840'ta, 'terbiye ve tevazu içgüdülerini bozabilecek' herhangi bir konuyu kapsayan tıp kitapları yasaklandı. Yüzyılın başında, eğitim tamamıyla klasikti. Fakat Dekabrist ayaklanmasından sonra Yunan ve Latin edebiyatındaki birçok eserin gençler üzerinde tedirgin edici etkisi fark edildi. İlk önce siyasi özgürlüğü yücelten ve zorba yönetimi suçlayan çalışmalarm engellenmesine özen gösterildi ve hatta 1850'de, 'Hıristiyanlık ilkeleriyle tamşan genç insanlar yararına pratik bir değeri olmadığı' gerekçesiyle ahlak feslefesi ve metafizik bir kenara atıldı. Onların yerine, kimya ve cebir dersleri gibi politika dışı konulara ağırlık verildi.

1864'te eğitim reformu gerçekleşti. Hem klasik hem de diğer derslerin öğretimi modernleştirildi. Yüzyıl boyunca ilk ve son defa yabancı kitapların okutulmasına izin ve-

rildi. Bu liberal uygulama sadece yedi yıl sürdü, bu yüzden sadece Zhelyabov'un kuşağı yararlanabildi. "Nihilist" hareket yayıldıkça, gençler şiddetli ve tutkulu bir bağlılıkla materyalizme yöneldi. Matematik ve bilimin kusursuz ve ebedi kanunlarını kilise ve devletin anlaşılmaz zalimliğiyle karşılaştırmaya başladılar. Kont Tolstoy'un çözümü, tekrar müfredatı değiştirmek ve klasikleri geri getirmek oldu. 1871'den sonra Rus ortaokulları neredeyse yalnız Yunan ve Latin grameriyle uğraştılar.

Zhelyabov'un otobiyografik anlatısı evden ayrılışı ile aniden kesilmektedir. Okul günleri hakkında çok az şey bilmekteyiz. Yaşma göre uzun boylu ve ince görünüşlü olduğu söyleniyor. Çok fakir olduğunu biliyoruz. Ancak bu durum, onu okulda farklı kılmıyordu; çünkü Rusya'daki çoğu insan fakırdi ve anne babaların çocuklarına harçlık vermeleri bir istisnaydı. Çocuklar arasındaki ilişkiler demokratikti. Zhelyabov, babası bir generalin oğlu ve annesi de bir amiralin kızı olan Misha Trigoni ile ömür boyu sürecek bir arkadaşlık kurdu. Bu kadının demokrasiye sempatisi vardı; Herzen okuyordu ve Garibaldi'nin fotoğrafını taşıyordu. Aralarmdaki ilişki muhtemelen genç Trigoni'nin girişimiyle başlamıştır; Zhelyabov ise hâlâ Lorentsovlar ve onların kastına karşı kin besliyordu. Daha sonraki yaşamında asla tümden kurtulamadığı, kendi serf kökeninin şekillendirdiği saplantı göze çarpmaktadır. Hassas bir çocuktu. Okul Müdürü –yaşlı ve katı bir İsviçreli– ona tanıdık bir şekilde ikinci tekil şahıs kipiyle hitap ettiğinde diğer çocuklar yüzünün kızardığını fark ederdi.

Ne bulursa okuyan birisiydi. O zamanlar, Mayne Reid ve Fenimore Cooper, Rus erkek öğrencilerin gözünde revaçtaydılar. Jules Verne modası henüz başlıyordu. Kerch'te, elden ele dolaşan paçavraya dönmüş çevirilerin olduğuna şüphe yoktur. Zhelyabov örnek bir öğrenci değildi. Bütün oyunlarda elebaşı olduğunu ve hem

kendinin hem de diğer çocuklarm başını derde soktuğunu öğreniyoruz. Uzun yaz tatillerinde, artık özgür olan ailesinin yanına gidiyordu. Diğerleriyle beraber tarlalarda çalışarak deneyimli bir çiftçi olmayı öğreniyordu. İlk serüvenini 16 yaşmda burada yaşadı; bir boğayla boğuşması... Bir gün yandaki tarlada çalışan annesinin çığlıklarını duydu, çitin üzerinden atladığında bir boğanın saldırısından can havliyle kaçan annesini gördü; çitten bir kazık sökerek hayvanın peşine düştü ve bütün gücüyle hayvanın ön ayaklarına vurdu; boğa devrildi ve ana oğul kurtuldular.

Yaşı ilerledikçe politikaya ve sosyal konulara ilgi duydu. Polonya ayaklanması karşısında nasıl bir tepki gösterdiğine ilişkin kayıt yoktur. Ancak bir Rus öğrencinin, hele de Kazak kanı taşıyan birinin, Lehlere aşırı yakınlık duyması olası değildir. Ancak, kendisi üç yıl sonra Çarlığın düşmanı olmuştu ve Karakozov'un girişimi de onu kışkırttı. Daha sonraları arkadaşlarına, haberi aldığında duyduğu heyecanı ve girişimin başarısız olması yüzünden yaşadığı üzüntüyü anlatmıştı. Girişimin ardından, imparatorluktaki bütün okullarm öğrencileri, çarın sağlığına dua etmek üzere düzenlenen bir şükran ayinine katılmak için kiliseye götürüldüler. Tören hiç bitmeyecekmiş gibi uzun sürdü ve çocuklar kıpırdadıkları için azar işitmek zorunda kaldılar.

O günlerde, bazı okullarda, yaşça büyük çocuklar gizli siyasi topluluklar oluşturuyor, içeriye yasak kitap, broşür vb. yayın sokuyorlardı. Böyle şeylerin Kerch'te olduğuna dair herhangi bir kanıt yoktur. Zhelyabov'un devrimci dürtüsü tek ifadesini okul bahçesi ve yatakhanelerdeki uzun tartışmalarda buluyordu. Çok çalışıyordu; iyi bir öğrenciydi, ama eşek şakalarına karşı eğilimi ve idareye karşı saygısızlığı olmasaydı, okuldan ayrıldığında o dönemin en yüksek payesi olan altın madalyayı kazanmış

olacaktı. Yine de ikincilik ödülü olan gümüş madalyayı aldı; bu da *chin* denilen bir mevkiden devlet memurluğuna girebilmesi için yeterliydi. Bununla birlikte, Zhelyabov hırslıydı ve Odessa'daki Novorossisk Üniversitesi'ne gitmeyi seçti. Feodosia bölgesinde fakir öğrencilere yardım amacıyla, yerel bir tüccar olan Lududaki tarafından vakfedilen bir mirastan aylık 30 ruble bursla üniversiteye devam etme olanağı sağlandı. Bursu günlük 2 şiline denk geliyordu; neredeyse niteliksiz bir işçinin ücretinin iki katı. Bir öğrencinin geçimi için yeterliydi, aslında yaşıtlarından çoğunun daha az parası vardı. Üniversite onu, "yoksulluğu ve çahşmaya yönelik eğilimlerinden dolayı üniversite masraflarından muaf tutulma hakkı kazanan öğrencilerden" birisi olarak kabul etti. Böylece Hukuk Fakültesi'ne girdi.

II

Zhelyabov'un üniversitedeki ilk döneminde "Nechaev olayı" ortaya çıktı. Ve ülke çapında bir çalkantıya yol açtı. Nechaev, hem yaşıtları hem de gelecek nesiller için bir bilmece olmuştur. Dostoyevski büyük romanlarının birini onun üzerine yazdı fakat kişiliğini aydınlığa çıkarmamayı yeğledi. 1883'te Vera Figner, o dönemde hapisteki tüm siyasileri serbest bırakmaktansa onun serbest bırakılmasının, dava için en değerli adım olacağı kamsmdaydı. Çağdaş bir yetkili onu, "kabadayı, yalancı ve alçak" olarak tanımlıyordu. Bu son görüşü destekleyecek çok şey vardır. Yine de her halükârda Nechaev olayı Rus devrim tarihinde bir kilometre taşıdır.

Nechaev köylü kökenliydi. Babası, Moskova'nın 100 mil kuzeydoğusunda Vladimir yakınlarında çalışan bir serfti. Nechaev 1847'de doğdu. Köy okuluna gitti; orta öğretimi bitirmeyi başardı; 20 yaşında Petersburg'a geldi;

burada bazı konferanslara katıldı ve bir öğretmen yüksekokuluna kabul edildi. Onun hakkında ilk somut bilgimiz, çağdaş "ileri" edebiyat çalışmak üzere bir araya gelen küçük bir öğrenci grubunun üyesi olduğu 1868 Aralık ayına rastlamaktadır. En sevdikleri yazarlardan biri Louis Blanc'di ve Nechaev çok az Fransızca bildiği için, okuma devam ettiği sürece Rusçaya tercüme edilmek zorundaydı. Okudukları, onları kendilerince bir "Gizli Devrimci Komite" oluşturmaya sevk etti. Lider kişilikler Nechaev ve Tkachev'di. Tkachev daha sonraları, Jakoben bir gazete kurup yayımladığı İsviçre'ye gitti. Bir program hazırladılar. Programdaki anahtar ibare şöyleydi: "Sosyal devrim bizim nihai amacımızdır. Bunu gerçekleştirmek için siyasi devrim'i tek etkili araç olarak görüyoruz."

1869'un Ocak ve Şubat aylarında, şube komiteleri oluşturmak düşüncesiyle, Moskova'ya ve üniversitelerin bulunduğu diğer şehirlere temsilciler gönderdiler. Fakat komplocular deneyimsizdiler. Yetkililer peşlerine düştü. İki veya üç tutuklama yapıldı ve Nechaev de polis karakoluna çağrıldı.

İki gün sonra, o zaman 17 yaşında bir kız olan Vera Zasulich normal postayla içerisinde iki kağıt olan bir zarf aldı. Kağıtların birinde şunlar yazıyordu:

"*Bu sabah Vasilievski Adası'nda yürüyordum, mahkûm nakletmek için kullanılan bir polis arabasının yanımdan geçti. Geçerken camda bir el göründü, bir kağıt parçası fırlattı ve bir ses duydum: 'Eğer bir öğrenciysen, bunu üzerinde yazan adrese gönder.' Ben bir öğrenciyim ve dileği yerine getirmemin görevim olduğunu hissettim. Benim yazımı imha et.*"

Diğer kağıt Nechaev'in el yazısıylaydı:

"*Beni hapishaneye götürüyorlar. Hangi hapishane olduğunu bilmiyorum. Yoldaşlarıma, onları bir gün tek-*

rar görmeyi umut ettiğimi söyle. Çalışmalarımıza devam etmelerini umuyorum."

Vera Zasulich yoldaşlarma anlattı. Bundan kısa bir süre sonra, Nechaev'in kaçmış olduğu söylentisi yayılmaya başladı. Birkaç hafta sonra Cenevre'de olduğu yönündeki kesin bilgi söylentileri doğruluyordu. Tüm arkadaşlarının gözünde Nechaev, devrim hareketinin bir kahramanı olarak arzularım gerçekleştirmişti.

Çok geçmeden bütün her şeyin kuru bir gürültü olduğu anlaşıldı. Aslında Nechaev hiçbir zaman tutuklanmamıştı. Durumunun umutsuz olduğunu görmüş ve böylece polis çağrısına karşılık vermemişti. Bunun yerine Zasulich'e giden iki notu hazırlamış ve Moskova'ya kaçmıştı. Orada iki hafta saklandı ve olaylar üzerinde düşündü. Başarılı bir devrim hareketi umudunu sürdürebilmenin, hareketi destekleyecek büyük bir ismin varlığına ve de paraya bağlı olduğu sonucuna vardı. Her ikisini de elde etmeye kararlıydı. Moskova'dan ayrıldı; sınırı geçmeyi başararak mart ayı başlarında İsviçre'ye vardı ve Cenevre'de kendisini Micheal Bakunin'e tanıttı.

Buluşma çok verimli geçti. Bakunin, İsviçre'de birkaç yıl boyunca, kendisini dünya devriminin büyük bir öncüsü olarak kabul ettirmişti. Yazılarmın, dönem gençliği üzerinde büyük bir etkisi vardı. Kişiliğinin, tanıştığı insanlar üzerindeki etkisi olağanüstüydü. Fakat bir komplocu olarak hem bir megaloman hem de bir amatördü; bir örgütçü olarak yetersizdi; para meselelerinde –doğruyu söylemek gerekirse– güvenilmezdi. Başkalarma büyük bir ilham vermesine karşın, devrim davasında kendi gerçek başarısı sıfırdır. Kendi kendini sorguladığında, bunun bilincindeydi. 1869'un baharına gelindiğinde, hiçbir taraftarı olmayan, hemen hemen hiçbir arkadaşı kalmamış ve önemli herhangi bir devrimci örgüt tarafından temas kurulmayan birisiydi.

Önemli devrimci örgütlerle ilişkiye girmek, Nechaev'in planladığı şeydi. Beraberinde, yakında Rusya'da olacak devrimin ayrmtılı (ve hayali) bir açıklamasını ve devrimi yönetecek "Gizli Komitenin" güç ve etkisini getirmişti. Bakunin ona tamamıyla inanıyordu. İyimser birisiydi ve ona inanmak istiyordu. Kalben Rus olduğu için, aldığı haz daha da büyüktü ve Nechaev, anayurduyla yıllardır kurduğu ilk temastı. Rus köylüsünün dünya devrimine öncülük edeceğini ileri sürüyordu. Nechaev'in öyküsü haklılığım ispatladı.

Bununla birlikte, Bakunin bütün konuşmaları karşısmdakinin yapmasma izin verecek yapıda biri değildi. Nechaev'in "Gizli Komitesinden" geri kalmamak için, büyük bir sır paylaşıyormuş havasmda bir Dünya Devrim Birliği'nin varlığını duyurdu ve birkaç hafta sonra da aşağıdaki belgeyi vererek yeni arkadaşmın bu hayali örgüte girişini yaptı:

"Bunu taşıyan kişi, Dünya Devrim Birliği'nin Rus Şubesi yetkili temsilcilerinden biridir, No. 2771.

Micheal Bakunin."

Bu doküman 9 Mayıs 1869 tarihliydi ve şu mührü taşıyordu:

"Alliance Révolutiannaire Européenne, Comité Général." (Avrupa Devrimciler Birliği, Genel Komite)

Nechaev'in Bakunin'e, Bakunin'in Nechaev'e inandığı kadar mı inandığı asla bilinmeyecek. Belki de ona bir ölçüde inanmıştı. Netice itibariyle duydukları kendi emelleriyle uyumluydu. Genç adam daha güçlü bir kişiliğe sahip olmasma rağmen, ikisi de birbirine çok benziyordu. Her halükârda, Dünya Örgütü ve Rus Şubesini kurduktan sonra bu harekete bir de kendi edebiyatını verdiler. Birkaç hafta boyunca broşür, bildiri ve nihayetinde "meşhur" Devrimci Soru Cevap'ı çıkarmak için çalıştılar. Bu dokümanlar dil, eğilim ve tarz'da birbirleriyle örtüşürler:

"O (devrimci) gece ve gündüz sadece tek bir düşünceye sahip olmalıdır; amansız yıkım.
Kendimizi yalnızca var olan sosyal sistemin yok edilmesine adıyoruz. Yapmak bizim görevimiz değil, ancak bizden sonra gelenlerin görevidir.
Eşkıyalık, Rus ulusal yaşamının en şerefli kurumlarından biridir... Eşkıya Rusya'da gerçek ve tek devrimcidir.
Bizim için düşüncenin değeri, sadece kökten ve genel imha çalışmamıza yardım ettiği sürece vardır... Devrimin kitaplardan çalışılması, kaçınılmaz olarak öğrenciyi kısır bir devrimci haline getirecektir. Bu (devrim), tek ve aynı sona –amansız yıkım– yönelik ardı ardına eylemlerle gelecektir.
Karakozov oyunun sadece bir giriş perdesiydi. Şimdi, arkadaşlar, oyuna geçelim."

Örgüt kurulmuş; program ve ilkelerle donatılmıştı. Geriye para bulmak kalmıştı. Birkaç yıl önce uçarı hayalleri olan varlıklı bir Rus, Herzen'e sosyal gelişme amacıyla kullamlmak üzere 800 sterlin tutarında para vermişti. Bu paraya hâlâ dokunulmamıştı. Nechaev bunu duydu ve Bakunin'i, bu tutarı Herzen'den almak için istemeye ikna etti. Herzen uzun zamandan beri Bakunin hakkmdaki inançlarım yitirmişti ve Nechaev'i gördüğü kadarıyla da sevmemişti. Fakat o yaşlı ve hasta bir adamdı. Yeni bir tartışma çıkaramayacak kadar yorgundu. Uzlaşmaya vardı. Paranın yarısı, yani 10.000 frank, onu (ya da çoğunu) Nechaev'e veren Bakunin'e emanet edildi. Görevin yurtdışındaki kısmı başarıyla tamamlanmıştı. Ve ağustosta Rusya'ya gitmek üzere ayrıldı. Rus polisi İsviçre'deki faaliyetlerden haberdardı ve onu arıyordu. Fark edilmeden dönmek zordu. Fakat Bakunin, kendisini önce Bükreş'e götüren ve sonra sınırdan kaçıran bazı Bulgar devrimcilerle tamştı.

Ağustos ayının sonuna doğru, Nechaev tekrar Moskova'daydı. Eskiden tanıdığı üç-dört öğrenciyle temasa geçti; onlara, Bakunin tarafından kendi adına verilmiş kimlikleri gösterdi ve bu öğrencilerle, Dünya Devrim Birliği'nin Rus Şubesi Moskova Grubu'nu kurdu. Rus Şubesinin, emirlerine sorgusuz sualsiz ve derhal uyulması gereken gizli bir komite tarafından yönetildiğini anlattı. Gerçekte bu komite, Dünya Devrim Birliği kadar gizemliydi. Fakat uydurma hikâye Nechaev'in kişisel etkisinin yerleşmesine yardım etti. (Kendisi elbette; Komite ve Moskova Grubu arasmdaki tek bağlantıydı). Nechaev, farkına vardığı ve daha önceki devrim hareketlerinin başarısızlığma neden olan katı disiplin eksikliğini giderdi. Nechaev baskın bir kişiliğe sahipti. Talep ve ifadeleri sorgusuz sualsiz kabul ediliyordu. Moskova Grubu'nun asıl görevi –aslında Rus Şubesi olarak – ülkeyi, 18 Şubat 1870'de patlak vermesi beklenen dünya devrimine hazırlamaktı. Ancak, ilerleme yavaştı ve genç devrimcilerin güveni sarsılmaya başladı. Üyelerden biri ayrılmak için izin istedi. Nechaev bu gençle, polis kılığına girmesi ve Petersburg'da yaşayan ortak bir tamdığa şantaj yaparak büyük miktarda para koparması koşuluyla uzlaştı. Olay gerçekleşti ve sonuçta Nechaev sadece parayı değil, aynı zamanda şantaj yoluyla tereddüt içindeki bu kişiyi de sonsuza dek elde etmiş oldu. Zaman ilerledikçe Grup, anlaşmazlığa düştükleri tüm konularda alınan komite kararlarını yeniden değerlendirdiklerinde, hep Nechaev'in görüşlerini onayladığını fark etti. En sonunda, kasım ayınm başlarında, üyelerden birisi, Ivanov, Komitenin gerçekten var olduğuna dair elle tutulur bir kanıt istemeye başladı. Bu, Nechaev'i yalanım itiraf etme ya da Ivanov'u ortadan kaldırma tercihiyle karşı karşıya bıraktı. İkincisini seçti. Grubun diğer dört üyesini bir araya toplayarak onlara, Ivanov'un polisle ilişki içinde olduğunu ve örgüte ihanet

etmek üzere olduğunu söyledi: Bu nedenle Komite onu ölüme mahkûm ederek cezanın infazını emretmişti. Biri hariç tüm üyeler karşı çıktılar. Nechaev ısrar etti. Onlar üzerindeki kontrolünü sürdürebilmesi için, üyelerin cinayete ortak edilmesi gerekiyordu. Sonunda tezini kabul ettirdi. 21 Kasım'da Ivanov, gizli devrim amaçlarına yönelik kullanılabilecek, yere gömülü bir baskı makinesi palavrasıyla, Ziraat Fakültesi'nin bodrumuna inmesi için kandırıldı. Orada Grubun diğer üyeleriyle karşılaştı ve Nechaev'in emrinde infaz gerçekleştirildi.

25 Kasım'da polis cesedi buldu ve katiller için arama başlattı. Nechaev ortadan kayboldu, sınırı geçmeyi başararak tekrar İsviçre'de Bakunin'le bir araya geldiler. İşbirliklerine kaldıkları yerden devam ettiler. Herzen'in ölümünde, 800 poundun geri kalan yarısı için, vasiyeti yerine getiren kişilerle ilişki kurarak onu da elde etmeyi başardılar. Ne var ki, çok geçmeden tabiatları gereği tartıştılar. Nechaev 1872'de İsviçre polisi tarafından yakalandı ve Ivanov'un cinayetinden yargı önüne çıkarılmak üzere Rusya'ya iade edildi. Nechaev'de hiç bir korkaklık belirtisi yoktu ve duruşması fırtınalı bir duruşmaydı. Ivanov'un öldürülmesinin "sadece siyasi bir mesele" olduğunu iddia etti. Mahkeme heyetini reddetti ve kendisini "sanık" yerine koyan soruları cevaplamayı reddetti. Yargıçları tanımadı ve en sonunda "Kahrolsun Despotluk" haykırışları arasında sanık sandalyesinden sürüklenerek indirildi. Ömür boyu hapse mahkûm edildi.

Fakat olayları adım adım izleyelim. Nechaev'in sınırdan geçmesine rağmen, polis Ivanov'un diğer katillerine ve aynı zamanda suikasta karışan başka bir grup gence de el attı. Duruşmaları iki yıldan önce başlamadı; ama korkunç bir ilgiye sebep oldu ve dedikodular artmıştı. Aktif veya gizli kalmış devrim sempatizam gençlerin hepsi Nechaev'in safında yer aldı. Hâlâ, yılın ilk aylarında sağ

salim kurtulacağma inamyorlardı. Aslında Ivanov'un bir hain olduğuna ve ölümü hak ettiğine inanmaya hazırdılar. Duruşmaların hemen sonunda, yutturulmuş olan bu büyük ikiyüzlülüğün farkına vardılar.

Bir okul arkadaşı, bu olayın Zhelyabov üzerinde bıraktığı o güçlü etkiyi şöyle tanımlıyor: "Bu olayın bütün ayrıntılarıyla ilgilenmiyor ve Nechaev tarafından oynanan fiili role değer biçmeye çalışmıyordu. Onu en çok etkileyen şey, başka bir üniversitede öğrenciler tarafından yönetilen gerçek bir devrim örgütünün kurulmuş olmasıydı. Bütün arkadaşlarını dolaşarak, Odessa'dakine benzer bir şeyi yapabilme imkanının olup olmadığım tartıştı. Ama arkadaşları daha olgun ve ihtiyatlıydılar. Bu yönetimi ve hatta Çar'ı yok etmeye hazırdılar; ancak hareket için hazır değildiler. Bu yüzden, proje fiyaskoyla sonuçlandı."

III

Aynı kişi bize Zhelyabov'un üniversite yıllarını şöyle anlatıyor: "Zhelyabov'un yıl boyunca, Yunan Pazarındaki bir tezgahtan aldığı bir tek takım elbisesi vardı. Çok dar ve kol ve paçaları kısaydı. Üçüncü günde kollarınm altı söküldü ve onarımlar işe yaramıyor gibiydi. Zhelyabov gayretli, oldukça tecrübesiz, hayat dolu ve hiçbir şeyi asla yarım yamalak yapmayan birisiydi. Halka açık parkta salmcaklar vardı ve arkadaşı karşı çıkana kadar ya da karşı çıkmadığı sürece üstteki demire tutunarak sallanmak her zaman büyük arzusuydu. Uyduruk öğrenci danslarında da durum aynıydı; odadan bir kasırga gibi geçip giderdi. Şarkı söylemeye başladığmda herkesten daha sesli ve nadiren de şarkmm tonuyla söylerdi. Yine de insanlar onu çok seviyordu."

Parası olduğunda dağıtırdı. Sık sık karşılaştığı gibi, Luludaki yetkilileri maaşım ödemeyi geciktirdiklerinde,

Kuhmisterska'dan aldığı günde bir tas çorbayla hayatını sürdürürdü. Her Rus üniversitesinde bulunan *Kuhmisterska* özel bağışlarla, bazen de resmi fonlarla finanse edilen bir kantindi ve fakir öğrencilerin ucuz yemek yiyebildiği bir yerdi. Sık sık öğrenci hayatının gayri resmi merkezi haline geliyordu. Odessa *Kuhmisterska*sı büyük bir yerdi, kışın iyi ısınıyordu. Öğrenciler tarafından yönetiliyordu. Gazeteler geliyordu, üstelik küçük bir kitap koleksiyonları da vardı. Zhelyabov bunların hepsini ve ele geçirebildiği her şeyi okuyordu. *Kuhmisterska*'yı karargâhı haline getirmişti ve gece yarılarına kadar orada oturuyor, çay içiyor ve okul arkadaşlarıyla Wayne, St. Simon ve Fournier'in yeni sosyal teorileri hakkında tartışıyordu. Bu tartışmalar yetkililer tarafından onaylanmıyor olmakla birlikte; 1869'da, polis Odessa'daki siyasi sorumluluklarını kolayca yerine getirmiş görünüyordu. Üçüncü Daire'nin şube amiri hoşgörülü ve insancıldı. Bu arada yeni demiryolları Güney Rusya'ya kadar ilerlemiş ve Odessa hububat limanı olarak ilk ticari patlamayı gerçekleştirmişti. Yunanlılar, Yahudiler ve Ermeniler buraları dolduruyor ve yeni işler kuruyorlardı. Herkes para kazamyordu. Polis de para kazanıyordu ve *Kuhmisterska* hakkında endiselenmeye gerek yoktu.

Zhelyabov'un daha önceki biyografi yazarları, onun üniversite öğrenciliğinin ilk günlerinden beri, bazen ayda 150 ruble kadar kazanarak, özel derslerle geçimini sağladığını tekrarlayıp dururlar. Böyle olduğuna dair somut bir kanıt yoktur. İsmi, üniversite yetkililerince ders vermesi onaylanan öğrenciler listesinde bulunmamaktadır ve eğer istemiş olsaydı, kesinlikle o listeye girebilirdi. Maaşı geçinmesine yetebilecek kadardı ve onunla yetindiğini kabul edebiliriz. Yaşamı boyunca asla kendi konforunu pek düşünmedi, ya da parayla alınabilecek şeylere önem vermedi.

Bu iddialarm doğmasının sebebi, öğrencilik günleri hakkında ne kadar az şey bilindiğinin kanıtıdır. Bununla birlikte, doğruluk payı olan iki olay vardır. Onu tanıyan bir kız, sonrasında şöyle yazıyordu:

"Evden kötü haberler almış ve çok kederliydim. Andrei Zhelyabov sokakta benimle karşılaştı ve bana sorunumun ne olduğunu sordu. Kötü haberler almış olduğumu söyledim. 'Pekala, ben her türlü kişisel sorunlarım için üç günden fazla üzülmeme kararı aldım. Üç gün boyunca çok üzülür ve sonra bütün üzüntümü üzerimden atarım. Sen de dene. Daha mutlu olacaksın' dedi."

1870 yılının uzun tatilinde, Simbirsk yakınlarındaki yazlık evlerinde kalan zengin bir ailenin yanında öğretmen olarak iş buldu. Öğrencisi bu olaydan kısaca bahsetmiştir. İlk iki veya üç gün zordu. Zhelyabov, sanki Odessa'daki *Kuhmisterska*'daymış gibi yemek masasmda fikirlerini açtı. Eski okulunda bir otokrat olan ailenin reisi dehşete düşmüştü. Aynı şekilde kız kardeşi de ürkmüştü. Rus hoşgörüsü ve konukseverliği gergin bir hal aldı. Ancak, bir hafta içerisinde, Zhelyabov konuşmalarına devam ederek insanları kendine benzetme yeteneği sayesinde durumu yumuşatmaya başlamıştı. Yaşlı beyefendi hâlâ homurdamyor, onu bir ip kaçkını ve bir Jakoben olarak görüyordu, ama düşmanlık gitmiş ve onun orada olmasından hoşlanıyordu. Teyzenin de fikri değişmişti. Öğrencisi çoktan ikna edilmişti ve küçük kız kardeşler ile kuzenler, Zhelyabov'un yanında kim oturacak diye sık sık kavga ediyorlardı. Sohbetler genelde kitaplar üzerineydi ve Zhelyabov'un 20 yaşındaki edebi düşüncelerine ait kayıtlar da bulunmaktadır. Puşkin'in ilk sırayı alabilecek derecede önemli bir sanatçı olduğunu düşünmüyordu, Lermontov'u tercih ediyordu. Byron çok büyük bir şairdi ve en büyük eseri *Cain*'di. Victor Hugo, Heine, Dickens, Thackeray ve Longfellow, hepsini beğeniyordu. Shakes-

peare hakkında karar vermek ise zordu; oyunlarını okuyarak bir yargıya varmak imkansızdı. İnsanın onları sahnede görmesi gerekirdi.

IV

1871, politik eğilimli üniversite öğrencileri için ilginç bir yıldı. Paris Komünü'nden haberler geliyordu. Aynı yıl, hububat ticaretinde Amerikan rekabeti kendini hissettirdi ve Odessa ekonomik bunalımla sarsıldı. Yüzlerce işçi geçici olarak işten çıkarıldı, işverenler geriye kalan işçilerin ücretlerini azalttılar, geçinecek bir iş bulmak amacıyla umutsuz arayışlar içerisinde çevre köylerden gelen işçi ve topraksız köylüler çoğaldı. Gösteriler ve karışıklıklar oluyordu ve bunlar Odessa'nın Yahudi mahallesine yapılan ilk ciddi saldırıyla sonuçlandı. Hiç kimse ölmedi, fakat binin üzerinde Yahudi dükkam ve/veya evleri yağmalanıp yıkıldı.

Zhelyabov'un bu olaylar karşısında tavrını bilmiyoruz. O dönemde Odessa'da yaşayan ve onu şahsen tanıyan Chudnovski, onun Yahudi düşmanlığı'na kesin bir şekilde karşı olduğunu belirtir. Fakat bu, Chudnovski'nin bir siyasi göçmen olarak Londra'da bulunduğu ve orta sınıf İngiliz entelektüellerini Rus Devrim Hareketi'nin liberalliği ve hoşgörüsüne ikna etmek amacında olduğu yılların sonrasmdaydı. Chudnovski'nin aksine Rabbi Ben Ami, bu olaylar sırasmda Zhelyabov'un Yahudileri suçlamakta özellikle sert bir tutum aldığım belirtmiştir. Ben Ami'nin haklı olabileceği ihtimalini aklımızda tutarak, bu bilginin kanıtlanmamış olduğunu not edelim. Zhelyabov'un ailesi ve geçmişi, onun, Rus işçi ve köylüsünün Yahudi tefeciye duyduğu tepkileri desteklemiş olabileceğini düşündürüyor. Belki de Zhelyabov'un, daha sonra önderlik ettiği

herhangi bir girişimde çalışmak üzere asla bir Yahudi'yi seçmemiş olması anlamlıdır.

Bunlara karşın, 1871'deki kargaşada oynadığı rolden bağımsız olarak Üniversite'den kınama cezası almamıştı. Burs ödemeleri her zaman düzensizdi ve 1871 yaz başlarında tamamen kesildi. Zhelyabov üniversite yetkililerine şikayette bulundu. Üniversite, Luludaki'nin memurlarını hiçbir surette ödeme yapmaya zorlayamazdı; fakat Üniversite Konseyi'nin bir sonraki toplantısında, Zhelyabov'un "mükemmel davranışları ve çalışkan kişiliği" göz önüne alınarak, maaşı üzerindeki pürüzler giderilinceye kadar, üniversite fonlarmdan ona ayda 20 ruble tahsis edilmesine karar verildi. Üniversite kayıtları, ihraç edilinceye kadar bu tutarın düzenli olarak ödendiğini göstermektedir.

İşte burada ilk defa Zhelyabov'un gizli bir aktivitede yer aldığını duyuyoruz. Kont Tolstoy'un okullara yönelik müfredatı o yaz yürürlüğe girmişti. İlericiler çileden çıktılar ve Odessa'da Zhelyabov'un da içinde olduğu küçük bir öğrenci grubu, karşıt bir eylem planladılar. Yeni yönetmeliklerle kaldırılan derslere devam etmek isteyen tüm gençlere yönelik gizli dersler düzenlediler. Bunlar, Rusça, Fransızca, Almanca, fizik, cebir, geometri, tarih ve coğrafyaydı. Bu hareket, sadece benimsenmeyen bir tedbirin altında yatan düşünceyi bozma girişimi değildi; aynı zamanda, o dönemde Rus öğrenciler arasında ciddi bir biçimde güçlenmekte olan, arkadaşlarına yardım etme dürtüsü için bir fırsattı. Sınıflar beş gruba ayrılmıştı. En büyüğü 16–17 yaşındakiler, en küçüğü ise okuma yazmaya yeni başlayan öğrencilerdi.

Anastasia Schechter adında 14,5 yaşmdaki kız, Zhelyabov'un verdiği edebiyat ve Rusça derslerine devam ediyordu. Daha sonraları yazdığma göre bu, genç kızın o haftasının en büyük olayıydı. Zhelyabov yaşamı boyunca,

beraber çalışmak zorunda kaldığı erkek ve kadmlar üzerinde büyük bir etki bıraktı. Yakışıklı, uzun boylu, güçlü bir fiziğe ve etkili kişiliği sahip bir gençti. Fakat davranışları sade ve dostçaydı. Dağınık, eski püskü giyimine rağmen, sınıfındaki kızlar üzerinde baştan çıkarıcı bir etkisi vardı. Bir parça şiir ya da düz yazı okur ve açıklardı. Onlara Puşkin'in "Kış" romanını okudu ve kötü bir hasat döneminin ardından başlayan soğuk ve sert havalarda köylülerin mücadelesini anlattı. Onlara, Hoods'un "Gömleğin Şarkısı" (Song of the Shirt) tercümesini okudu ve merhametsiz bir işveren adına fabrikada ya da evde parça başı çahşmanın ne demek olduğunu izah etti. "Bir daha asla," diyor Anastasia Schechter, "köylü ve işçileri daha önce düşündüğüm gibi düşünemezdim."

Zhelyabov, elbette, bilinçli olarak propaganda yapıyordu ve ilerde öğrencilerinin birçoğu devrimci harekete bir şekilde katılacaktı. Dokuz yıl sonra Schechter, rakip parti *Cherni Peredyel*'in (Kara Bölünme) bir üyesiydi ve Petersburg'da Zhelyabov'un *Narodnaya Volya* partisiyle ortaklaşa düzenlenen gizli bir toplantıya katıldı. Zhelyabov'da oradaydı ve bir konuşma yapıyordu. Konuşmadan sonra yanma gelerek ona: "Seni tanıyorum. Odessa'da birlikteydik. Adım Zhelyabov." Schechter çok heyecanlanmıştı. Zhelyabov birkaç dakika onunla sohbet etti ve *Cherni Peredyel*'in politikasıyla dalga geçti. "Bu, şehirlerde yapılacak bir iştir," dedi. "Polis köylerde yeni bir yüz görünce, hapse atıyor." Schechter, kendisini ziyaret etmesini istedi ve Zhelyabov da geleceğini söyledi. "Fakat hiçbir zaman gelmedi" diye hasret dolu bir şekilde yazmaktadır Schechter. "Bunun sebebi, muhtemelen benim *Cherni Peredyel* üyesi olmamdı." Uğraşması gereken haddinden fazla sorunlarm olması asıl sebep olabilirdi.

V

Zhelyabov'un üniversiteden ihraç edilmesi, aslında kendisini ilgilendirmeyen önemsiz bir olay yüzündendi. Olayın gelişimi hiçbir tarafa yarar sağlamadı. Olay baştan sona bir itibar meselesiydi. Rus öğrenciler veya birçoğu, mahalle papazı ya da fakirleşmiş orta sınıfm çocuklarıydı; öğrenimlerini tamamlarken kıt kanaat geçiniyorlardı ve öğrenimlerini tamamladıklarında büyük kariyer edinme umutları yoktu. Fakat buna rağmen, ya da bu nedenle saygınlıklarım ve ortak konumlarım şiddetli bir şekilde kıskanıyorlardı. Zhelyabov'a gelince, onun mücadeleci ruhu zaten güçlüydü ve 21 yaşındaki bir gencin kendini büyük bir hareketin lideri olarak bulması baş döndürücü bir deneyimdi. Hükümet mekanizmasının nasıl çalıştığına ilişkin iyi bir örnek sayılabilecek bu olay Odessa Üniversitesi arşivlerinden bulunabilir.

Sorun, 16 Ekim 1871'de Profesör Bogishich'in sınıfında başladı. Bogishich, Avusturya İmparatorluğu üniversitelerinde geçerli olan Alman disiplin geleneklerine göre yetişmiş bir Çek'ti. Ruslar hakkında yeterli bir deneyimi yoktu. O gün, iskemlesine yayılmış bir şekilde oturan bir öğrenciyi, Baer'i gördü. Dersini keserek şöyle dedi: "Kendini içki dükkamnda mı sanıyorsun? Nasıl davranılacağını bilmiyorsan dışarı çıkabilirsin." Baer bazı açıklamalar yapmaya başladı. Bogishich: "Sus! Dışarı çık!" diye bağırdı ve onu apar topar dışarı çıkarttı. Daha sonra diğer öğrenciler, onu tekmelediğini söyledilerse de, Bogishich inkar etti. Her neyse, Baer sınıftan ayrıldı ve ders devam etti.

Bogishich'in bir sonraki dersi 20 Ekim'deydi. Hiçbir öğrenci sınıfa girmedi, fakat dışarıdaki koridorda bir grup kalabalık toplandı ve yanlarından geçerken, onu ıslıkladılar. Olay, Rektör Yardımcısına rapor edildi ve Rektörün ertesi gün ilgili öğrencilerle bir araya gelmesi kararlaştı-

rıldı. Rektör oraya vardığında kalabalık bir grupla karşılaştı. Öğrencilerden sözcülerini belirlemelerini ve dağılmalarını istedi. Öğrenciler zaten sözcülerini belirlemişlerdi. Temsilcilerden birisi Zhelyabov'du. Bogishich'in sınıfında değildi ve bu onun olayda ilk ortaya çıkışıydı.

Temsilciler Rektörle görüşme yaptılar ve böylece Bogishich'i ziyaret etmek üzere ayrıldılar. Bunun mantıklı ve uzlaştırıcı olduğuna karar verdiler. Bogishich onlara, bunun bir yanlış anlama olduğunu, Rusça *Kabak* (içki dükkam) kelimesinin hoş olmayan çağrışımlar yaptığını tam olarak bilmediğini söyledi: Kimsenin duygularını incitmek istememişti ve ayın 23'ünde yapacağı bir sonraki derste daha fazla konuşmaya hazırdı. Öğrenciler tatmin olmuşlardı ve olay tatlıya bağlanacak gibiydi.

Fakat öyle olmadı. Bogishich meseleyi düşünüp taşındı ve itibarını kaybetmesine neden olacak resmi bir özür beklendiği sonucuna vardı. (Hiç şüphesiz haklıydı). 23'ünde sınıf dolup taştı ama Profesör ortaya çıkmadı. Bunun yerine hasta olduğunu belirten bir mesaj gönderdi. Uğultu koptu: Bogishich sözünü tutmamıştı. Bütün öğrenciler büyük salonda toplandı. Rektör Yardımcısı salona geldiğinde, Zhelyabov kürsüde kalabalığa nutuk çekiyor ve alkış tufanı içinde, Bogishich tarafından tatmin edici bir açıklama yapılmasının tüm öğrenci kitlesi için bir prensip meselesi olduğunu belirtiyordu. Rektör Yardımcısı polis çağırmakla tehdit etti ve uğultu arttı. Sonunda öğrenciler salonu terk ettiler, ardından küçük gruplar halinde önce üniversite avlusunda sonra da şehirde toplandılar ve "Bogishich gitmeli" diye bağırarak, o anda aralarından birisinin uydurduğu müstehcen bir şarkıyı söylediler.

Olayın bu aşamada dahi, üniversitenin kendi başına çözebileceği bir mesele olduğu düşünülebilir. Ama yetkililer boş boğazlık ettiler. Öyle oldu ki, Çar kısa zamanda

Odessa'dan geçecekti ve bu durum onlara bir sorumluluk duygusu yüklüyordu. Üniversite Konseyi toplandı ve valiye bildirimde bulunarak polisin özel tedbirler almasını, bilhassa şehirdeki evlerde herhangi bir öğrenci toplantısı yapılmamasımn temin edilmesini istedi. Konsey aynı zamanda, çete liderlerini yargılayacak bir Üniversite Mahkemesinin toplanmasına, dava işlemleri bitene kadar derslerin iptal edilmesine ve Bogishich'e karşı resmi bir özür ve dayanışma bildiriminde bulunmaya karar verdi.

Olay, uygun şekilde, Odessa'daki bölge Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, oradan da telgrafla Bakanlığa rapor edildi. Aynı gün, 24 Ekim'de, Kont Tolstoy telgrafa cevap gönderdi:

"Konsey'in kararı onaylanmıştır. Vali'den en kısa sürede ve en sert tedbirleri almasını talep edin. Üniversiteden ihraç edilen öğrenciler vakit kaybetmeden Odessa'dan uzaklaştırılmalıdır."

Ayın 25'inde Tolstoy tekrar telgraf çekti:

"Mahkemenin infaz ve hüküm kararları derhal uygulanmahdır. Üniversiteden uzaklaştırılan öğrenciler, ne kadar çok sayıda olursa olsun, Odessa'dan uzaklaştırılmalıdır. Bu gerçekleşene kadar hiçbir ders yapılmamalıdır. Telgrafla bana rapor edin."

Üniversite Mahkemesi ilk oturuma 25'inde başladı ve 5 Kasıma kadar müzakereye devam etti. Dinlenecek sayısız şahitler vardı, profesörler, öğrenciler, üniversite görevlileri ve öğrenci gösteri ve toplantılarına şahitlik edecek şehirdeki herkes. Şehirde ve hatta üniversite profesörleri arasında öğrencilere karşı büyük bir yakınlık duyuluyordu. Üçüncü Daire'nin Odessa şefi Albay Knoop, ihraç edilecek olan öğrencilere acıyordu.

"Karışıklığın en büyük sorumlusu, Bogishich'dir ..." diye Petersburg'daki amirine rapor ediyordu, "Fakat sonuç, bir grup genç insanın hayatlarım kazanmaktan mahrum

edecek ve hükümet hakkındaki fikirlerinin düşmanlığa dönüşmesine neden olacaktır. Dahası, böylece öğrenciler haksızlığa uğratıldıklarını düşünecekler. Şüphesiz, uygunsuz davranışlarından dolayı kınanmaları yeterli olacaktır."

Mahkeme 5 Kasım'da kararını verdi ve karar 9'unda Üniversite Konseyi tarafından onaylandı. Karar tahmin edilenden daha ılımlıydı. Bazı önemsiz cezalar verilmişti; öğrencilerden biri, "diğer Eğitim Kurumlarına devam edebilme hakkıyla" ve iki öğrenci de (Zhelyabov'un da olduğu) benzer hakları olmadan bir yıllığına ihraç edilmiştiler. Bu üç öğrenci, otomatikman Odessa'dan uzaklaştırılacaklardı.

11 Kasım'da Zhelyabov ve iki arkadaşı tutuklandı. Onlara Mahkemenin kararı ve uzaklaştırma emri okundu ve polis eşliğinde limana götürülerek öğleden sonra Kerch'e hareket etmek üzere olan buharlı gemiye bindirildiler. Kalabalık bir sempatizan grubu onları uğurlamak için yola düştü ve düzeni sağlamak için polis takviye birlikleri çağırıldı. Fakat hava sisliydi ve kalkış ertesi sabaha kadar ertelendi. Zhelyabov'un şehirdeki arkadaşlarından birisi –itibarlı ve zengin birisiydi– yetkililere, Zhelyabov'un kıyıya gelmesi ve geceyi evinde geçirmesine izin verilirse ona kefil olacağını söyledi. Yetkililer kabul ettiler. Ama risk alamıyorlardı ve onu görmeye gelen ziyaretçilerin sayısını sınırlandırmak için dışarıda polisler görevlendirildi. Ertesi sabah Zhelyabov yine polis eşliğinde gemiye götürülürken, öğrenci ve şehirlilerin oluşturduğu büyük bir kalabalık tarafından tezahürat yapıldı ve gemi ayrıldı. Gönderilmesiyle ilgili hiçbir açıklama yayımlamamaları için yerel gazetelere talimat verilmişti.

14 Kasım'da, Üniversite ve şehir, Bogishich'in Odessa'yı terk etmesi gerektiğini savunan afişlerle donatıldı. Polis soruşturmalar başlattı, ancak kimin bu afişleri astığı hiçbir zaman ortaya çıkarılamadı. Aslında Bogishich, 15

Kasım'da Varşova Üniversitesi'nden bir iş teklifi aldı. O ana kadar Odessa'dan ayrılma konusunda çok hevesliydi; fakat Milli Eğitim Bakanı, naklini onaylamayı reddetti ve olduğu yerde kalmasını emretti. 15 Kasım'da dersler yeniden başladı ve 17'sinde Bogishich ilk dersini verdi. Ders olaysız geçti. Odessa Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından, olayın tümünü içeren bir rapor Petersburg'a arz edildi ve aralık ayında Tolstoy tarafından Çar'a sunuldu. Çar altına "Memnuniyet verici" diye yazdı.

Bu arada, Zhelyabov polis tarafından köyüne götürülmüştü. 15 gün sonra yerel polis yetkililerine, ailesinin yoksulluğunu ve beslenecek fazladan bir boğazın getireceği yük karşısında durumu açıklayan bir dilekçe takdim etti; bu nedenle, özel ders vererek geçimini sağlayabileceği Feodosia'da yaşamak için, izin istedi.

Yoksulluk mazereti şüphesiz abartılmıştı. Köy standartlarmda, Zhelyabovlar'm durumu oldukça iyi görünmektedir. Muhtemelen böyle yapmasımn gerçek nedeni, yapılacak hiçbir işin kalmadığı kış aylarında, tekdüze köy yaşamından kaçmak ve aynı zamanda çalışmalarına devam etmek istemesidir. Evdeki özel alan yetersizliği ve kitap eksikliği bu durumu zorlamış olabilirdi.

Başvurusu kabul edildi ve Feodosia'ya gitti. Ertesi yıl temmuzda, Luludaki yetkilileriyle olan burs sorununu ortadan kaldırmasım sağlayacak bazı belgeleri istemek amacıyla üniversiteye yazı yazdı. Üniversite yetkilileri istediklerini gönderdi. Kendi adlarına geçmişe sünger çekmeye hazır oldukları kolaylıkla anlaşılmaktadır. Aslında Rektör Yardımcısı Odessa'dan ayrılmadan önce kendisiyle görüşmüş ve zamanı gelince okula tekrar dönmesinin onları memnun edeceğini söylemişti.

Zhelyabov ağustos başında, Feodosia ve Kerch'teki polis amirlerinden ahnmış "iyi hâl" belgeleriyle beraber, yeniden kayıt olmak için üniversiteye başvurdu. Aynı

zamanda üçüncü sınıf öğrencileri için yapılan sınava katılmasına izin verilmesini rica etti. Bu istek, onun Feodosia'dayken çalıştığım göstermektedir. Başvurusu, Üniversite Konseyi tarafından kabul edildi ve 21 Ağustos'ta, Milli Eğitim Müdürlüğü'nün onayına sunuldu. Milli Eğitim Müdürü konuyu Petersburg'a havale etti ve 22 Eylül'de Bakanlık kendisine, "ihraç döneminin bir yıl olduğuna, henüz bir yılın dolmağına dikkat çeken" bir talimat geldiği cevabını verdi; "aynı zamanda, öğrencileri sakıncalı etkilerden korumanın gerekliliği" göz önünde bulundurularak, başvurunun içerdiği teklifi onaylamanın mümkün olmadığı bildirildi.

Üniversite Konseyi konuyu tekrar gündeme getirdi. Konsey, Zhelyabov'u 8 Kasım'da üniversiteye yeniden kabul edebilmek için 25 Eylül'de başvuruda bulundu; yani, ihracmdan tam bir yıl sonra. Durum Petersburg'a havale edilirken yine bir aylık gecikme oldu. En sonunda, üniversiteyle ilgili tüzüklerin, öğrenci kayıtlarmm sadece her akademik yıl başlangıcında yapılmasına olanak sağladığı gerekçesiyle, bir önerinin kabulünün ya da yeniden kabulünün, kasım ayında tek bir öğrenci göz önüne alınarak yapılamayacağma ilişkin bir karar, 25 Ekimde gönderildi.

Bu sondu. Zhelyabov daha fazla girişimde bulunmadı. Temmuz 1873'de, Üniversiteden belgelerini geri göndermesini istedi.

BÖLÜM III

Genç Mücahitler

I

Gençlere karşı ılımlı olabilmek, otoriter bir rejim için önemlidir. Orta yaşlılar, yaşça veya ruhen orta yaşta olanlar, risk almamaya ve çoğunluğa uymaya çalışırlar. Bu kişilerin, sorun çıkarma tehlikesi pek yoktur. Oysa genç ve maceraperestlerin duygusal arzularını gerçekleştirmeleri için bir fırsat sağlanmalıdır. Romanovlarm trajedisi, kısmen bu sorunu çözmekteki yetersizlikleri ya da daha doğrusu, muhtemelen bu sorunun varlığını kavramak konusunda başarısızlıklarına bağlıdır. III. Alexander'm akıl hocası olan Pobyedonostsev, kendi kuşağını incelemiş ve üzülerek şöyle demiştir: "İnsanların beyinleri, kendi cahillikleri ve öğrenme kapasitelerinin farkına varma yetisini kaybetmiştir; öyle ki, her şeyi hayatın akışına bırakmışlardır." Bu, çocukları ergenlik çağma gelmiş geleneksel ebeveynlerin şifreli sözleridir. Çarlık yönetimi katı bir şekilde ataerkildi ve yüzyıl boyunca rejim ve ileri gelen aydınlar, birbirlerini anlayışsız olmakla suçladılar. Defalarca, "kabul edilen dinin, mevcut sosyal yapımn ve özel mülkiyet kurumunun" desteklenmesini sağlamak için,

tepeden çağrılar yaptılar; bu, mevcut sosyal yapıya sert bir şekilde tavır alan ve hiçbir mal varlığı olmayan ağırbaşlı genç agnostiklerin yeterli tepki verememesiyle şaşkınlık ve acıya neden oldu.

1860'lı ve 70'li yılların Rusyası, iş yapmak için sınırsız bir alan yaratmıştı. Büyük reformlar, tarımsal ilerleme, eğitim ve halk sağlığı için çok büyük olanaklar sağlamıştı. İmparatorluk Orta Asya ve Uzak Doğu'da, hepsi de gelişmeyi bekleyen çok büyük topraklar elde ediyordu. Mevcut bağlılık ve potansiyelden yararlanmak için yapılan zekice bir girişimin sonucunun ne olacağını kestirmek nafiledir. Görev ruhu taşıdıkları, gençlerin Türk Savaşına gönüllü olmalarıyla ispatlanmıştır. Tek istekleri, hükümetin öncülük etmesiydi. Fakat asla böyle bir öncülük gerçekleşmedi. İmparatorluk sistemi, sadece yönetime körü körüne itaat isteyen bir sistemdi. Bu sistem, devlet hizmetine girmek isteyen eğitimli gençlerin, yalnızca kötü ve verimsiz bir makinenin zayıf bir dişlisi olmalarını istiyordu.

Geriye, yalmzca sanayi ve ticaret kalıyordu. Ticaret açısından, Çarlık rejimi liberal bir rejimdi. 1860'dan sonra sanayileşme oranı olağanüstüydü ve bu durumdan faydalananlar büyük servetler edindiler. Ancak bu alan, duygusal arzuları gerçekleştirmek için bir fırsat sağlamadı. Ticaret, genelde tüccar kesiminin elindeydi. Böyle para kazanmak, sonunda siyasi heyecana kapılan gençlere cazip gelmedi. Aslında sanayileşmenin çirkin yüzü belirmeye başlar başlamaz –ki işverenlere sağlanan özgürlük ve teşvikler nedeniyle, Rusya'daki durum birçok ülkeden daha çirkindi– büyük sermayedarların kontrolündeki ticaret de en az yönetim kadar gençlerin düşmanlığım kazandı.

I. Nicholas'ın sistemi, otokrat mekanizma ya da başmda bulunan çara karşı içten duyulan sadakat ile birlikte;

aydın gençler arasında çökmüştü. Aydınlar arasında din, idareyle birlikte kaybolmuş ve kilise ise, sadece yönetimin korkak ve dalkavuk uşağı olarak görülüyordu. Yüzyılm başlarında, Batı hayranı bir yönetimle duygusal arzuları gerçekleştirme fırsatı yakalandı. Fakat özveriyle yapılan bu Rus eğilimi, kökleşmiş tenkitçi bir anlayışla karşılandı. 40'lar ve 50'lerde, Batılı idolün pek de öyle önemsenecek bir şey olmadığı anlaşıldı. Batı parlamentolarının entrika ve dalaverelerine ve özellikle Batı'daki fabrika koşullarma dikkat çekildi. Bu arada adı Haxthausen olan Alman bir baron, Rus köylüsü üzerine araştırma yapmaktaydı ve 1847'de Rus köy komünleri üzerine ilk güvenilir bilimsel incelemeyi yayımladı.

Bu çalışma Rus aydınları üzerinde büyük bir etki yarattı. Bu, ınutluluk devrinin kaynağının Batı'da değil, aksine çoktan beri ihmal edilmiş kendi ülkelerinde aramak gerektiğine dair bir kanıttı. Batılı "ilerleme" anlayışından uzaklaştıran ani ve göze çarpan bir tiksinti oluşmuştu. Rusya'nın, bütünüyle Fransa ve İngiltere'nin burjuvaziye dayalı sanayileşme tarzından sakınarak, bugünün otokrat düzeninden, doğrudan, yarının bağımsız köy komünlerine geçmesi gerektiği iddia ediliyordu; dünya Rusya'nm ardından gidecekti.

Bu, çok kabaca, Herzen'in başlıca teziydi: Büyük bir devrime gerek olmadığını ileri sürüyordu; Rus köylüsü, oy hakkı verilir verilmez, daha fazla sıkmtıya neden olmadan oyunu Ütopya için kullanacaktı. Fakat Herzen'in etkisi Polonya ayaklanmasıyla sona erdi. Polonyalıları destekleyerek liberallerin duygusal desteğini kaybetti ve aşırı sosyalistlerin sistemine karşı çok ılımlıydı. Herzen'in yıldızının sönmesi, liberaller ve sosyalistler arasındaki eski birleşikliğin sonunu belirler. Artık iki farklı akım vardı: Biri anayasal gelişimi ve diğeri devrimi amaçlıyordu.

60'larda, daha sert bir aydın kitlesi ortaya çıktı. Herzen ve benzerleri, "Oblomovlar" gibi reddedildiler. Oblomov, Goncharov'un bir romanındaki merhametli, kültürlü, uysal ve miskin bir karakterin ismidir. 60'ların gençliği bu "iyi niyetli" anlayışa savaş ilan etti. Tam da "Nihilizm" devriydi. "Nihilist", devrini karşıtları tarafından Rus devrimcileri için kullanılan alaycı bir terimidir; kaldı ki gerçekte hiçbir zaman bu isimde siyasi bir hareket olmadı. Nihilizm, ilerleme ideallerinin kolaylıkla kabul edilmesine tepki olarak yanlış fikirleri ortaya çıkarmaya yönelik hırsı anlatan anlayış için kullanılan argo bir terimdir.

"İnsan bir hayvandır." "Fotoğrafçılık sanattan daha yücedir." "Göbek dünyanın merkezidir."

Bunlar, Pisarev'in tammladığı "mantıklı realist" birinin tipik özdeyişleriydi. "Yok edilebilecek her şeyi" diyordu, "yok etmeliyiz. Hiçbir şey artık iyi değilse, bozulamaz da. Diğer taraftan ne kadar kısa sürede yok edilirse, o kadar iyi olur. Dört bir yandan kuvvetlice vurun. Hiç zarar vermeyecektir."

Fakat yine de, bu "mantıklı realistler" aslında romantiklerdi. Bir *Weltverbesserungswahn* (dünyanın iyileşmesine ilişkin hayal) fikriyle doldurulmuşlardı; kendilerini hemcinslerinin hizmetine adamışlar ve uygulanabilme şansının çok az olmasına karşın, sosyalist bir ütopyanın peşine düşmüşlerdi. *Shto Dyelat?* (Ne yapılmalı?) 1864'te çıkan ve o anda devrimci bir kutsal kitap haline gelen Çernişevski'nin bu romanı, realist ideolojisiyle olduğu kadar duygusal hassasiyetiyle de göze çarpar. Bu hassasiyet, ardından gelen devrim hareketinin uzantısı ve bölümü haline geldi. Yalmzca bir hayalci değil aynı zamanda deneyimli bir terörist olan Kravchinski bize, gizli bir baskı makinesini görmeye gittiğinde, "kiliseye tapın-

maya giden bir kişinin duygularıyla zapt edilmiş bir şekilde" içeri girdiğini anlatmaktadır.

Hem Çernişevski, hem de Pisarev, tepkiler başladığında ve gazeteler için yazdıkları makalelerin yayımı durdurulduğunda, tutuklandılar. Yönetimin baskısı şiddetlendikçe, masraflarım karşılayabilecek gençler çalışmalarım tamamlayabilmek için yurtdışma gitmeye başladılar. Erkekler gibi kızlar da yurtdışına gittiler. Bu harekette genç kadmların oynadığı bu kararlı rol, Rus yaşam tarzını bilenler açısından bir sürpriz olmuştu. Oysa erkeğe körü körüne itaat hiçbir zaman Rus kadınlarının belirgin bir özelliği olmamıştır. Reşit olmadığı için yurtdışına çıkışta pasaport almakta sorunlar yaşayan ve bu yüzden de tamdığı bir genç beye kendisiyle evlenmesini buyuran Vera Figner örneğini görmekteyiz. Figner adamı Zürih'e götürmüş, bir devrimci olarak yetişmesi için çabalamış ve ıslah olmaz ılımlı biri olduğunu fark etmesiyle onu boşamıştı.

70'lerin başlarında Zürih Üniversitesi çağdaş Rus gençlerinin Mekke'siydi. Bu zamanlarda ilham kaynakları, önde gelen Rus siyasi göçmenlerinin yazılarındaydı (Marx aslında hâlâ ekonomist olarak kabul ediliyordu.) ve Rus Devriminin üç önderi de bu duruma uygun şekilde İsviçre'ye yerleşmişti. Bakunin, "amansız yıkım" doktrinini telkin ediyordu. Öğrencilerini, biran önce Rus kırsalına yaymaya ve ayaklanmaları kışkırtmaya teşvik ediyordu. Devamh olarak Pugachev'in yaşadığı dönemler üzerinde duruyordu. O zamanlardan beri, modern ateşli silahların, demiryolları ve telgrafın bir köylü ayaklanmasım bastırmayı son derece kolaylaştırdığı gerçeğini göz ardı ediyordu. Köylülerin sadece öncülük beklediğine ve yerel hareketlerin kısa sürede bir genel devrimin parçalarım oluşturacağına inanmıştı. Bu devrim, bağımsız köylü topluluklarından oluşan bir dünya düzenine neden olacaktı.

Lavrov, başarılı bir devrimin yakında gerçekleşebileceğinden şüphe duyuyordu. Ona göre, devrim her durumda kişisel veya bir grup çalışması değil, "bütün bir tarihsel gelişimler dizisi" idi. Öğrencilerini, bunu yapay yollarla hızlandırmaya çalışmamaları kendilerini de birer lider olarak görmemeleri yönünde uyarıyordu. Böyle yaparak insanlara; sadece başka bir grup efendi atamış olacaklardı. "Öğrenciler, önce, kendilerini eğitim ordusunun bir parçası haline getirebilmek için kendi çalışmalarını tamamlamalıydılar. Bu arada Nechaev'in eski dostu Tkachev daha gerçekçi bir görüş getirdi. Genel bir ayaklanmanın uygulanabilirliğine inanmıyordu ve bütün bir tarihsel gelişimler dizisini de bekleme yanlısı değildi: Merkezi ve disiplinli bir grup profesyonel devrimciyle, devlete karşı yapılacak bir saldırımn başarı sağlayacağma inamyordu. Fakat öğrenciler, ayaklanma için köylülerinin barmdırdığı potansiyele olan inançlarından vazgeçmek ve zorla kendi diktatörlüklerini kabul ettirmek istemediler. Tkachev'in taraftarları çok azdı.

II

Bu arada Rusya'da da, halkçı (popülist) hareket gelişiyordu. Bu hareketin bazı taraftarları, İmparatorluğun en seçkin ailelerine mensuptu. Örneğin, Sophia Perovskaya'nın babası, üç yıl Petersburg Valiliği yapmıştı. 1866'da, Karakozov olayından sonra görevden uzaklaştırıldı. Vali olarak sınırsız krediye sahipti ve muazzam borçlar yapmıştı ve uzaklaştırılması aile servetinde bir kriz yarattı. Sonia ve annesi Kırım'daki aile çiftliğinde yaşamaya başladılar. General başkentte kaldı. Aile ortamında huzur kalmadığı için bu ayrılık birçok nedenle, bir rahatlamaydı. Baba, zalim ve zorba biriydi. Evde devamlı tartışmalar olurdu ve kız her zaman annesinin tarafını tutardı.

Babasından nefret eder oldu; bu nefret, onun gelişiminde kalıcı psikolojik etkiler bıraktı.

1869'da Kırım'daki ev satılmak zorunda kaldı. Anne ve kız babayla barışmak üzere Petersburg'a geri döndüler. Eski sürtüşmeler tekrar başladı: Burada, General yazın hastalandı ve dinlenmek için karısı ve diğer kızı tarafından Avrupa'da değişik mesire yerlerinde bir geziye götürüldü. Sonia arkadaşlarıyla birlikte kalmaya başladı ve bu arkadaşları aracılığıyla ilk kez çağdaş aydınlarla tamştı. Sonbaharda ailesi geri geldi. Yaşadığı o eşsiz, özgür dönemden sonra eski günlerine tekrar dönmesi çok zordu. Kendi başına yaşamak ve çalışmak istediğini bildirdi. Babası küplere bindi; fakat Sonia ısrar etti ve sonunda bir pasaport almak için babasını ikna etti. Evden ayrıldıktan sonra, bir daha asla, babası ile görüştüğüne ilişkin bir kanıt yoktur; ne zaman annesini görmek için eve uğrasa, arka merdivenleri kullamrdı. Annesi ona harçlık vermek isterdi. Ancak o, annesinin sırtmdan geçinemeyecek kadar gururluydu, zaten tercüme ve kopyalama işinden az da olsa para kazanabiliyordu. Bazen tek başına bazen de arkadaşlarıyla kalıyordu. Öğretmenlik hakkı kazanabilmek için bir kursa devam ederek sınavı da geçti. Ama diploma vermediler –belki de nedeni, siyasi şüpheli olmasıydı. Sonunda, arkadaşlarıyla kalmak üze Tver'e gitti, tekrar kurs aldı ve bu kez diplomasını da aldı. Bu arada 70'lerin ilk ve en tanınmış kültürel ve yardımsever topluluklarından olan, gizli faaliyet gösteren Çaykovski Çevresi'ne katılmıştı.

Bu grup tıpkı diğer benzerleri gibi, zaman zaman kitap okumak ve tartışmalar düzenlemek amacıyla bir araya gelen, bir avuç genç insanla yola çıkmıştı. Başlangıçta politik amaçları yoktu. Ne var ki, dönem, eğitimli gençler arasında duygusal bir arayış çağıydı. Fakir yurttaşların sayesinde bu ayrıcalıkları kazandıklarım düşünüyorlardı.

Şimdi bazılarını geri vermek zamanıydı. Fabrika işçileri için seminerler düzenlemeye başladılar. Bu, gizlilik içinde yapılmalıydı. 1862'deki bir imparatorluk fermanı, "Hıristiyan dini ve özel mülkiyet kurumuna karşı güveni sarstığı ve çalışan sınıfları ayaklanmaya teşvik ettiği gerekçesiyle" bu türden etkinlikleri yasaklamıştı. Gruplar kaçınılmaz olarak politik bir kimlik taşıyordu. Üyeler, iltica eden yazarların çalışmalarını inceliyor; inanç ve mizaçlarına göre Bakuninci ya da Lavrist oluyorlardı. Bazen, karşıt teorilerin tartışıldığı ortak toplantılar düzenleniyordu. Bir Lavrov taraftarı sonradan, iki grubu ayırmamn kolay olduğunu belirtmişti. Lavristler "daha iyi giyimli, temiz ve düzenliydiler; daha iyi konuşuyorlar ve elleri daha temizdi." Gruplar tüm büyük şehirlere yayılarak nicel bir güç kazandılar. Kökü *Narod*'dan (halk) gelen, bir İngiliz uzmanın, "Emekçi Sınıfların fedakarca bir arzuyla korudukları, kişinin ülkesine karşı derin bir sevgi ve saygısı" olarak tanımladığı *Narodnichestvo* ruhu yükseldi. Bu noktada, "halkın sadece teoride kahramanı olmaktan vazgeçmek" tavrı ortaya çıktı.

Zürih'teki faaliyetler hakkında gizli ajanlar tarafından uyarılan Çarlık Hükümeti, 1873'te kız öğrencilerin burada öğrenim görmesini yasaklayan bir emir yayımladı. Bu yasak, pek çoğunu endişelendiren; yani, öğrenimlerini tamamlamak ya da derhal yurda dönüp köylüler arasındaki görevlerine başlamak arasmdaki ikilemlerine son verdi. Kız öğrenciler Rusya'ya geri dönerlerken erkeklerin birçoğu da onlara katıldı. Ülkelerinde, ruhsal gelişimi paralel çizgilerde ilerleyen yurttaşlarla buluştular: Tam da bu noktada, aniden ve hayret uyandıran bir biçimde "Halka Gitmek" (*Hozhdenie v Narod*) hareketi alevlendi. Yüzlerce, belki de binlerce genç evlerini terk etti, sahte isim ve kimlik kullanarak (çünkü polisin peşlerine düşeceğini biliyorlardı) sıradan insanların arasına karış-

tılar. O dönemde bir topçu astsubayı olan ve harekete katılmak için mesleğini hiçe sayan Kravchinski şöyle söylüyordu: "Siyasi propagandacılardan daha çok, bir vahiy taşıyıcısı kimliğinde yola çıktılar. İmparatorluğun her tarafında, insanlık ve halkın davasına hizmet amacıyla, ruhları hâlâ ölmemiş kişileri çağıran bir ses çınlıyordu. Sesi duydular, kendi geçmişlerinin gölgesini hissettikleri halde, ev, servet, unvan ve ailelerinden vazgeçtiler. Kendilerini, hiçbir engel tanımaksızın, kurban olmayı hiçe sayan, yoğun bir coşku ve ateşli bir inanç içinde hareketin kucağına attılar..."

III

Hiçbir anlamda organize bir hareket değildi. Hiçbir hareket planları yoktu. Hatta amaç birliği dahi yoktu. Genç Bakuninciler, erken bir genel ayaklanma, Lavristler ise sosyal bir evrimin yolunu hazırlamayı umuyordu. Herhangi bir siyasi etiket taşımayan büyük bir grup, sadece köylünün maddi ve manevi refahını yükseltebilecek her şeyi yapmak arzusu içindeydi. Rusya'nm kaskatı sımfsal ilişkiler sistemi nedeniyle, çok azı köylünün yaşam koşulları ve düşünme tarzından haberdardı. Onları tanımak, yardım etmek ve daha iyi günlerin yakında geleceğine dair sevinçli haberler vermek üzere bu insanların arasına karıştılar. Köylü yaşam tarzında saklı, mizaçlarında beliren; yabancı insan ve garip öğretilere karşı taşıdıkları şüphe konusunda en ufak bir sezgileri yoktu ve pek çoğuna göre yola çıktıkları dava bir dizi acı hayal kırıklığıyla sonuçlandı.

Debogori-Mokrievich'in kaleme aldığı Anıları'nda yer alan olaylar, bunları aktaran pek çok örnek deneyimle doludur. Debogori-Mokrievich, Güney Batı Ukrayna'daki küçük bir toprak sahibinin oğluydu. Öğrenimini Kiev'de

tamamladı ve orada yeni fikirleri benimsedi. Daha çok genç biri iken, o ve iki arkadaşı, İsviçre'ye Bakunin'i görmek için adeta hacca gider gibi yola çıktılar. Rusya'ya döndüklerinde polisin peşlerinde olduğunu fark ettiler. 1873 yılında Debogori-Mokrievich, Stefanovich (daha sonra harekette büyük bir rol oynayacak olan kişi) ve diğer üç arkadaşıyla birlikte, Kiev'in fakir semtlerinden birinde oturuyor ve bir el sanatı öğrenmeye çabalıyordu. Onların diğer arkadaşları daha sonra "halka gitme" hareketine katıldılar ve birkaç ay sonra kendileri de bu güdülerine karşı koyamadılar. Belirli bir programları yoktu. Sadece yerel yetkililerin kendilerini fark edemeyecekleri uygun bazı bölgeler bulmalıydılar. Shverinka'yı başlangıç noktası olarak belirlediler. Sahte pasaportlar hazırladılar. Bitpazarındaki bir tezgaha giderek bulabildikleri en eski elbiseleri satın aldılar. Beş kişiden ikisi, biraz kunduracılık öğrenmişti, bu yüzden aletlerini yanlarına aldılar. Biletlerini aldıktan sonra her birine toplam altı ruble düşüyordu. Yolculuk gece yapılacaktı. Kompartıman koltukları altmda, yerde uyumak üzere yerleştiler; tıpkı köylülerin yaptıkları gibi. Her iki saatte bir ya da daha çok, kontrol memuru geliyor ve onları tekmeleyerek kaldırıp biletlerini göstermelerini istiyordu. Bu, onların, ayrıcalıksız sınıf mensubu olarak ilk yolculuk tecrübeleriydi.

"Ertesi sabah," diyor Debogori-Mokrievich, "Shverinka'ya vardık ve iş aradık. Bulduğumuz iş, demiryolu traverslerini vagonlara yüklemekti. Dördümüz traversleri vagonlara taşıyor, beşinci yerleştiriyordu. Burada bir hafta çalıştık, çok az para kazandık ve daha ileri gitmeye karar verdik. Sadece iki kişilik alet varken beş kişilik bir grubun kunduracı olarak dolaşması şüphe yaratacaktı. Başka bir gizlenme şekli bulmalıydık. O an, bunu Kiev'den ayrılmadan önce düşünmemiz gerektiğinin farkına vardık.

İçimizden biri tesadüfen, küçük bir boyacı grubunun Shverinka'dan geçtiğini görmüştü ve boyacı olmaya karar verdik. Bu çok kolaydı, çünkü Vasya'nın annesi boya işiyle uğraşıyordu ve Vasya bu konuda bir şeyler biliyordu ve bize de öğretmeye söz verdi. Bu arada, Sh. cesaretini yitirmeye başlamıştı. Bize, fiziksel güçlüklere katlanamadığını ve Kiev'e geri dönmek istediğini söyledi. Çok sinirlendik. Kiev'de, daha çok yararı olabileceği yönündeki nafile çabasıyla, bizi ikna etmeye çalıştı ve ondan bağımızı koparmamız için yalvardı. Aynı şeyi tekrar ettik: 'Bizimle olmayan kişi, bizim karşımızdadır; elbette, halka bizimle gitmeyecek herkes bizim düşmammızdır demek istedik. Üzücü bir ayrılıktı. Şu an, hakkında ne düşündüğümüzü anlatırken, Sh.'nin kafasım öne eğmiş vaziyette öylece dikildiğini hatırlıyorum. 'Elveda' dediğinde elleri titriyordu."

Böylece Sh. Kiev'e döndü ve Vasya, biraz boya getirmek için annesinin yanına gitti. Zamamnda geri döndü ve dördü, çuvallar sırtlarında, yaya olarak yola çıktılar. Daha gerçekçi görünebilmek için elbiselerini, ellerini ve yüzlerini boya ile lekeler içinde bıraktılar. Yolda rastladıkları bazı köylülerin, onları gerçekten boyacı zannetmesi; onlar için büyük zevkti. Pasaportlarını inceleyen yerel bir polis memuru tarafından bir köyde durduruldular. Pasaportların birinde 1804 tarihi yazıldığı görüldü: Ama hata; Kiev'de, pasaportu düzenlediği zannedilen ofise mal edilerek devam etmelerine izin verildi.

"İlk birkaç gün, Vasya'nm bize boyacılık dersleri vermesini sağladık. Çok iyi bir ilerleme kaydedemedik; yine de birkaç gün sonra iş almak için evlere gittik. Başlangıçta, bu konuda utangaç davranıyorduk ama daha sonra köylülerin, bize asla boyayacak bir şey vermediklerini görünce daha da ısrarcı olduk. Onlarla diyaloga girebileceğimiz her şansı denedik. Biz kendi-

miz, körü körüne, yaklaşan devrimden o kadar emindik ki, köylülerin en azından bizim onlardan beklediğimiz kadar devrim ruhuna sahip olmadıklarını anlayamadık. Ancak, hepsinin, toprağı kendi aralarında paylaşmak istediklerini fark etmiştik. Çar'ın vereceği bir emirle kadastro memurlarının gelerek toprağı paylaştıracaklarını umuyorlardı. Bazen köylüler bize, başka bir bölgede, paylaşımın başladığını duyup duymadığımızı soruyorlardı. Köylünün biri, paylaşımın yapılmasının bu kadar yakın olduğu bir zamanda, o an toprak almayı düşünmediğini söyleyecek kadar ileri gitti. Hepsi, Çar'ın bu emri vereceğine inamyordu. Çoğu, büyük toprak sahipleri ve memurlar tarafından, eğer engellenmemiş olsa; çoktan paylaşımın bitmiş olacağını düşünüyordu; her iki grup da hem Çar'ın, hem de köylülerin baş düşmanlarıydı...

"Günde yaklaşık yirmi kilometre yol kat ediyor ve geceyi köylerde geçiriyorduk. Köylüler, gece evlerinde kalmamıza izin vermiyorlardı; aslında, belirgin bir şekilde pis, yırtık pırtık kıyafetlerimiz içinde görünüşümüzden hoşlanmıyorlardı. Bu, işçiler gibi giyindiğimiz ilk günlerde düşündüğümüz en son şeydi. Köylülerin, orta ya da daha üst sınıf üyelerinden biri gibi giyinen herkes hakkında ne kadar çok kuşku taşıdıklarını biliyorduk ve ne kadar perişan giyinirsek o kadar çok güven duyacaklarını zannetmiştik. Oldukça yanılmıştık. Her yerde kuşkuyla karşılıyorlar ve içeri almak istemiyorlardı (samrım bir şeyler çalacağımızdan korkuyorlardı), bu durumda, konaklayacak yer bulmaya çalışmak giderek sevimsiz hale geliyordu. Bazen on evden rica ettik ve hepsinden ret cevabı aldık.

"Çoğu kez dışarıda, açık alanda uyuduk. Defalarca, gece yarılarında, soğuk ve nemden titreyerek uyandım. Bazen tüm bir geceyi dışarıda, yağmur altmda geçirmek

zorunda kaldık. Ucuz botlar ayaklarımızı acıtıyordu. S.'nin ayakları yara olmuştu ve devamlı kamyordu. Her üç ya da dört günde, bir gün mola veriyorduk. Ara sıra, köylülerin kalmakta bir sakınca görmediği, çatısı yıkık ve penceresiz ya da terk edilmiş bir ev bulabilirsek birkaç gün orada kalıyorduk. Saman getiriyor ve yere seriyorduk. Uzuvlarımızı gererek uzatmak ve dinlenebilmek fevkalade bir lüks gibi görünüyordu. Bu uzun konaklamaları bahane ederek iş bulmaya çalışıyorduk. Vasya boyaları hazırlıyor; Stefanovich ya da ben köyü dolaşıyor ve köylüleri iş vermeye ikna etmeye çalışıyorduk. Boyanmasını istedikleri bir şeyleri olsa bile, onu, en yakın köyde tamdıkları bir kişiye verirlerdi. Yemek için, bazen kendimize bir çeşit yulaf lapası kaynatıyorduk. Çoğu kez sadece tuzlanmış domuz eti ve ekmek yiyorduk.

"Bunların hepsi –bedensel yorgunluk, yetersiz beslenme ve özellikle de kendimizi hep tetikte tutma ihtiyacı uyandıran bize karşı güvensizliklerini hissettiğimiz köylüler karşısındaki sahte sosyal konumumuz– beraberinde, özellikle de ideal köylü imajına sahip olan S.'nin üzerinde, çok bunaltan bir etki yarattı. S. bizden ayrıldı ve Dinyeper nehrinin diğer tarafında bulunan akrabalarına gitti... Böylece ikinci yoldaşımızı da kaybettik."

Bütün Rusya'da, görkemli bir coşku içinde yola çıkan yüzlerce genç, bu kez hayal kırıklığı ile şehirlere geri dönüyordu.

IV

Bu arada, hareket, yetkililerin dikkatini çekmişti. Adalet Bakanı Kont Pahlen, durumu gizli bir yazı ile özetlemeye çalıştı. Bu yıkıcı faaliyet izlerinin, Avrupa Rusya'sındaki en az 33 ilde, ortaya çıktığını yazıyordu. Bunların, "hepsi

var olan sosyal yapıyı yıkmaya yönelik, belirli ve dikkatlice hazırlanmış bir plana göre hareket eden," İmparatorluğun her yanma yayılmış, bir grup gizli örgütün çalışması olduğunu düşünüyordu. "Yetkililerin aldıkları etkin önlemlere rağmen, bazı grupların hâlâ ortaya çıkarılamamış" olması" ciddi tehlike içeriyordu. "Hareketin bu denli geniş çapta yaygınlaşmasının bir nedeninin de, eğitimli sımfların bu hareketi yeterince sert bir direnişle karşılamaması olduğunu ileri sürüyordu. "İleri yaşta ve saygıdeğer konumdaki kişilerin, topluma hatta kendi kendilerine karşı dahi tehlike oluşturan bu insanlara, sevgiyle değilse bile, umursamazlıkla yaklaştıklarmın ve ihmalkar davrandıklarının" örnekleri görülmüştü. Sonuçta, en fazla suçlanacak olanlar anne babalardı. Ülke gençlerine, "sadece, ailelerinin verebileceği temel ahlak eğitimi verilmiyor" ve "onlara, erken yaşlardan itibaren din, aile, bireysel haklar ve özel mülkiyet kurumuna ilişkin köklü duygular kazandırılmıyordu."

Kont Pahlen, böylece, harekete kaynaklık eden en önemli nedenleri tammlarken polis de harekete geçiyordu. Gizli polis olaya el atmıştı. Kimliği belirsiz ihbarların peşine düşülüyordu. Postadaki yazışmalar inceleniyordu. Gece yarısında ani ev baskınları yapılıyordu. Tutukluların soruşturmalarına saatlerce zaman harcanıyordu. Gençler polis için kolay bir avdı. Hükümeti devirmek isteyen bu kişilerin, bunu, nasıl yapacakları konusunda ellerinde bir ipucu yoktu. Onlar, devrimci tekniklerde saf ve deneyimsizdiler. "Yasadışı" olarak nasıl yaşamlacağı ve çalışılacağı hakkında, söz gelimi sahte kimlikler konusunda, en ufak bilgileri yoktu. 1874 ve 1875 yıllarında yapılan tutuklamalar binlerle ifade ediliyordu. Bazı tutuklular kefaletle salıverilip polis gözetiminde tutuluyordu. Bazıları idari yöntemlerle Sibirya ya da Kuzey vilayetlerine

sürülüyordu. Gerisi, yetkililer, ne yapacağma karar verene kadar hapiste kalıyordu.

V

Zhelyabov'un yaşamının bu dönemine ait çok az şey bilmekteyiz. Yaşıtları üzerinde büyük bir etki yaratacak düzeyde tanmmamıştı; daha sonra devrim lideri olduğunda, bu yıllarla ilgili çok az şey anlattığı görülüyor. Başarısız ve çoğunlukla da mutsuzdu. Muhtemelen bunları unutmak istedi.

"Halka gitmek" için elbette, hiçbir nedeni yoktu. Kendisi halktan biri, köylülerin arasında büyümüş bir köylüydü. Köylülerin nasıl düşündükleri ve ne istediklerini biliyordu. Yakında çıkacak "genel bir köylü ayaklanması hayali" yoktu. Şimdiden, herhangi bir sosyal değişimin önemli unsurunun fabrika işçileri olduğunu düşünüyordu. Ancak görüş açısı ve amaçları henüz şekillenmemişti. Bir devrimci değildi. Sadece, hatırı sayılır ileri düzeyde edebiyat eğitimi almıştı, işçi ve köylülere karşı duygusal bir yakınlığı vardı, ama henüz, onlara yardım etmek için nasıl bir rol oynaması gerektiğine karar vermemişti.

1872 sonbaharında, uzaklaştırma cezasımn sona erdiği yıl, Odessa'ya geri döndü. Oradaki arkadaşları onu kendini feda etmiş bir kahraman gibi görüyorlardı ve Bogishich olayında halk, çoğunlukla yamnda yer almıştı. Geçinmek için özel ders vermek konusunda fazla sorun yaşamadı. Muhtemelen eve, ailesine de para gönderebiliyordu. *Kuhmisterska*'daki arkadaşlarıyla kaldığı yerden ilişkilerini sürdürdü ve onlar aracılığıyla Odessa'daki en önemli ve önde gelen gruplardan biri olan "Volkhovski Grubu" üyeleriyle tamştı. Bunlar Lavristlerdi ve ülkeye yasak edebi eserler sokmak ve fabrika işçileri için gizli dersler düzenlemekle meşguldüler. Grubun amaç ve

çalışmaları Zhelyabov'u cezbetti. Bir süre sonra, eğer isterse, grubun bir üyesi olarak kabul edilebileceğine ikna oldu. Elbette gruba üyelik yasadışıydı ve bu, genç bir adam için alınması gereken zor bir karardı. Zhelyabov gizlice grup liderlerinden birine giderek ona konuyu açtı.

"Eğer çok düşkün olduğun bir aileye karşı sorumlulukların varsa, kısmen sana bağlı olarak yaşamını sürdüren bir anne ve baban olsa ve yasadışı bir örgüte katılarak artık onlara yardım edemeyecek şekilde ciddi bir risk alacak olsan ne yaparsın?" Arkadaşı, bilgiç ve katı bir tavırla, genç bir devrimci için halk davasının önde gelmesi gerektiğini söyledi. Zhelyabov düşünmek için zaman istedi. Üç gün sonra geri döndü ve ; "Kabul ederseniz size katılmak isterim," dedi. Bu onun ilk bağlanmasıydı.

Zhelyabov, Volkhovski Grubunda, hiçbir zaman göze çarpan biri olmadı. Daha eski üyeleri "aşırı çekingen bir biçimde dinlediğini" öğreniyoruz. Belki de Bogishich olayı, onun kendine olan özgüvenini biraz kaybettirmişti. Yine de, gruba katıldıktan hemen sonra Odessa'dan ayrıldı ve yaklaşık bir yıl uzak kaldı. Varlıklı bir işadamı ve Belediye Meclis üyesi, Yahnenko adlı bir ailenin yanında öğretmenlik yapmak üzere iş buldu. Yahnenko'nun Kiev'e birkaç mil mesafede yazlık bir evi ve bir şeker fabrikası vardı ve Zhelyabov bu aileye orada katıldı. Bazı fabrika işçileriyle temas kurdu ama bundan pek bir şey çıkmadı. Patronuna olan sadakati onu smırlandırmış olabilir. Zaman zaman Kiev'i ziyaret etti ve Volkhovski Grubundaki arkadaşları onu, buradaki Lavristlerle tamştırdı. Bu sırada Breshkovskaya, Stefanovich ve Debogori-Mokrievich'le tamştı. Yedi yıl sonra yazdığı bir mektupta; "Kiev'de, bir ayakkabı dükkammn arkasmdaki odada, kendisinden yaşlı, çok yaşlı, bir grup nihilistin oturup ne yapılabileceğini sorup durdukları" bir toplantıyı hatırladığını yazmıştır.

O yıl özel işleri ona, sosyal sorunlarla uğraşmak için fazla zaman bırakmamıştı. Patronunun küçük kızı Olga Semenovna Yahnenko'ya âşık oldu. 1873 yazında evlendiler. Zhelyabov'un herhangi bir itirazla karşılaştığı görülmüyor. Bir köylünün oğlu elbette kızı için ideal bir eş değildi, ama Yahnenko kendisinin liberal ve demokratik fikirleriyle övünüyordu. Her halükârda, Zhelyabov iyi görünüşlüydü. Akıllı ve kişilikliydi ve vaktiyle üniversitede yaptığı *gafa* rağmen iyi bir kariyer yapması beklenebilirdi; özellikle de arkasında etkili bir kayınpederi varken. Dahası, Olga Semenovna çok âşıktı.

Gelin sadece 20 yaşındaydı. Onu, herkesin sevdiği ve her zaman herkesi sevmeye hazır bir kız olarak tanıyoruz. Güzel, şefkatli ve müziksever birisiydi. Aile onun sesiyle gurur duyardı. Babası, Odessa'daki en iyi müzik öğretmeninden dersler almasını sağladı ve dostlar arasında akşam partilerinde şarkı söylemek için oldukça aranan biriydi. Kendisi de bu eğlencelerden zevk ahyordu. Aslında o, evcimen bir kızdı. Bütün istediği, bir kuyruklu piyanonun olduğu evde, bebekler ve kendini adayabileceği bir eşle yaşamaktı.

Sonbaharda Odessa'ya döndüklerinde, onları bekleyen sorunları görmek isteyecek olsa bir sürü işaret vardı. Zhelyabov, Odessa Belediyesi Muhtaçlar Evinde öğretmenlik işi buldu. Bu işin detaylarını bilmiyoruz. Muhtemelen bu işi kayınpederi sayesinde bulmuştu, belki de Yahnenkoların önermiş olduğu daha cazip teklifleri geri çevirerek. Maaşı çok düşüktü ve maaşı yanında özel derslerin getirdiği önemsiz katkılarla geçinmekte ısrar ediyordu. Karısına, hayatlarını sıradan insanlara yardım edecek bir tarzda düzenlemeleri gerektiğini söyledi; o da, kocasını memnun etmek üzere bir ebe kursuna devam etti.

Zhelyabov işçilere akşamları gizli dersler veriyordu. Genç heveslilerin ideallerini öğrencilerine aşılamasının ne

kadar zor olduğunu gösteren bir öykü dışında, bu dersler hakkında pek bir şey bilmiyoruz. Zhelyabov en iyi öğrencisine, 500 rublesi olsa ne yapacağını sormuştu. Cevap şuydu: "Köyüme geri döner ve tefecilik yapardım." Çok geçmeden sınıfının ilgi duyduğu diğer hususları da ortaya çıkardı. 1874'te, merkezi, Odessa'nın bir varoşunda bulunan yeni bir gruba katıldı. Burada en göze çarpan kişi, kendini bir ayakkabıcı olarak tanıtan Makarevich adlı biriydi. Grup yurtdışından yasak edebi eserler getiriyor ve çevrede sosyal propaganda yapıyordu. Fakat faaliyetleri uzun sürmedi. Odessa polisi kısa sürede izlerini buldu. Makarevich yakalanarak hapse atıldı. Birkaç hafta sonra Zhelyabov tutuklandı. Bütün yıkıcı faaliyetlerle bağlantılarını ve Makarevich'i tamdığım inkar etti. Polisin elinde, onun hakkında kesin bir kanıt yoktu. Evini aradılar ve şüpheli bir şey bulamayınca gitmesine izin verdiler. Fakat bundan kısa bir süre sonra, Zhelyabov'un el yazısıyla, Bayan Makarevich'e yazılmış şifreli bir mektuba, postane el koydu. Basit bir şifreydi ve polis deşifre edebilmişti. Zhelyabov şöyle yazmıştı:

"Tutuklanman durumunda ailenin sana kefil olmasını sağlamalısın. Yazıyla anlatamayacağım bazı kayda değer gelişmeler olmak üzere. Ama para gerekiyor..."

Mektup, paranın nasıl gönderileceği ve cevap verilecek bir adres belirtilerek devam ediyordu.

Zhelyabov yeniden tutuklandı. Karakolda, mektubu yazdığını kabul etti ve ayrıntılı bir açıklama uydurdu. Kocasıyla hiçbir zaman tanışmamasına rağmen, Bayan Makarevich'i Kerch'teki okul yıllarından tamdığım söyledi. Elbette kocasımn tutuklanmasıyla çok endişeye kapılmış ve Odessa'daki tek arkadaşı olarak Zhelyabov'dan, kocasımn onu sorgulayan yargıca ne söylediğini öğrenmesini istemişti; böylece kendisi de yakalanacak olursa vereceği ifadesi tutarlı olabilirdi. Zhelyabov, onun bu

durumuna üzüldüğünü, ama istemiş olduğu şeyi öğrenebilmek amacıyla hapishane memurlarını kandırmak üzere para istediğini ekledi.

Polisin bulabildiği tek tamk, daha ileri temaslar için Zhelyabov'un mektubunda adresinin kullamlabileceğini belirttiği Evgenia Petrovna adında biriydi. Zhelyabov'un aşk mektuplaşmalarınm, daha önce kendi adresine gönderilmesini istediğini söylemekle yetindi. Tüm bildiği buydu.

Jandarma komutanı Albay Knoop, (Bogishich olayında öğrencilerin tarafını tutan) Zhelyabov'un açıklamasından tatmin oldu. Olayı, Petersburg'a şöyle rapor etti:

"Zhelyabov hiçbir şekilde Makarevich Grubuna dahil olmakla suçlanamaz... Tüm olayı, büyük bir samimiyet içinde açıkladı. Bu olaydaki rolü sadece kişisel arkadaşlık çağrılarım yorumlayışındaki şövalyece tavırdır. Kişisel karakteri ve sosyal konumu –kısa bir süre önce belediye meclisinin çok saygın bir üyesinin kızıyla evlendi– onun suçlu olabileceğine kesinlikle ihtimal bırakmıyor..."

Knoop raporu, Zhelyabov'un serbest bırakılmasım 2000 ruble kefaletle onayladığım belirterek devam ediyordu.

Petersburg telgrafla cevap verdi:

"Zhelyabov derhal yeniden tutuklanmalıdır."

Ve böylece 11 Kasım'da, Zhelyabov üçüncü kez tutuklanıp hapse atıldı. Sonradan "Devrimci olmam, o zamana rastlar." diyor.

Dört ay hapiste kaldı. Bu zaman zarfında polis, aleyhinde herhangi bir kanıt bulamadı ve sonunda Albay Knoop muradına erdi: Martta Zhelyabov 3000 rublelik kefaletle serbest bırakıldı.

VI

Kefaletle serbest bırakıldığı iki buçuk yıl boyunca, devrim hareketinde aktif rol almadı. Polis tarafından göz hapsindeydi. Dahası kayınpederi kendisi için kefil olmuştu ve aile sorumluluğu risk almasına izin vermiyordu. Sıkmtılı bir dönemdi. Muhtaçlar Evindeki görevi tutuklanması nedeniyle son bulmuştu; Zhelyabov ve eşi tesadüfen derslerden kazanabildiği kadarıyla geçinmek zorundaydı. Liberal olmasına rağmen aynı zamanda bir iş adamı olan ve damadını hata olarak görmeye başlayan Yahnenko ile sürtüşmeler başlamıştı. Bu genç insanlar, sefillik düzeyinde fakirdiler. Zhelyabov karamsar ve umutsuz bir duruma düştü. Olga Semenovna'nın dışarı çıkmasım ve dostlarınm partilerinde şarkı söylemesini yasakladığını öğreniyoruz. Eşine, zengin yöneticilerin yaltakçılığım yapanların kulak zevklerini tatmin etmesi için izin veremeyeceğini söylüyordu.

1875'te, Bosna-Hersek'te Slavlar Türk yönetimine karşı ayaklandı. Ayaklanma Rusya'da ilgi ve destek buldu. İhtilalcilere yardım için yerel komiteler oluşturuluyordu. Bu amaçla, Zhelyabov'un da para toplayarak, gönüllülerin ve erzakın yerine ulaşmasını organize ettiğini öğreniyoruz. Kendi de Balkanlar'a gitmek istiyordu, fakat kefalet süresi hâlâ devam ettiği için Rusya'yı terk etmesine izin verilmiyordu.

Yaptığı diğer şeyler hakkında da biraz bilgi bulunmaktadır. Kimyaya karşı ilgi duymaya başlamıştı ve arkadaşı Semenyuta'dan ders almak için konuştu. Semenyuta ona doğrudan, çok sabırsız ve parmaklarının da çok beceriksiz olduğunu söyledi: Bu alanda asla başarı sağlayamazdı. Buna rağmen Zhelyabov üsteledi ve patlayıcılar konusunda kurs gördü. Pahalı bir kurstu, borçlandı.

Yerel balıkçılardan arkadaşlar edindi. Denizin kendisi için her zaman çekiciliği vardı. En büyük zevklerinden biri, balıkçı tekneleriyle açılmak ve günlerce denizde kalmaktı.

Balık avlamak için dinamit kullanıyorlardı. Bir dinamit ateşlendiğinde, Zhelyabov'un "neşe ve heyecanına" diyecek yoktu. Bu seferlere, patlayıcılar hakkındaki bilgisini denemek için gidiyordu. Bir gün, neredeyse kendini havaya uçuruyordu.

Aynı zamanda, hem deniz, hem de kara kuvvetlerindeki genç subaylar arasından arkadaşlar edinmişti. Bir teğmen onu mayın dökme gemisiyle bir sefere götürdü. Askerlerin onun sosyalist olduğu konusundaki şüphelerini yendiğinde, onlarla hep iyi geçinmeyi becerirdi. Kitabi bilgiçliğinden eser kalmazdı. Subaylara gelince, Muhafız Alayı hariç, Rus subayları çoğunlukla daha fakir orta sınıflardan oluşuyordu ve çok az kast anlayışları vardı. Bazılarının sosyal sorunlara ilgisi vardı ve Zhelyabov bunlarla açıkça konuşabiliyordu. Bir defasında uzun ve içten bir konuşma sonunda, bir topçu subayı istifa etmek ve kendini tümüyle sosyal harekete adamak istediğini dile getirdi. Zhelyabov onu vazgeçirdi. "Olduğun yerde kal," dedi "sen bize Ordu'da daha çok lazım olacaksın."

Zhelyabov her zaman Odessa'da değildi. İki kez Kerch'e gitti. 1876 yılında, karısıyla beraber ilk ve tek çocuklarımn (erkek) doğduğu Yahnenko şeker fabrikasındaydılar. Ama genellikle yaz dönemlerinde, tarlada yapılması gereken iş olduğunda ailesinin köyünde kalıyordu. Çiftçiliği seviyordu; belki de huzursuzluk ve enerjisini bu şekilde üzerinden atabiliyordu. Günde on altı saat çalışıyordu. Çalışma kapasitesi ve fiziksel gücü çevre köylüler arasında admın çıkmasma neden olmuştu. Olga Semenovna onunla beraber köye gidiyordu. Onunla, an-

cak karısından ayrıldıktan sonra tanışan Tikhomirov şöyle diyordu:

"Zhelyabov'un söylediklerinden, aile hayatının oldukça huzurlu olduğu anlaşılıyordu. Kendisini, aşırı derecede âşık olabileceğini düşünmüyordu. Fakat karısına düşkündü ve karısının kendisine gösterdiği sevgiye değer veriyordu. Birçok şekilde, içinden çıktığı sınıfın düşüncelerini taşıyordu. Ona göre kadınlar, aşk macerası için değil, yalnızca çocuk doğurmak ve çalışma arkadaşları olmak için yaratılmışlardı. Evliliğin temeli çoğu kez dalga geçtiği aşk değildi; aksine, bütün köylüler gibi büyük saygı duyduğu aile sorumluluğuydu."

Olga Semenovna bu ortama kendini uydurmak için görkemli bir çaba gösterdi. Ebelik yaptı ve böylece ailenin dar gelirine katkıda bulundu. Hatta diğerleriyle birlikte tarlalarda çalıştı. Fakat daha sonra itiraf ettiği gibi, ara sıra evdeki kuyruklu piyanosunu hayal ediyor ve gidip çalılar arkasında saklanarak ağlıyordu. Çok mutsuz olduğundan kuşku yoktur. Muhtemelen, Zhelyabov da ondan sıkılmıştı.

BÖLÜM IV

Çıkmaz

I

Başarısızlıkla sonuçlanan 1873 ve 1874'teki "halka gitme" girişimi sonrasında genç mücadeleciler hayal kırıklığına uğradılar ve mücadeleyi bıraktılar ya da duruşmalarını beklemek üzere polis tarafından yakalanıp hapse atıldılar. Az sayıda kurtulan kişi yeraltına kaydı. Fakat polisin karşı mücadelesi bu kadar başarılı olmasına rağmen, devrim ruhunu tek başına ortadan kaldırmaktan acizdi. Modern otoriter rejimlerin karşıtlarını ikna kabiliyetleri yetersizdir. Çarlık hükümeti çok insancıldı ya da yeterince gerçekçi değildi. 70'lerin ortasındaki Beyaz Terör, yalnızca, zaten bunu hak eden korkakları yıldırdı. Daha cesur olanlar, sadece yaptıkları taktik hataların farkına vardı ve dikkatlerini mücadeleye devam etmenin yeni yollarına çevirdiler

Polis kampanyasının önemli bir özelliği ise, devrim amacına yardım etmesidir: Hapishaneler gerçek devrimcilerin yetiştirildiği bir yer haline geldi. Zhelyabov'un gelişmesinde dönüm noktası olarak, hapiste geçirdiği süreyi kabul ettiğini yazmıştık. Zhelyabov, birçok örnek arasında

sadece birisiydi. O dönemin Rus hapishanelerinde duruşmalarını bekleyen siyasi suçluların hücre hapsi[4] hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmiyordu. Tutuklular geceleri ayrı hücrelere kilitlenmelerine rağmen gündüz hapishane avlusunda buluşup konuşabiliyorlardı. Hatta bu imkandan yoksun bırakıldıklarında bir şekilde iletişim yolu bulabiliyorlardı. Karşılıklı pencereden pencereye bağırabiliyor, bazen de nöbetçilerin anlamasını önlemek için şifreli konuşuyorlardı. Bazen notları iletmeleri için, gardiyanlara rüşvet verilebiliyordu. Bazen bir tutuklu, hücrenin diğer tarafındaki tutuklu için kendi hücresinin duvarına şifreli bir şekilde vurabiliyordu. Eğer görünürde bir su borusu varsa bu telgraf sisteminin etki alanı muazzam şekilde büyüyordu. Hapishanedeki tüm açıklamalar, bütün gün ve gece devam eden vuruşlarla oluşturulan şifreli mesajlarla yapılıyordu. Genç siyasi tutuklular yıllarını hapishanelerde kimi zaman duruşma günlerini bekleyerek geçirdiler. Kara kara dertlerini düşünmekten başka yapacak şeyleri yoktu. 19. yüzyıl Rusya'smda, aşırı grupların böylesine rahat ve güvenli bir şekilde ve en hassas dinleyiciler arasında propagandalarını yayabilecekleri bir yer yoktu.

---

[4] Rus yaradılışı toplu halde yaşamayı sever: Rusların çoğunluğu için akranlarıyla ilişkilerinin kesilmesi çok ciddi bir sıkıntıdır. 1888'de Sibirya'dan kaçtıktan sonra Londra'ya gelen ve sonradan İngiliz mahkemelerinin *Narodnaya Volya*nın bağnaz bir savunucusu gibi algılayarak mahkûm ettiği merhum Vladimir Burtsev bana, bir "siyasi"nin deneyimlerine dayanarak pek çok Rus hapishanesini, Wormwood Scrubs'a tercih edeceğini söyledi. Rus hapishaneleri elbette çeşitliydi. Peter-and-Paul Fortress ve Schlusselburg meşhurdu. Bu kitabın arkasındaki 'Kim Kimdir' bölümünde yer alan ve bu hapishanelerden herhangi birine gönderilen 22 devrimciden 15'i hapisliklerinin ilk yıllarında ölmüştür.

Kibalchich, hapishane yaşamımn etkilediği göze çarpan bir örnektir. Kuzey Rusya'daki bir köy papazının oğluydu. 1854'te doğdu. 17 yaşındayken, ortalama mezun yaşından iki yıl önce, okul temsilcisiydi ve altın ınadalya ile ödüllendirilmişti. Petersburg'a gitti ve mühendislik yüksekokuluna girdi; iki yıl sonra fikrini değiştirdi ve tıp fakültesine geçiş yaptı. Yaşamındaki sorunlar, 1875'te bir akrabasıyla birlikte Kiev yakmlarında bir köyde geçirdiği yaz tatilinde başladı. Orada, komşu köylülerden bazılarıyla arkadaşlıklar kurdu. Aralarından birisi okuyabiliyordu ve Kibalchich ona birkaç kitap verdi. Kitaplarm hepsi, sosyalist eğilimli kısa bir hikâye olan *A Tale of Four Brothers* (Dört Kardeşin Hikâyesi) adındaki kitap dışında, sansür memurlarmca onaylanmıştı. Tatil sona erdi ve Petersburg'a geri döndü.

Bu arada *A Tale of Four Brothers* elden ele dolaşıyordu ve sonunda mahalle papazının eline geçti. Papaz da telaşlanıp polise gitti. Kapsamlı bir soruşturma başlatıldı ve üç ay sonunda kitabın sahibinin Kibalchich olduğu sonucuna ulaşıldı. Kibalchich karakola çağrıldı ve evi arandı. Evde iki bavul bulundu; bavullar açıldı ve yasak kitap ve broşürlerle dolu olduğu görüldü. Kibalchich, bir arkadaşının kendisinden onları saklamasım istediğini ve içeriklerine dair bilgisi olmadığını belirtti. Bu gerçekten de doğruydu, aksi takdirde polise gitmeden önce onlardan kurtulabilirdi. Fakat arkadaşınm adını vermeyi reddetti ve bu yüzden soruşturma kapsamında hapse gönderildi. Duruşmasmı beklerken, yaklaşık üç yıl hapiste kaldı.

Hapishane arkadaşlarmdan biri ondan şöyle bahsetmektedir. Çok içten ve saftı, siyasi arkadaşlarıyla uzun kuramsal tartışmalar yapmaktan hoşlanan biriydi. Fikirlerini iki veya üç kez adi mahkûmlara izah etme girişiminde bulunmuş, fakat deli olduğunu düşünmüşlerdi. Soyut bir boyutta ve kitaplar dünyasında yaşıyordu. Zasu-

lich olayı ortaya çıktığında, diğer tutuklular oldukça heyecanlanmışlardı; ama Kibalchich, olayı sakin karşılamıştı. Çalışkandı. Kendi kendine Almanca, Fransızca ve İngilizce öğrenmişti ve ele geçirebildiği bütün bilimsel kitapları okumuştu. Bir gün mahkûm arkadaşlarından biri ona, bir zamanlar devrimcilere patlayıcılardan yararlanmalarımn iyi olacağının önerildiğini söylemişti. Kibalchich aniden, arkadaşlarınm onu hiç görmediği kadar neşelenmişti.

Hapishane kalabalıklaştıkça görevlilerin sıkı denetimi daha da zorlaşmıştı. Gardiyanlardan birine rüşvet verilerek, kadın ve erkek koğuşları arasında not taşımaya ikna edilmişti. Kısa sürede düzenli bir posta oluştu. Bir gün kadın mahkûmlar kanadından Breshkovskaya, Kibalchich'ten çok uzun, saf ve akademik bir mektup aldı. Onu hiç duymamıştı ve araştırdı. Arkadaşları ona, Kibalchich'in iyi niyetli bir genç olduğunu ama dikkate değer biri olmadığım söylediler. Cevap yazdı ve mektuplaşma başladı. Mektupları diğer kızlar arasında dolaşıyor ve sürekli şaka konusu yapılıyorlardı. Hapishanenin sert koşullarmdan eğlenceli kaçamaklar olarak kullamldılar. Breshkovskaya, duygularını incitmemek için mektuplaşmayı sürdürdü. Fakat zaman ilerledikçe, zihnindeki terörist eylem düşüncesinin giderek arttığının farkına vardı. Kendisinin başka bir hapishaneye naklinden az önce Kibalchich'ten aldığı son mektupta şöyle yazıyordu: "Tüm zamammı ve gücümü terörist eylemlerle devrime yardım etmek için adayacağıma söz veriyorum. Benim ve yoldaşlarımın yeteneklerini devrimin amacına yönelik kullanmamızı sağlayacak kadar bilgim var. Belki bilgimin gerçekten yardımcı olması için gerektiğince tamamlanmadan önce uzun çalışma yılları gerekecek. Fakat her halükarda, bu olana kadar çahşmaya devam edeceğim."

Hapisteki son birkaç ayını, modern patlayıcılar konusunda yoğun bir şekilde çalışmaya adadı.

II

Kont Pahlen'in korktuğu gibi, tutukluluk ve hayal kırıklığından kurtulan bir grup "halka gitme" iştirakçisi vardı. Hâlâ ortak bir amaç ve programdan yoksundular. Fakat hepsi, şöyle ya da böyle, şimdiye kadar yaptıkları hataların farkına varmaya başlıyorlardı.

Köylü zihniyeti konusundaki düşüncelerinin yanlış olduğunu fark ettiler. Köylülerin hiçbir anlamda bir ayaklanma için olgunlaşmadığım, hâlâ çara karşı batıl inanca dönüşmüş bir hürmet gösterdiklerini ve özel mülkiyet düşüncesine bağlı olduklarım gördüler. Bakunin'in öğretisinde öne sürülen önermelerinin denendiğinde çökeceğini fark ettiler. Bundan dolayı "Bakunin modası" değer kaybetti ve göçebe herhangi bir yazarın Rusya'daki devrimci hareket üzerinde yeniden gerçek bir etkisinin olması için yılların geçmesi gerekecekti.

Bu yüzden geride kalan "Narodnikler" taktiklerini değiştirdiler. Halka yaklaşmaya devam ettiler, ama artık amatör olarak değil. Şimdi bir zanaat öğrenirken bu işi, hayatlarını kazanacak derecede öğrenmeye önem verdiler. Kunduracı ya da marangoz gibi görünmektense gerçekten de kunduracı ve marangoz oldular, birer birer ya da küçük gruplar halinde yerleştiler, işyerleri açtılar ve ticaretle uğraştılar. Bazıları fabrikalarda iş buldu; çoğu genç insan uzun bir süre fiziksel çalışmaya katlanamadı. Bazıları yönetimde, şehir belediyelerinde veya köy komünlerinde memurluk gibi ufak tefek işler buldular. Bazıları, köy öğretmeni ya da *feldsher*[5] oldular. Fakat her durumda amaç, yörede geniş çaplı kişisel temaslar kurmak; birlikte yaşadıkları işçi ve köylüler hakkında daha ayrıntılı bilgiler

[5] "Feldsher" tıp mesleğinin en alt kademesindeki kişiydi. Ehil bir doktor değildi ama başlangıç düzeyindeki tıp sınavını geçmesi gerekiyordu.

edinmek; onlar üzerinde kişisel bir etki yaratmak; ayaklanma ruhunu beslemek; grev, gösteri ve talepleri cesaretlendirmek, böylece sosyal düzenin yeniden yapılanmasına yol açmaktı.

Aynı zamanda polisin yürüttüğü kampanya onlara, yetkililerin amansız düşmanlıklarını hesaba katmaları gerektiğini göstermişti. Sağ kalmak için komplo tekniklerinde ustalaşmalıydılar. Sahte pasaportlar, bir polis memurunu kandırabilecek kadar iyi olmalıydı. Kişi gizli polisi ayırt edebilmeli, takip edildiğinde farkına varabilmeli, dedektife izini kaybettirebilmeliydi. Zorlu deneyimlerle ufak numaralar öğrenildi. Örneğin, peşinde bir polis olduğunu düşünen bir kişi etrafında dönerek ve geçen her kızı süzüp bundan emin olabilirdi. Eğer polis sıkı bir takipteyse bazen, "Hırsız var!" diye bağırarak kargaşa yaratmak ve karışıklıkta kaybolarak kaçma şansları vardı. Yazışmalarda şifreler kullamlmaya başlandı ve sonrasında polis şifreleri çözme hünerini kazanınca devrimciler sırlı mürekkeplerle denemeler yaptılar. Bu uzun mektupların içerdiği gerçek mesajın limon suyu veya idrarla altı çizildi veya işaretlendi: Kağıt ıslatıldığında bu yazılar görülüyordu. Karmaşık bir işaret sistemi geliştirildi. Uyarılar umumi tuvaletlerdeki müstehcen karalamalarda gizlendi. Devrimcilerin arkadaş ziyaretlerini kabul edebilecekleri daireler, her zaman caddeden görünebilen bir penceresi olan ve önceden belirlenmiş "tehlike yok" işaretinin verilebileceği daireler arasmdan seçiliyordu. Bu işaret bir lamba, bir demet çiçek veya bunların yerini alabilecek özel bir örtü veya perde olabiliyordu. Eğer herhangi bir şüpheli durum varsa bu işaret kaldırılıyordu. Polis baskını gibi herhangi acil bir durumda, pencere camı kırılıyordu.

III

1876 yılının sonuna gelindiğinde, gruplar ülkenin bütün büyük şehirlerinde çalışıyorlardı. Petersburg'ta bulunan Plekhanov, Natansonlar, Alexander Mihailov ve arkadaşları örgütlü bir parti kurma zamanımn geldiğine karar verdiler. Buna göre *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük) gizli örgütünü kurdular. Örgüt aralık ayında, Kazan Meydanında işçi ve öğrenci gösterisi tertipledi. Katılım çok azdı ama gözdağı vermek için olay polis tarafından şiddetle bastırıldı. *Zemlya i Volya* hayli itibarlı devrimci bir örgüte dönüştü.

İsim, 60'lardaki gizli bir örgütten alınmıştı: Geriye kalan iki önemli amacın toprak ve özgürlük olduğu konusunda haklıydı. Partinin temel ilkesi, mevcut sosyal yapımn güçsüzün güçlü tarafından sömürülmesi üzerine kurulmuş olduğundan hareketle; bütün toprakların köy komünlerine, bütün fabrika ve madenlerin de işçi loncalarımn müşterek sahipliğine bırakılacağı bir sisteme geçişi öngörüyordu. Parti tüzüğü, bir Genel Damşma Kurulu, üst düzeyde otoriter ve seçilmiş küçük bir İdare veya Yönetim Merkezi gerektiriyordu. Merkezin altında çeşitli birimler vardı; köylü birimi, işçi birimi, gençlik birimi (yani öğrenciler) ve "*Dezorganizatorskaya Grupa*". Bu sonuncu grup, "Düzeni Bozan Grup", yoldaşlarım hapisten kurtarmak, hain ve ajanlarla mücadele etmek ve genel olarak "memurların keyfi hareketlerine karşı koruma" sunma görevini üstlenmişti. Bir grubun, ima yoluyla resmen şiddeti tasvip etmesi devrim tarihinde bir ilktir ve polisin yaklaşım ve yöntemlerine duyulan artan tahammülsüzlüğün işaretidir.

Zemlya i Volya, Rus devrim tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, asla ülke çapında bir parti olamadı. Genel Kongre hiçbir zaman toplanmadı ve hiçbir zaman

merkezi yönetimini seçmedi. Örgüt, Petersburg'la sımrlı bir grup genç devrimci hareketi olarak kaldı. Diğer şehirlerdeki benzer gruplarla dostça temaslarda bulundular ama etkili bir merkezi otorite, taktik ve idari koordinasyon sağlanamadı. Petersburg'taki grubun bile, kendi içinde çok az bütünlük taşıdığı, daha işin başlangıcında açıkça görünüyordu. "Düzeni Bozan Grub"un kurulması, büyük çapta güneydeki varlıkh bir toprak sahibinin oğlu olan Valerian Osinski'nin etkisiyle gerçekleşmişti. Fakat Osinski kısa sürede, Petersburg'taki bağlantılarımn sarsıcı eylemler için henüz hazır olmadığını fark etti ve Kiev'deki ortam daha uygun olduğu için gruptan ayrıldı.

IV

Zemlya i Volya bütünlük ve disiplinden yoksun olmasına rağmen, toparladığı isimler bakımından zengindi. Plekhanov uluslararası bir ün kazandı. Alexander Mihailov genç yaşta öldü; fakat hayattayken hareket üzerinde büyük bir etkisi vardı.

Zemlya i Volya kurulurken, Mihailov sadece 20 yaşındaydı, ama erken olgunlaşmıştı. Okuldaki son senesinde yasak edebiyat eserlerini dağıtmak için okul arkadaşlarından oluşan küçük bir grup oluşturmuştu. Hatta kendi "gizli gazeteleri" de vardı. Petersburg'taki Teknik Enstitü'ye devam ederken aynı çizgide benzer bir grup oluşturdu. Fakat yetkililer şüphelendiler ve ihraç edildi. Bu olay 1875'in sonlarına doğru olmuştu. Kiev'e gitti ve yerel gruba katıldı. Bu arada Osinski, Petersburg'taki yoldaşları çok ağır ve ihtiyatlı bulurken, Alexander Mihailov, Güneylilerin baştan savma yöntemleri nedeniyle soğutulmuştu. "Burada herkes general, er olan kimse yok." diye şikayet ediyordu. Birkaç ay sonra Kiev'den ayrıldı ve daha sonra zamanını Petersburg, Moskova ve Volga vilayetlerinde

geçirdi. Kısa bir süre Saratov yakınlarındaki yaşlı müminler konutlarında kaldı ve mezhep yanlılarının yaşam tarzları ve doktrinlerine ilişkin engin bilgi edindi.

Petersburg'ta, daha sonra *Zemlya i Volya*'ya dönüşen komiteye katıldı. Olga Natanson'a tutuldu. Bu, hayatının aşkıydı ama tamamen platonikti. Prensipleri evli bir kadına yaklaşmasına izin vermiyordu, ama onu asla unutamadı ve asla bir başkasını da düşünmedi. Gelip geçici ilişkilere bağlanacak tipte birisi değildi. "Anlayamıyorum," diyordu, "İnsan âşık olmadığı biriyle nasıl cinsel ilişkiye girebilir. Bana itici geliyor." Olga Natanson dışında tüm duygularım davaya vermişti. Onu herkesten daha iyi tanıyan Zhelyabov bir defasında onun doğuştan bir şair olduğunu söylemişti: Titiz düzen ve tarz düşkünlüğü "sanatsal bir tutkuya" ulaşıyordu. Devrimci bir hükümette ideal bir içişleri bakanı olacağı ileri sürülüyordu. Kendisini, parti üyelerinin güvenliğine adamıştı. Bir defasında Gizli Polis Merkezi karşısında bir ev tutmuş ve tüm gizli polis memurlarını, görünüşleri ve çeşitli gizlenme yöntemlerinden tanıyabilmek için gözleri pencereye yapışmış vaziyette üç ay geçirmişti. Bütün yoldaşlarının, "Rus tabiatına" karşı kendilerini korumalarında ısrar ediyordu; yani tembellik, dikkatsizlik ve dedikodu eğilimine karşı. Kendisinin Rus olmayan eğilimleri vardı, ne zaman bir arkadaşı bir meseleyi tartışmak için gelse, rasgele bulduğu bir meşrubat şişesinden herkese birer bardak doldurup, ağzını tekrar kapayıp dolaptaki yerine koyar ve kendini tümüyle konuya verirdi. Ne zaman bir arkadaşına gitse, evi güvenlik açısından baştan aşağı inceler, girişini değerlendirir, göze çarpan farklılıklara ve garipliklere dikkat eder, devrimci belgelerin saklamş biçimini kontrol eder ve oturunca da öyle açık seçik eleştiriler yapardı ki, ev sahipleri kişisel saldırıya maruz kalmış hissine kapılarak darılma eğilimine girerlerdi ve "ortalığı kızıştıran" kişinin sanki hiçbir şey

olmamış gibi, yemeklerini paylaşmak teklifiyle karşılaşınca da şaşırıp kalırlardı. Polis dedektiflerine izini kaybettirmekte bir uzmandı. Petersburg'u avucunun içi gibi bilir olmuştu. Bütün çıkmaz sokakları, bütün gizli dehlizleri, arka çıkışları olan üç yüz küsur evin her birini biliyordu. Kaçakları saklamaya hazır sempatizanlarm ayrıntılı bir listesini oluşturmuştu: Her bir sığınağın avantajlarını ve dezavantajlarını biliyordu. Genç aydınlarm kökleşmiş giyim kuşam eğilimlerini beğenmiyordu ve Parti üyelerinin, nihilistlerin geleneksel alışkanlığından gelen, siyah gözlükler, lüks çizmeler, uzun saçlar ve İskoç kumaşlarla değil, sıradan insanlar gibi dolaşmalarında ısrar ediyordu. Kesinlikle bahaneler kabul etmezdi. Bir defa bir yoldaşı, kendisine verilen görevin gözleri için zararlı olduğundan şikayet etti. Mihailov şöyle dedi: "Kör olana kadar devam et ve sonra emekli ol." Kendisine karşı da aynı derecede katıydı. Yatağının üstünde bir yazı asılıydı: "Görevlerini ihmal etme."

V

Yalnız tek bir kez, köylüler arasında ciddi bir hareket başlatmak mümkün oldu ve bu da ancak, *Narodniklerin* büyük bir çoğunluğunun itici bulduğu yöntemlerle mümkün olmuştu. Nechaev günleri sona ermişti. Genç kuşağın amacı, kendilerini hizmetine adadıkları halkın tam güvenini sağlamak ve aynı zamanda hak etmekti. Toprak özlemine ve hoşnutsuzluğa rağmen, köylüler yetkililerden çok korkuyor ve bundan da çok, kanunu çıkarmaya teşvik için Çar'a büyük saygı gösteriyorlardı. Bazı aldatmacalar olmadan asla kıpırdamayacaklardı.

"Chigirin Olayı"m Stefanovich başlattı ve örgütledi. İlk "halka gitme"sinden sonra Kiev'e geri döndü. 1875'te Chigirin ve Cherkassi bölgelerinde bazı huzursuzluklar

olmuştu. Polis olaya karıştığından şüphelendiği bazı köylüleri toplamış, Kiev'e getirmişti ve orada gözetim altında tutuyordu. Stefanovich bu köylülerle temas kurdu ve sınırsız bir sıkıntı ve sabır içinde, onları, Çar'ın gizli temsilcisi olduğuna ikna etmeyi başardı. 1876'nın Şubat ayına gelindiğinde güvenlerini kazanmıştı ve bizzat Çar'a gidip rapor etmek bahanesiyle Kiev'den ayrıldı.

Deutsch ve Bokhanovski bu komploda Stefanovich'in başlıca ortaklarıydı. "Halka gitme" hareketindeki arkadaşı Debogori-Mokrievich'in de bu olayda rolü oldu. İlkbaharın başlarında Deutsch İsviçre'ye gitti ve orada siyasi yayınlar çıkarmaya başladı. Kasımda Stefanovich Kiev'e geri döndü. Beraberinde, Çar'ın toprakların köylüler arasında paylaşılmasım bildirdiği ve bu amaçla gizli bir cemiyete kaydolmalarım salık veren, kenarları yaldızlı, altında da II. Alexander'm imzası ve görkemli mühürleri bulunan dikkatlice hazırlanmış bir belge getirdi. Stefanovich, Çar'ın serfliğin kaldırıldığı zaman da toprakları paylaştırmak istediğini; ancak, Çarlık fermanımn yayımlanmasmı büyük toprak sahipleri, Veliaht Prens ve memurların engellemiş olduğunu açıkladı. Buna göre, kendilerini ortak düşmanlarını defedebilecek kapasitede gizli bir birliğe katmaları gereken köylülerin bağlılığı majestelerinin tek umuduydu.

Bunun yanı sıra, Stefanovich'in hazırladığı "Altın Berat", gizli Cemiyet için emirleri de içeriyordu. Her üye Çar'a bağlılık yemini etmeliydi. Herkes yaklaşan savaşa hazırlık amacıyla kendisine bir mızrak veya başka bir silah temin etmeliydi. Cemiyetin sırlarını ele vermek ölümle cezalandırılacak bir suçtu ve her üye için bir haini öldürmek vicdan azabı duymadan yerine getirilecek bir görevdi. 25 kişilik her grup, kendi grup liderini seçmeliydi. 20 grup lideri bir başkan seçecekti. Başkanın görevi, "İmparatorluk Komiseri", yani Stefanovich'in kendisi ile temas kura-

cak ve emirler alacaktı. Çar Alexander Nicolaevich tarafından bizzat atanmış bireylerden oluşmuş, "İmparatorluk Komiserler Komitesi" tarafından yönetilmek üzere olan Stefanovich'in açıkladığı tüm hareket ülke çapında dallanıp budaklanmıştı. Bir komiser tarafından verilen tüm emirlere kesinlikle uyulmalıydı. İtaatsizlik ölümle cezalandırılıyordu.

Köylüler, Çar'm etkisiz kalışımn bu kamtından dehşete düşmüşlerdi. Ancak, bu muhteşem bildiri basılı belgelere karşı besledikleri güveni canlandırmış ve "Komiserin" açıklamaları da şüphelerini dağıtmıştı. 1877 Şubat başlarında, bazıları taraftar toplamak için Kiev'den köylerine döndüler. Kısa süre sonra, köylülerin onlara inanmadığını ve Stefanovich'in bizzat gelmesini istediklerini rapor ettiler. O an için kendisi Kiev'de kaldı, ama basılı emirlerin kopyalarıyla birlikte emekli bir astsubayı (kendisi de bir köylü ve Cemiyete sıkı bir şekilde inanan biri) gönderdi. Bu, etkisini gösterdi. 250 köylü ikna olduğunu beyan etti. Martın başlarında bir gece ıssız bir tarlada bir araya geldiler ve bir kandil, haç ve İncil'le bağlılık yeminlerini ettiler ve grup liderlerini seçtiler. Paskalyada, Stefanovich tek başma bölgede bir tura çıktı. Beraberinde "Altın Beratı" getirdi ve bu, katılımı o kadar özendirdi ki, kısa zamanda Cemiyet'in 900 üyesi oldu.

Stefanovich 20 grup lideri ile bir toplantı düzenledi. Eski astsubay başkan olarak seçildi. Bazı grup liderleri şüphe duyuyorlardı ve Stefanovich'in de bizzat yemin etmesini istediler; ama söyleneni yapınca, tatmin oldular. Üyelerine silah almak için para istediler. Stefanovich onlara 1000 ruble verdi. Bu parayı Çar'dan bir hediye olarak değil (belki daha fazla talebi cesaretlendirebilir gerekçesiyle), cemiyetin başka bir vilayetindeki şubesinden borç alıp verdiğine dikkat çekti. Genel ayaklanmanın tarihi hasattan sonra, 1 Ekim olarak belirlenmişti.

Mayısta bir şeylerin olacağı söylentisi yayıldı; kısa bir süre sonra polis, üyelere ait bazı listeleri ele geçirdi ve bir grup köylü yakalandı. Soruşturmayla ilgili olarak, başlarında bir general bulunan özel bir komisyon köye geldi. Ancak köylüler konuşmayı reddetti; daha fazla kanıt yoktu ve komisyon, yerel polisin pireyi deve yaptığına karar verdi. Köylüler böylece sızıntı tehlikesini fark ettiler. Kendi zayıflıklarının farkındaydılar. Hatta bazı köylüler içki dükkanlarımn kapanmasında ısrar ettiler. Birbirlerini karılarımn çenelerini kapalı tutmalarım sağlayamadıkları için azarladılar. Kadınlar da cemiyet hakkında her şeyi biliyordu ve yemin de etmişlerdi. Kadınları dedikodudan uzak tutmak için dikkatli olmaya karar verdiler. Kadınlar söz konusu olduğunda köy papazları büyük bir tehlike olarak görülüyor ve genç kadınları konuşturmak için onları, votka ile kandıran papazlar hakkında korkunç olaylar anlatılıyordu.

Ne var ki, kadınlar muhtemel çöküşün sorumlusu değildi. Başkan (eski astsubay) paranın bir kısmını zimmetine geçirmişti. Stefanovich grup liderlerini bilgilendirmek için iki temsilci gönderdi. Temsilciler geceyi geçirmek için bir köy meyhanesinde mola verip, sarhoş oldular ve orada gördükleri bir askeri, gruba katmak girişiminde bulundular. Asker durumu komutanına bildirdiğinde; kendisini, gönüllü bir asker gibi göstermesi emredildi. Çok geçmeden yetkililer tutuklamalara başlamak için yeteri kadar kanıt bulmuşlardı. 4 Eylül'de Stefanovich'i, Bokhanovski ve Deutsch ile beraber bir köyde yakaladılar. Manifestoyu, emirlerin bazı kopyalarım, yemin için yazılı metni ve çeşitli memur ve üyelerin listesini buldular. Gerisi kolaydı. Polis genel bir av başlattı ve köylüler üzerinde oynanan oyunun büyük bir propagandasını yapacak olağanüstü bir duruşma için hazırlıklar yapıldı.

VI

1887 baharında Türk savaşının patlak vermesi, bu atmosfere yeni bir boyut kazandırdı. İlk günlerde bir idealist vatansever patlaması yaşandı. Balkan Slavlarmın özgürlüğü, Rus gençliğini etkilemişti. Devrimci grupların çoğu bir süre, cephede ya da cephedeki hastanelerde görev yapmak üzere gönüllü olan bazı üyelerini kaybetti. Eğer hükümet cesaretlendirmek için gerekli adımları atsaydı, bu hareket daha da büyük olabilirdi; ama hiçbir adım atılmadı ve başlardaki coşku zamanla kayboldu. Ordu sözleşmeleri hakkında skandallar ortaya çıktı. Kısa bir süre sonra bu dedikodular doğrulandı. Yüksek komutalardaki yeteneksizlik, eratın çektiği lüzumsuz acılar, Plevne önlerinde boş yere kan dökülmesi hakkında rivayetler yayıldı. Tıpkı Kırım Savaşı'nda olduğu gibi, savaş yorgunluğu baş gösterdi ve bütün bunlarla birlikte otoriteye karşı güvensizlik ve memnuniyetsizlik yerleşti. Devrimciler propagandaları için cephane edinmişlerdi. Osinski ve arkadaşları geceleri Kiev'i Rus felaketinin sahte bildirileriyle donatarak kendilerini eğlendiriyorlardı. En sonunda, aşağılayıcı Berlin Kongresi de, halkın huzursuzluk ve tatminsizliğini artırdı.

Bu zaman zarfında devrimciler, özellikle hapiste duruşmalarını bekleyen arkadaşlarının kaderiyle ilgiliydiler. Bazıları üç veya daha fazla yıldır bekliyordu ve hapislik doğal etkisini gösteriyordu. Hapishane koşulları ağırdı. Mahkûmlar idare edilemeyecek kadar serkeş, itaatsiz ve baş edilmesi zor duruma gelmişti. Hapishane memurlarından bazıları sadist eğilimliydi ama oldukça büyük bir kısmı yumuşak başlı davranarak geleceklerini tehlikeye atmak istemiyordu. Çirkin olaylar oluyordu. 1877 Temmuz'unda Polis Komutam General Trepov tutukevini ziyaret etti. Siyasi suçlulardan biri onu selamlamak için ayağa kalkmadı ve Trepov mahkûmun soyulup hapishane avlu-

sunda yüz kırbaç vurularak cezalandırılmasını emretti. Tüm halk bu yasallığı şüpheli ve acımasız ceza karşısında dehşete düştü. Devrimciler arasındaki öfke doruk noktasına ulaştı. *Zemlya i Volya*'nın Petersburg'da bir toplantı düzenlediğini biliyoruz. Alexander Mihailov solgun ve hareketsizdi; kekeliyordu. "Gerekli önlemler ele alınıyor," dedi. Hepsi bu kadardı; daha fazla açıklama yapmamıştı. Olup biten şey, Mihailov'un Kiev'de Osinski ile temasa geçmiş ve Osinski'nin de, Trepov'un "cezası" konusunda tüm sorumluluğu üzerine almış olmasıydı. Ancak, yapılacak eylem büyük siyasi duruşmalar bitene kadar askıya alındı. Mahkûmların şansını tehlikeye atmak istemiyorlardı.

Bu kırbaçlama olayı tek vaka değildi. Protesto gösterileri ve açlık grevleri oluyordu. Bu gibi olaylar baskı ve cezalarla bastırılabiliyordu. Bu cezalardan birisi lağım çukurları üzerinde karanlık kafeslere hapsedilmekti; pis kokular yüzünden kafesteki pek az kişi sekiz saatten fazla bilincini koruyabiliyordu. Devrimci yazarlar, o günlerde, 70 siyasi suçlunun duruşmaya bile çıkamadan öldüğünü ileri sürüyorlar. Bu rakam abartılı olabilir, ancak büyük bir rakam olduğu kesindir.

Nihayet, 1877 sonbaharı sonlarına doğru duruşmalar başladı. "Halka gitme" hareketi yüzlerce tutuklanmayla sonuçlanmıştı, ama çoğunluk yönetsel yöntemlerle serbest bırakıldı. Sonunda sadece, 50'si Moskova'da, 193'ü de Petersburg'da olmak üzere toplam 243 kişi, iki büyük duruşmaya çıkarıldı. Tutuklular her defasmda, basın ile ilişkilerin kısıtlamp, ifade özgürlüğünün böylesine engellendiği bu davalarda, duruşmaların aleniyet kazanması konusunda kararlıydılar. Plekhanov'un sözleriyle "Yönetim ve devrim arasında bir düello sahnelemek" istiyorlardı. Diğer taraftan yetkililer, bu grubun itibarım düşürebilmek için bütün önlemleri aldı. Ellerinde Gorinovich

adında iyi bir kart vardı. Kiev'de 1876'da gizli polis ajanı olarak çalışmış ve bazı tutuklamaların sorumlusu olmuştu. Ancak, devrimciler hainin kimliğini ortaya çıkardılar ve işini bitirmeye karar verdiler. Odessa'ya gelmeye ve bir gece onu türlü vaatlerle kandırıp demiryoluna bir yere götürmeye ikna ettiler. Bıçaklarla üzerine saldırdılar ve işini bitirdikten sonra, tanmmaması için yüzünü yanmamış kireçle ovup göğsüne "Ajanların başına gelecek budur" etiketi iliştirdiler ve oradan ayrıldılar. Fakat Gorinovich ölmemişti. İyileşmiş ve yapılan gaddarlığın bir delili olarak kullanmak üzere polis onu, yüzünün yarısı yanmış bir halde mahkemeye getirmişti.

Buna rağmen yetkililer duruşmaların moral etkisi konusunda endişeliydiler. Halkın haber almasını en aza indirgemek için detaylı önlemler almdı. Basma özel yasaklar getirildi. Samklar ve tamkların sayısal çokluğu, mahkemedeki yer darlığım mazeret olarak göstermeyi kolaylaştırdı. Halk sadece biletle içeri almdı ve sadece "uygun" kişilerin bunları alması sağlandı. Ne var ki, 50 Kişilik Duruşma için Moskova'ya gelen Osinski, biletlerin sahtesini yapmak fikrini ortaya attı. İlk gün mahkemeyi 100 arkadaşıyla tıka basa doldurdu; ikinci gün dava işlemlerini komik bir tiyatro oyununa dönüştürmek istedi ve bin bilet dağıttı. Ama polis onu yakalayarak duruşma bitene kadar kilit altında tuttu.

50 Kişilik Duruşmada samklar ellerindeki tüm fırsatları kullandılar.

Bardinaya şöyle diyordu:

"Hareketimiz belki şu an bastırılabilir, ne var ki daha güçlü bir şekilde doğacaktır. Ulus uyanacak ve bize yapılanların intikamım alacaktır. Güç elinizde olduğu sürece isterseniz bize eziyet edin, fakat biz de gücümüzü haklılığımızdan, gerçekten yana olmamızdan, tarihin gelişimin-

den, düşünme ve muhakeme yeteneğimizden alıyoruz ki, onları da siz süngülerinizle zapt edemezsiniz!"

Fabrika işçisi olan Alekseev konuşmasıyla salonda bir heyecan ve taşkınlık yarattı. 1861'deki serfliğin kaldırılmasından bahsetti. "Ve bugünlerde," dedi "Eğer patronlarımıza gidip maaşlarımızda artış istesek, bizi grev yapmakla suçlarlar ve bizi Sibirya'ya sürerler. Bu hâlâ serf olduğumuz anlamına geliyor. Eğer patron bizi işten atar ve biz de alacağımız ücreti talep edersek, askerleri çağırır ve bizi şehir dışına sürdürür. Bu hâlâ serf olduğumuz anlamına geliyor. Genç aydınlar dışmda yardımım isteyebileceğimiz kimse yok..."

Mahkeme başkanı: "Susun!"

Alekseev (bağırarak): "Fakat onlar, bir milyon sağlam işçinin yumruklarım sıktıkları gün gelene kadar bizimle yürüyecekler..."

Yargıç : "Sessizlik dedim, sessizlik !"

Alekseev (daha yüksek sesle bağırarak) : "Ve despotluk darmadağın edilecek!"

VII

Zhelyabov'un da içinde bulunduğu 193 Kişilik Duruşma birkaç hafta sonra yapıldı. Eylülde kefalet ücretini ödemek için çağrıldı ve serbest bırakılıncaya kadar dört ayını geçirdiği Petersburg nezarethanesine nakledildi. Hapishanedeki ortam acı vericiydi. Kırbaçlamak olayına karşı toplu protesto ve gösteriler olmuştu ve Trepov disiplini zorla kabul ettirmek için, mahkûmların birlikte spor yapmasına izin vermeyi reddetti. Hapishane avlusuna konulmak üzere ve mahkûmların sırayla spor yapmaya götürüleceği, yaklaşık on metreye üç metrelik küçük kafesler yaptırdı. Bunun üzerine mahkûmlar hücrelerinden çıkmayı reddettiler. Zhelyabov geldiğinde bu düzenleme-

leri bilmiyordu. İlk gün gardiyan ona spor yapmak isteyip istemediğini sordu. Tuhaf bir soru olduğunu düşündü ve gardiyanla beraber avluya indi. Sonra bir mahkûm ona pencereden bağırarak:

"Sen kimsin?"

"Zhelyabov."

"Siyasi bir mahkûm mu?"

"Evet. Duruşmayı bekliyorum."

"Niçin spor yapıyorsun? Biz yapmıyoruz."

Zhelyabov doğruca hücresine döndü ve diğer pencerelerden ona durumu anlatan bağrışmalar yükseldi.

Duruşma yaklaştıkça mahkûmlar arasında tartışmalar başladı. Savunma yaparak görüşlerini açıklamak imkanı elde edebilirlerdi ya da açıklama yapmayı reddederek, keyfi ve usulsüz tutuklama, alıkoyma ve mahkemeye çıkarılmalarına karşı daha etkili bir protesto gerçekleştirebilirlerdi. Sonunda, Zhelyabov'un da dahil olduğu 120 kişi savunma yapmamak kararı aldı.

Mahkûm arkadaşları, daha sonraları devrimin ön saflarmda onun yoldaşları olan birkaç kişiden oluşuyordu. Perovskaya bunlardan biriydi. 1874'te tutuklanmış, 5000 ruble kefaletle serbest bırakılmış ve arada geçen zamanı, Kırım'da annesinin yamnda, ailesinin iflastan kurtardığı küçük bir mirasla idare ederek geçirmişti. Burada tıp öğrenimi görmüştü. Simferopol Devlet Hastanesi'nde hemşire olarak çalışmış ve 1877'de *Feldsher* diploması almıştı. Kibalchich'de 193 Kişilik Duruşmaya çıkanlar arasındaydı. Yakimova, Grachevski ve Langanlar da öyleydiler. Fakat bunlardan hiçbiri, şimdiye kadar dikkate değer bir önem veya saygınhk kazanamamıştı. 193 sanığın arasında en fazla dikkat çeken kişi hiç şüphesiz Myshkin'di. Myshkin bir astsubayın oğluydu ve kendisi bir matbaacıydı. 1873'ün başlarında yasadışı eserlerin gizli basımıyla meşgul olmuştu. Bir yıl sonra kendisi de

yasadışı oldu. 1875'te Çernişevski'yi sürgün yerinden kurtarma önerisini ortaya attı ve Doğu Sibirya'ya doğru yola çıktı. Irkutsk'a ulaştı, kendine bir subay üniforması ve sahte belgeler temin etti. Çernişevski'nin hapsedildiği Viluysk'a ulaşmak için 1500 mil yol kat etti ve yerel polisten Çernişevski'yi vermelerini talep etti. Ustaca yapılmış bir plandı, fakat Myshkin'in maiyetinde herhangi bir asker yoktu –sahte muhafız sağlamak için yeterli para bulamamıştı– ve bu durum yerel yetkilileri şüphelendirdi. Vakit kazanmaya çalışıp, teyit için Irkutsk'a haber gönderdiler. Oyun ortaya çıkarıldı. Onu tutuklamaya çalıştıklarında Myshkin mücadele etti. Ancak, teslim olmak zorunda kaldı ve iki yıl duruşmayı beklemek üzere hapiste tutuldu.

Myshkin konuşmaya kararlı olanlardan birisiydi. Hareketin amaç ve ideallerini sergilemeye başladı. Mahkeme bu genel düşüncelerin kendisine yapılan suçlamayla ilgisinin bulunmadığı gerekçesiyle onu azarladı. O da, nezarette polis tarafından yapılan kötü muameleden şikayetçi oldu. Mahkeme, bu tür meselelerin kendi yetkileri dışında kaldığını belirtti. En sonunda Myshkin öfkelendi.

"Mahkeme heyetinin sözümü bu kadar kesmesinden sonra," dedi, "söyleyecek samrım son bir şey kaldı. Savunma yapmayı reddettikleri zaman yoldaşlarımın haklı olduğunu şimdi anhyorum. Doğruların burada anlatılamayacağı ve samklardan herhangi biri tarafından yapılacak bir konuşma teşebbüsünün derhal kesileceği herkesçe malumdur. Bunun bir mahkeme olmadığım söyleyebilirim ve bunu söylemek için her türlü gerekçem var, bir maskaralıktır. Daha da kötü..."

Mahkeme başkam zilini çaldı ve götürülmesini emretti. Fakat Myshkin devam etti:

"Daha da kötü. Burası kadınlarm geçimlerini sağlamak için vücutlarım sattıkları bir genelevden daha da kötüdür. Burada senatörler var..."

Bir jandarma subayı sanık yerine geldi, ama Myshkin'in mahkûm arkadaşları kapıyı tutarak içeri girmesine izin vermediler. Diğer jandarmaların da gelmesiyle bir kavga başladı. Sonunda mahkûmlar etkisiz hale getirildi ve Myshkin sürüklenip götürülürken hâlâ bağırıyordu: "...Senatörler, korkaklıklarından ve aşağıhklarından dolayı ve terfi ve madalya umudu içinde diğer insanların hayatını satıyorlar, gerçeği ve adaleti satıyorlar..."

VIII

Polis uygunsuzluklarımn açıklanması, Mahkemenin düşüncesini etkiledi. Adalete olan inanç, yukarıdakilerin memnuniyetsizliklerinden korkma duygusunu bastırdı ve 1878 Ocak ayı sonunda açıklanan karar, ılımlı bir karar oldu. 94 mahkûm (Zhelyabov da bunların arasındaydı) beraat etti ve diğerlerinin çoğu için verilen mahkûmiyetler de oldukça yumuşaktı. Sadece Myshkin 10 yıl çahşma kampı cezasma mahkûm edilmişti.

Osinski, Trepov'un "cezasım" organize etmek için Petersburg'a gitti. Henüz hazırlıklarmı tamamlamadan önce yeni bir gelişme ortaya çıktı. O günlerde, polis gözetiminde bir köyde yaşayan Vera Zasulich, kırbaçlanma haberleriyle derinden etkilenmiş ve kendi planım yapmıştı. Duruşmanın sonuçlandığı gün Petersburg'a kaçtı. Trepov'la bir görüşme talep etti, bir revolver çıkardı ve ona ateş etti. General ağır yaralı olarak yere düştü ve Zasulich tabancasım bırakarak sakince tutuklanmayı bekledi.

Olay büyük bir yankı yarattı. Halk, Trepov'un hak ettiği cezayı bulduğu konusunda hemfikirdi. Fakat yetkililere göre bu olay, daha sert önlemlere gerek duyulduğunun kanıtıydı. 193 Kişilik Duruşmada alınan kararlar iptal edildi ve mahkûmlara verilen cezalar ağırlaştırıldı. Sadece

Myshkin yerine, 14 kişi çalışma kampına, Sibirya'ya gönderildi. Çar, Zasulich'in yaklaşan duruşması karşısında endişesini ifade etti. Jürinin güvenilmez olabileceğinden korkuyordu ve jürisiz bir duruşma önerdi. Fakat Kont Pahlen, jürinin, sadece gerçeklere dayalı karar vermek zorunda olduğuna dikkat çekti ve gerçekler sorgulanamazdı: Zasulich suçunu kabul etmişti. Hükmün uygun bir şekilde verileceğine dair Çar'a garanti verdi.

Duruşma 1 Nisan'da gerçekleşti. Zasulich'in yetenekli ve gayretli bir avukatı vardı. Müvekkilinin idealist bilincinin emrettiği bu eylemin nedenlerini ortaya koydu ve Trepov'un zalimliğinin kışkırttığı bu büyük provokasyon üzerinde durdu. Bu şekilde, mahkemede bulunanlardan çoğunun öyle sıcak bir desteğini kazandı ki, Savcı, sanık yerinde duran kişinin general değil Zasulich olduğunu belirterek itiraz etti. Dava jürinin karar vermesine kalmıştı ve jüri tüm delillerle karşın suçsuz olduğuna karar verdi. Alkış tufanı koptu, yargıcın Zasulich'in beraat ettiğini ve gitmekte serbest olduğunu açıklamaktan başka seçeneği kalmadı ve Zasulich, büyük bir sevinç gösterisi içinde omuzlarda dışarı çıkarıldı. Polis karargahına acele bir talimat ulaştı ve yeniden tutuklamak için bir polis birliği gönderildi. Fakat kalabalık onlara izin vermedi: Sokakta alabildiğine bir kavga çıktı ve bu sırada Zasulich kurtularak saklandı. Birkaç hafta sonra sınırdan dışarı kaçırıldı.

Bu dava gayet doğal olarak mahkeme ve bürokrasinin daha yüksek mevkilerinde bir şaşkınhk yarattı. Kont Pahlen hemen istifa etti ve halefi Nabokov işe, Adalet Bakanlığı'nı "temizleyerek" başladı. Savcıya, samklarm bir avukat tarafından temsil edilmelerini veto etme yetkisi verecek bir tasarı üzerinde düşünüldü. Bu fikirden sonradan vazgeçildi. Ancak, mayıs ayındaki bir emirle, devlet memurlarına, onların resmi işlevlerine karşı

işlenen tüm suçların davaları özel mahkemelere aktarıldı. Bu suçlar arasında "cinayet, cinayete teşebbüs, yaralama, her tür terör eylemi, tehdit ve hakaret" vardı. Mevcut mevzuat zaten bu tür mahkemelerin kurulmasına olanak tamyordu. Mahkeme heyetinin bileşimi suçun ağırlığına göre değişiyordu. En ciddi suçlar Senato tarafından ele alınacaktı. Ancak, tüm bu mahkemeler ortak bir özelliğe sahipti. Jüri yoktu.

BÖLÜM V

Misillemeler

I

Kiev'deki bütün ilan panolarma şubat başlarmda küçük bir ilan asılmıştı:

"1 Şubat'ı 2 Şubat'a bağlayan gece Don kıyısmdaki Rostov'da Ajan Akim Nikonov öldürülmüştür. Onu biz öldürdük, Sosyalist İhtilalciler."

"Nikonov geçen yıl, kendisinin ve bizim yoldaşlarımızdan 30'dan fazlasım yetkililere ihbar etmişti. Cinayeti korkunç bir karşı önlem olarak görüyoruz. Halbuki yönetim, Rus halkına karşı baskısında bize, halkın savunucularına, sanki vahşi hayvanlarmışız gibi saldırıyor. Binlerce kahramammız ajanların ihaneti sonucu hapishanelerde yatıyor, ölüyor. Artık kendimizi savunmaya kararlıyız. Nikonov'un izinden gidenler, onun kaderini paylaşacaktır. Yönetim bize başka seçenek bırakmadı."

Duyuru, "Rus Sosyal Devrim Partisi Merkez Komitesi" damgasım taşıyordu. Aslında, böyle bir grup yoktu. İnfaz, Osinski ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmişti ve bildirilerinde, bu unvanı taşıyan bir mühür olmasımn

daha etkileyici olacağını düşünmüşlerdi. Dolayısıyla böyle bir damga yapmışlardı.

Çabuk öfkelenmeye eğilimli insanların bulunduğu Güney'de daha önce de terör olayları meydana gelmişti. Gorinovich olayından bahsetmiştik. Terörizm, "Düzeni Bozan Grub"un tüzüğünde, ima yoluyla bile olsa, zaten onaylanıyordu. Fakat devrimcilerin bunu bir bildiriyle politikalarının bir parçası olarak ilan etmeleriyle ilk kez karşılaşıyorduk.

Gizli ajanlara karşı bu yöntemin seçilmesi mantıklıydı. Bir polis ajanı, doğal olarak ve tartışmasız bir biçimde hareketin safını terk eden kişiydi ve polis bir kez bu kişiye kancayı taktığında, onu tekrar kazanmanın yolu yoktu. Ajanlar üzerindeki polis gözetimi çok sıkı titiz ve kontrolleri çok katıydı. Saf değiştiren bir kişiye bir daha asla güvenilemezdi. [6] Tek aksamayacak yöntem onun öldürülmesiydi.

Öldürme kararı, bununla birlikte, büyük bir karardı. 1870'lerin Rusya'sı, insan hayatına bugünkü Avrupa yasalarından daha fazla değer veriyordu. Sıradan ağır ceza mahkemelerinde, idam cezası yüz yılı aşkın bir süredir kaldırılmıştı. Bakunin ve Nechaev'e rağmen, nihilistlerin sözlü saldırganlığına rağmen, genç Narodnikler topluluğunun korkularından kaynaklanan öldürücü bir duygu vardı. Onların bir bölümü eninde sonunda, polisin yöntemlerine karşı duyulan öfke sonucu, terörizmi politik bir silah olarak benimsedi ve öfke, Valerian Osinski örneği ve etkisiyle misillemelere yöneldi. Onu iyi tanıyan Kravchin-

[6] Devrimcilerin bir polis ajanına şantaj yaptıkları ve onu kullandıkları olaylar olmuştur. 1883'te Vera Figner ve diğer bir grup kişiye ihanet eden Degaev, Albay Sudeikin'in suikastıyla görevlendirildi. Fakat bu olaylar nadirdir. Ne olursa olsun, eski dönek sadece belli bir işte ve çok sıkı bir gözetim altında kullanılabilir.

ski (Stepniak), bize Osinski'yi tasvir etmiştir. Daha çok, genç bir aristokrattı. Uzun boylu, sarışın, zayıf, aşırı derecede hoş ve çok şıktı. "Kadınları severdi ve kadınlarda onu." Sesi gür, oldukça işveli ve kibardı. Siyah ipek bir kurdelenin ucuna altın bir gözlük asardı. Ama o, aslında bir savaşçıydı. İhanet korkusu vardı ve polis ajanlarını öldürmekten vicdan azabı duymazdı. Aynı zamanda, iflah olmaz bir romantikti; içindeki maceraperestlik böyle küçük oyunlarla tatmin olmasına izin vermiyordu. Zasulich'in, Trepov olayında ondan daha erken davranması, Osinski için hayal kırıklığıydı. Başka bir halk düşmanı için bakındı. Tercihi Kiev Savcısı Kotlyarevski üzerine yoğunlaşmıştı. İki arkadaşıyla beraber, büyük bir gizlilik içinde bir plan yaptı.

Debogori-Mokrievich Anılarında, bize olayın devamını anlatıyor:

"23 Şubat gecesi pencereden gelen bir tıkırtıyla uyandım. Kim olduğunu sordum, Valerian'ın sesini tanıyarak gidip kapıyı açtım. Soğuk ve nemli bir geceydi, aceleyle yatağa döndüm ve komodin üzerindeki lambayı yaktım. Valerian benden sonra geldi, adımlardan yalnız olmadığını anlayabiliyordum. Bir dakika sonra Ivan Ivichevich ve başka bir yoldaş geldi.

Valerian yanıma gelip, üzerime eğilerek Kotlyarevski'nin işinin bitmiş olduğunu söyledi.

'Ne zaman?' diye sordum. İrkilmiştim.

'Hemen şimdi. Doğruca buraya geldik.'

Hemen yataktan çıkarak ışığın sokaktan görünmemesi için perdeleri iyice kapattım. Nasıl olduğunu sordum. Osinski, Kotlyarevski'nin eve doğru yürüdüğünü söyledi. Evine yakın bir yerde ona yaklaşmışlar ve ateş etmeye başlamışlardı. Kotlyarevski ilk ateşten sonra, bağırarak yere düşmüştü. İki el daha ateş edip kaçmışlardı. Ivichevich bir hançerle geri dönmek ve işten tamamen emin

olmak istemiş, fakat diğerleri ona izin vermemişlerdi. Adamın işi bitmişti ve daha fazla beklemek tehlikeliydi.

Yatakta uzanmış düşünüyor, olanları kendime kabul ettirmeye çalışıyordum, ama yapamadım, titriyordum ve bir şeylerin üzerime gelmekte olduğu hissine kapılmıştım.

'Gece burada kalmak ister misiniz?' diye sordum.

'Elbette. Nereye gidebiliriz ki? Bütün sokakları gözetliyorlar.'

'Pekala. Işıkları söndürmeliyiz.'

Paltolarım yere serdiler ve üçü de uzandı. Işıkları söndürdüm.

'Haydi, uyuyalım!' dedim.

Fakat uyuyamadım. Sinirlerim gerilmişti. Uzandım ve dinlemeye başladım. Sokağımız sessizdi, ne bir at, ne bir tekerlek, ne de ayak sesleri vardı. Zaman ilerliyordu. Aniden trampet sesine benzer bir gürültü duydum. Trampetçilerin alarm verdiklerini sandım. O, yeni, nahoş his geri gelmişti. Daha iyi duyabilmek için yatakta doğruldum. Bu hissi tanımlamak çok zordur: Korkuydu, ama olanlar karşısında ceza ve sorumluluk korkusundan çok, olandan hoşlanmamıştım ve anlıksal bir korkuydu.

'Valerian,' diye fısıldadım. 'Duyuyor musun?'

'Evet!'

'Trampetlere benziyor.'

'Evet.'

Daha fazla bir şey konuşmadık. Dinledim ama tekrar o gürültüyü duymadım. Vladimirskaya'da, Arnavut kaldırımlı taş sokaklarda sürüklenen bir yük arabası olabilirdi. Diğer ikisi uykudaydı, ama Osinski değildi. Ben ise uyukluyordum, onun yerde uzanırken sürekli döndüğünü ve sessizce öksürdüğünü duyuyordum."

Ertesi gün Kotlyarevski'nin ölmediği ve hatta vurulmadığı ortaya çıktı. Korkmuş ve bağırarak yere yuvarlanmıştı. Kiev'in genç teröristleri bu oyunda yeniydiler: He-

nüz daha tekniği kapmamışlardı. Osinski bu başarısızlık karşısında, Kotlyarevski'nin korkaklığına gülerek tepki verdi. Fakat üç ay sonra grup, yerel jandarma komutanı Yüzbaşı Heiking'i öldürdü.

Hükmü yerine getiren Popko'ydu. Heiking'in bir kabareye gittiğini biliyordu ve dışarıda bekledi. Heiking gece yarısı bir gazeteci arkadaşıyla dışarı çıktı. Popko onları izledi, yollarını keserek Heiking'e bir hançer sapladı ve kaçtı. Gazeteci de kaçmıştı. Heiking kan kaybediyordu, yerde yatıyor ve yardım için bağırıyordu. Yoldan geçen biri Popko'yu durdurmak istedi ve Popko da adamdan kurtulmak için ona ateş etti. Silah sesi polisi ve çevre evlerdeki insanları oraya topladı ve kaçmak için mücadele etmek zorunda kaldı; bir uşağı öldürdü ve bir polisi ağır yaraladı. Sonunda kurtuldu. Heiking, aldığı yaralar sonucu iki gün sonra öldü.

Debogori-Mokrievich şöyle yazıyor: "Bir kez daha, tıpkı Kotlyarevski suikastından sonra olduğu gibi, o aynı bunaltıcı, nahoş hisse kapıldım. Tuhaftı. Normalde, bir devrimin kansız olacağım hiçbir zaman hayal etmemiştim; tam tersine, her zaman kanın seller gibi akacağını düşünmüştüm. Fakat genel bir ayaklanmada sel olup akan kanlar bana, ertesi gün kaldırımda gördüğüm birkaç damla kadar korkunç görünmüyordu."

II

"Düzeni Bozan Grub"a düşen ilk görevin, hapisteki yoldaşları kurtarmak olduğu unutulmamıştı. Osinski özellikle, hâlâ Kiev hapishanesinde bulunan Stefanovich, Deutsch ve Bokhanovski hakkında endişeleniyordu. Onlar özel arkadaşlarıydı. Onlar, paha biçilmez işçilerdi ve onların kaçırılması, yönetimin itibarına etkili bir darbe indirmiş olacaktı.

İlk adım mahkûmlarla iletişim kurmaktı. Allahtan gardiyanlardan birisine rüşvet verilebiliyordu. Devrimciler bu aracıya "güvercin" lakabını taktılar. Barış mesajcısı görevinin yanı sıra, güvercin türüne ait başka bir özelliğe daha sahipti; bir seferde kendi ağırlığı kadar yemek yiyebiliyordu. Debogori–Mokrievich şöyle tasvir ediyor:

"Güvercin, şişman, aptal, iyi huylu bir yaratıktı, yine de az bir para karşılığında iyi hizmet verdi. Ne zaman mektupları Osinski'nin dairesine getirse, hemen onu bekleyen soğuk yemeklerin başma çöreklenirdi. Olan biten her şeyi siler süpürür ve sonra Osinski'nin yatağına uzanır ve cevap hazırlanıncaya kadar uyurdu. Valerian, cevaplarını çok ince el yazısıyla 'ihanet kağıtlarına' oldukça ayrıntılı bir biçimde yazardı. Hapishane kapılarından daha kolay içeri sokmak amacıyla çok ince, özel bir kağıt kullamyorduk. Kapılardan geçerken herkes aranıyordu, gardiyanlar bile. Osinski, sık sık, bütün bir akşamı cevap yazmakla geçirirdi. Bitirince adamı uyandırır, mektubu ve bir ruble para verip uğurlardı.

"Kiev hapishanesinden bir kaçış eylemi organize etmek hiç de kolay değildi. Bir an için bunu asla yapamayacağımızı düşündük. Yeraltından bir tünel kazmak ya da duvara bir delik açmaya çalışmak faydasızdı. Sadece, hapishane sisteminin tüm ayrıntılarım öğrendiğimizde, tamamıyla özgün biçimde bir plan üzerinde çalışmak mümkün olacaktı. Mahkûmlarla ilgilenen gardiyanlar o çevreden işe alınmışlardı; herhangi bir polis veya askeri kurumun bir parçası değillerdi. Gündüz gardiyanları her gün belirli saatte nöbet bırakıyor ve gece gardiyanları onlardan nöbeti devralıyorlardı. Bu durum bize mahkûmları hapishane binasından gardiyan kılığına sokarak çıkarmak fikrini verdi. Ancak aralarından, nöbet değişimine nezaret eden başgardiyan, bu sırra ortak edilmeliydi.

İlk başta ona rüşvet verilebileceğini zannettik. Bir veya iki kez tedbirli yaklaştık. Fakat ilgi göstermedi ve başka bir şey düşünmemiz gerektiğini anladık."

İlk adımın atılması 1878 Şubat'ında gerçekleşti. Kendilerinden birinin hapishane personeli arasında olması açık bir avantajdı. Devrimcilerden birisi olan Frolenko, sahte kimlik belgeleriyle hapishaneye gitti ve bir iş istedi. Ayak işleri için işe almdı. Zeki ve güvenilir biri olarak kendini gösterdi ve ceza bölümünde gardiyanlığa terfi ettirildi. 15 gün sonra siyasi suçlular bölümüne nakledildi. Amirlerinin güvenini kazanmak için elinden geleni yaptı. Stefanovich'le beraber bir plan yaptılar. Stefanovich hapishane dışına çıkarılmak üzere bir not yazarken Frolenko onu yakalayacaktı. Bu planı uyguladılar ve Frolenko onu yakalamış gibi yaptı. Frolenko, gayretleri için övgü aldı ve Stefanovich'in cezalandırılmadığım öğrenince, gösterdiği öfkeden dolayı "iyi personel" izlenimini güçlendirdi. (Hapishane Müdürünün Kotlyarevski'ye yapılan saldırıdan dolayı güveni sarsılmış ve devrimcilerin kendisine bir komplo düzenlemek için sudan sebepler yaratabileceğinden korkar olmuştu).

Bununla beraber, Frolenko hapishanedeki konumunu ne kadar pekiştirmiş olsa da tek başına bir şey yapamıyordu ve başgardiyan da dürüstlüğünü hâlâ muhafaza ediyordu. O zamana kadar ortaya çıkmıştı ki, ondan kurtulabilirseler, Frolenko'nun onun yerine geçme şansı büyüktü; işten çıkarılmasım sağlamamn yollarım aramaya başladılar. Müdürün siyasi mahkûmları tahkir etmemek konusunda gösterdiği özel çabayı kullanmaya çahştılar. Mahkûmlar zavallı başgardiyan adına ahlaksızca her türlü hareketi yapıp, Müdüre şikayet ettiler. Başgardiyan çağrıldı, inkarları işe yaramadı; azarlandı ve tehdit edildi. Fakat işten çıkarılmadı. Bu haksız suçlamalarm acısını mahkûmlardan çıkaracağmı ve bu davramşlarıyla bu kez

aslı olan suçlamalar için gerekçe yaratacağım umdular. Ne var ki, dürüst olduğu kadar sabırlıydı da. "Aziz İsa çekti," diyordu "ve ben de çekmeliyim." Ümitsiz vakaydı. Ve ne kadar çok zaman kaybederlerse girişim de o kadar riske giriyordu. Frolenko'nun gerçek kimliği bazı mahkûmlar tarafından biliniyordu. Herhangi bir boşboğazlığın, onun keşfedilmesine neden olması tehlikesi vardı.

En sonunda Osinski, başgardiyandan kurtulmak için bir plan yaptı. Debogori-Mokrievich planı gerçekleştirdi. Her şeyden önce kurbanmın geçmişi hakkında araştırmalar yaptılar. Daha önce bir fabrikada işe alındığı ortaya çıktı. Onun bir içki tiryakisi olduğunu biliyorlardı ve sevdiği barı tespit ettiler. Bir uşağın eşlik ettiği ve paralı bir beyefendi kılığındaki Debogori-Mokrievich, Kiev'in en iyi otellerinden birinde konakladı. "Uşak" ilgili barı ziyaret etti ve başgardiyanla ahbaplık kurdu. İki gece sonra onu otele getirdi. Debogori-Mokrievich taşrada bir içki damıtma tesisi olduğunu, ustabaşı kadrosu boş olduğundan bu iş için onun (başgardiyanın) eski patronu tarafından tavsiye edildiğini söyledi. Maaş, hapishanede kazandığından daha fazlaydı. İşin içki damıtması olması da başka bir tahrik unsuruydu. İş, hemen kabul edilmeli ya da reddedilmeliydi ve başgardiyan işi kabul etti. İstifasını hapishane yetkililerine sundu. Kimlik belgelerini Debogori-Mokrievich'e teslim etti ve maaşına karşılık on ruble avans aldı. Etrafta araştırıp damıtma merkezi için iki yeni işçi bulması ve hep beraber taşraya gidecekleri gelecek hafta sonuna kadar Kiev'de, yeni patronunun dönüşünü beklemesi söylendi. Bunun üzerine sahte iş sahibi ve uşağı istasyona doğru gözden uzaklaştılar.

Halef olarak yerine Frolenko atandı. Müdür, atama kararını Stefanovich'e bizzat bildirdi ve Stefanovich olası şüpheleri önlemek için bu kişinin adi bir casus olduğunu söyleyerek protesto etti. Bununla birlikte kaybedecek za-

man yoktu: Diğer tehlikeler bir yana, damıtma merkezi senaryosu çok geçmeden ortaya çıkacaktı. Üç mahkûmun asker kılığına sokulmasına karar verildi. Frolenko sadece iki askeri üniforma bulabilmişti. Geriye kalan kişi, işten dönen bir işçi gibi görünmeliydi.

Gece oldu. Stefanovich, Deutsch ve Bokhanovski kıyafetlerini giydiler ve yataklarına, içinde biri varmış görünümü verdiler. Ancak gece gardiyam, mahkûm hücrelerinin bulunduğu koridorda aylak aylak dolaşmaya devam ediyordu. Nihayet Stefanovich, kazara olmuş gibi, pencereden bazı kağıtlar düşürdü. Frolenko gece gadriyanına gidip bahçeden onları toplayarak müdür odasına götürmesini söyledi. Bu onlara kaçmak için zaman kazandırdı. Diğer gece gardiyanları içmişlerdi ve uykudaydılar. Dört adam koridorlar boyunca kapıya doğru ilerlediler. Koridorlardan biri zifiri karanlıktı. Bokhanovski tökezledi, kendini sakınmak için elini uzatarak bir ipe tutunduğunda; şangırtı koptu. Tuttuğu alarm zilinin ipiydi. Aşağıda görevli çavuşun nöbetçileri çağırdığım duydular. Frolenko diğerlerine duvar boyunca karanlıkta yüzüstü yatmalarını söyledi ve aceleyle kapıya gitti. Yanlışlıkla zili kendisinin çaldığını söyledi. Her şey yoluna girince arkadaşları için geri döndü.

Daha fazla sorun yaşamadılar. Kapıdaki nöbetçi Frolenko'nun sesini duyunca, kapıyı açması için anahtarı ona verdi. Osinski, iki sokak ötede iki tekerlekli bir arabayla bekliyordu.

O akşam Debogori-Mokrievich evinde oturuyordu:

"Gece geç saatte penceremin tıklatıldığını duydum. Kapıya gittiğimde, Frolenko'yu gördüm.

'Ne oldu?' diye sordum.

'Kaçtılar.' Diyerek eve girdi.

'Nasıl?' diye sordum.

'Planladığımız gibi.'

O kadar basit görünüyordu ki, gerçek olduğuna zor inanabilmiştim. Frolenko'nun yüzünde en küçük bir heyecan belirtisi yoktu: Sadece gözleri çok parlaktı. Onların nereye kadar uzaklaştığını sordum.

'Dinyeper'in aşağısına kadar. Fakat aman tanrım, bize bulduğun şu at. Tüm yol boyunca ona vurdum. Gitmiyordu... Kolum tutulacak. Bana makasını ver, sakalımı kesmeliyim.'

Makası aldı ve sakalım kesmeye başladı."

Osinski içinde kumanya ve yeni elbiseler olan bir kayık ayarlamıştı ve üç firari Kremenchug'a doğru kürek çektiler. Yolculuk bir haftalarını aldı. Geceleri kıyıya bağlı kaldılar. Gündüz ise uzaklardan bir buharlının dumanını görür görmez kıyıya yanaştılar ve sazlıkların arasına saklandılar. Osinski trenle Kremenchug'a giderek para ve pasaportlarla onları karşıladı.

Zavallı eski başgardiyan, diğer hazırlıkların damıtma merkezinde tamamlandığım, artık kendisinin hizmetine ihtiyaç duyulmadığım belirten bir notla beraber kimlik belgelerini postadan geri aldı. Katlanmak zorunda kaldığı tüm zahmetler göz önüne alınarak, 15 rublelik bir tutar da notla birlikte gönderilmişti.

III

Perovskaya, kurtarma girişimlerinin düzenlenmesinde daha şanssızdı. 193 Kişilik Duruşmada beraat edenlerden biriydi. Polis, hemen onu tekrar tutuklamaya kalkıştı, ancak o, onlardan kurtularak "yasadışı" biri oldu. Myshkin'i kurtarmayı planlayan bir grubun üyesiydi: Plan, Myshkin'i cezasını çekmek üzere hapishaneye götüren konvoya saldırmak ve onu kaçırmaktı. Ancak, yetkililer planın kokusunu aldılar ve darbe hazır olmadan Myshkin'i kaçırdılar.

Perovskaya daha sonra, hapishaneden kaçış eylemlerini gerçekleştirmek için Kharkov'a gitti. Mahkûmlarla iletişim kurmayı başardı. O ve arkadaşları mahkûmlardan birinin başka bir hapishaneye nakledileceğini öğrendiler ve girişimlerini başlattılar. Gençlerden biri, bir subay gibi giyindi ve diğer iki emir eri ile beraber bir troyka (üç atlı bir araba) içinde muhafız ve mahkûmlarla birlikte arabayı durdurmak için yola çıktılar. Kharkov'un birkaç mil dışında onlara yetiştiler ve mahkûmları istediler. Fakat korumadan sorumlu çavuş şüphelendi. Sonunda, sahte emir erlerinden biri silahını çekip ateşledi: Kurşun polis arabasına koşulu atlardan birini sıyırıp geçti ve muhafızlar dörtnala kaçmaya başladılar; arkalarında da ateş eden devrimciler... O ilk günlerde devrimciler ateş etmek konusunda kötüydüler ve nadiren iyi atlar ele geçirebiliyorlardı. Ne ateş ederken bir isabet kaydedebildiler ne de polis arabasını yakalayabildiler. Neredeyse bir sonraki polis karakoluna kadar arabayı takip ettiler ve sonra bir polis ekibi peşlerine düştü ve kendilerini zor kurtarabildiler. Başarısız bu girişimi Perovskaya'ya bildirmek zorunda kaldılar ve o da erkeklerin sergilediği bu acemilik ve korkaklık karşısında küplere bindi.

Başka bir girişime niyetlendi: Ancak, önce annesini görmek için Kırım'a gitti. Polis evi gözetliyordu ve onu tutukladılar. Kharkov maceraları hakkında bir şey bilmiyorlardı, ama şüpheli bir şahıstı ve idari bir işlemle onu Archangel vilayetine sürgüne gönderdiler. 2000 millik yolculuğunda ona iki jandarma eşlik etti. Simferopol ve Petersburg arasında kaçma fırsatları yakaladı, fakat jandarmalar iyi insanlardı ve onların başını belaya sokmak istemedi. Ancak jandarmalar nöbet değiştiriyorlardı ve yolculuğun son etabındaki jandarmalar daha az saygılıydı. Grup, yol üzerinde küçük bir istasyonda geceyi geçirmek zorundaydı. İstasyon müdürü onlara bir oda

buldu. Jandarmalardan biri kapının önüne, diğeri de pencerenin önüne uzandı. Çok geçmeden ikisi de horluyordu. Perovskaya'mn fark ettiği, ama onların fark etmediği, kapının dışarı doğru açılmasıydı. Böylece kapıyı açtı ve jandarmamn üzerinden özgürlüğe doğru adım attı. Petersburg'a hareket etmek üzere olan trene göre hareketini ayarlayıp trene bindi. Kondüktör, bileti olmadığı için problem çıkarttı, ama aptal kız rolü oynamakta başarılı olduğundan memur ondan şüphelenmedi.

Kharkov'a geri döndü. Hâlâ kurtarma planlarıyla meşguldü. Bu arada, siyasi mahkûmlar için hapishaneye yiyecek ve giyecek sokmak işini organize etti ve şehirdeki diğer *Zemlya i Volya* taraftarlarıyla işbirliği yaptı. Öğrenci ve işçiler için toplantılar düzenledi. Halk arasındaki çahşmalarmı daha da ilerletmek için ebelik kursuna devam etti. Yaşıtlarından biri onu, yaşına göre çok genç gösteren, sarı saçlı, açık ve pembe tenli biri olarak tanımlıyordu. İşinde ciddi, çok dikkatli ve yorulmak bilmeyen biriydi. Mahkûmlara harcamak zorunda olduğu parayı en iyi şekilde değerlendirdiğinden emin olmak için Kharkov'daki her dükkam dolaşırdı. Kendine özgü güçlü bir iradesi vardı ve erkeklerin zekaları ve güvenirlilikleri hakkında şüpheleri vardı. Düzenli, hatasız ve disiplinliydi ve bu özellikleri yoldaşlarından da bekliyordu. Eğer biri, bir toplantıya kirli botlarla gelse, o kişinin başı dertte demekti. Mükemmel bir mürebbiye olurdu.

Kharkov hapishanesinden bir kurtarma olayında pek çok sorun ortaya çıktı. Petersburg'taki gruba para ve yardım konusunda başvurdu. Onların gönderecek bir şeyleri olmadığından; kurtarma fikrinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Sonraki birkaç ayı kısmen Petersburg'ta ve kısmen de taşrada, *Zemlya i Volya* örgütünü genişletmek ve köylülerin ilgisizliğinin üstesinden gelmek için çalışa-

rak geçirdi. Ancak, polis, giderek etkinliğini arttırdığından, dava için çalışmak gittikçe daha zor hale geliyordu.

IV

Zasulich olayı, bir grup genç devrimciyi polisten intikam almak konusunda cesaretlendirdi. Kravchinski 1875'te, Balkanlar'daki Güney Slav isyancılarına yardım etmek amacıyla Rusya'dan ayrıldı. Trepov'a yapılan saldırı sırasında hâlâ yurtdışındaydı; ama bu olay, onun üzerinde çok büyük bir etki yarattı, bu arada Zasulich'i bir kahraman olarak yücelten bir makale yazdı. Osinski'nin Kiev'deki mücadelesi sırasında Rusya'ya döndü. 193 Kişilik Duruşmada, mahkûmlara verilen cezalarm keyfi olarak uzatılmasından dolayı öfkeliydi. Derken, Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde çirkin olaylar oldu ve oradaki bir grup siyasi mahkûm açlık grevine başladı. Kravchinski her iki olaydan da Üçüncü Daire ve Jandarma Komutam General Mezentsev'in sorumlu olduğunu düşünüyordu. Mezentsev'i öldürme önerisini ortaya atarak bu konuyu, Alexander Mihailov'la tartıştı. Mihailov onu cesaretlendirdi ve yardım teklif etti. Ama karar verilene kadar bir süre geçmişti.

Karar vermesini sağlayan Kovalski olayı oldu. Kovalski ve birkaç devrimci arkadaşı Odessa'da gizli bir matbaa kurmuşlardı. Ocakta (Trepov'a saldırıdan hemen sonra) polis onlara baskın düzenledi. Kovalski silahla karşılık verdi, fakat zararsız hale getirilmişti. Temmuzda özel bir mahkeme önüne çıkarıldı ve ölüm cezasma mahkûm edildi. Çar'm hayatına kasteden eylemler dışında, bu karar, bir "siyasi" için verilen belleklerdeki ilk idam kararıydı. 24 Temmuz'da Odessa sokaklarında toplu protestolar oldu. Polise, kalabalık üzerine ateş etmek emri verildi ve bir işçi öldürüldü. Dört gün sonra Kovalski

asıldı, Kravchinski ve arkadaşları Petersburg'ta, Mezentsev için son hazırlıklarını yaptılar.

Eylem, Alexander Mihailov tarafından organize edildi ve plan ve infaz kendi türündeki bir girişim için örnek oluşturuyordu. Plan, oluşturulmadan önce, Mezentsev'in hareketleri ve alışkanlıkları yakından gözlendi. Tek saldırgan Kravchinski'ydi. Barannikov ve grubun diğer bir üyesi, onun korumalarıydı. Bu kez zayıf bir hayvan kullanmak hatasına düşmemişlerdi. Atları, "Varvar", atlı araba yarışı kazanmış ve davalarına da şimdiye kadar iyi hizmet etmişti.

4 Ağustos sabahı saat dokuzda, General Mezentsev, güzel bir havada her zaman yaptığı gibi, emir subayı ile beraber bürosuna doğru yürüyordu. Kravchinski onu takip etti, önünü kesti, hayati organlarından birine bir hançer sapladı ve arabaya doğru koştu. Emir subayı peşindeydi. Barannikov tabancasını çıkararak ateşledi. Emir subayını püskürttü ama at silah sesinden ürkmüştü ve aniden fırladı. Sürücü onu zor da olsa durdurmayı başardı. Kravchinski ve Barannikov arabaya atlayarak uzaklaştılar. Mezentsev neredeyse hemen öldü.

Aynı gün, "Her ölüme bir ölüm" başlığı altmda bir broşür yayımlandı. Kravchinski tarafından yazılmış ve *Zemlya i Volya* matbaasında basılmıştı. Suikastın nedenlerini izah ediyordu. Kravchinski'nin sosyal ve politik görüşlerinin ilginç bir kaydı olduğunu belirtmek gerekir. "Biz sosyalistleriz," diye başlıyordu. "Amacımız var olan ekonomik düzenin yıkılması ve sosyal adaletsizliğin kaldırılmasıdır... Politik oluşumlar kendi içlerinde ve kendileri içindir bizi ilgilendirmiyor. Siyasi köleliğin bugünkü ekonomik köleliğin nedeni olduğunu düşünmüyoruz; bilakis tam tersine." Broşür, jandarmamn halka ve halkın davasını güdenlere karşı işlediği suçları sıralayıp, Mezentsev'in kişisel sorumluluğuna dikkat çekerek devam

ediyor. Yönetime yapılan bir uyarı ile son buluyor: "Burjuvazi ile olan mücadelemize karışmayın, bizde sizi rahat bırakalım."

Üçüncü Daire'nin en güçlü amirini güpegündüz ve başkentin ana caddelerinin birinde öldürmek, devrimcilerin o ana kadar en büyük darbesiydi. Çar'ın güvenini ve dostluğunu kazanmış olan Mezentsev'in öldürülmesini Çar kendisine yapılmış bir saldırı olarak algılamak eğilimindeydi. İlk anın verdiği acı ve öfke içinde, İmparatorluk genelindeki tüm gazetelerin yayımımn durdurulmasım buyurdu. Aceleyle bir bakanlar kurulu toplantısı düzenlendi. Böylesi bir önlemin, sadece halkın korkusunu arttıracağımn farkındaydılar, ancak, hiç kimse o andaki ruh hali nedeniyle Çar'la tartışmayı istemiyordu. Uysal bir gazeteci çağrıldı ve hemen *Golos* için özel bir makale yazdırıldı. Biraz endişeli bir biçimde, yazılan müsvedde Saray'a götürüldü. Çar makaleyi onayladı ve tüm gazetelerin aynı doğrultuda makaleler yayımlamalarmı istedi. Gerekli talimatlar verildi ve gazeteler de denileni yaptılar.

Daha somut önemler de almdı. Devlet ve devlet görevlilerine karşı işlenen tüm suçların, bir askeri mahkeme tarafından yargılanmasına olanak sağlayan bir emir yayımlandı. Bir süre sonra askeri mahkemelerin yargılama yöntemleri katılaştırıldı. Sorgulamalar kaldırılabilirdi, şahitlerin sözlü tamklıklarımn zorunluluğu kaldırıldı ve cezalar yukarının onayı alınmadan hemen infaz edilebilirdi. Bu yolla, bir siyasinin tutuklanması, yargılanması ve cezasmın infazı yirmi dört saat içinde yapılabilecekti.

20 Ağustos'ta Resmi Gazete'de halka bir çağrı yayımlandı.

"Yetkilikler, yeni caniyane propaganda kanıtlarına karşın olağanüstü bir sabır göstermiştir. Bu propaganda eylemleri mahkemelerde, normal şekilde halledilmiş ve yetkililer herhangi bir özel önlem almaktan kaçınmıştır...

"Şimdi sabırlarının sonuna gelmiş bulunuyorlar...

"Yetkililer, Rus Çarı'nın sadık vatandaşlarına gösterdikleri muameleyi kanunla alay eden ve Rus halkı için önemli ve kutsal tüm değerleri hiçe sayanlara gösteremez ve göstermemelidir...

"Yetkililer, mevcut devlet sistemine, toplumsal yaşamın ve aile yaşamının temel ilkelerine ve kanunla belirlenmiş özel mülkiyet hakkına karşı suç işlediği ya da tertip içinde bulunduğu gösterilen herkese karşı gereken önlemi azami kararlılık ve şiddetle ele alacaktır..."

"Dolayısıyla yetkililer, bu belayı kökünden kazımak ve ulusu, bu en zararlı fikir ve en tiksindirici suçlara bulaşmaktan korumak için, Rus halkımn tüm sımflarım bir bütün halinde bu mücadeleyi desteklemeye çağırıyor..."

Kasımda, Kont Tolstoy'un tavsiyesiyle Çar bizzat, Moskova'da çeşitli sınıf temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda benzer şekilde bir çağrı yaptı.

V

Ulusa yapılan çağrılar hiç dikkate ahnmadı. Bu çağrıların tek belirgin sonucu, liberaller safına bir geçişi tetiklemesiydi. Belirli sayıda *Zemstvo* (yerel meclis) ilerici görüşlere sahip üyelerden bir çoğunluk elde etti. Bu meclisler, çağrıları anayasal reform isteğine vesile yapmaya karar verdiler. Kharkov *Zemstvosu*, Çar'dan "Bulgarlara bahşettiğini sadık vatandaşlarına da bahşetmesini" –yeni Bulgar Anayasasına atfen yapılan bir imaydı– istirham eden bir dilekçe sundu. Dilekçe hoş karşılanmadı. İçişleri Bakanı, derhal hiçbir önergenin başkan tarafından onaylanmadan *Zemstvo*'dan geçmeyeceğiyle ilgili, bölgelerdeki soylular sınıfımn başkanlarına – ki onlar da *Zemstvo*'nun tanımsal başkanlarıydı– genelge yolladı. Bunu, Kharkov *Zemstvosu* önergesi türünden bir

önergenin hiçbir şekilde tartışılmayacağına yönelik gizli bir genelge takip etti.

Chernigov *Zemstvosu*'nda en önemli kişi Petrunkyevich adında birisiydi. Bu liberal görüşlü toprak beyi, aşırı devrimcilerin ne düşündüklerini ilk elden öğrenmeye kararlıydı. Kiev'e gitti, terörist grupla temas kurdu ve Osinski ve Alexander Mihailov'la gizli toplantılar yaptı. Petrunkyevich'i, terörist eylemlerin, sadece resmi görevlilerin keyfi ve gaddar tutumlarından dolayı tahrik edilmiş olduğunu ve politik görüşlerini barışçıl yollarla yaymak dışında başka bir şey talep etmedikleri konusunda temin ettiler. Petrunkyevich eve döndü ve *Zemstvo*'ya sunulmak üzere, Hükümdara Hitap adıyla bir taslak hazırladı.

Hitap, *Zemstvo*'nun Çar'a derin bağlılık ve sadakatini ifade ederek başlıyor ve kısa süre önceki huzursuzluk işaretleri konusunda derin endişeyi vurguluyordu. Ancak, devamı vardı:

"Halk, eğer kendisinin de silahları varsa ancak yıkıcı düşüncelerle savaşabilir. Bu silahlar, yazılı ve sözlü ifade ve düşünce özgürlüğüdür. Şu anda yıkıcı düşünceler gizli bir matbaa ve ağızdan yayılıyor. Ancak bunlar, hiçbir suretle halkın kendi düşünceleri değildir...

"Rusya'da durum budur. Kanunlara saygı geleneğinden, kanun güvencesinden, herhangi bir şekilde eleştiri yapma olanağından yoksun olan Rusya'daki halk, herhangi bir olumlu eylem tarzından aciz, cansız ve uyumsuz bir topluluktur. Bu yüzden Chernigov *Zemstvo*'su, istenmeyen sosyal etkinliklerle mücadelede etkili önlemler almaktan aciz olduğunu büyük bir üzüntüyle itiraf etmeli ve bu gerçeği yetkililerin bilgilerine arz etmelidir."

Zemstvo, gayri resmi bir oturum yaparak Hitab'ı, sadece iki muhalif oy dışında onayladı. Petrunkyevich'in usulüne uygun bir biçimde, ertesi gün resmi oturuma sunması kararlaştırıldı. O gece Hitabeyi başkana arz etti.

Başkan, kurallara aykırı olduğu için bu önergenin sunulmasına izin vermeyeceğini belirtti. Petrunkyevich, hangi kanunun yerel bir meclis tarafından Çar'a dilekçe vermesini yasakladığını sordu. Başkan cevaben:

"Herhangi bir kanun yok, fakat benim için kanun anlamına gelen, İçişleri Bakanlığımn talimatı var."

"Eğer kanun yoksa önergemi sunacağım."

"Bu durumda gerekli tedbirleri alacağım."

Ertesi gün Petrunkyevich, resmi oturum için meclise gittiğinde, halkın içeriye alınmadığım gördü. Bir jandarma birliği kapıdaydı ve salonda da başka jandarmalar vardı. Oturum açıldığında, üyeler jandarmaların varlığım protesto etti. Başkan onların Valinin talimatları doğrultusunda burada bulunduklarını söyledi. Petrunkyevich, heyecanlı bu ortamda önergesini okumaya başladı. Başkan durmasını istedi ve bunu reddetmesi karşısında oturumun kapandığım ilan ederek, jandarmalara salonu boşaltmalarını emretti. Petrunkyevich hitabenin kopyalarım hazırlamıştı ve onları imparatorluktaki tüm *Zemstvo*'lara gönderdi. Bunun üzerine polis Petrunkyevich'i, Chernigov'daki arkadaşlarını ve Kharkov dilekçesinden sorumlu olanları tutuklayarak resmi işlemlerle Kuzey Kutup illerine sürgüne gönderdi. Bu şekilde, resmi bir ifadeyle; "karışıklıklardan etkilenmiş illerde düzen yeniden kuruldu."

VI

Zhelyabov'un beraatını takip eden yılın, onun için; bir sıkıntı ve mutsuzluk dönemi olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. "Halka gitme" hareketinin başarısızlığını görmüştü. Gelecek yıllar için yol açıcı olacak olan eylemlerin başarısızlığa uğradığım görmüştü. Duruşma ve mahkûmiyet günlerinde imparatorluğun bütün bölgelerindeki

hareket liderleriyle ilk kez tanışmış ve edindiği bu deneyim, tam bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Hâlâ bir kaynaşma, gerçekçilik duygusu yoktu. Merhametsiz ve güçlü gizli polise karşı etkili bir silah yoktu. Nihai bir köylü ayaklanması beklentisindeki Narodnikler, onun sözleriyle "kafalarını buza çarpan balıklara benziyordu."

Ümitsizliğinin, kendinden kaynaklanan bir yetersizlik anlayışıyla arttığı muhtemeldir. Altı yıl önce, üniversitedeki Bogishich olayı sırasında o bir liderdi. O günden beri hemen hemen hiçbir şey yapmamıştı ve belirsizlik, yıllar boyunca özgüvenini yavaş yavaş azalmıştı. 193 Kişilik Duruşmada, arkadaşları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. O sıralar, ne hareketin geleceğine güveniyor ne de kendisinin harekete bir katkı yapabileceğine inamyordu.

1878 yazında Güney Rusya'da, gerçekten nüfuzlu tek devrimci grup Osinski ve arkadaşlarıydı. Zhelyabov'un onlarla sık sık buluştuğu Odessa'da yaşıyorlardı. Zhelyabov, terörizmin politik bir silah olarak kullamlmasım onaylamayı henüz kabullenemiyordu. Yine de onların grubuna katılmak için kandırılmış olabilir. Fakat kişisel bir durum vardı: Osinski'yi sevmiyordu. Herhangi bir tartışma olduğunu bilmiyoruz; belki de hiç olmadı. Mümkündür ki, Osinski hiçbir zaman bir şey fark etmedi. Aristokrat, tanmmış devrimci lider Osinski, kuşkusuz ki, cazibesini bilinçli bir biçimde öne çıkarıyor ve sevecen ve lütufkar bir tavırla davramyordu. Fakat Zhelyabov, eski serfliği, toprak sahiplerine olan eski düşmanlığı, kendisi hakkında konuşmayı sevmesi, azmi ve kişisel başarısızlık bilinci içinde, bu lütufkar tavrı kavrayarak gücenmiş ve zamanla Osinski'den nefret etmiş olabilir; onun bu soğuk tutumu, Osinski'nin mücadelesinin cesaret ve idealizminin arkasındaki tüm amatörlükleri, yöntemsizliği ve anlamsızlığı görmesine neden olmuştur.

Her zamanki gibi, asabi ve moralsiz halini sıkı fiziksel çalışmayla aşmaya çalıştı. 1878 Mayıs ayında bir arkadaşı Kamenets-Podolsk yakınlarında bir çiftlik almıştı. Zhelyabov buraya yakın bir yerde bir bahçe kiraladı. Karısı ve çocukları da onunlaydı. Kimseyi işe almadılar ve tüm işi kendileri yaptılar. Zhelyabov şafak vakti kalkar ve günde on altı saat çalışırdı. Akşamları komşu köye gider ve köylülerle konuşurdu. Fakat çok az başarı elde etmişti. Günlük çalışmadan sonra sosyal devrimi yaymak için geriye hiç canlıhk kalmıyordu. Köylüler de, aynı şekilde, bütün gün işteydiler ve dinleyemeyecek kadar yorgun oluyorlardı. Hatasını kabul ediyordu. "Köylü bir ekmek kırıntısı elde etmek için çalışmak zorunda olduğu sürece," diyordu "onu asla politik bir varlığa dönüştüremezsin."

Sonbaharda, yıpranmış ve cesaretini yitirmiş bir halde Odessa'ya döndü. Tekrar geçimini sağlamak için bezgin bir şekilde özel ders vermek amacıyla koşuşturmaya başladı. Borca batmıştı. Polis izliyordu, ama hâlâ tersane işçileri için gizli sınıflar oluşturmayı başarıyordu. Devrimci arkadaşlarından biri olan Semenyuta en sonunda onu, devrim fonundan 50 ruble ödünç alarak acil borçlarından kurtulması için ikna etmeyi başardı. Semenyuta, onun dava için taşıdığı potansiyel değere ikna olmuştu ve birkaç kez onu ve Osinski'yi bir araya getirmeyi denemişti. Fakat Zhelyabov her zaman bazı bahaneler yaratmıştı. Bir defasında Semenyuta ısrar ettiğinde açık açık dedi ki: "Ondan hoşlanmıyorum. Ondan hoşlanmadığımı biliyorsun. Çok titiz. Ayrıca, tüm diğer 'asil' arkadaşların da orada olacak. Kimsenin olmadığı başka bir zaman gelirim."

Zor uyuyordu ve gece yarılarına kadar oturarak Semenyuta ile konuşmayı severdi. Bu konuşmalardan birine ait kayıt bulunmaktadır:

"Tarih", diyordu Zhelyabov, "çok yavaş ilerliyor. İtmek gerekir. Aksi halde liberaller bir şey yapamadan bütün ulus çürüyüp yozlaşmış olacak."

"Bir anayasaya ne dersin?"

"En iyisi."

"O zaman karar ver, ne istiyorsun; bir anayasa için çalışmak mı, tarihi itmek mi?"

"Şaka yapmıyorum. Şu anda tarihi itmek istiyoruz."

VII

Kuzeyde Alexander Mihailov giderek terörist eylemlerin yarar getirdiğine ikna oluyordu. Aynı şekilde, gizli *Zemlya i Volya* gazetesinin editörlerinden biri olan Morozov da. Terörizm karşıtı Plekhanov'u kızdırmak pahasına, şiddet yanlısı makaleler yayımlamaya başladı. Mihailov, Morozov'un fikirlerini sergileyebileceği *Listok Zemli i Voli* adında başka bir gazete çıkarmak için para toparladı. Etraflarında Kviatkovski, Tikhomirov, Yakimova, Shiraev, Barannikov, Ivanova ve Isaev'in bulunduğu "Ölüm ya da Özgürlük" grubu ya da "Troglodite"lar (mağarada yaşayanlar –ç.n.) adında bir hizip oluştu. Kravchinski'nin tekrar yurtdışına gitmesi gerekti, polisler onu yakın takibe almıştı, ama daha fazla üye ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bunlardan ilki Kibalchich'ti. Kibalchich, hapishanede üç yıl duruşmaya çıkmayı bekledikten sonra, yasak bir kitap bulundurmaktan suçlu bulundu ve iki ay hapse mahkûm oldu. Temmuzda serbest bırakıldı. Hapishaneden tamdığı bir arkadaşı onu, okuluna devam etmesini ve olayları beklemesini salık veren Kviatkovski ile tanıştırdı. Kibalchich tıp fakültesine yeniden kabulü için başvurdu. Mezentsev cinayetini izleyen ağustos ayında, herhangi bir zaman "yıkıcı politik eylemlere karışanların" başkentten uzaklaştırılacağına dair bir emir yayımlandığında, başvurusu hâlâ

masa gözlerinde dolaşıp duruyordu. Kibalchich'e, ya Petersburg'tan ayrılmak ya da "yasadışı" olmak seçeneği kalmıştı. O ikincisini seçti. Kviatkovski ve Mihailov, ona devrim fonundan geçimine yetecek kadar para verdiler ve o da, patlayıcılar konusunda çalışmalarma devam etti. Daha sonra ona çalışması için küçük gizli bir atölye kurdular ve dinamit yapmaya başladı. Ertesi yıl *Narodnaya Volya* kuruldu ve Kibalchich teknik uzmanı oldu.

Bu onun tek görevi oldu. İlgisini politik teoriye yönelterek, yerel özerkliğin gelişmesi ve benzer sosyal ve yönetsel meseleler hakkında makaleler yazdı. Ancak, grup politikasında çok az etkisi oldu. Görevi, laboratuarları işletmek ve patlayıcıların üretiminden sorumlu olmaktı ve o bu işi fevkalade verimli bir şekilde yerine getiriyordu. Üstüne düşeni büyük bir hevesle yapmasma karşın sakarhğı nedeniyle iyi iş üretmiyordu. Shiraev, Isaev ve Sukhanov daha iyi işçiydiler. Ama o bir bilge, becerikli bir kimyager, takdire değer bir laboratuar yöneticisiydi. Çalışmasının sonuçları, daha sonra onları inceleyen hükümet uzmanlarını hayrete düşürmüştü.

Sakin ve düzenli bir hayat sürdü. Atölyelerde, dikkat ve disiplin üzerinde ısrar ederdi. Dışarıda son derece ağırbaşh, deneyimsiz ve birazda çocuk ruhlu biri gibiydi. Birçok mizah dergisinde yer alan, standart profesör tiplerine benzerdi. Sürekli, inamlmaz bir biçimde özensiz giyinir, silindir bir şapka takardı. Yemeği umursamaz ve kişisel rahatlık kavramını tanımazdı. Alışveriş sırası ona geldiğinde çoğu zaman derin düşüncelere dalar ve parayı, erzak yerine bilimsel kitaplara harcardı. Kadın yoldaşları onu, şaka yoluyla alay konusu yaparlar, ama o, nadiren kendisine güldüklerini fark ederdi. Laboratuar çalışmalarını sürdürmeleri dışmda, onlara katlanamazdı. Kadmlara gösterdiği tek ilgi, Breshkovskaya ile ideolojik yazışmalardı.

Diğer bir değerli üye, Penza'da önemsiz bir memur olan Kletochnikov'du. Sonraki bir duruşmasında, Kletochnikov hayatının ilk yıllarını aşağıdaki şekilde anlatmıştı:

"30 yaşıma kadar taşrada yaşadım ve diğer memurlarla arkadaşlık ettim. Zamanımızı içerek ve kadınlarm peşinden koşarak harcadık. Bu yaşam tarzı bana iğrenç geldi ve daha iyi bir şeyler yapmayı arzuladım. Böylece, Petersburg'a geldim. Fakat Petersburg'taki genel ahlak standartları da daha iyi görünmedi."

Alexander Mihailov'a yardım etmek için ne yapabileceğini sormakla, Petersburg'da devrim davasına katılmış oldu. Alexander Mihailov, bir albayın dul eşinin gizli polis adına çalıştığından şüpheleniyordu. Bu kadın, genç kiracılar için elinden gelen her şeyi yaparak pansiyon kiralıyordu. Ne var ki, devrimci hareketle bağlantısı olan tüm kiracılar sonunda tutuklamyordu. Mihailov, Kletochnikov'a o pansiyonda oda tutarak durumu izlemesini söyledi. Kletochnikov, biraz zor da olsa, ev sahibesine karşı duyduğu yoğun sevgisizliği gizleyerek, söyleneni başardı. Kısa süre içinde, kadımn kağıt oyunlarına, özellikle de kazanmaya düşkün olduğunu keşfetti. Her gece bir veya iki ruble kaybetmeye özen gösterdi. Kadımn kendisine bağlandığım fark etti. İş bulamadığından ve kısa süre içinde taşradaki evine döneceğinden yakınmaya başladığında kadın gerçekten de endişelendi. İş bulmak konusundaki başarısızlığını, yozlaşmış ve artık liberal başkentte geçerli olmayan, sadık muhafazakar görüşlerine bağladı. Bir gece pervasızca, parasımn suyunu çektiğini ve gelecek hafta eve dönmek zorunda kalacağım söyledi. Dul kadın hevesle ona, yıkıcı düşüncelere sahip herhangi bir kimse tanıyıp tammadığına ilişkin sorular sordu. Bir şeyler biliyorsa kadımn arkadaşları memnun olabilirdi.

Kletochnikov, Alexander Mihailov'a damştı. Zaten izlenmekte olduğunun farkında olan genç bir devrimciyi

tamyorlardı. Onun durumunda birini ele vermekle kaybedecek bir şey olmadığından, Kletochnikov'un onu ele vermesi kararlaştırıldı. Söyleneni yaptı. Genç kadın sevinçliydi. Kadın "arkadaşım" çağırdı, sonra gizli bir polis memuru, Kletochnikov'u sorguladıktan sonra; 30 ruble maaş karşılığında harici bir casus olarak, bir aylık deneme süresi koşuluyla iş teklif etti. Fevkalade bir tereddüt gösterisiyle Kletochnikov işi kabul etti. Şüpheliler hakkında bir dizi hafif rapor verdi, fakat patronunun daha çok sonuç istediğini anladı; bu zaman zarfında kendisine gizli polis teşkilatı hakkında hiçbir şey öğrenmek fırsatı verilmedi, böylece o ay geçti. Tecrübe başarısızlığa mahkûm gibi görünüyordu. Ay sonunda işten atılacağını düşünüyordu. Fakat Üçüncü Daire'nin küçük bir makama özel bir kâtip istediği ortaya çıktı. Kletochnikov'un temiz ve okunaklı el yazısı çok iyi bir etki yaratmıştı. (Bu, daktilolardan önceki zamanlardaydı). Güvenilir ve sadık bir izlenim yaratmıştı. İş ona teklif edildi.

Böylece kendisini, Gizli Polis Teşkilatı Soruşturmalar Şubesine atanmış buldu. Onu doğru, dürüst ve güvenilir bulan yeni amiri, işin çoğunu onun yapmasına izin vermekten oldukça memnundu. Bu iş, Üçüncü Daire gizli ajanlarınca gönderilen raporların özetlenmesi ve suretlerinin çıkarılmasım içeriyordu. Kletochnikov kısa süre içerisinde Mihailov'a sadece Petersburg'taki gizli ajanların tam bir listesini vermekle kalmayıp, aynı zamanda planlanmış, sık sık yapılan polis baskınları ve tutuklama işlemlerini de iletebiliyordu.

Kısa süre içinde değerini belli etti. Khalturin adında köylü kökenli bir işçi, bir sendika kurmak için Rusya'daki ilk ciddi girişimi yaptı: Kuzey İşçileri Sendikası. Zeki ve azimli biriydi ve yaklaşık 60 üye ve bir miktar taraftar elde etti. Amacı, mümkün olduğu kadar çok işçinin eline geçen ücreti artırmaktı. "Siyasi" değildi. Zhelyabov'un, "Rus-

ya'da bir grev, siyasi bir eylemdir" demesi ve bu durumun farkına varması için topu topu bir yıl geçmesi yetmişti. Khalturin terörizme karşıydı. "Bir işe girişiyoruz" diyordu "ve sonra bom; aydınlar birisini öldürüyor ve polis peşimize düşüyor." Sendikayla bağlantılı gizli bir işçi gazetesi kurmayı kararlaştırdı. Basımevi ayarlandı; Aralık ayında ilk sayı hazırlandı ve basıldı. Fakat dağıtılamadan polis matbaayı bastı. Makineye el koydular ve Khalturin'in en önemli arkadaşlarını tutukladılar. Kendisi kıl payı kurtulmayı başardı.

Kletochnikov işe, matbaayı ihbar eden kişinin Reinstein adında gizli bir casus olduğunu öğrenerek başladı. Alexander Mihailov'a haber verdi ve Ölüm ya da Özgürlük Grubu bir eylem kararlaştırdı. Reinstein Moskova'ya kadar izlendi. Orada bir devrimciymiş gibi davramyordu. İşini bitirmek için iki ajan gönderildi. Reinstein şüpheleniyordu ve harekete geçene kadar birkaç hafta geçti. Çok gizli bir toplantı bahanesiyle onu boş bir daireye çekerek orada öldürdüler.

VIII

Terörist eylemler gittikçe artıyordu. "Her şeyi yapabiliriz," diyordu Mihailov, "eğer ölümden korkmuyorsak." Bir sonraki eylem, 1879'un başlarında Ukraynalı bir Yahudi olan Goldenberg'ten geldi. Samimi ve cesaretliydi; bir devrimci olarak kusurları; önüne geçilemez şekilde kalın kafalılığı, aşırı heyecanlılığı ve aşırı kibirliliğiydi. Kharkov'daki hapishaneden öğrencilerin kamçılandığına dair haber geldi ve Goldenberg, Kharkov Valisi olan Prens Dmitri Kropotkin'i öldürmeyi kararlaştırdı. İlk önce Kiev'e, Osinski'nin desteğini almaya gitti. Osinski'nin pek sıcak karşıladığı söylenemezdi, fakat denemekte bir sakınca olmadığına karar verdi. Goldenberg'e bir tabanca ve para

verdi. Bilindiği kadarıyla bu onun son devrim eylemiydi: Kısa süre sonra tutuklandı.

Goldenberg Kharkov'a gitti, iki arkadaşıyla beraber bir "hücre evine"[7] yerleşti ve şansım denemek üzere bekledi. Vali'yi izledi. Bir defasında prensin arabası valilik binası dışında beklerken arabacıyla konuşmaya daldı. Konuşma atlar konusundaydı. Prensin niçin onları satmayı düşündüğü ve ne kadar para edeceğini konuştular. Goldenberg çok geçmeden ateş etme fırsatını yakaladı. Ya mesafenin çok uzak olması ya da çok karanlık olması nedeniyle ateş edemedi. Yine bir defasında tiyatroda ateş etmek fırsatı buldu, lakin Prensin karısını ve kızını vurmaktan korktu. Nihayet, 9 Şubat'ta yeni bir okulda, ekselanslarmm katılmaya rıza gösterdiği bir tören vardı.

Goldenberg onu orada izledi, ancak hâlâ ateş etme fırsatını bulamamıştı. Dışarı çıktı ve Vali'nin ikametgahından birkaç yüz metre uzaklıkta bir parktaki banka oturarak bekledi. Sakin ve soğuk bir geceydi. Az sonra toynak seslerini duydu ve tanıdık araba ve atları gördü. Yerinden fırladı, tek elle arabanın demirine tutundu ve camdan içeri ateş etti. Tabancasım boşaltmak istemişti, fakat atlar ürktü ve yere düştü. Hücre evine geri döndü, elbiselerini değiştirdi ve Kharkov'u terk etti. Birkaç saat sonra Prens aldığı yaralardan dolayı öldü. Daha sonra Goldenberg'in belirttiği üzere tüm eylem tam olarak 520 ruble'ye mal olmuştu.

---

[7] Bir "hücre evi" devrimci bir girişim için geçici bir karargâhtı. Kendilerine evli bir çift süsü veren grup üyesi bir kadın ve erkek tarafından tutulan bir daire veya evdi. Toplantılar, hazırhklar, kılık değiştirme ve bazen de geçici bir gizlenme yeriydi. Eylem sonucunda terk edilirdi.

IX

Goldenberg büyük bir coşku içinde Petersburg'a vardı ve artık Çar'ı öldürmeye hazır olduğunu bildirdi. Fakat gruptakiler, köylerdeki bir görevden yeni dönmüş ve 193 Kişilik Duruşmanın intikamıyla yanıp tutuşan en az Goldenberg kadar heyecanlı ve inatçı Kobilianski adında bir Polonyalı ve Soloviev adında bir Rus'tan zaten iki teklif almışlardı. Mihailov her üçüne de sabırlı olmalarını söyledi. O zamanlar kendisi, Mazentsev'in halefi olan Üçüncü Daire başkanı General Drenteln'e karşı yapılacak bir eylemin hazırhklarıyla meşguldü. Eylem yapıldı ve başarısız oldu. Mirski, suikastçı, tutuklandı. Dolayısıyla Mihailov bir sonraki eyleme karar verdi ve Kviatkovski ve Zundelevich'den bir komisyon gibi hareket etmelerini ve Çar'a karşı önerilen saldırıyı incelemelerini istedi. Saldırının saf Rus kanından gelen biri tarafından yapılması yönünde görüş bildirdiler: Bir Polonyalı ya da Yahudi tarafından yapılan bir saldırı şiddetli bir ırkçı misillemeyle karşılanabilirdi. Her durumda, Soloviev'in görev için daha uygun göründüğünü eklediler. Soloviev kendisi dışında bir adayın düşünülmesi durumunda bile öfkeleniyordu. "Aranan tüm şartlar sadece bende var," diyordu. "Bunu ben yapmalıyım. Bu benim işim. II. Alexander benimdir ve onu hiç kimseye bırakmam." Goldenberg ırkçı tartışmanın baskısım anlamıştı. Bununla beraber Soloviev'in yardımcılığını üstlenmek istedi fakat bu da reddedildi.

Mart ayı boyunca eylemi tartışmak için birçok toplantı düzenlendi. O günlerde devrimciler genelde para konularım görüşüyor ve toplantılar çeşitli otel ve lokantaların özel bölümlerde yapılıyordu. İlk soru, Soloviev'in yalnız mı yoksa diğerlerinin yardımıyla mı eylemi yapacağıydı. Bireysel bir deneme olmasma karar verildi. Arkadaşları ona sadece bir tabanca ve onu olay yerinden uzaklaştı-

racak bir araba sağlayacaktı. İkinci soru eylemin *Zemlya i Volya* adına mı yapılıp yapılmayacağı idi. Bu önemli bir meseleydi. Bu topluluk o güne kadar hiçbir terörist eylem gerçekleştirmemişti. *Listok Zemli i Voli*, Reinstein'in infazını "Merkez Komitenin emriyle" diye duyurmuştu. Oysa bu Merkez Komite bir hayal ürünüydü. Bu komiteden geriye kalan tek şey, Kiev'de Osinski'nin bildirilerini taklit eden Morozov'un elinde bulunan bu yazıyla beraber bir mühürdü.

Alexander Mihailov ve grubu partinin bu olaya karışmasına taraftardı. Tüm üyelerin katılacağı bir toplantı çağrısında bulundu ve partinin eylem için tüm sorumluluğu üstlenmesini teklif etti. Plekhanov ve ılımlılar dehşete kapıldılar. Popov hazırlıkların devam etmesi durumunda kurbanı uyaracaklarını belirtti. Kviatkovski ona bir polis casusu olmayı mı kastettiğini sordu. "Eğer bu bir tehditse," dedi Popov, "biz de senin kadar ateş edebiliriz." O anda bir kargaşa oldu. Mihailov ön kapının yumruklandığını duydu "Polis" diye bağırdı. "Kendimizi savunacak mıyız?" Bu olay birliği sağladı; hepsi tutuklamaya direnecekleri konusunda anlaştılar. Fakat gelen polis değildi. Tüm bu gürültülerin ne olduğunu öğrenmeye gelen kapıcıydı.

Böylece ne parti onayı, ne de eylemin iptali gerçekleşti.

2 Nisan sabahı Mihailov, Sarayın ön tarafına hâkim bir yerden gözetleme görevine başladı. II. Alexander sabah yürüyüşü için dışarı çıktı. Soloviev yerinden fırladı ve ateş etti. Çar kenara sıçradı ve sinerek kaçtı: Resmi raporda yazılanlara göre Majesteleri "bir sağa bir sola doğru zikzak çizerek," kurtulmuştu. Saldırgana (iyi tabanca kullanamayan) göre çok çevikti ve elbisesinde bir delikle kurtuldu. Soloviev yakalandı ve etkisiz hale getirildi. Dört gün sonra "Merkezi Komite", postayla "Drenteln ve diğer ilgili memurlara gönderilen ve Soloviev'den işkenceyle alınacak

bilgiye yönelik herhangi bir girişimin ölümle cezalandırılacağına dair uyarı içeren bir bildiri yayımladı. Soloviev askeri mahkemede yargılandı ve 28 Mayıs'ta asıldı.

Perovskaya'dan kalan tek görüntüler.

Vera Zasulich (solda) ve Vera Figner

BÖLÜM VI

Yeni Parti

I

On üç yıldan beri Çar'a karşı doğrudan ilk saldırı olan Soloviev'in girişimine verilen cevap Rusya Avrupa'sını, her biri tam yetkili bir vali yönetiminde altı bölgeye ayıran bir İmparatorluk Fermanının çıkarılması oldu. Plekhanov ve arkadaşları bunu dava karşısında bir engel olarak görüyorlardı ve şiddet eylemlerine devam etmek sadece misillemelere yol açacak ve ılımlı düşünce taşıyanları davadan soğutacaktı. Fakat teröristler daha da ileri gitmek eğilimindeydiler. Terörizmin gerekli olduğunda ısrar ediyorlardı. "Uyuşuk İmparatorluğu uykusundan uyandırmak," dava için, Üçüncü Daire'den çok daha büyük, bir düşman olan uyuşukluk ve kaderciliği yok etmenin tek yoluydu. Bu, halka devrimcilerin ne yapabileceğini gösterecek, fiili güvene vesile olacak ve yönetimin saygınlığını yok edecekti. Morozov bu düşüncelerini, *Listok Zemli i Voli*'de yayımladığı bir dizi makaleyle belirtti.

Bu yüzden Parti'de bir bölünme tehlikesi vardı. Mihailov'un düşüncesi, terörizmin tek çıkar yol olmadığıydı. Yeni bir politika, merkezi ve koordineli bir çabanın

gerekli olduğunu savunuyordu. Her halükarda, hiçbir şeyin eskisi gibi gitmeyeceği belliydi ve hareketin geleceğini belirlemek için Parti liderlerinin katılacağı bir toplantı düzenlemeye karar verildi. Bazı tartışmalardan sonra, toplantı tarih ve yeri olarak; temmuz sonu ve Voronezh belirlendi.

Mihailov iki tehlike görüyordu. Toplantı sadece konuşmalarla geçer veya Ölüm ya da Özgürlük hizbi azınlıkta kalabilir ve çoğunluk çizgisine girmeye zorlanabilirdi. Aklma Voronezh'e gayet kararlı bir grup olarak katılarak, oluşabilecek bir muhalefetin üstesinden gelmek ve kendi görüşlerini paylaşanlarla bir ön toplantı yapmak fikri geldi. Bununla birlikte bu grubun, sadece Petersburg'taki kendi küçük grubunun değil, tüm imparatorluğun temsilcisi olmasım istiyordu; aynı zamanda Plekhanov çok büyük bir rakip olduğu için bu grubun tartışma kapasitesini güçlendirmek istiyordu. Bu nedenle, artık ona katılmış olan Frolenko'yu, yeni üyeler bulmak amacıyla Güney'e gönderdi.

Güney'deki savaşçılar arasında ağır kayıplar verilmişti. Ivichevich ve Kovalski ölmüşlerdi. Osinski'yi hapishanede idam bekliyordu. Bir de Kiev'de Frolenko'nun önerilerini kayıtsız şartsız kabul eden Kolotkevich vardı. Frolenko, Odessa'ya geçti ve orada Zhelyabov'un da aralarında bulunduğu birkaç devrimciyle buluştu. Zhelyabov'un harekette herhangi bir ünü ya da ağırlığı yoktu. İyi bir konuşmacıydı; o güne kadar sadece konuşmacıydı. Osinski'den uzak durmuş ve terörist eylemler aleyhine tartışmalara katılmıştı. Ama bir gün, Frolenko tesadüfen onunla karşılaştı ve etkilendi. Zhelyabov'un öğrencilik günlerindeki kahramanlıklarım duymuştu. Boğa hakkında o eski hikâyeyi de biliyordu. Daha sonra söylediği gibi "İş mücadeleye gelince bu adam bizden daha iyi biri," diye düşünmüştü. Odessa'ya uğrayan Mihailov'la konuşarak

bir toplantı ayarladı. Mihailov da olumlu bir şekilde etkilendi ve başkente döndüğünde izlenimlerini arkadaşlarına anlattı. Onlar da çok şaşırdılar. "Bu adam," dediler "gerçek bir Narodnik." Nihayet, Çar'a düzenlenecek suikasta bizzat katılmaya hazır olduğunu bildirmesi durumunda; davet edilmesi kararlaştırıldı. Frolenko öneriyi bu koşullarla iletti. Zhelyabov, eylemlerin birinde bulunmak istediğini; daha sonra da seçme özgürlüğünün kendisine bırakılmasını istedi. Bu kadarı yeterliydi. Lipetsk'teki ön toplantıya katılmak için resmi olarak davet edildi.

Bu durum, Zhelyabov'un da çok iyi farkına vardığı gibi, hayatının dönüm noktasıydı; geçmişten kopmak, eski hayatmdan tamamen vazgeçmek anlamına geliyordu. Bundan böyle yaşadığı sürece kendini adadığı, rejim güçlerine karşı amansız bir mücadelede, o bir yasadışıydı. Bir köylünün görev anlayışıyla özel işlerini özenle sonuçlandırdı ve ailesinden ayrıldı. Olga Semenovna'nm kendisinden boşanmasım istedi. Karısı ondan vazgeçmeyi reddetti, yalvarmalar ve gözyaşları devreye girdi. Ama o, amacını belirlemişti ve kararhydı. Sahte bir pasaport temin ederek ortadan kayboldu. Karısı ve çocuğu, onu bir daha asla görmedi.

II

Mihailov ve Frolenko'nun Güney'e yolculukları sadece yeni üyeler bulmak için yapılmamıştı. Para meselesi de vardı. Mihailov başlatılacak yeni hareketin parasızlık yüzünden kesintiye uğramaması konusunda kararlıydı. Devrimcilerden çok azının kişisel geliri vardı. Gündelik yardımlar belirsiz ve düzensizdi. *Zemlya i Volya* 1878 yılı boyunca, büyük oranda Chernigovlu varlıklı, genç bir toprak sahibi olan Dmitri Lizogub tarafından finanse edilmişti. Kravchinski, Lizogub'u "devrimci hareketin

azizi" olarak tanımlamıştı. Gerçekten de o, bir alçak gönüllülük, sadelik ve fedakarlık timsaliydi. Ona teklif edilen her görevi memnuniyetle karşıladı, ama başrolü oynamayacak kadar mütevazı idi. Kendini, sadece servetinin tesadüfiliğiyle harekete katkıda bulunmuş olarak görüyor, kendi için harcadığı her kuruşun davadan çalındığım düşünüyordu. Tramvay ücreti için kendine beş kuruşu çok görürdü ve elbiseleri devrimciler arasında bile alay konusu olacak kadar yıpranmıştı.

Mal varlığı çok fazla olmasına karşın, serveti kolayca paraya çevrilebilir türden değildi. Serveti topraklardan oluşuyordu, kolayca paraya dönüştürülebilecek menkul değerlerden değil. Ayrıca, iki kardeşinin de payı olan aile vakfı sorunu vardı. 1878 Ağustos ayında Lizogub tutuklandığında, o ve Mihailov, mal varlığım nakit'e çevirmek için bir proje üzerinde çalışıyorlardı. İşleri, Drigo adındaki arsa damşmanına kaldı. Drigo işvereninin devrimcilerle ilişkisini bildiğinden, tutuklanmasını; kendi küpünü doldurma fırsatı olarak gördü. 1879 Mayıs ayında, Lizogub Odessa hapishanesindeydi ve Mihailov onunla temas kurmak için Odessa'ya gitti. Gizli bir bağlantı kuruldu ve Mihailov adına bir vekaletname ve Drigo'ya hitaben bir talimat mektubu dışarı sızdırıldı. Mihailov, Drigo'nun görevine son vermek için Chernigov'a gitti. Drigo yan çizdi ve sonunda Mihailov'u polise ihbar etti. Mihailov tutuklanmaktan sıyrılmakta bir uzmandı ve kaçmayı başardı. Ancak, artık Lizogub'un mülküne el sürme imkanı kalmamıştı.[8] Girişim başarısız oldu.

Lizogub'un mirasını emniyet altına alma girişimiyle eş zamanlı olarak, Frolenko da para temin etmek için daha

[8] Lizogub'ı dolandıran Drigo, Mihailov'a da ihanet etmeyi denedikten sonra Gizli Polisi aldatma girişiminde bulundu ama doğal sonuçla karşılaştı: Yakalanıp yargılandı ve günlerini Sibirya'da tamamladı.

cesur ve olağanüstü bir girişim düzenliyordu. Maalesef elimize çok az bilgi ulaşmıştır. 3 Temmuz 1879'da Kherson Eyalet Bankasmdan toplam 1.579.688 ruble çalınmıştı. Yetmiş kadem (kadem = yaklaşık 30 cm) mesafedeki komşu evlerden birinden paranın korunduğu mahzene bir tünel kazılmıştı. Söz konusu ev tünelden çıkarılan kil ve toprakla dolu vaziyette bulunmuştu. Ev, beraberinde bir aşçı ve oda hizmetçisi getirmiş olan Madam Dr. Nikitin tarafından mayıs ayında kiralanmıştı.

Plan takdire şayan bir şekilde yapılmış ve gerçekleştirilmişti. Hata, kaçış noktasında yapılmıştı. "Madam Nikitin" ve aşçı yakalandı ve hemen hemen tüm çalınan banknotlar ele geçirildi. İki kadın 1880 Ocak ayında, Odessa'da, Askeri Mahkeme'de yargılandı. Ama oda hizmetçisi (Terentieva), devrimci fonlara paha biçilemez bir katkı olan 10.000 rubleyle kaçmayı başarmıştı.

III

Yeni terörist mücadelenin doğduğu Lipetsk Konferansımn arifesinde, eski terörist hareketin lideri Osinski sonuyla buluşuyordu. Diğer birkaç kişiyle birlikte, mayısın başlarında Kiev Askeri Mahkemesinde yargılanmıştı. Mahkûmlardan üçü, kurşuna dizilmek cezasına ve diğerleri de muhtelif şekillerde çalışma kampına gönderilme cezasına çarptırılmıştı. Ölüm cezaları Çar'a sunuldu, o da cezaların asılarak idama dönüştürülmesini emretti. Mahkûmlara cezalarımn onayı bildirilmedi. Birkaç gün sonra, Kiev Hapishanesi'nin siyasiler bölümünün üst katında kalan Osinski bir alt kata alındı. Koridor başında bir hücreye konuldu. Yandaki hücrede Voloshenko, sonra Debogori-Mokrievich (her ikisi de ağır iş cezasma çarptırılmıştı), sonra Brandtner ve en sonunda da Sviridenko bulunuyordu.

Yer değişikliğinden iki gün sonra neden ortaya çıktı. Üst kattaki mahkûmlar hapishane duvarının üstünden arkadaki bir parça boş alam görebiliyorlardı ve darağaçları kurulmaya başlanmıştı. Bunu idam mahkûmlarından saklamaya çalışmışlardı, ancak bildikleri açıktı. Hücrelerine kilitlenmeden önce, 12'si gecesi, üçü de arkadaşlarına veda ettiler. O gün bir şey olmadı ve 13'ü akşamı tekrar veda ettiler.

Hücre pencereleri hapishane avlusuna bakıyordu ve mahkûmlar pencerelerden birbirlerine bağırabiliyorlardı. Karşıda, avlunun diğer tarafında kadın siyasilerin binası vardı. Sağ taraf, ağır ceza alan mahkûmların hapishanesi idi.

13'ü gecesi, kilitlendikten yaklaşık bir saat sonra Debogori-Mokrievich koridorda askerlerin sesini ve Osinski'nin kapısınm açıldığım duyduğunu kaydediyor. Daha sonra Osinski, hücresinde bir nöbetçi olduğunu, pencereden bağırarak anlattı. Son gecede, bir nöbetçiyi, idam mahkûmunun hücresinde görevlendirmek adetti. Askerlerin ayak sesleri, koridordan geri dönerek Voloshenko'yu geçti, Debogori-Mokrievich'i de geçtiler; sonra Brandtner'in ve daha sonra da Sviridenko'nun kapısı açıldı. Bu ikisi herhangi bir mesaj göndermedi.

Karanlık bir geceydi. Mahkûmların lamba kullanmalarına izin veriliyordu. Debogori-Mokrievich henüz kendi lambasını yakmamıştı. Kapı deliğinden sızan ince bir ışık huzmesi hücresinin karşısına vuruyordu. Cam açıktı ve yukarıdaki pencere pervazına tırmamp, parmaklıklara sıkıca tutunarak orada oturdu. Rüzgarsız sıcak bir geceydi. Ağır suçlular hapishanesinde hiçbir hayat belirtisi yoktu. Uyumuşlardı. Siyasiler de sessizdi; bir tek Osinski dışında. O da avlunun karşısında, kız siyasilerden olan Sonia Leshern'e şifreli olarak bağırıyordu.

Aşağıda, avluda bir nöbetçi volta atıyordu. Bir süre sonra, Brandtner'in hücresinden kısık sesle konuşmalar işitildi. Bir Lüteryen papazı onu görmeye geldi. Sonunda papaz gitti. Sviridenko'dan hiçbir ses yoktu. Debogori-Mokrievich üst kattaki mahkûmun hücresinde yürüdüğünü duyabiliyordu. Sonra o da kesildi. Sadece Osinski sakinleşemiyordu. Cümleler, sonra şifreler ve yine cümleler bağırıyordu. Bazen sesi tiz ve net, bazen de derinden ve boğuk geliyordu; pencerede sakin bir şekilde oturamadığı belliydi, devamlı yere atlıyor ve tekrar geri tırmanıyordu. Daha sonra Debogori-Mokrievich'e seslendi ve Beranger'in "Le Vieux Caporal" şarkısını söylemesini istedi. Debogori-Mokrievich şöyle yazıyor:

"Şarkı söylemek içimden gelmiyordu. Söylememin onu memnun etmekten çok, belki rahatlatacağını ya da zamanın çabuk geçmesini sağlayacağını düşündüm. Dolaysıyla söyledim. Gece boyunca o şarkıyı bana üç kez söyletti. Şarkı, görev ihlali nedeniyle kurşuna dizilen Napolyon'un onbaşılarından biri hakkındadır. Zavallı Valerian. Her zaman onbaşı gibi öldürüleceğini ummuştu. Asılma fikrine asla katlanamazdı. Sık sık bana, bu tür bir ölüm şeklinden korktuğunu söylerdi.

"Çok geç olmuştu. Osinski benden daha fazla şarkı söylememi istemedi. Konuşmayı bitirmişti. Papaz saatler önce Brandtner'den ayrılmıştı. Hâlâ Sviridenko'dan bir ses yoktu. Pencere pervazında oturuyordum. Soldaki hücrede Voloshenko, bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Aniden, Osinski'nin sesini duydum: 'Sonia!' Avlunun karşısmda Sonia cevap verdi: 'Valerian!' O da penceresinde oturuyor olmalıydı. Fakat Osinski sadece onun adını söylemişti. Konuşmadı. Her şey tekrar sessizliğe büründü.

"Kafamda düşünceler dolaşıyordu. Her üçünün de asılacak olması bana imkansız geliyordu. Duruşmasında, Osinski aleyhine açık bir kanıt bulunamamıştı... Sonunda

yıldızlar donuklaşmaya başladı. Hava serindi. Aşağıdaki avluda nöbet değişiyordu. Tüfek şakırtısı ve seslerini duyuyordum, sonra, tekrar sessizlik. Pencere pervazından aşağı indim ve yatağa uzandım. Kısa süre sonra yarı bilinçsizdim, oysa uykuda değildim. Ara sıra 'Sonia!' seslenişini ve sonra karşıda geniş boş hapishane avlusundan 'Valerian!' karşılığını duyuyordum."

Sabahleyin askerler, asılmak üzere üç kişiyi almaya geldiler.

IV

Büyük Petro, Lipetsk'in maden suyu kaynaklarını değerlendirmek isteyen ilk kişi olmuştu. Buraya bir kaplıca yapılmasını emretmişti. Oteller yapıldı ve halka açık bahçeler yaygınlaştı. Yöredeki gölet genişletilerek süslü bir havuza dönüştürüldü. Ölümünden sonra o ihtişam tekrar kayboldu; ama hâlâ, her yaz geziler düzenleniyor, tüccarlar ve küçük orta sınıftan insanlar aileleriyle beraber su almaya geliyorlardı. Petro devrinden beri sofu köylüler, bu yere şüpheyle yaklaşıyorlardı. Bu süslü gölette hiç balık yoktu; onu pek çok maden suyu kaynağı besliyordu. Ama köylüler, bu gölcükte balık olmayışını, Deccal'in çalışması üzerine Tanrı'mn lanetine yoruyordu.

Yeni hareketin Robespierre ve Dantonu, Alexander Mihailov ve Zhelyabov, sahte isim ve pasaportlarla 13 Temmuz'da bölgeye vardılar. Birlikte mobilyalı bir daire kiraladılar ve toplantımn yönünü önceden belirlemek için fırsatları oldu. İki gün sonra diğerleri de gelmeye başladı: Aydınlar Tikhomirov ve Morozov; Petersburg Ölüm ya da Özgürlük Grubundan Barannikov, Kviatkovski, Shiraev ve Olovennikova; güneyli Frolenko ve Kolotkevich. Birçok yasadışı kişinin küçük bir kasabada toplanmasmın bazı tehlikeleri vardı. Toplantılar dikkatlice düzenlenmeliydi.

Etraftaki ormanlara piknik yapmaya gittiler ve sanki tesadüfmüş gibi orada buluştular. Bir gün teknelerle açılarak göldeki bir adada buluştular.

İlk toplantı en önemlisiydi; gündem izlenecek politikanın şekillendirilmesiydi. Mihailov, duruşmasında bunu tek kelimeyle tanımlayacaktı: *Narodopravlenie* –en yüksek gücün bütün ulusun ellerine teslim edilmesi. Bunu yasal yollarla gerçekleştirmek tercih edilirdi. Ancak, mevcut koşullarda yasal yollar etkili olmuyordu. Bu yüzden parti kullamlabilecek her aracı ve silahı benimsemeliydi: Ama sadece yönetim konuşma özgürlüğünü ve serbest oy hakkını kısıtladığı sürece. Bu tezi geliştiren Zhelyabov'du.

Yalnızca politik reformların, Sosyal Devrimci Partinin bakış açısıyla uyuşmadığım ileri sürdü. Bu liberallerin işiydi. Onların ise iktidarsız olduğu görülmüştü. Şu anda ideolojik mücadeleyi sürdürmek imkansızdı. Bu yüzden hükümeti devirmek ve böyle bir mücadeleyi mümkün kılacak bir sosyal yapıyı oluşturmak; Sosyal Devrimci Partinin göreviydi. Başka bir deyişle, partinin ilk görevi politik özgürlüklerin elde edilmesini sağlamak ve bu hedef doğrultusunda politik hareketlilik içinde olma yeteneği olan tüm unsurları birleştirmekti.

Zhelyabov, tutuklama, hapis, yasaklama, infaz gibi, tümü nihayetinde Çar'a fatura edilmesi gereken otokratik baskı düzenini değerlendirmeyi sürdürdü.

"Amacımıza sadece mutlak saldırıyla ulaşabiliriz..." diyordu. "Bir parti gücünün yettiği her şeyi yapmahdır. Zorbayı devrim yoluyla yıkacaksa, öyle yapmalıdır. Eğer sadece onu ölüm ile cezalandırmaya gücü yetiyorsa, öyleyse bunu yapmalıdır. Hatta eğer bu bile gücünün sınırlarım aşıyorsa etkin bir protesto yapmalıdır. Ancak, hiç şüpheniz olmasın ki, bu gücü mutlaka kazanacağız, ne kadar kararlı hareket edersek, bunu o kadar erken elde ederiz."

Daha gün bitmeden Zhelyabov Rus devrim hareketinin bir lideri olmuştu.

Bir önceki gün Goldenberg Lipetsk'e varmış ve Otel Moskova'ya yerleşmişti. Diğerlerini nerede bulacağını bilmiyordu ve bu yüzden ilk gün yitirilmişti. Diğerleri de kesin olarak gelip gelmeyeceğinden emin değildi. Onu özellikle istemiyorlardı. Ne var ki nisanın sonunda Kiev'de, Zundelevich'den toplantı olacağını duymuş ve daha sonra Kolotkevich'ten toplantı yerinin Lipetsk ve tarihin temmuz ortası olacağını öğrenmişti. 17'si akşamı diğerleriyle buluşarak 18'indeki oturuma katılabildi. Bu oturum, partinin yeni tüzüğünün oluşturulmasına ayrılmıştı. Zhelyabov tartışmalarda çok az yer aldı. Partinin merkezi bir mekanizmaya ihtiyaç duyduğunu daha sonra fark etti. "Lipetsk'te" diyor Tikhomirov, "o henüz inanmış bir merkeziyetçi değildi."

İkinci oturumun en önemli sonucu, orada bulunan herkesin Merkezi Komiteye atanmasıydı. Aynı zamanda, daha sonra kendilerini takdim edebilecek uygun adayları da kapsayacak şekilde ve orada bulunan herkesin onayıyla Figner, Yakimova, Presnyakov ve Ivanova'nın Merkez Komiteye girmelerine karar verildi. Aslında Merkez Komitesi başlangıçta hareketin eylem aracı olarak tasarlanmıştı: Politika, yine seçilmiş üç kişilik Yürütme Kurulunun elinde olmalıydı. Elbette ilk tercih Alexander Mihailov'du. İkinci kişi Frolenko'ydu[9]; Güneylilerin en meşhuru. Bazı tartışmalardan sonra üçüncü sıraya Tikhomirov seçildi. Tikhomirov tecrübesiz bir örgütçü olduğundan çok yararlı değildi ve bir savaşçı cesareti de yoktu. Fakat kendisi

---

9 Partinin bazı ileri gelen üyeleri ikinci sıranın Kviatkovski'ye ayrıldığını kaydetmişlerdir. Lipetsk toplantısında bulunan Frolenko ve Morozov'un ifadeleri de dahil olmak üzere eldeki kanıtların çoğu aksini göstermektedir. Ama bu konu önemsizdir.

Ölüm ya da Özgürlük Grubunun en teorik beyniydi. Karar metinlerini kaleme almakta ve çözümler bulmakta usta idi. O ve Morozov'a Parti gazetesinin ortaklaşa yönetmenliği verildi. İkisi birbirinden hoşlanmıyordu, Ancak, arkadaşlarının "büyük hatırı" için hadlerini biliyorlardı.

Gerçekte önemi olan tek şey Merkez Komitesi'ydi. Yürütme Kurulu toplanmış olabilir, fakat toplandıklarına dair elimizde bir kayıt bulunmamaktadır. Hem politika hem de eylem, Merkez Komite tarafından kontrol ediliyordu.

Başka bir deyişle, belirli bir öğretiye titiz bir şekilde uymaktan daha önemli olan disiplin ve bağlılıktı. Üstelik aşırı derecede bir disiplin ve bağlılık isteniyordu. Komite üyeliğinden vazgeçilemiyordu. Aday bir kez kabul edildi mi asla ayrılmasına imkan tanınmıyordu. Kendisini, sorgusuz sualsiz ve tamamen Komite çoğunluğunun kararlarına uymaya adayacak; hiçbir dostluk, sevgi ya da ilişkiyi kabullenmeyecek ve tüm benliğini Partinin hizmetine sunacak; şimdiki ve gelecekteki tüm mal ve eşyalarmdan vazgeçecek ve sahip olduğu her şeyi ortak fona devredecekti. Merkez Komite kendi içinde görünmez ve dokunulmaz olmahydı. Hiçbir koşulda hiçbir üye, üyeliğini kabul etmemeliydi. Eğer gerekirse Komitenin ajanlarından biri olduğunu açığa vurabilirdi. Fakat tutuklanması halinde tüm bağlantılarmı inkar etmeliydi: Kendi postunu kurtarmaya yoğunlaşmalıydı. İşler bu duruma gelince, bu son kural devamlı bozuluyordu. Morozov'un sözleriyle, "Kahramanlık ruhu çok güçlüydü."

Merkez Komitenin altında, parti üyeleri vardı –değişik derecedeki görevliler. En düşük derece 1. dereceydi. Bu, yeni katılanlarm kendi üzerinde kaç derece olduğunu bilmemeleri için bu şekilde düzenlenmişti.

Ve böylece konferans devam etti. Oturumlar dışında Zhelyabov'un, hayatının geri kalamnda arkadaşları olacak

olan yeni meslektaşlarını tammakla meşgul olduğunu öğreniyoruz. Mihailov ve Frolenko'nun yeni üyelere kefil olduklarım düşünebiliriz. İlginç bir olayın kaydı bulunmaktadır: Bir akşam, grup şehre geri dönüyor ve kapısında bir köylü arabası bulunan bir meyhanenin önünden geçiyordu. Frolenko, Zhelyabov'un arabayı arka milinden tutup havaya kaldıramayacağı konusunda iddiaya girdi. Zhelyabov iddiayı kazandı ve sonra, köylüler etrafında birikiyor ve alkışhyorken içinde iki adam bulunan arabayı tekrar kaldırdı.

Konferansın son günü, Çar'm öldürülmesi gerektiği, prensipte kararlaştırıldı. Alexander Mihailov, serfliğin kaldırılmasmın faziletinin Çar'm sonradan yaptığı kötülüklerle çoktan silinmiş olduğunu ileri süren iddianameyi hazırladı. Bununla birlikte karar sadece prensipteydi. Ölüm kararı ancak, ne şekilde ve nasıl olacağına karar verildiği iki ay geçtikten sonra açıklandı.

Konferans sona ermişti.

V

Son oturumdan sonra Goldenberg onlardan ayrıldı. Çoğu Voronezh'deki resmi konferansa gittiler. Plekhanov, Aptekman, Perovskaya, Figner ve kız kardeşi zaten oraya varmışlardı. Voronezh, Lipetsk'ten oldukça büyük bir şehirdi civarda ülkenin her tarafından hacıları çeken bir manastır vardı. Aynı zamanda, piknik partileri için uygun ormanlar vardı. Fark edilme riski büyük değildi.

Zhelyabov, Shiraev ve Kolotkevich henüz *Zemlya i Volya*'nın üyesi değillerdi ve ilk oturum onların seçimiyle başladı. Daha sonra asıl mesele görüşüldü. Plekhanov'un niyeti, teröristlere karşı doğrudan bir saldırı başlatmaktı. Beraberinde Morozov'un çok saldırgan makalelerinden birinin kopyasım getirmişti. Bunu sesli bir şekilde okudu

ve orada bulunanlarm aynı fikirde olup olmadığını sordu. Şiddetli bir şekilde tekzip bekliyordu, fakat hiç kimse konuşmadı. Sorusunu tekrarladı. Hâlâ sessizlik vardı. Toplantımn genel havası kendi aleyhine seyrediyordu. "Bu durumda, baylar," dedi, "daha fazla söyleyeceğim bir şey yok." Toplantıyı terk etti ve Petersburg'a döndü.

Sorun, Plekhanov'un şaşkınlığı ve ayrılmasıyla sınırlı kalmadı. Daha hâlâ, Parti faaliyetlerinin köylüler arasında, yardımsever ve kültürel çalışmalarla sımrlandırılmasmm daha iyi olacağını düşünen, eski *Narodnikler*'in görüşlerini paylaşan birkaç katılımcı bulunuyordu. Böyle görüşler Zhelyabov'u iğrendiriyordu. "Ve bu insanlar kendilerini devrimci diye niteliyorlar!" diyordu. Kendisi politik özgürlük elde etme gereğinde ısrar ediyordu.

"Köy sorunlarına karşı ilgili, azimli ve bilgili bir grup köylü tamyorum." Diyordu, "Ama şimdi olduğu gibi, sorunlar asla çözülmeyecek. Herhangi bir yarar sağlayamayacaklarını biliyorlar ve kendilerini bir hayal uğruna şehit vermek istemiyorlar. Onlar gerçekçi insanlar; belirsiz bir şey için, sahip oldukları her şeyi tehlikeye atmak istemiyorlar. Bir anayasa onlara rahata kavuşma şansı verecek ve onlar da bu şansı kullanacaklardır. Uğruna savaşacakları bazı somut amaçları olmalı, en az halkımızın dindarları gibi inatçı oldukları kadar da kararlı olmalıdırlar. Herkesçe sevilen bir parti kurmanın yolu budur."

Bu konuşma terörizmden bile daha ihtilaflı bir tartışma konusu yarattı. Dehşetli bağrışmalar oldu; adam meşrutiyetçiydi. Meşrutiyetçiliğe ve onunla birlikte toplumsal eylemler yerine "siyasi" çalışmaya duyulan eski hoşnutsuzluk sürüyordu. Lipetsk'e davet edilmemiş olmasından dolayı canı sıkkın olan Perovskaya, yine de Çar'ın yaptığı kötülüklerin cezası olarak öldürülmesi gerektiği tezini kabul etmekte oldukça istekliydi. Partinin şiddet uygulamasıyla kaybedecek bir şeyi olmadığım düşünen

Zhelyabov'la aynı fikirdeydi; en kötü olasılıkla sadece etkisiz liberalleri korkutabilirdi. Fakat ona göre anayasal bir meclis, kukla bir dizi politikacı ve sermayedar tarafından güçlerin ele geçirilmesine sebep olacaktı. Onun amacı, bağımsız köylü komünlerinin bağımsız bir federasyon haline gelmesiydi: Bu da, ancak ulusal bir köylü ayaklanmasıyla başarılabilirdi.

Zhelyabov'un konuşması öyle bir tartışmaya neden oldu ki, ciddi bir tıkamklık riski belirdi. Lipetsk'ten arkadaşları onu kenara çektiler ve yavaş gitmesini rica ettiler. Bundan sonra artık genel oturumda konuşmadı ve kendini kulis yapmaya verdi. Tek tek muhaliflere yanaşarak onları kendi görüşlerine kazanmaya çahştı. Perovskaya'ya, özellikle dikkat etti. Nedeni, ona zaten kişisel bir ilgi duyması olabilirdi. Fakat onda hiçbir etki uyandıramadı ve sonunda onu öfkeyle kendi haline bıraktı. "Hiç kimse bu kadınla baş edemez," diyordu.

Voronezh Konferansı bir uzlaşmayla sona erdi; işlerliği olan bir uzlaşmadan daha çok Parti'nin bölünmesini önleyecek bir formül. Yönetimde aktif mücadelenin bazı biçimlerinin gerekli olduğu kabul edildi. Morozov bu karara, hayatta kalanların mücadeleye devam etmesi çağrısında bulunan, Osinski'nin son mesajını okuyarak büyük oranda katkıda bulundu. Terörist eylemlerle Düzeni Bozan Grubun ilgilenmesi ve bu amaç için Parti gelirlerinin üçte birinin ayrılması kabul edildi. Tikhomirov ve Morozov, *Zemlya i Volya* gazetesinin yayın sorumluları olarak onaylandılar. Sonra konferans dağıldı ve katılımcıların birçoğu Petersburg'a döndü. Oraya vardıklarında Plekhanov'un, Stefanovich, Deutsch ve Vera Zasulich'in (yurtdışmdan henüz dönmüştü) desteğini aldığını ve tüm tartışma konusunu tekrar başlatma niyetinde olduğunu gördüler. Sonraki iki ay bir sonuca varmayan tartışmalarla geçirildi.

VI

Vera Figner anılarmda şöyle yazıyor:

"Yasadışı bir kimse olarak yaşamım, tam olarak Voronezh toplantısından sonra başladı. Beni örgütün kiralamış olduğu, şehrin dışında; Lesna'da bulunan, Ivanova ile birlikte kaldıkları bir daireye götüren Kviatkovski'yle beraber Petersburg'a döndüm. Kviatkovski'yle herhangi bir işi olan köylü ve işçi kadınlar daima ona bağlanıyordu: Lesna'da, her anlamda güvenebileceğimiz bir Alman hizmetçimiz vardı. Dairemiz kısa sürede, aşırı savaşçı kanadın karargahı haline geldi. Hepimiz yasadışıydık. Lesna'nın yanı başında orman olması büyük bir avantajdı; gezintiye gidiyormuş gibi çıkabiliyor, izlenmediğimizden emin olmak için her tarafı görebilecek mesafede, çam ağaçları altmda toplantılar düzenleyebiliyorduk."

Bu yüzden Lesna, Lipetsk'teki toplantıya katılmış olanların geçici meskeniydi. Plekhanov ve yandaşları şehirde yaşıyordu. Rakip grupların o ya da bu üyesinin bölgesinde ortak müzakereler gerçekleşiyordu. Bazen bunlar, daha henüz kararmı vermemiş Perovskaya'nm pansiyonunda düzenleniyordu. Politik inançları hâlâ muhaliflerinin adlandırdığı gibi "köylüler" lehineydi. Fakat duyguları Yönetime karşı savaşmaktan yanaydı. "O," diye yazıyor Deutsch, "devrim ruhunun vücut bulmuş haliydi. Otokrasinin uyguladığı vahşetin karşılıksız bırakılmaması gerektiğinde kararlıydı. Asla sert dil kullanmazdı. Yumuşak, yavaş, neredeyse çocuksu bir sesle terörün gerekliliğini anlatırdı."

25 yıl sonra bu olayları kaleme alan Deutsch, muhalifleri üç gruba ayırıyordu. Perovskaya gibi, terörizmi bir intikam silahı olarak görenler grubu. Morozov gibi, doğuştan duygusal eğilimi olan teröristler grubu. Son olarak da, terörizmin politik ayrıcalıkların zorla elde

edilmesinin en pratik yolu olduğunu savunan Zhelyabov ve Alexander Mihailov gibilerin olduğu gruptu. Zhelyabov hakkında şöyle yazıyor:

"Uzun boylu, muhteşem yapılı, belirgin ve güçlü yüz hatlarıyla çevrili, o zamanlar otuzunda olmamasına rağmen daha yaşlı gösteren biriydi. Sadece görünüşüyle, hepimizden ayrılırdı. İlk bakışta dikkat çeken biriydi. Onunla ilk Perovskaya'nın evinde karşılaştım. Evde on kişi vardı. Terörizm üzerine keyifli ve hararetli bir tartışma vardı. En önemli başrol oyuncuları Zhelyabov ve Plekhanov'du. Zhelyabov, terörün gerekliliği konusunda kararlı ve inançla, düşük, tok bir sesle sakince konuşuyordu. Köylüler arasındaki çahşmalarda elde edilmiş bir başarı ümidi görmüyordu. Daha ilerici sınıflar üzerinde yoğunlaşma taraftarıydı. Politik serbestliğin verilmesi için, mücadele etme taraftarıydı ki, bu, biz Narodniklerin karşı çıktığı bir yoldu."

Kovalskaya bize, aynı toplantıyla ilgili bir şeyler aktarmıştır. Zhelyabov geç katılmıştı ve onu beklerken Plekhanov, devrimcinin yeni tarz davramş ve tavırları konusunda adeta nutuk çekiyordu. Tam anlamıyla küstahtı. Kovalskaya Perovskaya'nın sinirlendiğini anlayabiliyordu. Kovalskaya da bir köylüydü ve Plekhanov'u destekliyordu. Sonunda Zhelyabov geldi. Toplantı karşılıkh nezaketle başladı: Fakat çok geçmeden tartışma çıktı ve gerginlik tırmanmaya başladı. Kovalskaya'nın erkenden ayrılması gerekiyordu. Ertesi gün Perovskaya'yı gördü.

"Bizim grubumuza katılmanı isterim," dedi Perovskaya. "Arkadaşlarınızın varlık ve yokluğu belli değil. Biz canlıyız."

"Biz gerçek bir sosyal devrime inamyoruz, sadece entrika çevirip insanları öldürmüyoruz."

"Pekala" dedi Perovskaya, "eğer gerçekten bir şeyler yapmaya başlarsamz, belki sizin tarafınıza geçerim."

VII

Bazı uzlaşma formülleri bulmak için yapılan ardı arkası gelmeyen görüşme ve girişimler, aşırıcıları çileden çıkarıyordu. Zaman geçiyor ve hiçbir şey yapılmıyordu. Sonunda Lipetsk grubu, Lesna yakınmdaki ormanda bir toplantı düzenledi. Bu toplantı hakkında çok detaylı bilgimiz yok, fakat II. Alexander'ın ölüme mahkûm edilmesi kararı bu toplantıda almdı. Ayrıca, infazın –Deutsch, teklifin Zhelyabov'dan geldiğini belirtiyor– Çar'm Kırım Livadia'da bulunan yazlığından geri dönerken İmparatorluk treninin havaya uçurularak gerçekleştirilmesine karar verildi.

Bu kararlar sorunu çözümledi. Daha önce "terörist" Shiraev ile Isaev tarafından yardım görmüş olan Kibalchich sayesinde bir patlayıcı stoku temin edildi. Görev için yeterli eleman vardı. Çar'm Petersburg'a dönüşüne sadece birkaç hafta kaldığından, hemen hazırlıklara başlamak gerekiyordu. Zhelyabov, Simferopol ve Kursk arasındaki demiryolu hakkında rapor hazırlamak için hemen Güney'e gitti.

Bir uzlaşma sağlama çabasmdan vazgeçilmiştir.

"Perovskaya ve ben," diye yazıyor Vera Figner, "Birlik sağlamak umuduyla Voronezh'de tereddüt etmiştik ama Petersburg'taki arkadaşlarımız bize eylem için her şeyin hazır olduğunu anlattıklarında daha fazla söyleyecek bir şeyimiz kalmamıştı. En sonunda, kesinlikle *Zemlya i Volya*'yı bölüşmeye karar verdik. İki kanadın temsilcileri koşulları belirlediler. Son olarak matbaa atölyesi ve parayı bölüştürdük ki, sonuncusu daha çok vaatlerden ve umutlardan oluşuyordu...

Her iki tarafın da eski ismi kullanmaması kararlaştırıldı. Köylüler kendilerine "*Cherni Peredyel*" (Kara Bölünme, yani "kara" toprağın köylüler arasında bölünmesi)

demeye karar verdi. Öncelikli amacımız, halkın iradesini tek bir bireyin iradesinin önüne çıkarmak olduğundan, *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) ismini aldık... Morozov, Toprak ve Özgürlük Örgütünü dağıttığımızda, diğerlerinin toprağı ve bizim de özgürlüğü[10] aldığımızı söylüyordu."

Figner'in bilgileri, Perovskaya hakkında tam olarak doğru sayılmaz. Kendisi hemen *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komitesi'ne katıldı, ancak Perovskaya hâlâ yeni "politik" programa karşıydı. O anda sadece Çar'ın hayatına karşı tertibe yardım etmeye karar vermişti.

VIII

Plekhanov grubuyla olan müzakereler, en azından Lipetsk grubunun kendi düşüncelerini berraklaştırmasına ve düzeltmesine olanak sağladı. Tikhomirov iki ay boyunca, Lipetsk'te, Morozov tarafından yapılmış olan programın yeniden hazırlanmasıyla ilgilendi. En son hali, yeni Parti'nin resmi programı olarak, daha sonra *Narodnaya Volya* gazetesinde yayımlandı:

"Bizler, temel inancımızla sosyalistler ve Narodnikleriz. Sadece sosyalist ilkeler doğrultusunda insanlığm özgürlük, eşitlik, kardeşlik, genel maddi refah, bireysel kişiliğin gelişmesi ve devamlı gelişim elde edebileceğine inanıyoruz...

"Biz, şu anda, halkın politik ve ekonomik kölelik içinde olduğunu görüyoruz...

"Var olan otokrat taşkınlığın, çıplak kaba kuvvet yoluyla; ordusu, polisi ve memurlarım kullanarak sürdürül-

[10] 'Volya' Rusça'da hem 'Özgürlük' hem de 'İrade' anlamma geldiği için Morozov burada küçük bir espri yapmaktadır.

düğünü görüyoruz; tıpkı eskiden Cengiz Han'ın Moğol zulmünü sürdürmek için yaptığı gibi...

"Aynı zamanda, baskı ve zulümlere rağmen bazı halk geleneklerinin hâlâ canlı olduğunu görüyoruz; halkın toprak sahibi olma hakkı, yöresel ve mahalli özerklik, federal ilkeler, konuşma ve inanç özgürlüğü. Bu gelenekler, geniş kapsamlı gelişmeler getirebilir...

"Ulusu, mevcut hükümetin boyunduruğundan kurtarmak, siyasi devrimi gerçekleştirmek ve egemenlik gücünü halka teslim etmek bizim görevimizdir.

"Halkın iradesi, bağımsız ve ulusal oylamayla seçilecek bir Kurucu Meclisin ortaya çıkmasıyla sağlanabilir... İdeal yöntem bu olmamasına rağmen, en elverişli bir yol olarak gözükmektedir...

"Bir Parti olarak, gelecek seçim kampanyası boyunca ve nihayetinde Kurucu Meclis de dahil olmak üzere, devrim hareketi başlayana kadar, aralıksız olarak propaganda yapma niyetinde olduğumuz bir programımız bulunmaktadır. Programımız aşağıdaki hususları içermektedir:

I. Büyük ölçüde yöresel bir özerklik.
II. *Mir*'in bir ekonomik ve idari birim olarak bağımsızlığı.
III. Toprağm halka verilmesi.
IV. Bütün fabrikaların işçilere verilmesi.
V. Vicdan, konuşma, basın, toplantı hakkı, seçim propagandası özgürlüğü... vb.
VI. Mevcut ordunun yedek askerlere dönüştürülmesi.

"Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda faaliyetlerimiz, aşağıdaki şekilde gelişmelidir:

a) Propaganda: Demokratik sosyalist devrim düşüncesini yaygmlaştırmak ve meşrulaştırmak.

b) Terörist Eylem: Yönetime mensup en önemli kişileri ortadan kaldırmak, Partiyi casuslardan korumak, resmi taşkınlık ve zalimliklere bağlı ceza vermek. Bu, genel bir amaç olarak yönetimi zayıflatacak ve moralini bozacak, yönetimle mücadele fırsatının kanıtı olacak, Partinin nihai başarısına olan genel inancı güçlendirecek ve son olarak mücadele ruhunu besleyecek.
c) Gizli grupların organizasyonu bir komuta merkezi emrinde yapılacaktır.
d) Yönetim, ordu, toplum ve kitle içindeki etkin yerlerle bağlantı ve temas kurulması.
e) Devrimin organizasyonu ve başarılı bir şekilde yerine getirilmesi.
f) Kurucu Meclisin seçimle oluşturulması."

Bu bildiri, elbette sosyal deneyimlerde ilk elden edinilmiş bilgilerin az olduğu bir dönemde hazırlanmıştı. Yazarları hâlâ, sosyal adalet ve bireysel özgürlüğün birbiriyle sadece uyumlu olmadığına, aynı zamanda birbirini doğurduğuna inamyordu. Bununla beraber, devrim mücadelesinde biraz deneyimliydiler. Dolayısıyla hedeflerine ulaştıklarında ne yapacaklarım bilmeyebilirlerdi ama oraya nasıl ulaşılacağı konusunda çok rahattılar. Daha sonra "Partinin Hazırlayıcı Görevleri" adıyla *Narodnaya Volya*'da yayımlanan bir makale, devrim tekniğinin çağdaş bir ders kitabında pek de yadırganmayacak şekilde açıklıyordu.

"Hükümetin, devrimi beklemeksizin, kendi arzusuyla halka boyun eğmeye karar vermesi muhtemeldir. Bu, eski rejimin doğal ölümü olarak tammlanabilir.

"Ancak her durumda Parti, devrimi hazırlamak ve gerçekleştirmek için adım atmalıdır.

"Belki de, genel bir ayaklanma, başarısız bir savaş, devletin iflası, uluslararası bir kriz vb. gibi özellikle elverişli bir durumu seçmek mümkün olabilir.

"Fakat Parti dıştan gelen elverişli bir duruma bel bağlamamalıdır. Parti, en elverişsiz durumda hareket edebilecek bir halde olmalıdır.

"Parti kendi başına, hem de başarıyla, hareket etmek fırsatım yaratabilmelidir. Örneğin, fırsat; mevcut yönetimde kilit mevkileri tutan bir düzine veya pek çok kişinin aynı anda suikastıyla yaratılabilir. Bu, alt kademedeki memurlar arasında paniğe neden olacak ve aynı zamanda kitleyi de heyecanlandıracaktır. Partinin savaşçı güçleri daha sonra, başlıca yönetim odaklarım saldırarak ele geçirecek ve Parti, fabrika işçilerinin büyük kitlesini harekete geçirecektir vs... Parti aynı zamanda, yabancı güçlerin hükümet lehine müdahale tehlikesine karşı dikkatli olmalıdır.

"Bu yüzden aşağıdakiler Partinin hazırlayıcı görevinin ana hatlarıdır:

I. Bir isyan başlatmayı sağlayacak merkezi bir saldırı örgütü oluşturulması.
II. Bu isyanı destekleyecek alt taşra örgütlerinin oluşturulması.
III. Şehirlerdeki fabrika işçilerinin faal desteklerini sağlamak için önlemler.
IV. Silahlı Kuvvetlerden aktif destek sağlamak ya da en azından hükümete verilecek herhangi bir yardımı etkisiz kılmak için önlemler.
V. Aydınların dayanışma ve işbirliğini kazanmak için önlemler.
VI. Yabancı ülkelerdeki kamuoyunun desteğini kazanmak için önlemler."

Daha sonraları Lenin şöyle yazıyordu:

"Örgütteki tüm hoşnutsuz elemanları birleştirmeye çalışmaları ve otokrasiye karşı kararlı bir saldırı ilan etmeleri, *Narodovoltsi*'nin yaptığı en değerli şeydi... Politik işleri, en somut ve pratik yönleriyle görmüşlerdi."

BÖLÜM VII

İlk Saldırılar

I

Zhelyabov hattın incelemesini bitirmiş ve raporunu hazırlamıştı. Elde edilen bilgiler ışığında Merkez Komite sırasıyla Odessa, Alexandrovsk ve Moskova'da yapılmak üzere, üç bağımsız saldırı düzenlemeye karar verdi. Zhelyabov, Alexandrovsk'taki arazinin doğal özelliklerinin çok daha elverişli olduğunu vurgulamıştı ve kendisi oradaki operasyonlarla görevlendirildi. Çar'ın izlediği rota üzerinde, Odessa'da gerçekleştirilecek ilk eylem, Frolenko, Kolotkevich ve Lebedeva'ya emanet edildi.

Figner şöyle yazıyor:

"Eylemlerin hiçbirinde görevlendirilmemiştim. Yoldaşlarımı büyük cezalandırmalarla karşı karşıya bırakacak bu eylemlerin doğuracağı manevi sorumluluk düşüncesine dayanamıyordum; bu yüzden, aktif bir görev verilmesi için ısrar ediyordum. Başlangıçta, Komitenin emirlerine körü körüne itaat etmektense, kendimi tatmin etmeye çalıştığım için bana kızdılar. Fakat daha sonra çözüldüler ve bana dinamit vererek Odessa'ya yolladılar...

"Bu olay, eylül ayı başındaydı. O dönemde grup üyelerinden sadece Kibalchich Odessa'daydı. O ve ben bir daire bulduk ve Ivanitski takma adıyla daireye yerleştik. Çok geçmeden Kolotkevich ve Frolenko ve kısa bir süre sonra da Lebedeva geldi. Toplantılar bizim dairede yapılıyordu. Kibalchich işin teknik kısmmdan sorumluydu. İlk plammız, patlayıcıları rayların altına iki trenin geçeceği zaman arasındaki zamanda döşemekti. Bunu yapmak çok zor olacaktı ve aramızdan birinin, Odessa'nın biraz dışmda bir yerde demiryolu hattma bekçi olarak işe girmesi ve bekçi kulübesinden demiryoluna bir tünel kazılması bize daha uygun göründü. İşe alınmayı ayarlayacağımı söyledim. Frolenko bekçi olacaktı ve eğer gerekirse Lebedeva onun karısı rolünde olacaktı. İlk önce ailemin arkadaşlarını bulup, Frolenko'yu bu iş için önermelerini düşündüm; fakat onlara bunun gerçek nedenini anlatamayacağımı ve eğer onlara anlatmazsam, bunun, onların güvenlerinin kötüye kullamlması olacağını anladım. Bu nedenle, kendi başıma gitmeye ve demiryolu idaresinde nüfuz sahibi birkaç üst düzey görevliden rica etmeye karar verdim. Odessa Valisi Kont Todtleben'in müstakbel damadı Baron Ungern-Sternberg'i tercih ettim. Onu görmeye gittim ve ona, kapıcım için demiryolu hattında bekçilik görevi istediğimi söyledim; karısının akciğerleriyle ilgili bir problemi olduğunu, bu yüzden de şehir dışmda bir iş bulması gerektiğini açıkladım. Trafik Müdürüne iletilmek üzere bir tavsiye mektubu verdi. Bununla beraber Ungern-Sternberg beni, iyi bir aile hanımefendisinin karşılanması gerektiği gibi karşılamadı ve bu türden bir şeyin tekrarlanmaması konusuna dikkat ettim." (Figner'in bununla neyi kastettiği tam olarak açık değildir; belki de o zamanlar genç ve olağanüstü güzel olduğunu hatırlatmalıyız). "Trafik Müdürünü görmeye gittiğimde,

bir iyilik isteyecek herkesin yapacağı gibi, çok şık giyindim. Beni büyük bir saygıyla karşıladı ve talebimi anında yerine getirdi. Her şey yolunda gidiyordu... Ne var ki, daha sonra, Çar'ın Odessa'dan geçmeyeceğini duyduk."

İlk plan, Çar'ın Kırım'dan Odessa'ya deniz yoluyla gelmesi şeklindeydi. Fakat denizle arası iyi değildi; deniz dalgalı ve kötü hava şartları devam edecek gibi görünüyordu. Seyahatin tamamım Simferopol'den trenle yapmasına karar verildi.

II

Alexandrovsk eyleminin düzenlenmesiyle ilgili birkaç kaynak bulunmaktadır. Goldenberg sonradan verdiği demeçte, eylül ayı başlarında Kharkov'a nasıl gittiğini anlatıyor. Daha önceki birkaç hafta köyde, devrimci arkadaşlarıyla teması kopuk olarak yaşamıştı. Kharkov ziyareti, taraftar kazanmak için kendisine verdiği bir görev nedeniyleydi. Orada, bazı öğrenci arkadaşlarına yanaştı ve onları *Narodnaya Volya*'ya kazanmaya çalıştı. Çok fazla olumlu bir izlenim uyandıramadı. Birkaç gün sonra Zhelyabov aynı işe el attı. Çeşitli toplantılar düzenlediler. Toplantılardan birine 40 kadar öğrenci katıldı; bu, polis denetimleri düşünüldüğünde, cesur bir davramştı. Zhelyabov, ülkedeki hoşnutsuz unsurların organize bir birleşimiyle hükümete karşı yapılacak savaş biçiminde formüle edilebilecek doktrini hakkında konuştu. O, görüşünü öyle büyük bir etkiyle dile getirmişti ki, Goldenberg bunu itiraf edecek kadar asil davrandı. Zhelyabov'u, bir dahi olarak tammlamıştır.

Ayın sonuna doğru, Presnyakov ve Barannikov 5 ton dinamitle geldiler ve Goldenberg ilk defa o gün Çar'ın treninin mayınlaması önerisini duydu. Patlayıcıların sak-

lanması çalışmalarına yardım etti. (Birinin oturma odasında muhafaza edilmeliydi ve bu riski üstlenebilecek çok az yerel öğrenci vardı). Aynı zamanda, mayın yapmak için gerekli, pirinç mahfazalar yapılmasına da yardım etti. Bu sırada daha başka toplantılar da düzenleniyordu. Deutsch, Kharkov'daki öğrencileri *Cherni Peredyel* safına kazanmak umuduyla gelmişti. Farklı liderlerin politikalarının tartışıldığı ortak toplantılar düzenleniyordu. Goldenberg'e göre, Deutsch bu toplantılarda Zhelyabov'la yarışacak düzeyde değildi. Bununla birlikte rekabet dostçaydı. Deutsch, Çar'm öldürülmesinden sonra yayımlanmak üzere bir bildiri hazırlamış ve basmıştı.

Zhelyabov, Alexandrovsk'a bir hazırlık gezisi için gidip Kharkov'a döndü. Goldenberg asıl eyleme katılmak için gönüllü oldu. Zhelyabov'un onu istemediğini çıkarsayabiliriz. Goldenberg, Moskova'dan daha fazla adam istediklerine dair haber gelene kadar ısrarını sürdürdü, sonra da Moskova'ya gitti.

18 ay sonra, Zhelyabov tutuklandığında, Alexandrovsk eyleminde oynadığı rolün tam bir raporunu verdi. Ağustos ayının 26'sında alınan karar uyarınca, kendisine, güneyli bir Rus olduğundan, güney kesiminde bir inceleme yaparak teklifini Merkez Komiteye sunmak konusunda talimat verildiğini açıkladı. Bu doğrultuda, Simferopol'dan Kursk'a kadar uzanan hattı incelemiş ve en uygun noktanın Alexandrovsk'un dört kilometre dışında olduğuna karar vermişti. Merkez Komite, onu onaylamış ve ona para, patlayıcı ve suikastçılar vermişti. (Yani Presnyakov, ve Barannikov). Suikastçılarla beraber, eylül ayında Kharkov'da, planın detayları üzerine çalışmışlardı. Orada, kendi sorumluluğuyla fazladan iki yardımcı bulmuştu; Tikhonov ve Okladski. Her ikisi de daha önceden temas kurulmuş işçilerdi. Bu iki kişi, ne yapılacağı hakkında en ufak bir ipucu verilmeden Kharkov'a gelmişlerdi. Onlara,

"tahta başka bir Çar oturana kadar hiçbir şeyin fayda etmeyeceği" açıklanmıştı. Kısa süre içerisinde Zhelyabov'un kişiliğinin etkisinde kalmışlar ve sonra da kendilerine ayrıntılar anlatılmıştı.

Zhelyabov, Yaroslav'lı bir tüccar olan Cheremisov adına düzenlenmiş bir pasaportla, 1 Ekim'de Alexandrovsk'a gitti. Küçük bir fabrika kurmak düşüncesinde olduğunu herkese yaydı. Alexandrovsk, 6000 nüfuslu küçük bir ticaret şehriydi ve onun şehre gelişi bir hareket getirdi. Dolaşıp herkesi ziyaret etti. Tüm genç devrimciler gibi onun da insanlara takılmaktan hoşlandığı kesindir ve yeni rolü, Petersburg ve Kharkov'daki "yasadışı" konumu nedeniyle gizli davranmak zorunluluğundan sonra hoş bir rahatlama olmahydı. Ona, diğer alternatif olarak sunulan, sabun ve makarna fabrikasından ziyade, tabakhanelerin geleceğinin daha parlak olduğunu tavsiye eden, şehir meclisi üyesi Sagaidak gibi özel arkadaşlar edindi. Zhelyabov, bir yer kiralamak amacıyla Alexandrovsk Belediye Başkanma başvuruda bulundu ve Madam Cheremisov'u getirmek için oradan ayrıldı.

Birkaç gün sonra Yakimova, mobilya ve eşyalarla beraber geri geldi; aynı zamanda iki işçisi de onlarla beraberdi; Tikhonov ve Okladski. Yeni evlerine yerleştiler. Şehir Meclisi, Cheremisov'un yer talebi konusundaki ilk başvurusunu geri çevirdi –demiryoluyla bitişik bir arsa istemişti– ve taraflar şehrin diğer ucundaki başka bir yer için mutabakata varana değin, sonu gelmez görüşmeler yaptılar. Mal sahibinin evlerinden birini, tabakhanenin işlenmiş mamullerini satmaya uygun bir dükkana dönüştürmeye yönelik, daha fazla tartışma yaratacak bir proje daha öne sürülmüştü.

Tikhomirov şöyle diyor: "Küçük bir tüccar rolündeki Zhelyabov emsalsizdi. Yeni yurttaşlarınm kalplerini tam anlamıyla kazanmıştı. Mal sahibi de Kazak kökenliydi ve

bu, o anda bir ittifak bağı oluşturmuştu. Halktan gerçek arkadaşlar edindi, onlarla yedi, içti, şarkılar söyledi ve sürekli tabakhanesi hakkında konuştu."

Bir süre sonra, Alexandrovsk'un varlıklı kişileri, tabakhane konusunda yapılan tartışmalarm, olması gerekenden bir hayli fazla sürdüğünü fark ettiler. Doğrusu, yer için kontrat imzalamak ve altı aylık kirayı peşin vermekten başka –ki, 12 ruble tutuyordu– hiçbir şey yapılmamıştı. Buna karşın, o anda kimse şüphelenmiyordu. Küçük olmasma rağmen herhangi bir endüstriyel teşebbüse girişmek, genelde birçok tartışmayı beraberinde getiriyordu. Alexandrovsk, hayatın tekdüze sürdüğü tipik bir küçük ticaret şehriydi ve bir yabancının gelişi, özellikle de anlatacak pek çok şeyi olan birinin gelişi, yerel hayatın çeşitlenmesine kendi başına bir katkı olmuştu.

Öte yandan, gerçekten devrimciler çok sıkı çalışıyorlardı. Mayın döşemek için seçilen noktada, tren yolu yaklaşık 20 metre yükseklikteki bir set boyunca ilerliyordu. Setin paralelinde ve yaklaşık 100 metre uzağmdan bir yol geçiyordu. Setle yol arasında derin bir yarık vardı. Plan, her biri 20 kilo dinamit içeren ve fitilleri yerleştirilmiş iki pirinç silindiri, 50 metre arahkla traverslerin altına gömmekti. Silindirler bir kabloyla birleştirilecek ve her bir kablo yoldaki bir noktaya uzatılacaktı. Kabloların uçları, saldırı saatinde, bir indüksiyon bobinine ve taşınabilir bir aküye bağlanacaktı.

Mayın, Çar'ı taşıyan vagonun tam olarak silindirlerden biri üzerine geldiği anda ateşlenecekti. Patlama şiddetinin, tüm treni setten aşağı fırlatıp parçalamaya yeteceği hesaplanmıştı. Trenin setten aşağı yuvarlanması, zaten başlı başına başarılı bir sonuç getirmiş olacaktı.

Çar'm maiyeti genelde üç trenden oluşuyordu ve Çar'ın, gerçekten hangi tren ve hangi vagonda seyahat ettiğini tespit etmek görevi Presnyakov'a verilmişti. Prens-

yakov ekimde, olayları izlemek üzere Simferopol'e gitti. Barannikov da Moskova'ya gitti. Kibalchich ise, indüksiyon bobinini getirmek için Alexandrovsk'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve kısa bir süre sonra da, teknik tavsiyelerde bulunmak üzere Isaev geldi. Bunun dışında, iş tamamen "Cheremisov" ailesinin göreviydi.

Tikhonov ve Okladski, ilerde yapılan duruşmalarında, kabloları nasıl döşediklerini ve silindirleri nasıl gömdüklerini anlatmışlardı. Bu eylem, elbette sadece gece yapılabilirdi. Yapılmakta olan işin tüm izleri, gün aydınlanmadan önce silinmeliydi. Çar'm yakında bu yoldan geçecek olmasından dolayı, yetkililer özel önlemler alıyorlardı ve her üç ya da dört saatte bir raylar boyunca bir devriye geziyordu.

Zhelyabov, Tikhonov ve Okladski şehir uykuya dalana kadar bekliyor, sonra da operasyon mahalline gidiyorlardı. Zhelyabov asıl işi kendi başına yapmakta ısrar ediyordu. Diğer ikisi, ray hattının her iki yönünde, 100 metre aralıklarla devriyeleri gözetlemek için yerleştirilmiş nöbetçiler gibi hareket ediyorlardı. Devriyeler yaklaştıklarında, siper almabilecek herhangi bir yere, çamurun içine yüz üstü uzamyorlardı. Yağmur aralıksız yağıyordu. Zhelyabov'un, Rus köylülerinin "tavukkarası" dedikleri hastalığı vardı; karanlıkta yakındaki hiçbir şeyi göremiyordu. Tikhonov'un elinden tutarak onu çalışma yerine götürmesi gerekiyordu. Bir defasında, Tikhonov ondan ayrılmca yönünü tamamen kaybetmiş ve set boyunca, onu devriye zanneden Okladski'nin bulunduğu yere kadar tökezleyerek gitmişti. Başka bir seferinde, gece işi sona erdiğinde nöbetçileri çağırmak için ray hattma kadar sürünmüş ve birini (Okladski olduğunu farz edebiliriz.) uyurken yakalamıştı. Sarsıp ayağa kaldırdı. "Savaşta bunun için adamı vururlar," dedi. Birkaç dakika adama öfkeli bir şekilde bakıp, tabancasıyla oynayarak karşısma

dikildi. Sonra tabancasını cebine geri koydu ve eve döndüler.

İlk görev kabloları döşemekti ve kararlaştırıldığı gibi tam zamamnda bitirdiler. Yağmur suyuyla gelen çamur ve süprüntü setin altındaki kablo yuvasını tıkamış ve su, yolunu değiştirerek, yol ile set arasındaki tüm yarığı derin bir havuza dönüştürmüştü. İşçiler yağmurun kara dönüşeceği konusunda endişeliydiler; kar, elbette onların izlerini belli edecekti. Her gece olduğu gibi şafak sökmeden soğuktan uyuşmuş ve iliklerine kadar ıslanmış halde geri dönüyorlardı. Çok az uyuyorlardı. Zhelyabov, gün boyunca etrafında yeni arkadaşlarıyla beraber deri işini tartışarak, iyi bir arkadaş olma ününü korumak zorundaydı. Hastalandı, ama zaman sıkıştırıyordu ve her gece titreyerek, yüksek ateş içinde görevi başına gidiyordu. Bir araba ve bir çift at almıştı, sıra silindirlerin yerleştirilmesine gelince, onları arabayla götürdüler. Diğer iki kişinin silindirler ya da fitillere dokunmalarına izin vermiyordu. Silindirleri yerleştirme işi devriyeler nedeniyle oldukça zordu. Geceler birbirini kovalarken, onları eve geri getirmek zorunda kalıyorlardı. Yağmurlar devam ediyordu. Bütün arazi çamur deryasına dönmüştü. En sonunda silindirlerden birini yerleştirdiler.

16 Kasım'da, Presnyakov Simferopol'den döndü. Çar'm 18'inde Alexandrovsk'tan geçmesinin beklendiğini bildirdi. Üç tren olacaktı: Çar, ikinci trenin dördüncü vagonunda olacaktı. Eğer son dakikada bir değişiklik olursa, Presnyakov'un, şifreli bir telgrafla bildirmesi kararlaştırıldı. Sonra tekrar Güney'e gitti.

Zhelyabov şehirdeki arkadaşlarına, karısmın aile meseleleri yüzünden eve dönmek zorunda kaldığını duyurdu: Belki de onun peşinden gitmek zorunda kalacağım, tabakhanenin bahara kadar beklemesini gerektiren bir durum olabileceğini söyledi. Yakimova bagajlarıyla beraber ayrıl-

dı. 17'si gecesi, ikinci silindiri de yerleştirmeyi başardılar. Sete çıkarken Zhelyabov kaymış ve silindir de yamaçtan aşağı yuvarlanıp su birikintilerinin oluşturduğu havuzun dibine düşmüştü. Buna rağmen, onu tekrar çekip çıkararak yerine koymuş ve kabloları da bağlamıştı. Eve geri döndüler. Presnyakov'dan telgraf yoktu.

18'i sabahı erkenden kalkıp, atlara koşum takımlarını taktılar, akü ve bobini arabaya yükleyip yola çıktılar. Kabloları birleştirerek yağmur altında beklemeye koyuldular. Saat 10'da, ilk tren göründü. Tren geçip gitti. İkinci tren geldi. Dördüncü vagon birinci silindirin üzerinden geçerken Zhelyabov düğmeye bastı. Hiçbir şey olmadı. Tren takırdayarak Kuzey'e gidiyordu. Üçüncü tren geldi ve geçti. Üçüncüsü geçtikten sonra, üç kafadar akü ve bağlantıları kontrol ettiler. Yanlış hiçbir şey bulamadılar. Tekrar arabaya atladılar ve Alexandrovsk'a döndüler.

Malzemeleri kurtarmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı. Girişim başarısız olmuştu. Şimdi Zhelyabov çok fenalaşmıştı: Ateşli olmasımn yanı sıra, hayal kırıklığının şaşkınlığı ve geçen iki ayın baskısı üzerindeydi. Buna rağmen, o gece üçü de tekrar dışarı çıkarak kabloları topladılar. Ertesi gün, 19'unda kar başladı. Artık silindirleri kurtarmak imkansızdı. Çarın ertesi yıl Livadia'ya gidecek kadar uzun yaşaması ihtimaline karşı, onları orada bıraktılar. Moskova'dan haber almak için beklediler ve Moskova'dakilerin de başarısız olduklarını öğrendiler. Zhelyabov, Alexandrovsk'da tamştığı arkadaşlarıyla vedalaştı. Arabayı ve iki atı sattı. Mobilyaları depoya koydu. Tikhonov ve Okladski ayrıldı ve 23'ünde, o da arkalarından gitti.

Merkez Komitenin teknik uzmanları başarısızlığın sebebi üzerine bir araştırma yaptılar. Hiçbir sonuca varamadılar. Aradan bunca zaman geçmesi nedeniyle bizim de bir şey bulmamız mümkün değildir. Vera Figner

anılarında, Zhelyabov'un düğmeye basma işini yüzüne gözüne bulaştırdığını öne sürüyor. Fakat Figner'in Zhelyabov'dan hoşlanmadığını desteleyecek sebepler bulunmaktadır ve zaten uzman komisyon da bu olasılığı değerlendirmiştir. Daha sonraları bazı devrimciler, Okladski'nin bilerek kablolardan birini koparmış olabileceğini ileri sürmüştür. Yine de bunu destekleyecek bir kanıt bulunmamaktadır. Başarısızlıkları hainlere yüklemek yaygın bir eğilimdir. Ancak, işin yapıldığı süreçte polis devriyelerinin aşağı yukarı dolaşmaları ve hava, sel gibi doğal şartlar göz önüne alınırsa, devrelerde bir kopukluk oluşmasına neden olabilecek bir sürü dış etmenin bulunduğunu kabul etmek gerekir.

III

Alexandrovsk şehri bir daha asla "Cheremisov" ailesini görmedi. Fakat sonraki mart ayında, bir sonraki altı aylık kiranın ödeme zamanı gelince, Sagaidak Moskova'dan fazla öğrenim görmemiş bir elden çıkmış bir mektup aldı:

"Sevgili Nikolai Afanassievich,

"Her şeyden önce, sana ve ailene en içten selamlarımı ve tebriklerimi gönderiyorum. Tambov'dan gönderdiğim mektubumu aldın mı? Senden haber alamadım. Benimle ilgili işler yolunda gitmiyor. İnsanlar bir şeyler yapacaklarını söylüyorlar ve sonra da yapmıyorlar. Beklemeliyiz ve geleceğin ne getireceğini görmeliyiz. Sevgili Nikolai Afanassievich, senden lütfen şehir meclisine gitmeni ve gelecek yarım yıl için kiram olan 12 rubleyi ödemeni rica ediyorum. Bir makbuz al ve benim için sakla. Masha (yani Yakimova) sana selamlarını ve Lukeria Ivanovna'ya da kucak dolusu öpücüklerini gönderiyor. Masha altı hafta içinde bir çocuk sahibi olacak ve aile onun şimdi seyahat

etmesini istemiyor. Şimdilik hoşça kal ve kendine iyi bak. Tambov'daki adresime yaz..."

"Cheremisov" depodaki mobilyalar konusunda talimatlar veriyor ve daha pek çok ayrıntılı selamlar gönderiyordu. Mektubun içinden 13 rublelik para havalesi makbuzu çıktı. Fazladan ruble Sagaidak içindi.

IV

Görüldüğü gibi Alexandrovsk eylemi, tek başına Zhelyabov tarafından düzenlenmiş ve işin büyük kısmı onun tarafından yapılmıştı. Moskova eylemi daha kapsamlıydı. Merkez Komitenin en azından sekiz üyesi bu eylemde aktif rol almıştı.

Baş organizatör Alexander Mihailov'du. Kendisi bir araştırma ziyareti yapmıştı ve sonra Hartmann'ı, Kursk ve Güney arasındaki ana demiryolu hattı yakmmda, şehrin güney kesiminde, Preobrazhenskoe bölgesinde bulunan küçük bir evin satın alınması işini bitirmek için oraya yolladı. Alman kökenli bir Kuzeyli Rus olan Hartmann, Merkez Komiteye henüz seçilmişti. Mihailov, Hartmann'ın karısımn yerini alacak ve bir hizmetçi gibi davranacak bir kız bulmaya söz verdi. Görevi, hemen kabul edecek olan Sophia Perovskaya'ya teklif etti. Sophia, işin risklerinin farkındaydı ve Petersburg'taki işlerini sonlandırdı. Parasını, bilgisini ve kişisel bağlantılarım *Narodnaya Volya*'nın geri kalan üyelerine değil de, *Cherni Peredyel*'e teslim etmiş olması dikkat çekicidir. Sonra Moskova'ya gitmek üzere ayrıldı. Ev, 1000 rubleye alınmıştı. Eski sakinleri çıkarılmıştı ve Hartmann ile Perovskaya, Sokhorukov adıyla eve yerleştiler. Alexander Mihailov Moskova'ya geri döndü ve şehirde bir yer kiraladı. Diğer bir evli çift görünümündeki Aronchik ve Chernyavskaya, hücre evi olarak kullanılacak bir daireye yerleştiler. Diğer

işbirlikçilere de odalar kiralandı ya da ucuz otellere yerleştirildiler ve iş başladı.

Plan, evin bodrumundan yaklaşık 50 metre uzaklıkta bulunan demiryolu setine tünel açmak ve saldırıyı bu hattın altında gerçekleştirmekti. İlgilendikleri ilk konu, komşuların şüphesini çekmemekti. Ev, zaten oldukça kendi başınaydı. Fakir bir bölgedeydi. Demiryolu ve Preobrazhenskoe Mezarlığı arasındaki alan genelde çöp yığınlarıyla dolu, küçük bağ ve bahçelerin bulunduğu ve dağınık kurulmuş, virane ve tek katlı evlerin olduğu bir araziydi. Pazar için üreten bahçe sahiplerinden ya da şehirdeki fabrikalarda çalışan gündelikçilerden oluşan halk, çoğunlukla, bir erkeğin sakalım kesmesini, Tanrı'mn sureti olarak yaratılmış olan şeklin çirkinleştirilmesi olarak düşünen ve bunu günah sayan Eski İnananlardan oluşuyordu. Çekingen ve oldukça şüpheciydiler. Hartmann, kendisini şehirde çalışan bir işçi olarak tanıttı. Dolaysıyla ortalıkta görünmemesi doğaldı. Dış dünya ile kurulan temasm asıl yükü bu yüzden Perovskaya'ya düşüyordu.

Goldenberg, ekim ayımn ortasında Güney'den döndü. Mihailov'a gitti (adresini bildiği tek kişi oydu) ve Mihailov da onu eve götürerek işe başlattı.

"İşin acemisi olduğum için," diyor Goldenberg, "basit işleri yapıyordum. Toprağı tünelden çıkışa kadar ve çıkıştan da ambara kadar taşıyordum Perovskaya'ya da ev işlerinde yardım ediyordum."

Aslında hiçbiri usta madenci değildi ve Hartmann dışında, aralarından hiçbiri kalifiye işçi değildi. Aletleri ilkeldi. Tünelin düz ilerlemesini sağlayacak basit bir pusulaları vardı; işin doğrusu tünel kazılmasını pek de düzgün ilerletemiyorlardı: Tünelin başında, toprağı kazmak için kısa sivri bir "belleri" ve kazılan toprağı arkaya atmak için iki kürekleri vardı. Tünel ilerledikçe, Hart-

mann tabana tahtadan raylar ve toprağı çıkarmak için de makaraya bağlı bir iple çalışan küçük tekerlekli bir kasa yerleştirdi. Duvarların ve tavanın tahtayla kaplanması muhtemelen Hartmann'ın işiydi.

Tünel yaklaşık bir metre yüksekliğinde ve 65 santim genişliğindeydi. Bodrum duvarındaki tünelin ağzı, bir yabancının oraya inmesi durumunda, görünmesin diye tahta ile kaplanmıştı. Kaplamamn üzerinde işçilerin içeri girmesi ve toprağın dışarı çıkarılması için bir kapak vardı. Havalandırma için demir bir boru yerleştirilmişti. Tünelin başında kazı işinde çalışan bir kişi, toprağı arabaya atan bir başkası ve bodrum kapağının ağzında da arabayı boşaltan bir kişi vardı. Esas problem, toprağın atılmasıydı. Deponun kapasitesi sımrlıydı. Toprağı bodruma yığıyorlar, oturma odasındaki yer döşemelerinin altına koyuyorlardı. Sonunda toprağı geceleri avluya serpmeye ya da yakındaki çöp yığınına boşaltmaya başladılar. Zor bir işti. Morozov'un sinirleri bozuldu ve Petersburg'a dönmek zorunda kaldı. Devrimci bir aydımn yaşamındaki hava ve spor eksikliği, sürekli yetersiz beslenme ve geceleri hiç durmadan çay içmek ve uzun sohbetler vücut sağlığını olumsuz etkiliyordu. "Öğrenci olan Grishka (Isaev)" diyor Goldenberg, "en iyi işçiydi. Aronchik tembeldi; diğerleri onunla çalışmak istemiyorlardı." Gençler canlı ele geçmemek için kararlıydılar. Tüm evi havaya uçurmaya yetecek, bir şişe nitrogliserinleri vardı ve keşfedilmeleri durumunda, Perovskaya silahla ateş ederek onu patlatacaktı.

Şehirde kirada oturanlar, şafak sökmeden az önce eve geliyorlardı. Saat altıdan, sekize kadar çalışıyor, sonra çay içiyorlar; daha sonra yemek zamanı olan saat ikiye kadar çalışmaya devam ediyorlardı. Yemekten sonra, kısa bir süre dinleniyorlar ve sonra gece saat ona kadar çalışıyorlardı. Her şey yolunda gittiği takdirde, saatte 30 san-

tim ilerliyorlardı. Çalışmaya başlayalı bir hafta olmuştu ki, depoda bir miktar reçel unuttuğunu söyleyen evin eski sakini uğradı. Depo, toprak ve tüneli desteklemek için kullanılan direklerle doluydu. Kadının bunu görmesine izin vermek imkansızdı. Perovskaya anahtarı kaybettiğini söyledi. Daha sonra reçeli kendisi kadına götürdü. Bundan birkaç gün sonra depo tutuştu ve komşular yardıma geldiler. Perovskaya onlara, ateşi Tanrının başlatmış olduğunu ve eğer bu onun arzusuysa, ateşi de kendisinin söndüreceğini söyledi. Bu, Eski İnananların takdir ettiği bir düşünceydi ve onları uzak tutmayı başarmıştı. Perovskaya'nın hazır cevaplılığı ve becerikliliği sayesinde defalarca tehlikeler atlatıldı. Alışverişi o yapıyor ve alınan erzakın miktarı iki insanın tüketebileceğinden çok fazla olması nedeniyle sürekli, komşu kadınların iyi niyetli ilgilerini yatıştıracak gerekçeler uydurmak zorunda kalıyordu. İnsanlar kapıya geliyor ve dedikodu yapıyorlardı. Kendini suikastçılara adamış bir kediyle, bilinçsiz olsa da gerçek bir dostluk kurmuştu. Kedinin iştahı, hüneri ve çanak çömlek kırma yeteneği ile ilgili hikâyeler uyduruyordu. Sıkıntılı soruları defalarca kedinin en son macerasıyla geçiştirmişti.

Başka sorunlar da oluyordu. Telgraf direğinin temeline rastlamıştılar ve tüneli onun çevresinden dolaştırmak zorunda kalmışlardı. Alexandrovsk'taki gibi, yağmur yağıyordu. Su tünelde birikti ve yükselmeye başladı. Pompaları yoktu ve hiçbir suretle temin edemezlerdi. Suyu boşaltmak, işi ikiye katlıyor ve işçileri tamamen bitkinleştiriyordu. En sonunda, sürekli yağmur ve hatalı destek kullanmaktan dolayı tünel çöktü. Daha kötü olansa, çökün tünün yüzeyde büyük bir çukur oluşturmasıydı. Hat boyunca demiryolu devriyelerinin geçtiği engebeli bir patika vardı ve çukur da tam bu patikamn kenarındaydı. Allahtan o öğleden sonra devriyeler bu

patikayı kullanmamışlardı ve yoldan geçen birkaç kişi de farkına varmamış gibi görünüyordu. O gece çukuru doldurdular. Fakat bu, fazladan iş çıkarttı ve kolay kolay telafi edilemeyecek bir zaman harcanmasımn yanı sıra, sinirlerin gerilmesine de yol açtı. Kazıcılardan biri, başka bir toprak kayması sonucu gömülü kalması durumunda intihar edebilmek için bir miktar zehir taşıyordu.

Sete vardılar. Fakat burada çalışmak, yumuşak toprakta çalışmaktan çok daha zordu. Set büyük kayalarla doluydu. Onları kaldırmak başka bir göçüğe sebep olacaktı. Sette bir çöküntünün fark edileceği kesindi. Bir matkap satın almayı kararlaştırdılar. Ama bunun için paraları yoktu. Zaten ellerindeki para da tükenmekteydi.

Evi ipotek ettirmek gibi pervasız bir karar aldılar. Hartmann şehre gitti ve bir tefeci buldu ve tefeci, mülkü incelemek üzere İskan Dairesinden bir görevli ve bir jandarmayla geldi. Bu, belki tüm girişimin en endişeli anıydı. Fakat başarılı bir şekilde geçti. Perovskaya sıkı bir şekilde pazarlık yaptı. 600 ruble kopararak bir matkap satın aldılar.

Matkabın kullamlması, mevcut mayın planlarının değiştirilmesine sebep oldu ve patlayıcı miktarmın yeterli olmayacağı konusunda endişe etmeye başladılar. O zamana kadar, Odessa eyleminin yapılmadığım öğrenmişlerdi ve Odessa'daki dinamitleri getirmeyi kararlaştırdılar. Boşa çıkarılabilecek en uygun kişi Goldenberg'ti. Böylece dinamitleri getirmek için onu görevlendirdiler. Ayrılmadan önce son planlarım tartışıyorlardı. Bombayı ateşleme şerefinin kime ait olacağı konusunda bir problem yaşamyordu. "Şunu belirtmeliyim ki," diye yazıyor Goldenberg, "bana göre Kropotkin'in infazını gerçekleştirdiğim gibi, bombayı ateşleyecek kişi de ben olmalıyım." Ancak diğerleri onunla aynı fikirde değildi. Manivelaya Shiraev'in basmasına karar verildi. Shiraev teknik uzman-

dı. Kazma işinde yer almamıştı. Görevi, patlayıcıyı döşemek, ana bağlantıları yapmak, fitil ve akü işini halletmekti. Geçen birkaç hafta içerisindeki çok değerli hizmetlerinden dolayı, pencereden izlemek ve tam zamamnda işaret vermek şerefi Perovskaya'ya verildi. "Bana," diye kaydediyor Goldenberg, "işaret verme işi için onu seçtiklerinde ne kadar memnun olduğunu anlatmıştı."

Goldenberg, 9 Kasım'da Güney'e gitmek üzere ayrıldı. Sıkıcı bir adam olabilirdi, fakat samimi ve içtendi ve ev işlerinde yardım ettiği için kızlar ona minnettardı. Perovskaya ona, sıcak tutan bir çift çorap buldu ve Chernyavskaya çarşıdan altı tane mendil aldı. "Bu mendillerin biri," diye belirtiyor ifadesinde Goldenberg, "Elizavetgrad istasyonunda yammdaydı. Diğerlerini, diğer eşyalarımla beraber Moskova'ya bıraktım."

Goldenberg kararlaştırıldığı gibi Odessa'ya vardı ve Frolenko'dan dinamitleri teslim aldı. O günlerde Kibalchich Güney Rusya'daydı ve Partinin patlayıcılarının genel sorumlusuydu. Goldenberg onunla buluşarak Moskova'daki durumu görüşmek istedi. Karşıhklı telgraf gönderdiler, lakin bir karışıklık oldu. 12'sinde Goldenberg Odessa'da Kibalchich'i ve Kibalchich de Kharkov'da Goldenberg'i bekliyordu. O akşam Goldenberg Kuzey'e giden trene bindi, kısa bir süre sonra da Kibalchich Elizavetgrad trenine bindi. Elizavetgrad'a vardığında, istasyonda bir hareketlilikle karşılaştı. İnsanlar küçük gruplar halinde, heyecanlı bir şekilde konuşuyorlardı. Kibalchich konuşmaları duymuştu: "Küçük, ama çok ağır bir bavul taşıyan genç bir adam." Goldenberg tutuklanmıştı.

14'ünde, Sokhorukov Köşkündeki grup Goldenberg'in tutuklandığı haberini aldı. 17'sinde Simferopol'den bir telgraf aldılar:

"Unun fiyatı iki ruble bizim fiyatımız dört." Bu, Çar'm ikinci trenin dördüncü vagonunda olduğu anlamına geli-

yordu. Bu kadar açık bir şekilde yapmacık olan bir telgrafın şüphe çekmemesi, yetkililer için bir beceriksizlik göstergesidir. O gün suikastçılar son bir toplantı yaptılar. Shiraev'in yerine manivelaya Hartmann basmasına karar verildi. Son anda polisin gelme tehlikesi vardı ve bir yabancıdansa, her zaman oturan kişinin evde olması daha güvenliydi. 18'inde, bütün gün aylak aylak dolaşarak Alexandrovsk'tan gelecek haberleri beklediler; fakat Çar'ın Kharkov'a vardığını öğrendikleri akşama kadar hiçbir haber gelmedi. Bu, Alexandrovsk'da, Odessa'daki gibi bir başarısızhk olduğu anlamına geliyordu. Son şans Moskova'ya kalmıştı.

V

19'u sabahı Prens D. D. Obolenski, İmparatorluk trenlerinden biriyle Moskova'ya geçmek umuduyla şehir dışından Tula'ya gelmişti. Çar'ın geçişi, tren seferlerini karıştırmıştı: Normal trenler sekiz saat ya da daha fazla rötar yapıyordu. Obolenski, Tula'daki polisi ve demiryolu görevlilerini tamamen bitkin bir halde bulmuştu. "Nihilistlerin" bir şeyler yapmak üzere olduklarına dair ortalıkta dedikodular dolaşıyordu. Goldenberg'in bavulunun dinamitle dolu olması bunun kamtıydı. Gözde varsayım, tren geçerken devrimcilerin raylara torpil atacağıydı. Devriyeler, ev aramaları ve ihtiyati tutuklamalar vardı. Geçen hafta içerisinde, Simferopol'den oraya kadar olan hatta çok az görevli yeterince uyuyabilmişti. Çar'ın treninin bölgesini gürültüyle terk edişini izlemek, Tula'daki Polis Şefi için büyük bir rahatlamaydı.

Prens Obolenski, Sarayda çalışan bazı memurlarla dostane ilişkiler içindeydi ve yük treninde seyahat etme izni almak için çok fazla zorluk çekmedi. İlk yapılan programda, bu birinci trendi. Fakat son anda ilave vagonlar

eklendi ve fazla yük nedeniyle lokomotif gecikmeye başladı. Her aşamada, tüm konvoyu engelleyen gecikmeler oluyordu; Çar da sinirli ve sabırsız olduğu için trenlerin sırasım değiştirip Çar'ınkini başa geçirmek kararı verildi.

Obolenski trende bir grup arkadaşına rastladı. Onlarla konuştu; bir şeyler yedi; arkasına yaslandı ve kitap okudu. Gece on birde, Moskova'ya yaklaşmakta olduklarını ikaz etmek için bir tren görevlisi geldi ve o da eşyalarım toplamaya başladı. Aniden bir gürültü koptu. Obolenski koltuktan fırladı. Vagondan sendeleyerek çıktı ve demiryolu hattı boyunca yürüdü. Muhafızlar, askerler ve tren yolcuları aşağı yukarı doğru koşuşuyor ve bağırıyorlardı. Her şey karışıklık içindeydi. Zifiri karanlıktı ve Obolenski, yıkılmış bir telgraf direğine takılarak düştü. Düştüğü yerde, havaya doğru uzanan ince bir dumamn çıktığı bir çukuru fark etti. Yaklaşık 50 metre ötede küçük bir ev vardı. Muhafızlardan biri oraya gitti: evde bulunan ikonun önünde ateş yanıyor, semaver kaynıyor ve çay takımları masada duruyordu; fakat evin sakinlerinden bir iz yoktu. Obolenski dördüncü vagona yürüdü. Vagon, bir demir ve kereste yığınına dönüşmüş, rayın sağ tarafına, yan yatmıştı. Kimse yaralanmamıştı. Bu, kimsenin içinde bulunmadığı yük vagonuydu. Vagon, Kırım'daki İmparatorluk arazilerinden, Petersburg'taki saray için getirilmekte olan reçellerle doluydu. Reçeller ve kırık kavanozlar her yere dağılmıştı. Tren makinistlerinden biri göründü ve yağmurun seti gevşetmiş olabileceğini belirtti. Obolenski dinamit kokusu aldığım söyledi. Makinist dinamit olamayacağım iddia etti. Tüm tren yolcuları ve polisler bunun bir kaza olduğunu açıklamakla meşguldüler: Alman önlemler nedeniyle böyle bir eylemin devrimciler tarafından yapılması hiçbir şekilde söz konusu olamazdı. Bununla beraber, Obolenski kısa süre önce kendi bölgesindeki infilak operasyonlarmı denetlemiş ve dinamitin kokusunu

tanımıştı. Şehre yürüdü, bir araba tutarak Kremlin'e gitti. Saraya vardığında vakit geç olmuştu. Resmikabul sona ermiş, Çar ve maiyeti yatmıştı. Obolenski, Kont Adlerberg'i görmek için ısrar etti. Biraz gecikmeden sonra, Kont uykulu ve kuşkulu bir halde göründü. Meselenin Valiye bildirilmesi gerektiğine karar verdi, böylece Obolenski arabasına geri döndü ve yaşlı Prens Dolgoruki'nin özel ikametgahına gitti. Yaşh Prens, üzerinde geceliğiyle çalışma odasında son bir çay içiyordu. Obolenski içeri alındı ve İmparatorluk trenlerinden biri altmda bir mayının patladığını bildirdi. "Asla!" dedi Vali, "İmkansız." Fakat Obolenski etkilenmiş gibi değildi. Sonunda yaşlı adam tamamen yıkıldı ve Çar'a bir şey olmadığı için, masanın yanı başına diz çöküp çay takımlarım yukarı kaldırıp dua etti.

VI

22 Kasım'da, *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komitesi Rus halkına ilk bildiriyi yayımladı:

> "19 Kasım'da Merkez Komitenin emriyle Moskova yakınlarında, Moskova Kursk demiryolunda, trenin mayınlanması suretiyle, II. Alexander'in hayatına kasteden bir eylem düzenlenmiştir. Eylem başarısız olmuştur. Başarısızlığın sebepleri üzerinde durmayı gerekli görmüyoruz.
>
> "Üyelerimizin ve Partimizin, bu başarısızlıktan dolayı yılmayacağına inanıyoruz... Yeni bir inanç gücüyle, davalarındaki asıl hedefe varana dek ilerleyeceklerdir...
>
> "Biz, bir kez daha II. Alexander'ın keyfi, ödlek, kana susamış ve hatta vahşi bir despotluğun kişiselleşmiş hali olduğunu vurguluyoruz... Akıttığı kanlar ve sebep olduğu acılar yüzünden ölüm cezasını hak etmiştir...

"Ancak kaygımız yalnızca o değildir. Amacımız halkın özgürlüğü ve iyiliğidir. Eğer Alexander şimdiye kadar Rusya'ya yaptığı kötülükleri kabul ederse, eğer yetkilerini halkın bağımsız oylarıyla seçilen Genel Meclis'e devrederse, biz de o zaman kendi adımıza, kendisini rahat bırakıp geçmişte yaptığı kötülükleri affederiz.

"Ama o zamana kadar, amansız savaş.

"Bütün Rus halkına, Partimizin mücadelesine katkıda bulunmak üzere çağrıda bulunuyoruz. Yönetimin tüm güçlerine karşı mücadele vermek kolay değildir. 19 Kasım eylemimizin başarısızlığı başlı başına zorluklarımızın kanıtıdır. Despotluğu defetmek için herkesin yardımına ihtiyacımız var. Bu, Rusya'dan talep ettiğimiz ve umduğumuz şeydir."

Elbette, Odessa ve Alexandrovsk eylemlerinden söz edilmiyordu. O zamanlar hiç kimse bu eylemlerin yapıldığını bilmiyordu.

BÖLÜM VIII

Bahar Kampanyası

I

Moskova'daki başarısızlığım ardından, aynı hafta içinde Parti ciddi bir kayıp verdi. Hareketin en önemli politik beyni ve deneyimli örgütleyicilerden biri olan Kviatkovski, 24 Kasım'da tutuklandı. Petersburg'ta yapması gereken acil işleri olduğu için demiryolu eylemlerine katılmamıştı. Vera Figner Odessa'ya gittiğinde, ondan çok hoşlanmaya başlamıştı. Evden ayrıldığında, küçük kız kardeşi Evgenia'mn eve hizmetçi olarak taşımp yerini almasını kararlaştırdı. Aynı şekilde yapıldı. Ancak, sonunda Kviatkovski'nin tutuklanmasına neden olan önemli bir ayrıntı gözden kaçırılmıştı.

Kviatkovski'nin görevlerinden biri, gizli matbaa ile bağlantıyı sağlamaktı. *Zemlya i Volya* tecrübesiyle, yazı işleri bölümünü asıl gazetenin basıldığı yerden tamamen uzak tutmamn doğru olduğunu öğrenmişti. *Narodnaya Volya* da bu geleneği sürdürdü. Tikhomirov ve Morozov hiçbir zaman, baskınm yapıldığı yer olan Sapernaya'da bulunan adrese gitmediler. Bütün iletişim, Kviatkovski aracılığıyla sağlamyordu.

Narodnaya Volya gazetesinin ilk sayısı ekim ayında çıktı. Petersburg'taki Polis Merkez Bürosu, derhal, polis bölgelerinden sorumlu memurlara, matbaanın kendi bölgelerinde çalıştığının başka yollardan keşfedilmesi durumunda, ilgili tüm memurların askeri mahkemeye çıkarılacağını belirten gizli bir genelge yayımladı. Bütün gazete kağıdı satıcılarmı kontrol ettiler ve sonuç olumsuzdu, devrimcilerin kağıdı ithal ettikleri sonucuna vardılar. (İşin doğrusu ıslattıkları sıradan yazışma kağıtlarım kullanıyorlardı). Daha sonra polis, matbaa iş başındayken sesini duymak için, pencere dışı ve büyük apartmanların sahanlıklarım dinlemek üzere özel bir dinleyici birliği oluşturdu.

23 yaşında bir kız olan Ivanova, bir kız ve ona yardım eden üç erkekle beraber matbaadan sorumlu olan kişilerdi. Özel güvenlik önlemlerine uyuluyordu. Matbaayı, ancak hiçbir dinleyicinin olmadığına inandıklarında kullamyorlardı. Aksi halde hurufatı mürekkeple boyuyorlar, kağıdı üstüne seriyorlar ve bir fırçayla döverek izi kağıda çıkarıyorlardı. Bu işlem çok zaman alıyordu ve baskılar lekeli çıkıyordu, ama en azından ses çıkmıyordu. Baskı ve harfler, elbette, dolaplarda saklanıyor ve kullamlmadıkça orada korunuyordu. Daireye fevkalade bir masumiyet havası vermek amacıyla haftada bir temizlikçi kadın çağrılıyor ve tuvaleti kontrol etmek ve bulaşık musluğunu onarmak üzere sık sık kapıcımn çağrılması için özel bir durum yaratıhyordu. Ivanova ve yoldaşları özel bir disipline bağlı yaşıyorlardı. Kviatkovski haricinde hiçbir devrimci arkadaşlarıyla görüşmüyorlardı. Hiçbir tiyatro, kahve ya da toplu eğlence mekanına gitmelerine izin verilmiyordu. İçlerinde erkeklerden birinin kimlik kartı yoktu ve asla, temizlikçi kadının geldiği günler dışında daireden ayrılmıyordu: Kapıcıya görünmeden daireden çıkıyor ve ıssız sokaklarda birkaç saat dolaşıyordu. Gerçek

adı Lubkin'di, oysa arkadaşlarından hiçbiri bunu bilmiyordu. Onu "Ptashka" diye çağırıyorlardı. Adamlardan bir diğerinin, bir devlet memuru adına pasaportu vardı. Her sabah aynı saatte, sanki çalıştığı daireye gidiyormuş gibi çıkıyor ve resmi bir evrak çantası taşıyordu. *Narodnaya Volya* kopyaları bu çantayla evden çıkarılıyor ve baskı kağıtlarını da aynı yoldan içeriye sokuyorlardı.

Baskı için hazırlıklar iyi düşünülmüştü. Ne var ki kasım ayı başlarında, Moskova'da bir kız öğrenci bir gazeteyle yakalandı ve polis merkezindeki sorgusunda onu Evgenia Figner'dan aldığım itiraf etti. Evgenia'nın, bir dikkatsizlik sonucu, yoldaşları tarafından yasal biri olarak kalmasına müsaade edilmişti, yani gerçek ismiyle yaşıyordu. Moskova, Petersburg'a bildirdi ve Petersburg polisi kayıtlarında kızın adresini buldu ve dairesine baskın gerçekleştirdi. Matbaanın yerine ait hiçbir ipucu elde edemediler, ama Evgenia Figner'in yanı sıra Kviatkovski'yi tutuklamayı başardılar. Aynı zamanda bir dinamit stoku ve onları birkaç hafta düşündüren, tuhaf işaretlerle dolu Kışlık Saray'ın iki adet planını ele geçirdiler.

Kviatkovski Partinin tek kaybı değildi. Üç hafta sonra Shiraev de ele geçirildi. Zundelevich daha önce Petersburg Halk Kütüphanesi'nde tutuklanmıştı. Perovskaya Moskova'dan geri geldiğinde arkadaşları, polis avı sona erene kadar yurtdışına çıkması için ısrarla rica etti. "Hayır," dedi, "burada savaşçılarla kalacağım." Geçen birkaç hafta içerisinde *Cherni Peredyel*'in ne kadar yol aldığını öğrenmeye can atıyordu; keşke çabucak harekete geçebilmiş olsalardı, hâlâ bu gruba karşı ilgisi vardı. Fakat *Cherni Peredyel*'in ona verecek olumlu bir cevabı yoktu. Yakın bir zamanda genel bir köylü ayaklanması umudunun olmadığını kabul etmek zorundaydılar. Eğer birkaç aylığına yurtdışına giderse, geri dönüşünde planlarının kesinlik kazanacağını umuyorlardı. Bu onu kızdırdı ve Zhelyabov'u

görmeye gitti. Ertesi gün *Narodnaya Volya* Merkez Komitesinin bir toplantısı vardı ve Zhelyabov orada "parıldayan bir neşeyle", Perovskaya'nın üyeliğe seçilmeyi talep ettiğini duyurdu.

Ve böylece 31 Aralık akşamı, herkes gibi *Narodnaya Volya* da dinleniyor ve yeni yıl eğlencesi yapıyorken, semaverin başında oturan Perovskaya'nm yanakları al aldı ve bir okul çocuğu gibi görünüyordu. Hepsi keyifliydi. Zhelyabov'un kontrol edilemez durumda olduğunu öğreniyoruz. O günlerde ruh çağırmak moda haline geliyordu ve gece geç vakitte biri, masa tıkırdatmak eylemini denemeyi önerdi. Lambalar söndürüldü ve titreyen semaver ateşinin loş ışığmda, masanın etrafına oturdular. Grup lideri, son Çar I. Nicholas'ın ruhunu çağırdı. "Impernickel"* çekingendi ve cevap vermesi biraz zaman aldı. En sonunda cevap verdi ve ona malum soruyu sordular: "Oğlun II. Alexander'ın ölümü ne şekilde olacak?" Uzun bir bekleyiş oldu; sonra bir dizi anlaşılmaz tıkırtılar yükseldi, sonra tekrar bekleyiş. Neredeyse umudu kesmişlerdi: Lakin en sonunda, aniden şu mesaj şiddetle söylendi. "Alexander Nicolaevich zehirle ölecek." Grubun üzerine hafif bir soğukluk çöktü. Hiçbiri ruh çağırmaya inanmıyordu, ancak gençtiler ve kehanet uygunsuzdu. Eylemi zehirle gerçekleştirmek fikri yoktu ve hiçbir zaman da olmamıştı. Lambaları tekrar yaktılar ve kendilerinin ruhlarını *Marseillaise** marşım söyleyerek canlandırdılar.

---

* "Pumpernickel" adlı bir ekmek çeşidine çağrışım yapılarak "İmparator" ve "Nicholas" sözcüklerinin birleşiminden oluşturulan Çar I. Nicholas'ın lakabı. –ç.n.

* 1792'den başlayarak, daha önce birkaç kere Fransa'nın milli marşı yapılmış ve yasaklanmış olan marş (Türkçe okunuşu: Marseyez), 1879'da kalıcılaşmıştır. Yasaklamalar Napolyonlar dönemlerindedir ve devrimcilerin marşı olduğu gerekçesine dayandırılmıştır. Dolayısıyla,

II

Kviatkovski'nin belgeleri arasında ele geçirilen o iki plan, belki de Çar'ın hayatına yönelik *Narodnaya Volya*'nın o ana kadar üstlendiği, Kviatkovski'nin, Stepan Khalturin'e eşlik ettiği en cesur ve olağanüstü eylemle bağlantılıydı.

Önceden gördüğümüz gibi Khalturin, Kuzey İşçileri Sendikası'nı kuran ve çalıştıran başlıca kişidir. Organizasyonu baskıyla dağıtılınca, tıpkı, pek çok devrimcinin yaşadığı aynı psikolojik bunalımlardan geçti. Bundan sonra barışçıl yollarm faydasız olduğuna ikna oldu. Evvela sendikasının bastırılmasına bir misilleme olarak Çar'ı öldürme fikrini benimsedi. Konuyu tutuklanmaktan kurtulan eski birkaç üye ile tartıştı. "II. Alexander," diyordu, "bir işçi tarafından öldürülmelidir. Rus çarlarımn işçileri önemsiz olarak görmesine müsaade etmeyeceğiz." Arkadaşları da onunla aynı fikirdeydiler. O zamana kadar Khalturin, Kviatkovski ile temasa geçmişti ve ona Kışlık Sarayı, Çar içindeyken, havaya uçurmak önerisini yaptı. "Toplu bir suikast," diyordu, "yüz kişiyi ayrı ayrı öldürmekten daha etkili olur." Tüm işi tek başına yapabileceğini iddia ediyordu. Tek istediği yeterli miktarda dinamitti.

Kviatkovski, Alexander Mihailov ve Tikhomirov, *Narodnaya Volya* Merkez Komitesinin alt komitesi olarak bir araya gelerek öneriyi mütalaa ettiler ve onaylamaya karar verdiler. Demiryolu hattındaki eylemlerin başarısız olması durumunda, elerinde bulunan diğer bir seçenekti. Khalturin Merkez Komite'ye seçildi ve Kviatkovski'ye, Petersburg'ta kalması ve ona ihtiyaç duyabileceği her tavsiye ve yardımı sağlaması söylendi.

---

19. yüzyıl sonlarındaki devrimci dalga, milli marş niteliğine bakmaksızın, marşm öğrenilmesi ve söylenmesini yaygınlaştırmıştır. –ç.n.

Khalturin, Batishkov adıyla İmparatorluk yatında marangoz olarak çalışmak için başvurdu ve işe alındı. Mükemmel bir işçiydi ve davranışları kusursuzdu. Özel hizmet memurlarımn saygısını kazandı ve ekim ayında Kışlık Saraya alındı. O günlerde, elbette, Çar hâlâ Kırım'daydı. Bu sebeple Sarayda disiplin gevşekti. Khalturin'in kendisi de bu düzensizliğe şaşırmıştı. Sarayın ana girişi gece ve gündüz askerler tarafından korunuyordu ve Çar ailesine mensup kişilerin bile içeriye girişi zordu. Ama arka kapı her zaman açıktı. Hizmetçiler ve işçiler istedikleri zaman, istedikleri gibi arkadaşlarını getirebiliyorlar hatta gece orada barındırabiliyorlardı. Aşırmak ve hırsızlık yaygmdı; Khalturin de çalışma arkadaşlarının dikkatini çekmemek için hırsızlık yapmak zorunda kalıyordu. Aslında o dönemde, ücret ödemeleri düzensiz olduğundan hayatta kalmak için de çalmak gerekliydi.

"Batishkov," kimlik bilgilerinde Olonetz'li bir köylü olarak görünüyordu. Khalturin, üzerine düşeni yapmaya özen gösteriyordu. Köylü şaşkınlığıyla, ağzı açık bir şekilde başkentin karmaşık şaşaasına bakıyor ve amirlerinden sürekli azar işitmesinin nedeni olan bir alışkanlıkla, sürekli boynunu kaşıyordu. Hizmetçi takımınm soytarısı olmuştu. Fakat soytarılar seviliyordu ve arkadaşları ona bazı kibar davramş biçimleri öğretmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sarayın her bölümünden arkadaş edinmeye gayret ediyordu. Boş zamanlarında onları ziyaret ediyordu, böylece binanın planını öğrendi. Kendisi ve diğer iki adam için çalışma ve oturma odası olarak kullamlan bodrumun, tam muhafız odasımn altında, onun da Çar'ın özel yemek odasının altında olduğunu keşfetmişti.

19 Kasım'da Moskova'da yapılan eylemin başarısızlığı, artık her şeyin Khalturin'e bağlı olduğu anlamına geliyordu. Kviatkovski ona patlayıcı temin etmeye koyuldu.

Bu ikisi şehirde buluşur ve Kviatkovski'nin küçük paketler halinde cebinde getirdiği patlayıcıyı, Khalturin Saraya geri getirir ve yastığın altına saklardı.

Kviatkovski 24 Kasım'da tutuklandı ve Saray planları keşfedildi.

İki gece sonra Saraydaki bütün işçi ve hizmetçiler bir müfreze asker tarafından uyandırıldı. Herkes yatağından kaldırıldı, sıraya dizildi, kontrol edildi ve arandı. Daha sonra kişisel eşyalar arandı. Fakat yataklar aranmadı. Khalturin'in ufak dinamit deposu yastığmm altında fark edilmemiş halde kaldı. Bu tarihten sonra disiplin sıkılaştı. Bodruma, devamlı bir jandarma devriyesi konuldu. Hizmetçiler ve işçiler üzerinde sıkı bir kontrol sağlandı. İçeriye giriş ve çıkışta gösterilmek üzere kimlik kartları verildi. Buna ilaveten, içeri girerken düzenli bir şekilde arandılar.

Alexandrovsk'tan henüz dönmüş olan Zhelyabov, Kviatkovski'ni görevlerini devraldı ve dinamit temin etmeye devam etti. Elbette, artık miktar, Khalturin'in botları ya da ceketinin astarında içeri sokulabilecek kadar küçük olmahydı. Allahtan polis devriyeleri onu tanıyor ve ona güveniyorlardı. Miktar küçük olduğu sürece bu iş güvenliydi. Ancak ağır ilerliyordu. Bunun yanı sıra gece denetimleri ve beklenmedik aramalar sıklaşıyordu.

Khalturin taşralı rolü oynamaya devam ediyordu. Bodrumdaki jandarmaların onbaşısı olan Petrotski, ilk başta ona gülmüştü ve daha sonra diğerleri gibi içten bir şekilde adama bağlanmıştı ve ona daha görgülü davramşlar öğretmeye çalışıyordu. Boynunu kaşımaktan vazgeçirmek için elinden geleni yaptı. Khalturin'i bir subayın önünde burnunu karıştırırken gördüğünde allak bullak oldu. Ne var ki, dürüst kişiliğini takdir ediyor, çalışkan olduğunu ve muhtemelen sonunda usta bir marangoz olacağını kaydediyordu. Bir gün Petrotski kızını Saraya

getirdi ve tanıttı. Daha sonra Khalturin'e, ikisinin iyi bir çift olacağını ima etti: Daha da sonra teklifi açıkça yaptı. Khalturin bir taahhütte bulunmadı; ayrıca Zhelyabov'a açıkladığına göre bu, jandarmaların ondan şüphelenmediğini gösterdiği için memnuniyet vericiydi. Kendisinden şüphelenilmediğinin ek bir kanıtı, birkaç gün sonra çalıştığı yere bizzat Çar'ın gelmesiydi. "Keşke," diyordu Zhelyabov'a, "bir çekicim olsaydı." Noel'de 100 ruble bahşiş aldı.

Kviatkovski'nin tutuklanması ve ardından başlayan dedikodular Saray çalışanları arasında doğal bir tedirginliğe neden olmuştu. Khalturin'in mahzeninde, bazı teröristlerin ("sosyalist" terimi kullamlıyordu) Saraya girmek için yollar arayabileceği konusunda tartışmalar oluyordu. Khalturin bu tartışmalara katılıyordu. Arkadaşı Petrotski'ye, birisinin sosyalist olduğunu nasıl anlayabileceğini sordu ve onbaşı da, sosyalistlerin yırtıcı hareketler ve vahşi gözleriyle deliye dönmüş adamlar gibi göründüklerini açıkladı: Fark edilmeleri kolaydı.

Khalturin hastalandı. Verem olmuştu ve mahzende yaşamaktan sıkıntı çekiyordu. Bunun yanı sıra, devamlı rolünü oynamak zorunda kalışının getirdiği aşırı gerginlik vardı. Uykusu, gece alarmları ve aramalarıyla bölünüyordu. Patlayıcı stoku attıkça, keşfedilme riski de artıyordu. Sürekli baş ağrılarından şikayetçiydi ve en sonunda, yastığının altıdaki dinamitlerden çıkan gazlardan etkilendiğini anladı. Mahzende ne zaman tek başına kalsa, stokunu azar azar, yedek gömlek ve birkaç eşyasını koyduğu sandığa taşıyordu. Bu kutu, mayın olacaktı. Onu başka bir yere koymanın imkanı yoktu.

III

Bu sırada yetkililer, matbaamn bulunduğu Sapernaya'daki daireden şüphelenmeye başlamışlardı. Petersburg polis teşkilatından Binbaşı Miller'a, 17–18 Ocak gecesi bir baskın gerçekleştirmesi emri verilmişti. Miller dairenin iki girişi olduğunu biliyordu. Yardımcısını bir grup polisle beraber arka tarafı gözetlemesi için gönderdi ve kendisi de geri kalan polisler ve kapıcıyla beraber ön kapıya geldi. Söylendiği gibi, kapıcı zili çaldı. Hiçbir şey olmadı. Sonra tekrar çaldı; bir kadın sesi kim var orada diye sordu ve o da "bir telgraf" diye cevap verdi. Sessizlik oldu. (Bu adrese hiçbir telgraf gönderilmiyordu, bu yüzden bu cevap bir baskın olduğunu ispatlıyordu; polis, elbette, bunu bilmiyordu). Kapıcı tekrar kapının açılması için seslendi. Sonra kadının, ki bu Ivanova idi, "Kalkın, polis!" diye seslendiği duyuldu. Miller adamlarına kapıyı kırmalarını söyledi. Kapıyı kırarak açtılar ve Miller içeri girdi. İçerisi karanlıktı, fakat odalardan birinden bir karaltı belirdi ve ona ateş etti. Miller –dairenin planım biliyordu– mutfağa fırladı ve mermiler üzerine gelirken mutfaktan kaçmaya başladı ve yardımcısının beklediği arka kapıdan çıktı. Takviye birlikleri çağırmaya giderken, yardımcısına hem ön hem de arka girişleri gözetlemesini söyledi.

Diğerleri belgeleri yakarken, Ivanova, Ptashka'ya polisleri oyalamasım söylemişti. Sobayı müsveddeler, boş pasaportlar, hükümet mühürleri (Kletochnikov tarafından onlar için çalınmıştı), üyelerin listeleri, polis casuslarının listeleriyle doldurdular. Soba yeterince hızlı yanmayınca kağıtları yere yığdılar ve orada onları tutuşturdular. Pencereleri kırdılar. Caddeye yerleştirilen jandarmalar evden çıkan dumanı gördüler ve itfaiyeyi çağırdılar.

Miller gideli yarım saat olmuştu. O gelmeden yardımcısı merdivenleri dolaşıp aşağı indi ve ön tarafa çıktı. Bu

arada Ptashka ön kapıyı kapatmıştı ve polis memuru kapıyı açmaya çalışırken kapı aynasından iki el silah atışı daha yapılmış, polis elinden yaralamıştı. Polisler alt kata hâkim olmak için aşağı indiler. Miller takviye birlikleriyle gelince, kapıyı kurşun yağmuruna tuttular. Karanlıktan bir erkek sesi yükseldi "Teslim oluyoruz!", sonra korkaklığı için bu erkeğe küfreden Ivanova'nm sesi duyuldu. Polis bir hamle gerçekleştirdi. Salona vardıklarında iki el silah sesi daha geldi: Ve tekrar "Teslim oluyoruz" sesi. Polis bir daha saldırdı ve iki kız ve adamı ele geçirdi. Yandaki odayı zorladılar ve Ptashka'yı, kafası parçalanmış ve beyni halıya dağılmış vaziyette yerde buldular. Kendini öldürmek için iki el ateş etmişti: İlki şakağını sıyırıp geçmiş fakat ikincisi alnmdan girmişti. Polisler koruma eşliğinde failleri çıkardılar ve daireyi aramaya başladılar. Ancak suç teşkil eden tüm belgeler yanmıştı.

Ertesi sabah erkenden, Morozov evinden aşağı baktı ve matbaayla bağlantı kuran Kviatkovski'nin yerini almış olan Zhelyabov'un caddede telaşla gezdiğini ve her şey temiz işareti için pencereye baktığım gördü. Sapernaya'daki daireye yapılan baskın haberini getirmişti. Polisin Morozov'un adresini bulduğunu ve her an üzerine çullanmak üzere olabileceğini söylemişti. Çok geç kalmış olabileceği için endişeliydi.

Parti, birkaç ay içerirında Podolskaya civarında işleyen başka bir matbaa kurdu.

IV

Bu arada Khalturin, işine devam ediyordu. Ocak ayının ortasına kadar, sandığına 50 kilo dinamit depolamıştı. Kibalchich Merkez Komiteye, bu miktarın Khalturin'in sandığında patlaması durumunda, mahzeni, tam üstündeki muhafız odasını ve onun üzerindeki Çar'ın yemek

odasını yok etmeye yeterli olacağını bildirdi. Buna göre, Çar'ın odada hazır bulunduğu bir sırada patlama olursa miktar artık yeterliydi ve miktarı arttırmak sadece masum kurbanların sayısını arttıracaktı. Bu son düşünce Komite tarafından oldukça benimsenmişti. Her durumda mizaç itibarıyla sabırsız olan Zhelyabov, derhal harekete geçmek için ilave sebepler ortaya çıkarıyordu. Keşfedilme riskinin arttığının farkındaydı ve Khalturin'in eli kulağındaki fiziksel çöküşünü, takdir edecek kadar sık görüyordu.

Fakat Khalturin dik başlı bir işçinin tüm şüpheci inatçılığıyla onca aydına itiraz ediyordu. Fiziksel çöküş fikriyle alay ediyordu. Polis ve yetkilileri kendine güvenmeye ikna etmiş ve bunu da sürdürecekti. Nihayetinde, İmparatorluk sarayını havaya uçurmak girişimini, insancıllıkla bağdaştırmak saçmaydı. Her halükarda en az 50 masum kurban olması kaçınılmazdı. Taraflar birkaç gün boyunca sonuçsuz münakaşa ettiler. Daha sonra Zhelyabov, Sarayın dışında marangozlar için yeni bir konak yapılmak üzere olduğu dedikodusunu kullandı ve Khalturin'in, bu yüzden verilen emirlere uyması sağlanmalıydı. Aynı akşam Khalturin, sandığımn arkasındaki duvara kadar uzanan demir bir boru içerisine bir fitil yerleştirdi.

Fitili ateşlemek için iki şey lazımdı: Çar'ın yemek odasında olması ve Khalturin'in de alttaki mahzende yalnız kalması. Birinciye gelince, Çar saat beş buçukta yemek yiyordu. Çok dakik değildi, fakat genelde altıya kadar başlamış oluyordu. Diğer koşulun yerine gelmesi daha zordu. İşçilerin varlıkları ya da yoklukları o an yaptıkları işlere bağlıydı; fakat jandarma onbaşısı Petrotski'nin belirli saatleri yoktu ve herhangi bir vakitte orada olabilirdi. Zhelyabov iki hafta boyunca her ikindi Bahriye Meydanı caddelerinde avare avare dolaştı. Her seferinde Khalturin sanki onu tammıyormuş gibi geçip giderdi. Bu, Şubat'ın 5'ine kadar devam etti.

Sonradan yapılan soruşturmada Khalturin'in işçi arkadaşlarından biri olan Razymovski, 5 Şubat günü öğleden sonra Bogdanov (diğer bir işçi) ve Batishkov'la beraber mahzende oturup çay içtiklerini belirtiyordu. Lambamn yanmamasından rahatsızlık duymuyorlardı. Petrotski orada değildi. Bogdanov çayını bitirdi ve işine döndü. Başka bir işçi içeri girdi ve Petrotski'yi sordu. Sarayın içinde bir yerlerde olduğunu samyorlardı. Daha sonra adam niçin karanlıkta oturduklarını sordu ve onlar da zaten birazdan işe döneceklerini söylediler. Bununla beraber, Razymovski lambayı yakmaya gitti, fakat Batishkov yarım saat önce lambayı devirmiş ve parafini dökmüş olduğunu söyledi. Razymovski bazı aletleri bulmak için bir ateş istedi ve Batishkov cebinden bir mum çıkardı ve yaktı. Aletler bulunduğunda mumu tekrar söndürdü. Razymovski işine döndü ve Batishkov'u karanlıkta oturur hâlde bıraktı.

Başka bir işçi, beşi çeyrek geçe mahzenin penceresinin önünden geçtiğini ve içeri baktığını söylüyordu. Batishkov orada tek başınaydı. Elinde yarım bir kandil vardı ve mahzenin diğer ucundan bir şeyin üzerine eğilmişti. Lakin pencereye arkası dönüktü ve ne yaptığını görmek imkansızdı.

Altıyı biraz geçe Khalturin her zamanki randevu yerinde Zhelyabov'la buluştu. Bu kez "Her şey hazır," dedi. İkisi geri döndüler ve Bahriye Meydamnın köşesine yürüdüler karşıdaki Kışlık Saraya baktılar. Kasvetli bir şubat akşamıydı. Aniden, altıyı yirmi beş geçe, korkunç bir patlama oldu ve Saraydaki bütün ışıklar söndü. İnsanlar koşuşarak kapılardan çıktılar. Muhafız alayı toplandı. Daha sonra insanlar sedyeyle yaralı ve ölüleri taşımaya başladılar. (Toplam kayıp, 10 asker ve bir sivilin ölümü ve 33 asker ve 23 sivilin yaralanmasıyla sımrlıydı.) Zhelyabov ve Khalturin Çar'm akıbetini öğrenmek umuduyla, bek-

lemeye cesaret edebildikleri kadar beklediler; fakat polis sokakları tarayacağı için fazla bekleyemediler. Hücre evine vardıkları zaman, Khalturin sinirsel baskı, yorgunluk ve bitkinlikten bayıldı. Kendine gelir gelmez Çar'ı sordu. Bilmiyorlardı. Çıldırmaya başladı, polisin peşine düştüğünü bildiğini söyledi ve kendini vurmak için bir silah istedi. En sonunda, evin mayınlandığını ve eğer polis gelirse kendilerini havaya uçuracaklarını söyleyerek onu sakinleştirdiler.

Çar'ın kurtulduğunu öğrendiklerinde sabah olmuştu. Hesse Prensi Alexander bir gün önce Petersburg'a gelmiş ve Çar ile baş başa bir görüşmeye kabul edilmişti. Görüşme her zamanki yemek saatinden sonraya sarkmıştı ve bomba, Çar tam yemek salonuna gitmek üzereyken patlamıştı.

Zhelyabov hemen, sonraki girişime hazırlık yapmaktan söz etmeye başladı. Fakat Khalturin öfkeliydi. Başarısızlığın, tamamen Merkez Komite'nin kendi tavsiyesine uymayı reddetmesinden kaynaklandığını iddia ediyordu. Zhelyabov'un kişisel olarak sorumlu olduğunu belirtiyor ve aynı durumun sürmesi durumunda, Merkez Komite'yle daha fazla işbirliği yapmayı reddediyordu. Onu yatıştırmak mümkün değildi. Bavullarını topladı ve Petersburg'tan ayrıldı. Zhelyabov'un ölümünden bir yıl sonraya kadar bir daha *Narodnaya Volya*'nın eylemlerinde yer almadı.

V

Çarın, başkentin göbeğinde, kendi Sarayını havaya uçurmak, devrimcilerin düzenlediği en müthiş saldırıydı. İmparatorluk çapında yarattığı etki fevkaladeydi. Patlamayı, *Narodnaya Volya* tarafından yayımlanan bir bildiri takip etti. Merkez Komite, masum insanların ölümünden

dolayı üzüntü duyduğunu, fakat Parti'nin amacının, "Çarın yetkisini, bağımsız olarak seçilen Kurucu Meclise devredene kadar" mücadeleye devam etmek olduğunu belirtti. Bu ilk adım Anavatan'ın bağımsızlığım sağlamadığı sürece, Parti, gücü yettiği ölçüde mücadelesine sonuna kadar devam edecekti.

Hükümet içindeki gruplardan geniş kapsamlı tepkiler geldi. İç huzursuzluk, uzun zamandan beri ciddi problem olarak görünüyordu. Çar yaklaşık bir yıl önce, 1879 baharında, "yıkıcı doktrinlerin hızlı yayılmasımn" sebeplerini rapor etmesi ve bazı pratik çözümler önermesi için, İçişleri, Eğitim, Savunma, Adalet ve Maliye Bakanlarından ve Üçüncü Daire Başkanından oluşan bir komisyon ve İmparatorluk Mülk Bakanı Valuev'i de bu komisyonun Başkanı olarak atamıştı. Komisyon, "durumun umutsuz olduğunu kabul etmeyi reddetmekle beraber durumun kritik olduğunu görüyor ve Hükümet'i tehdit eden tehlikenin göz ardı edilmez olduğunu" bildiren bir rapor sunmuştu.

Patlama sorunları doruğa çıkardı. Üç gün sonra Saray'da yapılan bir toplantıda en ufak tavize karşı çıkan Veliaht Prens, sorunun nedeninin polis önlemlerinin yetersizliğinden değil, çeşitli devlet organları arasındaki iletişim eksikliğinden kaynaklandığına dair düşüncesini belirtti. Düzenin yeniden sağlanması için tüm sorumluluğu üzerine alacak, sağlam bir şahsiyetin başkanı olduğu, yüksek bir komisyon atanmasım önerdi. Öneri hızlı bir şekilde işleme konuldu. Ertesi gün, altı genel valinin katıldığı bir toplantıda Çar, yüksek bir komisyonun oluşturulmasını onayladı ve Komisyonun başına, Türk Savaşı'ndaki Kars fatihi ve Kharkov Valisi, Kont Loris-Melikov'u getirdi.

İki hafta sonra Mlodetski adında bir öğrenci, Loris-Melikov'un hayatına kasteden başarısız bir eylem gerçek-

leştirdi. İki gün sonra Merkez Komite başka bir bildiri yayımladı:

VI

Zhelyabov'un mart ayında Alexandrovsk'daki arkadaşı Sagaidak'a, mektupla beraber altı aylık kira parasım gönderdiğini ve hâlâ Çar'ın trenini yaz başında, Kırım'dan dönerken havaya uçurmayı umduğunu Yakimova'dan öğreniyoruz. Oysa nisan ayında Üçüncü Daire'den gelen haberler (elbette ki, Kletochnikov yoluyla gelen) planın imkansız olacağını gösteriyordu. Belki de, hiçbir şeyin *Narodnaya Volya*'nın bu kadar büyük felaketine yol açamayacağı gelişmeler olmuştu. Goldenberg hapishanede itiraflara başlamıştı.

Çok zekice yapılan bir polis operasyonuyla Goldenberg'in ele geçirilmesi, Yüzbaşı Dobrinski adında biri tarafından yürütülmüştü. Siyasi mahkûmlarla başa çıkmak için en gelişkin düzeyde birikime sahipti. Onun kadar başarılı diğer iki polis memuru sadece aşırı dalkavuk olan Sudeikin ve aşırı sert olan Strelnikov'du. (Bu arada, bu son ikisinin sonunda, Partinin üyelerince öldürüldüğünü de not edelim.) Dobrinski'nin tavrı, sağlıklı bir dostluk ve samimiyet kurgusuna dayamyordu. Goldenberg'i, Kuritsin admdaki başka bir siyasiyle aynı hücreye koymakla işe başladı. Kuritsin saf değiştirmişti ve polis için çahşıyordu, Goldenberg bunu bilmiyordu. Goldenberg Kuritsin'le konuştu ve Kuritsin de anlattığı her şeyi aktardı, böylece görüşmelere başladığında, Dobrinski zaten çoğu şeyi öğrenmişti ve polisin çok şey bildiğine ve terörist faaliyetlerle başarı umudunun bittiğine ilişkin Goldenberg'i ikna etmeyi başardı.

Aynı zamanda onu, kendisinin (Dobrinski) koyu bir liberal reform yanlısı olduğuna ve bu tür reformların Çar

tarafından zaten prensipte onaylandığına dair resmi bilgilere sahip olduğuna ikna etti; onları engelleyen tek şey terörist faaliyetlerdi.

Bir süre sonra, adamını daha iyi tanıdığında, hükümet ve devrimciler arasında arabuluculuk yaparak ülkesini kurtarmanın Goldenberg'e bağlı olduğu görüşünü dile getirdi. Goldenberg yemi yuttu. İlk önce eski arkadaşlarına zarar gelmeyeceğine dair güvence istedi. Güvence verildi. Daha sonra, o haftanın sonunda, o ve Dobrinski arabuluculuk şartlarını tartıştılar. Bu süreçte Goldenberg'in devrimci geçmişi ortaya çıktı: Odessa, Alexandrovsk ve Moskova'daki demiryolu eylemleri; Lipetsk Konferansı; Kropotkin'in öldürülmesi; Soloviev eylemi ve önceki maceraları. İsimler, takma isimler, adresler ve ayrıntılar kaydedildi. Sonunda polis, ajanlarına yüzün üzerinde isim içeren bir liste ile politik komplocuların eşkâllerini dağıtmayı başardı ve bir yığın kanıt, gerektiğinde kullanılmak üzere Savcılığa teslim edildi. Goldenberg'den alabileceği her şeyi aldıktan sonra Dobrinski onu bıraktı ve daha düşük rütbeli bir görevliye teslim etti. Bu tiyatro oyununu daha fazla sürdürmenin anlamı yoktu. "Unutma," dedi Goldenberg bir oturumun sonunda, "arkadaşlarımın saçlarının tek bir teline bile zarar gelmeyecek." "Onların saçları umurumuzda değil," dedi görevli, "Onların kafalarını istiyoruz." Goldenberg adamın şaka yaptığım düşünüyordu.

Çok geçmeden Zundelevich de aynı hapishaneye sevk edildi. Goldenberg'ten neler olduğunu öğrenmiş ve dehşete kapılmıştı. Goldenberg bir süre daha tuzağa düşürüldüğüne inanmayı reddetti. En sonunda ikna olunca, hapishane havlusunu şeritler halinde yırtarak bir ip yaptı ve ertesi sabah gardiyan onu pencere demirinde asılı halde buldu. Kviatkovski yoldaşlarına, Goldenberg'in bir hain olarak görülmemesi için bir mesaj iletti. Fakat felaket

başlatılmıştı. İsimler, eşkâller ve kanıtların yanı sıra, yetkililer Parti'nin yapısı, olanakları ve yöntemleri konusunda geniş çaplı bilgi ile Parti liderlerinin kimliklerini elde etmişlerdi. Esas değerinden başka bu bilgileri polis, ellerinde genç ve tecrübesiz mahkûmlar bulunduğu sürece kesin sonuç almak amacıyla kullanabilirdi ve kullandılar da.

VII

Kletochnikov'un Goldenberg'in itiraflarını nakletmesi, devrimci planlarında büyük bir değişiklik yarattı. Artık Alexandrovsk eylemini ileriye götürmek düşünülemezdi. Polis zaten bölgeyi keşfetmiş ve dinamit dolu iki silindiri kazıp çıkarmıştı. Aslında, İmparatorluk trenine saldırı fikrinden tümüyle vazgeçmek makuldü. Merkez Komite nisan ayı başında, tamamen yeni bir projenin gerekli olduğuna karar verdi. Projenin bir taslağım çıkardılar ve ay sonunda Perovskaya bunu gerçekleştirmek emriyle Odessa'ya gönderildi.

Odessa'daki bu ikinci başarısız eyleme ait bilgilerimiz Vera Figner'in amlarından ve Merkulov tarafından polise verilen ifadelerden alınmıştır. O dönemlerde Figner, Merkez Komite'nin Odessa'da yerleşmiş temsilcisiydi. O anda, memurlardan birine yönelik bir plan hazırlamakla meşguldü. Kendi öncelliğiyle ve ayrıca Merkez Komite'nin onayı olmadan hareket ediyordu. Bununla beraber, Perovskaya gelir gelmez, eski planım bir kenara bıraktı. Tüm enerjisine yeni girişimde ihtiyaç duyuluyordu, dahası Merkez Komite'nin riske atılacak fazladan parası yoktu ve Odessa'daki yerel bağlantılarından parayı toplaması için Figner'e güveniyordu.

Plan, Çar'm güzergahı olan tren istasyonu ve liman arasında bir cadde belirlemek; orada bir ev kiralamak ve bir dükkan açmak daha sonra bodrumdan bir tünel açmak

ve alttan yolun tam ortasına mayın döşemekti. Bir ay içinde parayı temin ederek, Italianskaya numara 47'ye dükkan açmaları ve yolun altındaki tünelde belli mesafe kat etmiş olmaları, iki kızın beceri ve gayretini kanıtlamaktadır. Onlara yardım etmeleri için başka üyeler de gönderildi. Sablin, Perovskaya'nın kocası ve mal sahibi rolünü oynuyordu. Zlatopolski kazmaya yardım ediyordu. Yakimova ve Isaev; Isaev'in patlayıcıyı hazırladığı bir hücre evine yerleştiler. Buna ilaveten Zhelyabov, Merkulov adında genç bir işçinin işe alınmasım tavsiye eden bir not göndermişti ve adam işe almdı. Zor bir delikanlıydı ve Figner onu sevmemişti. Sürekli şikayet ediyor ve hatalar buluyordu ve aydınların hareketteki rolünü, işçilerin rolüyle karşılaştırarak eleştiriyordu. Diğerleri onun bazı komplekslere sahip olduğunu düşündüler ve kaprislerine boyun eğmeğe çalıştılar.

Bir matkapları vardı ve şimdiki tünel kazma işi zorluk çıkarmıyordu. İlk aksilik laboratuardaki bir kazaydı. Isaev, sağ elinin üç parmağım patlamada kaybetti. Yakimova onu devlet hastanesine götürmek zorunda kaldı. Son derce acılı bir yaraydı, fakat Isaev neredeyse o anda hastaneden çıkmakta ısrar ediyordu. Eski evine geri dönebildi. Merkulov, onun oturduğu binayı araştırmak üzere gönderilmişti ve komşulardan hiçbirinin patlamayı fark etmediğini bildirmişti. İşe devam ettiler. Vakit azalmaya başladı. Gündüz dükkandaki müşterilerden faaliyetlerini gizlemek imkansız olduğundan, yalnızca geceleri çahşabiliyorlardı. Kazılan toprağı arkadaki küçük bir odaya boşaltıyorlardı. Çar geçmeden önce güzergah üzerindeki evlerin aranacağına dair bir duyum geldi. Bu yüzden toprak, bavullara ve bohçalara doldurularak, Figner'in dairesine taşındı. Topraktan ancak hizmetçisi ayrıldıktan sonra, geceleri kurtulabiliyordu.

En sonunda Çar'ın, Odessa'dan geçmeyeceği haberi geldi. Figner, mayının Vali General Todtleben'i öldürmek için kullamlması önerisini Petersburg'a yazdı. Merkez Komite tarafından buna karşı çıkıldı; mayınlar sadece Çar için ayrılmak zorundaydı. Fakat Figner'in başka bir biçimde Todtleben'e eylem düzenlemesi onaylandı. Böylece bakkal dükkanına çeki düzen verildi ve tüm tünel kazma çalışmalarının izleri gizlendi. Perovskaya ve diğerleri Petersburg'a döndüler. Figner ve Sablin kaldılar ve Todtleben için değişik planlar yaptılar. Bombalı bir saldırı olasılığım araştırdılar: Bu zordu, çünkü o ana kadar henüz uygun bir el bombası geliştirilmemişti. Sonra, Todtleben Odessa'dan ayrıldı ve dolaysıyla o plan da suya düştü.

Bu arada Figner taşradan bıkmaya başlamıştı ve Petersburg'a dönmek için Merkez Komiteye başvurdu. Başvurusu onaylandı ve Zhelyabov'un eski okul arkadaşı Misha Trigoni, Odessa'da onun yerini almak üzere atandı. Figner aceleyle Petersburg'a döndü; yerini halefine teslim etmeyi beklemediği için Komite tarafından azarlandı.

VIII

Odessa planları bozulunca, devrimciler Çar'ı Petersburg'ta öldürmek için bir eylem daha düzenlediler. Eylem Zhelyabov tarafından organize edilmişti. Plan şöyleydi: Çar Güney'e gitmek için tren istasyonuna giderken, Ekaterinski Kanalı üzerindeki Kamenni Köprüsünden geçecek, onlar da köprüyü havaya uçuracaklardı.

Bu eylem hakkındaki bildiklerimiz, sadece daha sonraki mahkeme tutanakları, özellikle de Isaev'le beraber eyleme katılmak üzere Odessa'dan dönen Merkulov'un ifadelerine dayanmaktadır. Barannikov, Presnyakov, Merkulov ve Teterka'ya kanallardan biri yakınmdaki küçük bir barda randevu verilmişti. Burada, köprüyü havaya uçur-

mak planını açıklayan Zhelyabov'la buluştular. Merkulov ifadesinde, Alexander Mihailov'un, patlamamn başarısız olması durumuna karşı köprünün çevresine dört bombacı görevlendirmeye dayalı ek bir planı olduğunu belirtiyor. Mihailov'un kendisi de şapkasımn içinde bir bomba saklayacaktı. Fakat Mihailov duruşmasında bu durumu yalanlamıştı ve büyük olasılıkla Merkulov bunu uydurmuş görünmektedir.

Birkaç gün sonra Zhelyabov tarafından Teterka'ya, belirtilen adrese giderek "yastık" istemesi söylendi. Söylenileni yaptı ve "bilinmeyen bir adam ona, yaklaşık 35 kilo gelen ve içinde gütaperka* dolu bir kap bulunan bir çuval verdi. Polis daha sonraları bu adamın, patlayıcıyı ve kapları hazırladığını itiraf eden Isaev olduğunu tespit etti. Teterka, çuvalı Zhelyabov ve Presnyakov'un, onu beklediği Petrovski Parkına götürdü. Orada, kanalda, içinde kablo bobinleri ve benzer bir çuvalın da bulunduğu bir tekne duruyordu. Üçü birlikte tekneye bindiler ve görünmeden çalışabilecekleri bir yere doğru kürek çektiler. Orada kabloların bağlantılarını yaptılar ve Fontanka, Kryukovi ve Ekaterinski Kanalları yoluyla Kamenni Köprüsüne kadar geri kürek çektiler. Köprüye vardıklarında çuvalları denize bıraktılar ve kabloların uçlarmı nehrin biraz yukarısında bulunan bir sala sabitlediler.

Çar'ın ayrılma günü ve saati öğrenildiğinde, Zhelyabov, Teterka'nın kendisiyle şehir merkezinde buluşmasım ve bir sepet patates getirmesini kararlaştırdı. Zhelyabov bir akü ve bir indüksiyon bobini getirecekti. Bunlar sepette patateslerin altına saklanacaktı. Kablolar birleştirilecek ve Zhelyabov ve Teterka, Çar köprü üzerine gele-

* Malezya'da bazı ağaçlardan elde edilen, kablo yapımında kullanılan kauçuğa benzer zamklı bir madde. –ç.n.

ne kadar patatesleri yıkamaya davam ederek bekleyecek ve Zhelyabov manivelaya basacaktı.

Plan buydu. Alexander Mihailov'un, yoldaşlarını sürekli uyarmasına karşın "Rus tabiatı" nedeniyle plan suya düştü. Teterka'nın saati yoktu ve randevu yerine geç geldi. Çabucak sala koştular, fakat çok geçti. Çar çoktan köprüyü geçmişti ve istasyona varmak üzereydi. Sonbahara kadar Petersburg'a dönmeyecekti.

İki gece sonra Zhelyabov, Teterka ve Barannikov patlayıcıyı sudan çıkarmak ve kurtarmak için bir tekneyle açıldılar. Başaramadılar; kancaları uygun değildi. Böylece çuvallar, polis onları, bir sene sonra çıkarıncaya kadar kanal dibinde kaldılar.

IX

Kamenni Köprüsündeki fiyasko, *Narodnaya Volya*'nın ilk terörist kampanyasının son hadisesiydi. Kampanya sekiz ay sürmüş ve altı eylem organize edilmişti. Dört tanesi, henüz gerçekleştirilmeden başarısızlıkla sonuçlanmış, dahası bu eylemlerin gerçekte planlamp planlanmadığı konusu, bir avuç fiili katılımcı ile Merkez Komite mensuplarının verdiği bilgilerle sınırlıdır. İki başarısız eylem gerçekleştirilmişti. Parti ilk matbaasını kaybetmişti. Merkez Komitenin beş üyesi ile yarım düzine partili tutuklanmıştı. Bunun yanında Goldenberg'in itirafları sayesinde polis, her ikisi de temmuzda ele geçirilen Presnyakov ve Okladski'yi sıcak takibe almıştı.

Buna rağmen, kampanyanın net sonucu, Partinin güç ve itibarına epeyce bir katkı sağlamıştı. *Zemlya i Volya*'nın bölünmesiyle *Narodnaya Volya*'nın, görüş ve amaçlarının sadece onlara katılmayan bir avuç devrimci dostları tarafından bilinen yaklaşık 20 genç erkek ve kadından oluşan bir kadro tarafından temsil edildiği

hatırlanmalıdır. Toplam kaynakları, en fazla 300 sterlin nakit, 100 kilo dinamit, bir matbaa, birkaç kişisel bağlantıdan oluşuyordu. Fakat Moskova'da demiryolu ile Petersburg Kışlık Saray'ındaki patlamalar, bu tanmmamış küçük grubu gazetelerin baş sayfalarına taşıdı. Merkez Komite, İmparatorluk meseleleri üzerinde belirli bir etki yarattı. Komite tarafından düzenlenen eylemler, yetkilileri artık eski tarz yöntemleri sürdürmenin imkansız olduğuna ikna etti ve Loris-Melikov'un deneylerine yol açtı. Parti'nin anayasal özgürlük talepleri, onlara liberal gruplar nezdinde bir hayli sempati kazandırdı. Otokrasiye karşı ses getiren saldırılar, karşı konulmaz bir çekim merkezi yaratarak gençleri coşturdu. *Cherni Peredyel* sarsılmaya başladı. Doktriner sosyalizm ve köylerde giderek zorlaşan usandırıcı propaganda, *Narodnaya Volya*'nın yarattığı çekicilikten yoksundu. Genç Parti, eğiterek saflarma katabileceğinden fazla sayıda yeni üye kazamyordu.

Bütün bunlar, terörist faaliyetlerle neler başarılabileceğinin olağanüstü bir örneğidir. Ancak resmin bir de diğer yüzü var. Terörizm öyle sıkı bir eğitim ve katı bir disiplin gerektirir ki, bunların edinilmesini sağlayacak sürecin yaratacağı baskıya insan doğasımn dayanması zordur ve bu zorluğu aşmak için gerekli olan eğitim ve disiplin, savaş koşullarınm gerektirdiğinden daha fazladır. İnsan unsuru, onu destekleyecek bir disiplin olmadan güvenilmezdir. Hevesler dalgalanır ve idealler saptırılabilir. Gidebilecek hiçbir güvenli üs olmadan, gece ve gündüz polis tarafından kovalanarak ve saklanarak yaşayan *Narodnaya Volya*'nin genç kurucularımn, yasadışı kadrolarınm, bu disiplini üyelerine aşılayacak ne zamanları ne de fırsatları vardı. Sadakati telkin edebilirlerdi ama sadakat yeterli değildir. Kendi başına bırakılan Goldenberg aldatılmıştı.

BÖLÜM IX

"Taras"

I

Zhelyabov, 1879 yaz başlarında Çar'ın hayatına kasteden bir eylemin içinde yer almaya hazır olduğunu açıklaması için, bilinenin dışında, tüm terörist eylem bağlantılarını inkar etmek özgürlüğüne sahip olma şartını koşarak, biraz zorla da olsa ikna edilmişti. Bir yıl içerisinde en az altı eylem düzenlenmesine yardım etmişti; bunlardan ikisinin gerçekleştirilmesinde başrol ve bir üçüncüsünde ise önemli bir rol oynamıştı. Devrimci çevrelerde, aşırı militan kanadın lideri olarak görülüyordu. Odessa'daki eski arkadaşlarından biri, onun barışçıl bir propagandistten bir devrim ateşleyicisine dönüşü karşısında şaşkınlığını kaydetmişti.

Fakat bu dönüşün, Zhelyabov'un kişiliği hakkında bildiklerimizle çelişen bir yanı yoktur. O, doğuştan bir savaşçıydı. Anlık tepkileri, kendini güvene alma ya da uzlaşma yönünde değil, her zaman karşılık verme yönündeydi. Bir çocukken Lorentsov'dan intikam almayı düşlemişti. Öğrenciyken Karakozov eylemi onu coşturmuştu. Erken yaşlarda patlayıcılara olan ilgisinin, bilime

olan akademik bir bağlılıktan ileri gelmediğini düşündürecek her türlü nedenimiz bulunmaktadır. Devrimi başlatmak için türlü şiddet eylemlerine ihtiyaç duyulacağımn ve bu nedenle de üzerine düşeni yapmaya hazır olması gerektiğinin zaten farkındaydı. İnsancıl endişeleri yoktu. Asla kendini sakınmadığı gibi, bu özeni başkaları için de göstermedi.

İlk başlardaki terörizme muhalefetinin iki nedeni vardı. Kişisel olarak Osinski'yi sevmemiş ve Osinski'nin kampanyasımn getirebileceği pratik bir yarara da inanmamıştı. Zhelyabov içten bir terörist olmuştur, ama gelişigüzel bir terörist değil. Morozov'un sosyal ve politik sorunlar karşısında en büyük çözümü terörizmde gören inancım, hiçbir zaman paylaşmamıştı. Zhelyabov için terörist eylem, pek çok silah arasından sadece biriydi. Kesinlikle çok değerli bir silahtı, ancak yalnızca belirli bir amaca doğru organize ve koordine edilmiş bir çabanın parçası olduğu sürece...

Lipetsk'ten sonra, eski tarz itirazları artık hükmünü yitirmişti. Alexander Mihailov'un şahsında, tam bir uyum içerisinde çahşabileceği bir mesai arkadaşı keşfetti. Partinin amaç ve programı kendisine aitti. Ve böylece, eski ve yeni arkadaşlarını çok şaşırtan dinamik ve enerjik bir tavır sergiledi; adeta fırtına gibi esti. Zhelyabov durup dururken değişmemişti, kaynayan dinamizmi, çıkış fırsatı yakalayabilmişti. *Narodnaya Volya* ona, onun yapısında bir kişinin isteyebileceği her şeyi vermişti: Başarısızlık ve aşağılanmalardan tam bir kopuş, çocukluktan beri rüyası olan bir harekette lider bir rol, kendi adına, kendi kişiliğinde bolca bulunan güven ve fethedilmek üzere bekleyen koskoca bir İmparatorluk.

II

*Narodovoltsi*lerin özel yaşamlarına ait nispeten az belgeye sahibiz. Sarsılmaz bir kişiselleşmemek idealleri vardı. En azından teoride "sosyal adaletin ihlali" olarak kabul edilen dostluk, parti üyeleri arasında uygun karşılanmıyordu. Elimizdeki kayıtlar, çoğunlukla kişisel üsluptan uzak durduklarını gösteriyor. Zhelyabov'la ilgili, elimize iki mektup ulaşmıştır; her ikisi de yalnızca Hareket ile ilgilidir. En samimi dostları onunla beraber ya da ölümünden kısa bir süre sonra ölmüştür ve devrim tarihçileri kişilerden ziyade devrimle ilgilenmişlerdir. Yine de aydınlatıcı bazı kısa değinmeler bulunabilmektedir.

Merkez Komite üyelerinden biri olan Anna Pribylyeva-Korba, 1880 yazındaki bir olayı şöyle kaydetmişti. Hasta olmuş ve Petersburg Devlet Hastanesine kaldırılmıştı. Koğuşunda bir terzi yardımcısı olan başka genç bir hasta daha vardı. Bir gün dört ziyaretçi geldi; Perovskaya, Zhelyabov, Barannikov ve Isaev. Hepsi de neşeliydi ve çok iyi bir ziyaret oldu. Küçük terzi, yattığı yerden anlatılanları ve gülüşmeleri dinliyordu. Gittiklerinde Korba'ya döndü.

"Kim bu insanlar?"

"Benim eski arkadaşlarım."

"Daha önce hiç böyle insanlar görmemiştim. Onlarla nasıl tanıştın?"

"Onları yıllardır tanıyorum."

"Harika insanlar. Hangisinin en hoş olduğunu bilmiyorum. Hepsi birbirinden hoş. Çok akıllı ve çok eğlenceliler, çok iyiler. Herhangi biri, iyi bir insan olduklarını anlayabilir. Böyle arkadaşların olduğu için son derece şanslısın."

Korba, bize hastanede kaldığı süre boyunca, küçük terzinin defalarca bu ziyareti anlattığı ve arkadaşlarının ne zaman tekrar geleceğini sorduğunu söylüyor.

Zhelyabov'un keyifli hali, sürekli değildi. Bazen umutsuz ve karamsar oluyordu. İşçiler Şubesini kurmasından kısa bir süre sonra meydana gelen bir olay bunun kanıtıdır. Ücretlerde yapılan sürekli kesintiler nedeniyle, olayı izah etmek ve bağış yapmaya ikna etmek için üniversite öğrencilerine yönelik toplantılar yapılması kararlaştırıldı. Elimizde, bu toplantılara katılan bir kızın anlattıkları bulunmaktadır. İşçilerin örgütlenmesiyle ilgili Zhelyabov'la çalışmış genç bir öğrenci olan Kokovski tarafından davet edilmişti. Toplantıda 15 kişi hazır bulunmuştu; oradakilerin hepsi de "yasal"dı. Bir sempatizan onlara oturma odasını kullanma izni vermişti. Zhelyabov her zamanki gibi geç geldi. Yorgun ve kederli görünüyordu. Konuşma sırası ona gelince lafı ağzında geveledi ve aynı şeyleri tekrarladı. Partinin büyük hatibi ve örgütçüsü olarak edindiği şöhret dikkate alındığında, onu tanıyan katılımcılar şaşkınlığa uğradılar. Sonunda konuşmasını bitirince, Kokovski, kalkıp, bu toplantıdan sağlamayı umduklarım kurtarmaya çalıştı.

Aniden Zhelyabov soluklaştı. Kokovski cümlesini yarıda kesti ve gazetelerin birinde yayımlanan seri bir hikâye hakkında konuşmaya başladı. Seyirciler etrafa baktıklarında, kapıcımn kapıda beklediğini gördüler. Kapıcı neler olduğunu sordu ve odanın sahibi de isim günü partisi yaptıklarım açıkladı. Kapıcı "Pekala, polise haber vermek zorundayım," dedi ve ayrıldı. Panik ve karışıklık oldu. Ev sahibi dolabında bulabildiği tüm yiyecek ve votkayı çıkardı. Bir öğrenci bira almak için dışarı çıktı. Asıl problem Zhelyabov'dan kurtulmaktı: Eğer polis onu kendinden geçmiş halde bulursa, bütün diğer kişileri de ümitsiz bir şekilde tehlikeye atmış olacaktı. Ama Zhelyabov gitmeyi reddetti. Açıkçası biraz önce sergilediği davranışından utanmıştı ve bu kriz ortamındaki tutumuyla onurunu tekrar elde etmeyi tasarlıyordu. Hayata döndü. Şakalar

yapıyor, fıkralar anlatıyor ve planları hakkında konuşuyordu. Dakikalar ilerliyordu. Diğerleri giderek endişeleniyorlardı. En sonunda Kokovski paltosunu sırtına geçirdi ve zorla kapının dışına çıkardı. Grup endişeli bir şekilde koridordaki sesleri dinledi. Eğer beş dakika içerisinde bir şey olmazsa uzaklaştığından emin olacaklardı. Beş dakika geçtiğinde, duydukları tepki karşısında rahatlama o kadar büyüktü ki, sonunda polis memuru geldiğinde ona muhteşem bir karşılama yaptılar. Onu da partiye kattılar. Adam tamamen sarhoş oldu ve öyle iğrenç öyküler anlattı ki, toplantıdaki genç hammlar nereye bakacaklarım bilemediler.

Zhelyabov insanları acımasızca çalıştırırdı. Okladski, tutuklanmasından birkaç ay sonra, polis sorgusunda çözüldü ve konuşmaya başladı. Duruşmaya çıkarıldı ve mahkûm edildi, fakat saçmalık uzunca bir süre devam ettirilmedi: Serbest bırakıldı ve gizli polis ajam oldu. Kırk yılı aşkın bir süre sonra, 1925'te, Ogpu onun kaydına Çarlık arşivlerinde rastlamıştır. Yaşlı adam tutuklanarak Sovyet Mahkemesi'nde yargılandı ve o devrimci günlerden, hayatta kalmış birkaç emekli, bu haine karşı ifade vermek üzere çağrıldılar. Okladski önemsizce ve duygusuzca hikâyesini anlattı. Zhelyabov'un onu o sete götürdüğü Alexandrovsk'taki kış gecelerini anlattı. Mahkemede, karşısında oturan Yakimova'ya baktı. "Hepiniz onun bir kahraman olduğunu düşünüyorsunuz," dedi. "Fakat pek çok hataları vardı. Tam bir egoistti."

Ve bununla birlikte Zhelyabov, Alexander Mihailov gibi, mesai arkadaşlarını idare etmek için nezaket ve anlayış gösterebiliyordu. Devrimci yaşamınm gittikçe sinirlerini tahrip ettiği Tikhomirov, ya da ona taktıkları isimle "Starik" olayı olmuştu. Korba, Merkez Komite'nin 1880 yazında yaptığı bir toplantımn raporlarını bırakmıştır. Görüşmelerin sonunda Tikhomirov bir konuşma yapmıştı.

Yoldaşlarınm kendisi hakkında hak etmediği derecede yüksek görüşlere sahip olduğunu ve bunun da hep böyle olma sorumluluğu yüklediğini ve artık bu yükü taşıyamayacak durumda olduğunu söyledi. Bu yüzden komiteden istifasımn kabul edilmesini ve Partiye karşı gelecekteki tüm sorumluluk ve yükümlülüklerden affedilmesini rica etti.

İlk cevap veren Mihailov oldu,

"Sevgili dostum Starik, beni bağışlayacağına güvenerek söyleyeyim ki, saçma konuşuyorsun. Hepimizin sana ve yaptıklarına karşı büyük bir saygısı var. Partinin yazılı propagandasının böylesine etkili olması senin sayende olmuştur. Komitemize olan yardım ve tavsiyelerin diğerlerinden aşağı kalmaz. Ve istifadan bahsettiğin için sana, bizzat senin kaleme aldığın anayasamızın üyelerden herhangi birinin istifasım açık ve kesin bir biçimde yasakladığını hatırlatmalıyım."

Zhelyabov ayağa kalktı.

"Ben de dostunuz Starik'in istifasına tamamen karşıyım. Kendi adına böyle bir teklifin sadece kendisinin fiziksel bitkinliğinden kaynaklandığına eminim. Onu Güneye hastalık iznine göndermeyi öneriyorum. Bir Güneyli olarak, orada Petersburg'tan daha çabuk toparlanacaktır."

Böylece Tikhomirov toparlanmak üzere Güneye gitti.

III

Elimizde, mılitan bir devrimcinin kişiliğini canlandırmamıza yardım edecek, Zhelyabov'un bazı düşüncelerinin kayıtları bulunmaktadır.

Devrimci "Kızılhaç" vardı. Asıl amacı, siyasi mahkûmlara yardım etmek ve firar etmelerini kolaylaştırmak olan bir kurumdu. Bütün devrimci gruplarla dostça ilişkiler içindeydi ve *Narodnaya Volya*'nın da bu komitede bir

temsilcisi vardı. Devrimci Kızılhaç'ın faaliyetleri elbette ki, yasadışıydı. Ancak bu faaliyetler, Partinin savaşçı kollarının çalışmalarma bağlı türden bir risk gerektirmiyordu ve bazı üyeler arasında kendilerini tamamen Kızılhaç'a vermek gibi bir eğilim vardı. Zhelyabov bu eğilime derhal, sert bir biçimde karşı çıktı:

"Kızılhaç aleyhine herhangi bir şey söylemiyorum," diyordu. "Kendi çalışması haricinde, genç devrimciler için bir okul olması nedeniyle bizim için değerlidir. Onların komitesinde bir temsilcimizin olmasımn bir nedeni, zamanı gelince daha ciddi işler üstlenmeye uygun ne tür insanlara sahip olduklarım anlamaktır. Fakat Kızılhaç'ın kendi üyelerimizi toplamasına izin vermek sadece, gerçekten sorun olacak, güçlerimizin azalmasına neden olacaktır. Değerleri abartmamalıyız ve eşyayı adıyla çağırmalıyız. İnsancıllık –hatta devrimci insancıllık – insancıllıktır ve savaş savaştır."

Terörizm hakkında şöyle diyordu:

"Bunu kahramanca bir yol olarak adlandırabilirsiniz. Oysa aynı zamanda en pratik olan yoldur; eğer, bu önemli bir eğerdir, sürekli onunla meşgul olursanız. Ara sıra yapılan bireysel saldırılar halkı korkutabilir, fakat etkili bir şekilde bir hükümetin moralini bozmazlar. Önceden düzenlenmiş ve belirlenmiş tek hedef doğrultusunda kesintisiz ve acımasız bir şekilde, saldırı arkasına saldırı yapmalısınız."

Bir defa, arkadaşlarından biri ona, bir devrimci örgütün gerektirdiği, çeşitli ufak işlere şahsen katılarak, kendisini yıpratması nedeniyle serzenişte bulunmuştu. Zhelyabov şöyle cevap vermişti:

"Her zaman neyin önemsiz olduğunu anlayamazsınız. Bazen, sadece tüm partinin değil aynı zamanda partideki her bireyin azami çabayı seferber etmesinin gerekli olduğu bir durum otaya çıkabilir ve gelişebilir. Ve her ne olursa

olsun, böyle devam etmek benim huyumdur. Bunun yanında insanlar, beni sınayan ve zorlayan her türden düşünceyle bana gelmeye devam ediyor. Eğer her şeyin izlenimini, doğrudan doğruya kendi başıma edinirsem, sonradan kendi başıma bir yol alabilir ve emin olabilirim."

IV

Ve böylece Zhelyabov'un, bir birey olarak, tasvirini yapabiliyoruz. Arkadaşlarına göre o, dost canlısı, basit ve kolay ulaşılabilir biriydi. Farklı sınıf ve mizaçtan kadın ve erkeklerin bağlılık ve ilgilerini kazanmak konusunda göze çarpacak biçimde Tanrı vergisi bir kabiliyeti vardı. Öğrenci Kokovski'ye göre o, başka hiç kimseyle karşılaştırılamayacak derecede büyük bir devrimci kahramandı. Zanaatçı Rysakov "tamamıyla göz kamaştıran" biri olduğunu itiraf ediyor. Bahriye subayı Sukhanov, ona neredeyse bağnaz bir bağlılık duyuyordu. Başka pek çok örnek de vardır. Ancak, sabırsız tutumu ve kişileri yargılarken "ayırt etme" eksikliğiyle birleştiğinde, Zhelyabov'un bu çekiciliği, Partide gerçek bir tehlike nedeniydi. Olaylar, onun kazandırdığı bazı üyelere, sadece onlara yol göstermek üzere başlarında bulunduğunda güvenilebileceğini kanıtlamıştı.[11]

Belki de Merkez Komite'deki arkadaşları arasında onu sevmeyenler vardı, fakat Vera Figner örneği dışında, herhangi bir kamtımız bulunmamaktadır ve bu da sadece ima yoluyladır. İki otoriter kişinin sürtüşmek için neden bulması kuvvetle muhtemeldir. Figner'in, Merkez Komite'nin

[11] Okladski, Rysakov ve Merkulov Zhelyabov tarafından Partiye davet edilmişti. Sönük bir kişiliğe sahip olan ve üyelerin şevkini kırmaya özen gösteren, sonraki kuşağın meşhur *ajan provokatörü* Asef'in Savaş Örgütünden hiç ayrılan olmadığını belirtmesi ilginçtir.

kararlarım benimsemediği durumlarda, o kararlara karşı tartışma eğiliminde olduğunu biliyoruz; Zhelyabov'un da, kendisini körü körüne uymaya zorladığı itaati başkalarından beklemekte de ödünsüz davrandığından emin olabiliriz. Bununla beraber Figner anılarında onu, "liderimiz ve savunucumuz" olarak adlandırmaktadır.

Bencildi. Tikhomirov, kendisi de, en büyük hatasının bu olduğunun farkına vardığını ve *Narodnaya Volya*'daki o dönemde kişisel hırsını kontrol altına almak, çoğunluğun kararma boyun eğmek ve salt Zhelyabov olmak yerine, Merkez Komite'nin bir uzvu gibi hareket edebilmek için sürekli çaba içinde olduğunu söylüyor. Bu disiplinden sonuna kadar sapmadı. Son yargılanışında, kuşağının en ses getiren olayının merkezi kişisiyken, tavırları hiçbir şekilde kişisel değildi. İddia makamı ve mahkeme heyetiyle uzun tartışmaları boyunca hayatı ya da herhangi bir kişisel inancı için değil –ki, bu söz konusu bile değildi– devrimci bir lider olarak onuruyla, sadece Partinin ortaya koyduğu politika ve program için mücadele ediyordu.

Bencilliği tamamen gösterişli geçliğinin bir uzantısı olabilirdi. Bir Rus olarak olgunlaşmakta geç kalmıştı ve hiçbir zaman, gerçekten büyümediği söylenmiştir. Onda delikanlılığa ait pek çok iz vardı; sabırsızlığı, elleriyle çalışma merakı, küçük kibirlilikleri. Uzun siyah sakalıyla gerektiğinden fazla övünüyordu. Bu sonuncusu öyle göze çarpıyordu ki, Alexander Mihailov güvenlik uğruna onu kesmesini rica etmişti. Onu dinlemiyordu, "Yapabilirlerse, beni yakalayabilirler," diyordu. "Fakat sakahma dokundurtmayacağım."

O, anı yaşar ve sunulan her andan yararlanırdı. Fakat sık sık hayallere dalardı. Suyu seviyordu. Petersburg'ta bulunduğu zamanlar en büyük eğlencesi bir tekne kiralamak ve Neva'nın ağzına doğru kürek çekmekti: Engin gri deniz, gri gökyüzü ve dümdüz sahil şeridi karşısında,

kendinden geçerdi. Müzikten derin bir şekilde etkilenirdi, özellikle de çocukluktan beri bildiği Kazak melodilerinden. Her çeşit kitabı okuyan biriydi, özellikle de hayallerini beslemekte malzeme oluşturan şiir ve macera romanlarım okurdu. Bir defa bir arkadaşı, üç gün üç gece durmadan devam eden bir iş dönüşü yolculuğundan birkaç saat sonra, evine uğramıştı. Onu uyurken bulacağını düşünüyordu; fakat Zhelyabov tamamen uyamk, yatakta oturmuş ve Gogol'un *Taras Bulba*'sını okuyordu. Yatağa girerken eline aldığım ve dalıp gittiğini, bırakmasının imkansız olduğunu söylemişti. Kitaba kapılıp gitmişti. Muazzam eşitsizliklere karşı girişilen dişe diş savaş ve amansız mücadelenin destanı, ruhunun derinliklerine işlemişti. Günlerce başka bir şeyden bahsetmedi. Arkadaşlarından biri ona Taras demeye başladı ve öylesine "cuk" oturdu ki, bu lakapla çağrıldı. Zhelyabov birçok sahte isim kullandı, ama yakın dostları arasında o hep "Taras" olarak anıldı.

V

Kibalchick ve Alexander Mihailov gibi sofu değildi. Karşılaştığı genç kadınlar üzerinde etki bırakmak onun için kolaydı. Her türlü doğal "albenisi" vardı; yakışıklılığı, muhteşem fiziği, cesareti, tavırlarımn sadeliği, enerjikliği. Olanaklarmın hepsinden yararlandığı söylenir. Hayatında yeni bir unsurun yer alması sadece son zamanlarda olmuştur.

Sophia Perovskaya ile ilk olarak 1877–78 kışında, Petersburg'taki 193 Kişilik Duruşma'da karşılaşmıştı. Zhelyabov'un, onun üzerinde herhangi bir etki bıraktığı söylenemezdi. Bununla birlikte, 18 ay sonra gerçekleşen Voronezh Konferansı'nda Sophie'ye gösterdiği ilgiden, onun Zhelyabov üzerinde bir etki bıraktığını tahmin edebiliriz.

Kendi serf kökeni bilincinden olsa gerek, Sophie'nin soylu doğumundan gururu incinmişti. Sophie, Voronezh'de onun politik fikirlerini onaylamadı ve dinlemedi. Nihayet, Zhelyabov, içerlemiş bir halde ondan ayrıldı. Ancak, Parti Petersburg'a döndüğünde hâlâ görüşüyorlardı ve Plekhanov'un Zhelyabov'la ilgili iğneleyici konuşmasından rahatsız olduğunu öğreniyoruz. Moskova'daki eylemden geri döndüğünde ve *Cherni Peredyel*'in genel bir köylü ayaklanması çıkarmak konusunda, bir ilerleme kaydetmediğini görünce, başvurduğu kişi Zhelyabov olmuştu. Ertesi sabah Zhelyabov, Perovskaya'nın Merkez Komite'nin bir üyesi olmayı istediğini "parıldayan bir neşeyle" duyurmuştu.

Perovskaya mayınlama işi için baharda Odessa'ya gönderilmişti. Dönüşünden kısa bir süre sonra Zhelyabov'la devrimci çalışmalardaki yakın ortaklığı başlamıştı. Beraberce işçi hareketini örgütlediler. Barannikov ve Isaev'le beraber Korba'yı hastanede ziyarete gittiklerini ve morallerinin yüksek olduğunu öğreniyoruz. Erkeklerden nefret ettiği bilinen "dik kafalı ve otoriter" Perovskaya, yavaş yavaş duygularının kendisini nereye yönlendirdiğinin farkına vardı. Hiçbir şeyi yarım yamalak yapmamıştı ve teslimiyeti de tam oldu. Figner, Zhelyabov'un "onun ayaklarını yerden kestiğini" belirtiyor. O yaz, I Rot Ismailovski Polk'da bulunan bir daireyi, Rina Epstein adındaki başka bir kızla paylaşıyordu. Epstein eylülde kapıcıya, Moskova'ya gideceğini söyledi ve ayrıldı. Birkaç gün sonra Zhelyabov, Perovskaya'nm ağabeyi olduğunu gösteren sahte bir pasaportla daireye taşındı.

Tikhomirov şöyle yazıyor:

"Perovskaya ile samimi bir şekilde yakınlaştılar ve son birkaç ay karı koca gibi yaşadılar. Perovskaya, Zhelyabov'un bu sözcüğü anladığı biçimiyle, "karısı" idi. Bu, ona çok şey ifade ediyordu. Zekası ve kişiliğine hayrandı; bir dava yoldaşı olarak onu eşsiz buluyordu. Onların duru-

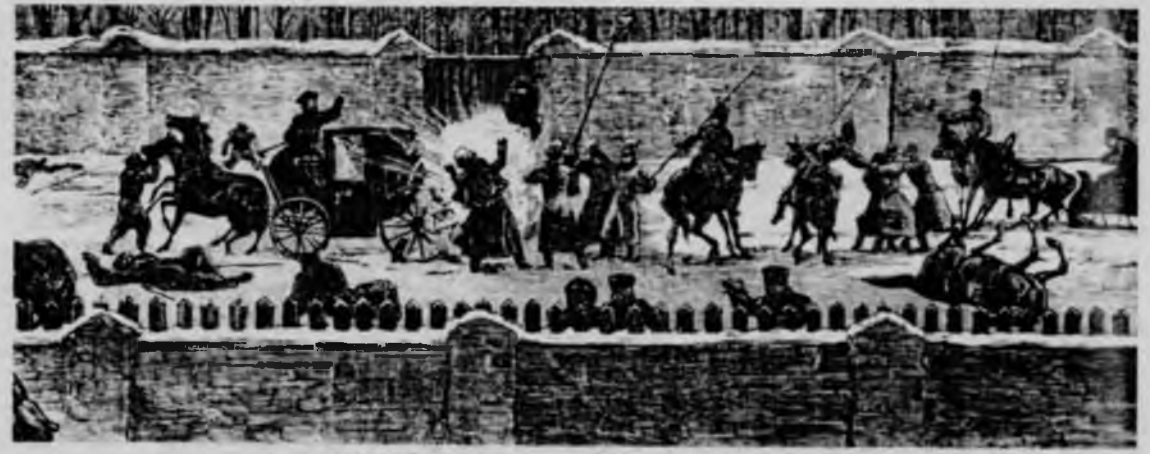
munda kimse "mutluluktan" söz edemez. Kendileri için değil, ancak başkaları için duydukları sürekli endişe, sürekli kaygı, hemen hemen hiçbir zaman yalnız kalamayacakları sürekli iş telaşı ve er ya da geç, trajik bir sonun kaçımlmazlığı... Ama böyle şeyleri bir süre unutabilecekleri, işlerin yolunda gittiği zamanlar da vardı ve bu zamanlar onları görmek bir keyifti, özellikle de Sophie'i. Perovskaya'nm hisleri çok yoğundu, söz konusu kişi o olmasa, işiyle ilgili düşüncelerin hepsini unutabilirdi.

Tikhomirov, yine Perovskaya ile ilgili anılarında şöyle yazıyor:

"Sophie hayatımn son yılında ilk defa âşık oldu. O Zhelyabov'du. Oysa her zaman şiddetli bir feminist olmuştu ve erkeklerin daha zayıf olduğunu düşünmüştü. Erkeklerin çok azma gerçekten saygı duyuyordu. Ancak Zhelyabov ona denkti. Zhelyabov'a öylesine sırılsıklam âşıktı ki, asla başka bir kişiye bu derece âşık olabileceğini düşünemiyordum."

Duruşmalarında ortaya çıkanlar dışında, birlikte yaşamları hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Gösterişsiz ve mütevazı bir şekilde yaşıyorlardı. Hizmetçileri olmadı. Perovskaya tek başına ev işleri ve alışverişi yapıyordu. Hiç mektup almıyor ve hemen hemen hiçbir ziyaretçileri olmuyordu. Genelde sabahları evde oturuyor ve öğleden sonra saat dört-beş arasında dışarı çıkıyorlardı. Geri dönmeleri, genellikle gece geç vakitlere rastlıyordu. İki oda ve bir mutfaktan oluşan küçük bir evleri vardı. En son, polis evlerine baskın yaptığında, evin yoksul bir biçimde döşendiğini görmüşlerdi, tıpkı devlet dairesinde önemsiz görevde bir memurun evi gibiydi: Masada ucuz bir örtü ve pencerelerde de muslin perdeler vardı. Yastıkları samanla doldurulmuştu. Semaverin kulpu kırıktı ve çatal, bıçak ve kap kaçakların her biri değişik takımlardan bir araya gelmiş düzensiz parçalardı. Üç ya da dört kitap-

ları vardı. Biri, Bayan Braddon tarafından yazılan "*Lost for Love*"ın yakın zamanda yapılmış Rusça tercümesiydi.

1 Mart 1881'de Ekaterinski'de Çar II. Alexander'ın öldürülüşünü gösteren temsili resim.

BÖLÜM X

Devrimi Örgütlemek

I

Loris-Melikov'un atanması hayli önemli bir tedbirdi. Onu bir liberal olarak tanımlamak belki yanlış olur. Fakat onun yönetim şekli, Veliaht Prensin, teklifi yaptığında planlanan yönetim şeklinden çok farklıydı. Birkaç aylık görevden sonra, Loris-Melikov politikasını samimi bir arkadaşma anlatmıştı: "Şu an için bu ülkede pek de gerçekleştirilemeyecek olan meşrutiyetçilerin isteklerine karşı çıktım," diyordu, "ama tamamen mantıklı ve yetenekli adamların görüşlerini dinlememiz gerektiğini düşünüyorum." Başka bir deyişle, aydın kamuoyunun güvenini sağlamak ve böylece "devrimciler etrafında bir boşluk yaratmak" için yapabileceği her şeyi yapmak istiyordu. Fakat Çar'm yetkilerinin sımrlanmasım gerektirecek herhangi bir teklifin, Çar tarafından hiçbir şekilde kabul edilme şansı olmayacağım gayet iyi biliyordu.

Loris-Melikov görevi süresince bazı önemli başarılar kaydedebilmişti. Yüksek Komisyonu kaldırmayı ve yetkili bir içişleri bakanı olarak kalmayı başardı, ama bu daha çok bir başbakanlığı ya da dahası, bir baş vezirliği andır-

mıştı. Böylece Üçüncü Daire'nin baskı altında tutulmasını sağladı. Burası, bütün personeliyle beraber (Kletochnikov'un da dahil olduğu) İçişleri Bakanlığı şubelerinden biri oldu. Gerici ve sevilmeyen Milli Eğitim Bakanı Kont Tolstoy'un istifasını sağladı. Basın için daha geniş bir özgürlük getirdi; bir grup liberal dergi, şöyle ya da böyle, boy göstermeye başladı. Büyük ölçüde, gelecek beş ya da altı yıllık programm, *Zemstva*'ların etkilerini güçlendirmeye yönelik olduğunu duyurdu. Polisi tamamen kanunun kontrolü altına almak, yönetimin tek bir merkezden idare edilmesini gerçekleştirmek, özel araştırma komisyonları yoluyla kamuoyu ve halkın isteklerini ölçmek ve bu arada, elbette "halkın zihnini asılsız hayallerle endişelendirmemek" şartıyla basına, devlet faaliyetlerini tartışmak izni vermek.

Halkın gözünde bu "samimi diktatörlük", ödülünü terörist eylemlerin durmasıyla vermiş görünüyordu. Gördüğümüz kadarıyla, tam gerçekleştirilememiş olmasına rağmen aslında iki eylem düzenlenmişti. Bununla birlikte Odessa eyleminden sonra bir ara verildiği doğrudur. *Narodnaya Volya*'nın hayatta kalanlarından hiç biri, bu geçici sükuneti tümüyle izah etmeye kalkışmamıştır. Ancak bir anayasa ilan edilmesi (zayıf da olsa) olasılığına inandıklarım ve yeni bir saldırı ile davaya zarar vermek istemediklerini var saymakta haklı olduğumuzu düşünüyoruz. Bununla birlikte yazın başlarında Merkez Komite, önemli bir ilkesel konu hakkında karara varmak için toplandı. Bu toplantıda yer alan Korba'ya göre, bir hayli tartışma olmuş ve sonunda aşağıdaki şekilde bir karar alınmıştır:

"Anarşiye yol açmamak için Kurucu Meclisi devirecek veya sarsacak hiçbir eylem yapılmayacaktır. Sonuç olarak Kurucu Meclis, Çarlık rejiminin sürmesine karar verecek olursa bu rejim, Parti'nin tamamen normal yollardan

propagandasını sürdürmesine izin verdiği sürece onaylanacak ve tanınacaktır."

Bu karar, Zhelyabov, Mihailov, Frolenko, Isaev, Kolotkevich, Barannikov, Korba, Lebedeva, Yakimova ve Olovennikova tarafından imzalandı. Figner ve Perovskaya herhalde hâlâ Odessa'daydılar.

Anayasal ödünler umudu, bu geçici sükunetin tek nedeni değildi. Kviatkovski, Shiraev, Zundeleviçh ve Presnyakov de dahil olmak üzere Partinin en değerli üyelerinden bazıları hapishanede duruşmalarını bekliyordu ve Çar'ın hayatına yönelik bir eylem, ölüm cezası ile hapis arasındaki tercihi belirleyebilirdi. Hiç şüphesiz diğer bir husus da, Çar'ın Livadia'daki yazlığına gitmiş olması ve orada ona saldırmanın, ciddi taktiksel zorluklar içermesiydi. Son olarak da, görüldüğü gibi Parti, çok küçük başlamıştı. Şimdiye kadar, yürümeden önce koşmaya çalışmıştı. Yeni üyeler kazanıp yetiştirmek, para toplamak ve Parti tüzüğünde belirtildiği çizgiler doğrultusunda bir örgüt yaratmak için acilen bir ara vermek gerekiyordu.

II

Para her zaman bir problemdi. Bunun ispatını tekrar ve tekrar görmekteyiz. Devrimciler para konusunda çok titizdiler. Figner, Perovskaya'nın kendisinden 15 ruble borç istemeye nasıl geldiğini şöyle kaydetmiştir. Hastalanmış ve parayı tıbbi tedavide harcamıştı. "Bunun," dedi Figner'e, "Partinin parasıyla karşılanmaması gerekir." Figner'e, annesinin göndermiş olduğu ipek pelerini, kapıcıya satmak için vermiş olduğunu söyledi; elde edeceği parayla borcunu geri ödeyecekti.

Partinin düzenli hesap tuttuğuna dair herhangi bir kanıt yoktur. O günler hakkında oldukça bilgili olan Burtsev de hesap tutulmadığını belirtmektedir. İlk birkaç

ay alınan bağışlar hakkındaki bilgiler, *Narodnaya Volya* gazetesinde teşekkür yazıları yazan Morozov'a iletilmişti. Bu yolla elde edilen bilgilere göre, ilk 18 ayda Partinin gelirinin, 15 bin ruble (ya da 1.500 sterlin) olduğu ileri sürülebilir. Bütün bu dönemde, geçimi tamamen Parti tarafından karşılanan, ortalama 20 üye vardı. Yoksul bir hayat sürdürdüklerini biliyoruz, ama ayda 30 rubleden daha az harcamadan yaşayamazlardı. 20 üyeye ayda 30 ruble ödemek, 18 ayda 10.800 ruble tutuyordu. Tahminin doğru olduğu farz edilirse geriye, seyahat masrafları, gazeteler, matbaa, patlayıcı laboratuarları ve küçük harcamalar için sadece 4000 ruble kalıyordu. Küçük harcamalar yasadışı bir örgüt için her zaman önemlidir. Örneğin araba, gizli polisten kurtulmak için sık sık gerekiyordu. Her an, küçük ya da büyük, acil bir ihtiyaç olabiliyor ve bu ihtiyaç da sürekli ortaya çıkabiliyordu.

Merkez Komitenin bazı üyelerinin, özellikle de Figner ve Perovskaya'nm, zaman zaman bağış alabilecekleri zengin arkadaşları vardı. Ancak parasal sorunların çözümü, son çare olarak halkın desteğine bağlıydı. Tek güvenilir dayanak düzenli abonelerin sayısını artırmaktı. Bu bile, tek başma *Narodnaya Volya* ve *Cherni Peredyel* arasında şiddetli rekabeti açıklayabilir. Olası abone başvuruları, her iki taraf için hayati önem taşıyordu. İki grup arasında sonu gelmez tartışmalar yaşamyordu ve sonunda *Cherni Peredyel* bir enkaza dönüştü. Ancak sorun, tartışma mantığıyla çözülmedi. *Narodnaya Volya*'nın saldırıları gençlerin heyecanım yükseltiyordu. Ne var ki, bu heyecan pek nakde dönüşmüyordu. Bir kez, heyecanlananlar temelde, verecek çok az parası olan öğrencilerdi. Ayrıca, Parti, abone ücretlerini düzenli bir biçimde toplayacak kadar zamana ve üyeye sahip değildi. Finans, sonuna kadar müzmin bir sorun olarak kaldı.

III

Parti çiğneyebileceğinden büyük bir lokmayı ağzına almıştı ve programında belirlenmiş çeşitli görevleri yerine getirebilmek için sahip olması zorunlu olan zaman ve kadroya sahip değildi. Yurtdışında kamuoyunun aydınlatılması için büyük bir ilerleme kaydedilmemişti. Hartmann'ın davasının belli bir ses getirdiği doğrudur. Hartmann, Moskova eyleminden sonra Fransa'ya kaçmıştı. Goldenberg'in açıklamaları sayesinde Üçüncü Daire, Hartmann'ın oynadığı rolü öğrenmişti ve casusları Paris'te onun yerini tespit ettiler. Rus makamlarının ısrarı üzerine Fransız polisi tarafından tutuklandı; Ruslar iade edilmesini de istiyordu. Dava, Fransa siyasi yaşamında büyük bir olay oldu ve genç Clemenceau ve yaşlanmakta olan Victor Hugo, Hartmann lehinde büyük çaba sarf ettiler. Sonunda iade reddedilerek serbest bırakıldı. Bundan sonra Merkez Komitenin yurtdışı temsilcisi oldu. Bu görev için ne bir eğitimi ne de kişisel bağlantıları vardı. Morozov, 1880'de birkaç ay yurtdışında kaldı. Fakat Morozov da uygun biri değildi. Aşırı jakoben ve açıktan açığa terörist olarak, Partinin kazanabileceği kişileri kaçırması olasıydı. Zhelyabov, yedi yıl önce Kiev'de tanıştığı, yurtdışına yerleşmiş meşhur Ukrayna dostu Dragomanov'a yazdı ve Partinin davasını yurtdışında yayma görevini üzerine alması ricasında bulundu. Dragomanov reddetti. Terörist faaliyetleri destekleyen herhangi bir politikaya kökten karşıydı. Daha sonraları, içlerinde Karl Marx'ın da bulunduğu, solcu diğer önemli şahıslara, Merkez Komite tarafından mektuplar gönderildi. Marx'ın olumlu bir şekilde etkilendiğini bilmemize rağmen, herhangi bir cevabın almdığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Dahası hiçbir sonuç elde edilmemiştir. *Narodnaya Volya* aslında bir Rus

olgusuydu. Ne yurtdışındaki bireylerden ne de oradaki olaylardan esinlenmişti ve kendi başına, Batı'daki sosyal hareketin gelişmesinde, pek az etkisi olmuştu.

Yurtiçinde eğitimli sınıflar arasında, Partinin yaptığı çalışmaların bazı detaylarını biliyoruz. Elbette, üniversite gençliği doğal olarak devrimci düşüncedeydi. Ara sıra yapılan öğrenci toplantılarında, Merkez Komitenin bir üyesi konuşma yapardı. Zhelyabov ve Kolotkevich'in en az bir öğrenci gösterisine katıldığına ilişkin kanıt vardır. Öte yandan, Partinin, sadece; hem öğrenciler hem de profesyonel kadrolarla ilgilenmek üzere oluşturulmuş herhangi bir kuruluna ait elimizde bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bazı önde gelen liberal politika yazarlarıyla yakın bir ilişki vardı. Figner ve özellikle de Tikhomirov, sırasıyla, *Otechestvenni Zapiski* (Anavatan Notları) ve *Dyelo*'nun (Dava) yazı işleri müdürleri Mihailovski ve Shelgunov ile çok samimiydi. Bu seçkin gazetecilerin her ikisi de Partinin anayasayla ilgili amaçlarına oldukça yakınlık duyuyorlar, hatta Partinin gücü konusunda abartılı bir görüş taşıyorlardı. İşbirlikleri, Mihailovski'nin, imzasız makalelerini devrimci *Narodnaya Volya*'a vermesi ve Shelgunov'un da *Dyelo*'da Tikhomirov'un yazılarını "Kolstov" takma adıyla yayımlaması düzeyindeydi.

IV

Narodnaya Volya, ilk sayılarından birinde, "ihtilalin başlangıcında Parti, fabrikaları kapatabilir işçileri devrimci bir mantıkla sokaklara dökebilirse, asıl başarının zaten yarı yarıya sağlanmış olacağını" belirtmişti. Tüm faaliyetler içinde, belki de İşçi Grubu Zhelyabov'un gönlüne en yakın olanıydı. Bir gün, "Ben doğuştan lafazamm," demişti. "Benim yerim, işçilerle dolu sokaktır." Sabırsızdı, her zaman hızlı sonuç elde edebilmek için telaşlanırdı. Köylü

hareketinden, hızlı sonuç alınabilmesi konusunda herhangi bir umut görmüyordu. "Rusya'daki sorunumuz," diyordu. "Parnell'lerimizin, Fein'lerimizin olmamasıdır. Tarımsal bir harekette hiçbir etki elde edemeyiz." İşçiler köylülerden daha cesurdular, (yoksa hiçbir zaman köylerinden ayrılmazlardı), geçmişe daha az bağlıydılar, değişim umutlarını Çar'ın cömertliğine yüklemeye daha az meyilliydiler.

Narodnaya Volya İşçi Grubu, işe sıfırdan başladı. Khalturin'in sendikası dağıtılmıştı. Güney şehirlerinde benzeri çabalar suya düşmüştü. Zhelyabov'un elinde işçiler arasında örgütlenme çalışmalarında yardımcı olabileceklerini düşündüğü ve onu polise ihbar etmeden dinleme eğilimleri yüksek olan işçilerin adlarını içeren kısa bir liste vardı. Kişiliği onun en büyük avantajıydı. İşçilerin ona ahşır alışmaz takma bir isim vermeleri bunun kanıtıdır. İşçi Grubunda takma ismi Zahar'dı, fakat işçiler ona sakalından dolayı Borodach* diyorlardı. Az sayıda yardımcısı vardı. Bunlardan biri, 1880 Mart'ında Sibirya'dan kaçmış olan Odessa'daki Volkhovski Grubu yoldaşlarından Fransholi'ydi. Çalışmalar geliştikçe Zhelyabov, Petersburg'u farklı bölgelere ayırdı ve her birinden sorumlu bir aydın görevlendirdi. Perovskaya, Petersburg bölgesini; Grinevitski, Viboro bölgesini; Vasilievski Adasını ise, sağlığı bozuluncaya dek yürüten Kokovski ve ondan sonra da Rysakov almıştı. Örgütlenme işinde görev almak için işçileri eğittiler. Sekiz aylık çaba sonucunda, 1880'in sonuna doğru, çeşitli fabrikalarda üye toplamaya ve hücreler oluşturmaya yardım edecek 20 işçileri olmuştu. O günlerde, Petersburg İşçi Grubu yaklaşık 250 üyeye sahipti. Moskova'da, her birinin dört ya da beş üyesi olan 30 hücre

* Bu sözcüklerden ilki "güneş yanığı", ikincisi ise, metinden de anlaşılabileceği gibi, "sakal yumağı" anlamına gelir. –ç.n.

vardı. Odessa, Kharkov ve Don Rostovu'nda başkaları da vardı. Buna ilaveten, ac çok neler olup bittiğini bilen ve yakınhk duyan, fakat açık açık katılmaya cesaret edemeyen büyük bir işçi kitlesi da vardı.

Frolenko, bir gün Zhelyabov'un Merkez Komiteye, işçilerin kendilerine ait devrimci bir gazeteye sahip olmak istediklerini bildirdiğini kaydediyor: Tikhomirov yönetimindeki *Narodnaya Volya* esasen bir aydınlar gazetesiydi. Komite teklifi onayladı ve gerekli parayı ayırdı. Bir baskı makinesi temin edildi ve Jesse Helfman sahte ismiyle Troitski Pereulok'ta kiralanan bir daireye yerleştirildi. Burada, uzun ve düzensiz arahklarla "*Rabochaya Gazeta'yı*" (İşçi Gazetesi) çıkardılar. Baskı makinesi eski ve küçüktü ve saatte 60 sayfa basabildikleri zaman seviniyorlardı. İşçi üyelerin henüz yazı işlerine yardım edebilecek durumda olmamaları dikkat çekicidir. Yazılar Kokovski, Grinevitski ve Zhelyabov tarafından yazılıyordu. Boş zamanı oldukça gelip mürettiplik yapması Zhelyabov'un özelliklerindendir. Helfman ve arkadaşları ile Parti merkezi arasındaki diğer bir bağlantı Perovskaya idi. Cesaretlendirmek için sık sık, uğrar ve dış dünyada olup bitenlere dair haberler getirirdi.

1880 sonbaharında, Zhelyabov ve Kokovski'nin *Narodnaya Volya* İşçi Grubunun programını basmaları Troitski Pereulok'taki matbaa'da olmuştur. Bu belge Parti'nin genel amaçlarım basit bir dille yeniden özetler ve işçilerin özel görevlerini belirtir. Toplumdaki her sınftan müttefikleriyle beraber, mevcut yönetime karşı amansız savaşa giren ve şu anda genel bir ayaklanma için güç toplayan, tek bir büyük Parti'nin bir bölümünü oluşturdukları işçilere hatırlatılıyordu. Bu doğrultuda işçiler gizli hücreler oluşturmalı, yeni üyeler kazanmah ve işveren ve işçiler arasında muhtemel her anlaşmazlık nedenini kullanarak, grevler düzenleyip savaşçı ruhu canlı tutmalıydılar.

Aynı zamanda, son kertede köylülerle işbirliği kesin bir etken olacağından, köylerdeki akrabaları ve arkadaşlarının taraftarlığını elde etmeliydiler.

Parti işaret verdiğinde, işçiler büyük şehirlerdeki fabrikaları ve diğer kilit noktaları ele geçirmek için hazır olmalıydılar. Kurucu Meclis çalışmaya başlayana kadar düzeni sağlamak ve geçici bir yönetim oluşturmak için Partiye yardım etmeliydiler. Diğer yandan, mevcut rejim bir Anayasayı onaylarsa, işçiler bunun getireceği azami imkanları kullanmalıydı. Meclise kendi temsilcilerini seçmeliydiler. Grev ve gösteriler düzenleyerek, işverenler ve bürokrasi üzerinde, giderek artan baskı kurmaya devam etmeliydiler. Bir Anayasamn mücadelenin sonu olmayacağmı hiçbir zaman akıllarından çıkarmamalıydılar. Er ya da geç bir devrim mutlaka gerekliydi.

Bu belgenin bir nüshası Highgate'deki yaşlı Karl Marx'a gönderildi. Onun bunu onaylamış olduğuna ilişkin bir kaydımız bulunmamaktadır. Fakat yaşlı adam bu ilgiden oldukça memnun olmuştu, sonradan bulunan bu kişisel nüshamn, kenar notlarıyla ve satır altları çizilmiş olarak yoğun biçimde işaretlenmiş olduğu görülmüştür.

V

Narodnaya Volya'nın ilk sayılarından birinde şöyle belirtilmişti:

"Devrimin oluşmasında Ordu'nun önemi çok büyüktür. Ordunun desteğiyle, topluluklara başvurmadan bile hükümet mekanizmasım yok edebiliriz. Ama ordu düşman olursa, başarı imkansız olur."

Partinin ilk evrede erler yerine, subaylar üzerinde yoğunlaşmaya karar vermesi, büyük ölçüde Zhelyabov'un ısrarı sonucunda olmuştur ve bu yönde de kanıtlar mevcuttur. Hareketin başlangıcı, biraz eğitim ve inisiyatif

sahibi, her şeyden önce sırlara ihanet etmeyen güvenilebilecek insanlar gerektirir. Rus kara ve deniz kuvvetlerindeki subayların çoğu, aralarından pek çok devrimci lider çıkaran, yeni düşünceleri doğal olarak benimseyen, aynı sınıftan, dahası fakir orta sınıftan geliyordu. Odessa'da geçirdiği günlerde Zhelyabov'un, bir grup genç subayla yakın ilişki içinde olduğu ve bunlardan birine, Aschenbrenner'e, görevinden istifa etmektense bulunduğu yerde kalarak davaya daha fazla hizmet edebileceğini tavsiye etmiş olduğu hatırlanacaktır. Aynı Aschenbrenner daha sonra hareketin saflarına katılan yoldaşlarına şöyle yazıyordu:

"Bazıları devrimci yaradılışa sahiptir. Diğerleri, sadece olayların mantığına kapılmış normal, makul subaylardır. Polis faaliyetlerinde askeri kuvvetlerin kullanılması, onların nihai kararlarını etkiledi. Aynı zamanda okudukları ve elbette, devrimcilerin kişisel etkileri de."

Bu "devrimci yaradılışlılardan" birisi, 1878'de Kronstad'da deniz mayınları konusunda kurs görmüş genç bir bahriye yüzbaşısı olan Sukhanov'du. Kurs bitiminde, Petersburg'taki yeni kurulan Deniz Elektrik Enstitüsünde görevlendirilmişti. 1879'da Alexander Mihailov'la ve yaz sonlarında Zhelyabov ve Kolotkevich'le tanıştı; düşüncelerini her yönüyle kabul etti –çarın öldürülmesi ve diğerlerini. Üç yıl sonra yargılandığında, iddia makamı onun Çar'a ettiği yemini sordu. Şöyle cevap verdi: "Tamamen samimiyetle yemin ettim ve eğer olaylar beni başka bir yola sürüklemeseydi, ona sadık kalacaktım." Aynı zamanda "hanedana ait sorunlarla ilgilenmediğini" de söyledi. Kendi düşüncesine göre, Rus halkını büyük bir refaha taşıyacak yolu seçiyordu.

Zhelyabov'la tamştıktan kısa bir süre sonra, onu, bazı silah arkadaşlarıyla tanıştırdı. Zhelyabov formda değildi. (Birisinin daha sonra belirttiği gibi) "Onlarla sanki bir işçi

yığınıymış gibi" konuştu; müthiş demagojik bir zırvalıkla. Toplantı başarısızlıkla sonuçlandı. Sonraki birkaç ay, Zhelyabov, Çar'a karşı eylemlerle meşgul oldu. Ama Kamenni Köprüsü olayından kısa bir süre sonra Sukhanov, güvendiği yaklaşık 20 subayın bir akşam dairesine gelmesini sağladı. Ne olacağına dair en ufak bir fikirleri yoktu. Geldiklerinde, biri uzun boylu ve uzun siyah sakallı iki siviller karşılaştılar. İlk bir saat, sıradan bir akşamdı. Sonra Sukhanov sessizlik istedi. "Bu duvarların ikisi," dedi "son derece kalındır. Diğer ikisi diğer odalarımla bitişiktir. Hizmetçim bir Tatar'dır ve tek kelime Rusça bilmez. Şimdi Andrei!.."

Zhelyabov ayağa kalktı.

"Beyler," dedi, "buradaki arkadaşım, bana faaliyetlerimiz hakkında bir şeyler öğrenmek istediğinizi söylüyor. Size birkaç ayrıntıyı anlatmaktan memnun olacağım. Biz, Devrimci Teröristler!"

Derin bir sessizlik oldu. Bu, tüm dinleyicilerin tahmin ettiklerinden çok fazlaydı.

Zhelyabov, mücadele yaşamının en iyi konuşmalarından birini yapmak üzere devam etti. Basit ve samimi bir şekilde işçi ve köylülerin çektikleri acılardan bahsetti. Kaderlerini düzeltmek için yapılan tüm girişimlere karşı iktidarın verdiği tepkiyi açıkladı. Dinleyicilerine, Rus subayları olarak, Rus insanlarının maruz kaldığı bu muameleyi, yardımcı olmak üzere bir çaba göstermeksizin seyretmeye hazır olup olmadıklarını sordu. Muazzam bir etki yarattı. Elbette orada bulunan tüm subayların, kendilerini hemen davaya adayacaklarını ummak çok saflık olurdu. Ancak o gece, *Narodnaya Volya*'nın Silahlı Kuvvetler Şubesi'nin oluşumuna tamk oldu.

Bunun planı basitti. Subay grupları, İmparatorluğun çeşitli garnizonlarında, Merkez Komiteyle temas halinde ve onun emri altında "Merkezi Askeri Grup" adında oluş-

turulmuştu. İrtibat Zhelyabov, Kolotkevich ve Perovskaya tarafından sağlanıyordu. Devrimci subaylar, gelecekteki bir buhran döneminde, emirleri altındaki askerlerin kendilerini takip etmelerini sağlamak için, onların sevgi ve güvenlerini kazanmaya yoğunlaşacaklardı. Devrimci propagandayı erat arasında yapmayacaklardı: Bu bağımsız bir şekilde, eski askerler ve işçiler aracılığıyla Merkez Komite tarafından düzenlenecekti. Bununla beraber, ilişki kuracakları kişileri tanımak ve Parti ajanları tarafından önce hangisiyle ilişki kurmak gerektiğini belirtmek subaylara düşüyordu.

Silahlı Kuvvetler Şubesi, uzun vadeli bir işti. Devrimin başlangıcına kadar harekete geçmeleri düşünülmüyordu. Organizasyonu tehlikeye atmamak için, görevdeki hiçbir subayın Partinin hiçbir terörist eyleminde yer almaması, kuralı konuldu. Hatta karşı çıkmasına rağmen, bu kural konulmadan önce Merkez Komiteye seçilmiş olan Sukhanov'un bile sadece Kibalchich'in patlayıcı hazırhklarında yardım etmesine izin verildi. Sonunda, Sukhanov, Malaya Sadovaya'daki mayının kazılmasına yardım etti, ama bu sadece, Merkez Komitenin yardımcı eleman sıkıntısı çekmesinden dolayı idi. Goldenberg, Okladski ve Rysakov'un itiraflarma dayanarak, Polisin 1881'de gerçekleştirdiği sürgün avında, tutuklanan tek subayın Sukhanov'dan ibaret olması söz konusu kuralın isabetini kamtlamıştır. Bu süreçte Silahlı Kuvvetler Şubesi'ne ise dokunulmadı.

Asıl çöküşü, 1883'te oldu. O güne kadar, Figner dışında eski Merkez Komite ortadan kaldırılmıştı ve Figner, Partiyi yeniden canlandırmak amacıyla subayları Komiteye alarak ümitsiz bir girişimde bulundu. İşte, o zaman eski bir topçu subay adayı olan Degaev tarafından yetkililere ihbar edildiler. Kronstadt, Petersburg, Moskova, Odessa, Kharkov, Nikolaev ve Tiflis garnizonlarmdan ele geçirilen 66 subay tutuklanarak mahkûm edildi.

VI

Bu yüzden 1880 yazı ve sonbaharı, Parti faaliyetlerini düzenlemeye ve kaynaklarını genişletmeye adanmıştı. Ekim ayında Kviatkovski, Presnyakov, Shiraev ve Zundelevich Petersburg Askeri Mahkemesinde duruşmaya çıkarıldılar. Sanık yerlerinde onlarla beraber Tikhanov ve Okladski (Alexandrovsk girişiminden sorumlu olanlar), Ivanova ve Sapernaya'daki matbaa işinden geriye kalanlar ve bunlardan başka altı kişi daha vardı. 16 Kişilik Duruşma, Merkez Komite üyelerinin dahil olduğu ilk duruşmaydı. Samklar Partiyle olan bağlantılarını yadsımadılar. Belki de Savcı'nın dosyasında bulunan güçlü deliller karşısında herhangi bir inkarın nafile olacağını düşünüyorlardı. Bunun yerine, önceki devrimcilerin yaptığı gibi, sanık sandalyesini, parti amaçlarının propagandasına yönelik bir kürsü olarak kullanmayı seçtiler. Kviatkovski, özellikle polisin Goldenberg'ten elde ettiği saptırılmış Lipetsk programının raporunu düzeltmek ve genişletmekle ilgileniyordu. Dava işlemleri 30 Ekim'de sona erdi. Kviatkovski ve Presnyakov ölüm cezasına, diğerleri de değişik sürelerde hapis cezalarına çarptırıldı. Ölüm cezaları, 4 Kasım'da gerçekleştirildi.

Bu idamların, daha sonra izlenen, Parti politikaları üzerinde derin bir etkisi oldu. Yönetim ve aşırı devrimciler arasındaki savaşa rağmen, ölüm cezasımn hâlâ çok nadir olduğu hatırlanmalıdır. Uygulanması sadece liberal çevrelerde değil, ülke genelinde de hiç hoş karşılanmıyordu. Avrupa Rusya'sında, Moskovah Frolov'da n[12] başka bir cellat yoktu ve o olmadığı zaman yerini alacak birini bulmakta büyük zorluk çekiliyordu. Kharkov'daki bir idam-

[12] İsim benzerliğine karşın Zhelyabov 'un annesinin ailesiyle bir ilişkisi yoktur.

dan kısa bir süre önce Frolov'un hastalandığı bir olay bilinmektedir. Yetkililer ordu ve polis içinde bir gönüllü aradı, ama bir kişi bulmayı başaramadılar. Daha sonra değişik hapishaneleri denediler. Sadece bir mahkûm, bir katil, görevi üstlenmeye razıydı. Ancak, 250 ruble nakit para, çarptırıldığı ayak tabanlarının kamçılanması cezasının iptalini ve derhal Sibirya'ya nakledilmeyi istiyordu. Teklifi kabul edilecek iken, yetkililer son anda; 60 ruble verilmesi, Novobelgorod'tan Kharkov'a ve tekrar geriye üç atlı bir arabayla bedava götürülmesi, evden uzakta geçen her gün başına bir ruble altmış kopek yolluk verilmesi ve idamdan hemen önce 22 bardak votka içmesi koşuluyla çalışmayı kabul eden Novobelgorod'lu bir köylünün daha iyi teklifini aldılar. İnfazı gerçekleştiren bir acemiydi, mahkûmun ölmesi uzun zaman aldı.

Votka, bir celladın teçhizatının ayrılmaz bir parçasım oluşturuyordu. Frolov'un, Kviatkovski ve Presnyakov'un idamı için faturası (ilave olarak 40 kopeklik yanlışlık içerdiğini belirtmek gerekir), Rus devlet arşivlerinde korunmaktadır. Alkol olduğundan emin olabileceğimiz "önemsiz harcamalar" adı altmda 19 rublelik bir kalem içermektedir. Modern bir idam platformu yoktu. İlmikli bir ip, mahkûmun boynuna geçirilip boğulana kadar asılı kalırdı. Votkayla körkütük sarhoş olmuş hantal cellat, idam işlemini sık sık tüyler ürpertici bir iş haline getirirdi ve cezanın kendinden duyulan korku, halkın zihninde, cezanın iğrenç bir şekilde infaz edilmesiyle arttırılırdı.

Kviatkovski ve Presnyakov'un idamı, Merkez Komite üyelerine acı bir darbe olmuştu. Zhelyabov ve diğer birkaç kişi için, yakın bir arkadaş ve üyenin bu kaderle buluşması ilk olaydı. Aynı zamanda bu daha büyük bir tartışma konusu yaratmıştı; Loris-Melikov'un "samimi diktatörlük" tahliline dayanarak öngörülmüş ve yukarıdan cömertçe verilen ödünler umudunun, uzak olmaktan da öte, sınır-

larını göstermiş gibiydi. Çar'ın hayatına yönelik başka bir eylem sorusu hemen kesinlik kazandı ve Merkez Komitenin tüm üyelerinin çağrıldığı bir toplantı düzenlendi. Maria Olovennikova bize bu olayı şöyle aktarmıştır:

"Terörist faaliyetlerin yenilenmesi üzerine birçok tartışma vardı. Bunun diğer faaliyetlerimizin zarar görmesi anlamına geleceği açıktı; bütün kaynaklarımızı terörizme adamak zorunda kalacaktık. Mihailov, çahşmalarımızın diğer yönlerini vurgulamaya özen gösteriyordu. Zhelyabov'da öyleydi. Karşı karşıya olduğumuz sıkıntıların herkesten çok, o farkındaydı. Tikhomirov her zamanki gibi çoğunluğa uyuyordu. Perovskaya, her ne pahasına olursa olsun tamamıyla terörizm yanlısıydı. Yakimova'da öyleydi..."

Perovskaya ve Yakimova'nm oyları kazandı ve derhal gerekli hazırlıklara başlanmasına karar verildi. Kibalchich, "Bizim kızlarımız," diye hararetli bir şekilde belirtiyordu, "erkeklerimizden daha öfkeliler." Fakat tartışma konusu bir prensip meselesi değildi, aynı zamanda; zaman, para ve amaca uygunluk meselesiydi. Zhelyabov kendi adına, "Partinin şerefi, Çar'ın ölmesine bağhdır," diye itiraf ediyordu.

VII

Ölüm cezaları, dolaylı olarak hiç beklenilmeyen başka bir sonuç yarattı. Alexander Mihailov'un tutuklanmasına sebep oldu.

Mihailov'un Kviatkovski ve Presnyakov'a ait fotoğrafları vardı ve bunları çoğaltmak istedi. Parti içerisinde fotoğraf uzmanları yoktu ve profesyonel bir fotoğrafçıya gitmek gerekiyordu. Polis böyle bir şeyin olabileceğini tahmin etmişti ve tüm fotoğrafçılar uyarılmış ve dükkanları izleniyordu. Mihailov dükkana girer girmez şüp-

heli bir şeyler olduğunu fark etti. Fotoğraflarım bırakması ve birkaç gün sonra geri gelmesi söylendi. Dışarı çıktığında izlendiğini anladı, fakat polis ajanlarını atlatmakta bir uzmandı ve kurtulmayı başardı. Bu macerasını yoldaşlarına anlattığında, o dükkana bir daha gitmemesi için yalvardılar. Onları bu konuda temin etti. "Ben bunu yapacak kadar deli değilim," dedi. Fakat inanılmaz bir şekilde üç gün sonra geri gitti ve doğruca bir polis pususuna yürüdü.

Parti için onun kaybı onarılamazdı. Diğer üyeler bir yana, o *Narodnaya Volya*'nın kurucusuydu. Belki de partinin en etkili politik beyniydi. Zhelyabov ile birbirlerini ideal bir biçimde tamamlıyorlardı. Birinin aklı ve dikkati, diğerinin azim ve yaratıcılığı, onları kusursuz bir çift yapıyordu. Her hususta tam bir uyum içinde çalışıyorlardı. Arkadaşlarının aksine, halihazırdaki meseleleri doğru bir görüş açısıyla kavramak kabiliyetine sahiptiler. Fakat Mihailov'un kaybı sadece politika ve taktiklerin belirlenmesinde hissedilmedi. Partinin ve içindeki herkesin fiziksel güvenliğinin koruyucusuydu da. Tutuklandığında yerini dolduracak hiç kimse yoktu.

VIII

Mihailov'un tutuklanmasından kısa bir süre sonra Zhelyabov, Çar'ın hayatına yapılacak saldırıyı erteletmek üzere bir girişimde bulundu. Bu düşüncesi, Volga eyaletlerindeki 1880 hasadının verimsiz olmasının ardından, çiftçilerin içinde bulunduğu koşullardan doğmuştu.

Gördüğümüz gibi, Merkez Komitenin köylülere ayıracağı çok az zaman vardı. Kırsal kesim devrimci anlamda bir getiri vaat etmiyordu. Merkez Komitenin programı, genel koşullarda, Partinin "bir devrimde ve devrimden sonra gelecek seçim kampanyasında, köylü kesimiyle

işbirliği için zemin hazırlamayı öngörüyordu... Parti nüfuzlu köylüler arasından bilinçli taraftarlar kazanmalıydı... Köylü kesimi ile temas içindeki her üye, kendini köylü çıkarlarını savunacak bir konuma yerleştirmeli ve köylülerin gerçek dostu sıfatını kazanmalıydı." Yakimova bize, programın belli noktalarımn, devrimin asıl örgütlenmesiyle ilgili bölümün, hiçbir zaman basılmadığından söz eder. Bize bunların neler olduğundan bahsetmez. Ama aslında çok az bir ilerlemenin kaydedildiğini varsayabiliriz.

1880 mahsulünün yetersizliği, kırsal kesimin tüm havasım değiştirmişti. Birkaç ay içinde un fiyatı ikiye katlandı. Yem, saman ve yakıt olarak kullamlan kuru hayvan gübresi gibi, yan ürün fiyatları dörde katlandı. Köylüler, yetersiz stoklarla kışı geçiremeyeceklerini tahmin ederek, şehirlere iş aramak üzere akın ettiler. Fakat satın alma gücünün genelde düşmesi, fabrikatörlerin ihtiyatlı davranmasına neden oldu ve mevcut işçilerin büyük bir kısmım işten çıkardılar. Serbest bir işçi pazarında arz ve talep kuralı kaçımlmaz sonucunu beraberinde getirdi. Samara'daki bir liman işçisinin günlük ücreti 85 kopekten, 35 kopeğe düştü. Saratov bölgesindeki tarım ücretleri 20 kopeğe kadar geriledi. Salgın hastalıklar ortaya çıkmaya başladı. Yavaş yavaş sonbahar geçerken, Partinin taşradaki temsilcileri yoksulluk ve çaresizliğin sürekli bir artış içinde olduğunu bildiriyorlardı.

Zhelyabov bilhassa bu raporlardan etkileniyordu. Kendisi de bir köylü olduğu için bütün bunlar ona bir kentliden çok daha fazla anlam ifade ediyordu. Şiddetli yokluğun ahlaki düşüşü getirebileceğinin farkındaydı. Bir devrimci olarak hiç şüphesiz, kıtlığın siyasi önemini kavramıştı. Fakat Korba'ya göre (bu olaydaki tamğımız) o, daha çok, hükümetin rahatlatıcı tedbirler almasımn acil ihtiyaç olduğu üzerinde duruyordu. Kasım sonunda Merkez Komiteyi özel bir toplantıya davet etti. Toplantıda hazır

bulunanlar Korba, Barannikov, Kolotkevich, Perovskaya, Isaev, Zlatopolski, Yakimova, Langanlar ve muhtemelen Frolenko'ydu. (Korba amlarım çok yıllar sonra yazmıştı ve Frolenko'dan emin değildi.)

Zhelyabov toplantıda bir konuşma yaptı. Değişik raporlardan alıntılar okudu ve sıkıntı içinde olan bölgelerdeki koşulların kapsamlı bir tasvirini yaptı. Daha sonra asıl meseleye geldi:

"Bu koşulların bize sunduğu harekete geçmek fırsatım kaybetmemenin önemli olduğunu düşünüyorum. Kendi başıma Volga eyaletlerine gitmeyi ve orada bir köylü isyanının başına geçmeyi teklif ediyorum. Bu görevi yerine getirmek için gerekli niteliklere sahip olduğumdan eminin. En azından Yönetimin, halkın rahata kavuşmak hakkının farkına varmasını sağlayacağım konusunda bir hayli umudum var."

Bir sessizlik oldu ve Zhelyabov devam etti.

"Kafanızda ne olduğunu biliyorum. Çar'a yapılacak eylem, bunu, iptal etmeyi mi teklif ediyorum? Hayır, kesinlikle etmiyorum; sadece erteleme talep ediyorum."

Yine bir sessizlik oldu. Hiç kimse konuşmuyordu, fakat herkes diğerlerinin ne düşündüğünü biliyordu. Partinin bir köylü isyanım düzenlemek ve aynı zamanda Çar'a karşı kampanyayı sürdürmek için kaynakları yoktu. Erteleme tamamen iptal etmek anlamına gelmekteydi.

Zhelyabov bekledi: Aynen diğerleri gibi genel düşüncenin farkındaydı. En sonunda teklifini oylamaya koymadan, odadan ayrıldı. Bu, onun için bir parça hayal kırıklığı olmuştu.

BÖLÜM XI

Son Hazırlıklar

I

Atılması gereken ilk adımlardan biri Çar'm olağan davramşlarını öğrenmekti. Devrimcilerin, Saraydan kendilerine[13] haber getirecek bir bağlantısı yoktu ve bu yüzden bir keşif kolu oluşturmak görevi Perovskaya'ya verildi. İlk başta Tikhomirov ona yardım etti, ancak bir süre sonra ayrıldı. Ekibi, Natalia Olovennikova, Tyrkov, bir öğrenci ve daha başka üç kişiden oluşuyordu. İkişer ikişer, Çar'ın şehirde yaptığı gezintilerini gözetlemek ve kullandığı yolları izlemek için dışarı çıkıyorlardı. İlk başta işleri zordu; fakat kısa bir süre sonra, onu ne zaman ve nerede bekleyeceklerine dair biraz fikir sahibi oldular. Perovskaya

---

[13] Partinin istihbarat servisinden yoksun olduğu yorumunu yapan, Zhelyabov 'un son zamanlardaki Rus biyografi yazarlarından biri, eğer daha iyi bilgilendirilmiş olsalardı, saldırılarım Çar'm kendisinden ziyade aşırı gericilerden biri olan Veliaht Prens Alexander ya da Pobyedonostsev'e karşı yapmış olacaklarım ileri sürüyor. İlginç bir iddia, fakat itibar sağlama konusunu göz ardı eden bir iddia. Kendilerini, II. Alexander'ı öldürme sözü vererek, bağlamışlardı.

onların gözlemlerini karşılaştırıyor ve Merkez Komiteye bildiriyordu.

Bu arada, asıl saldırı şekline ilişkin bir hayli tartışmalar oluyordu. Zhelyabov el bombası taraftarıydı. Kibalchich son zamanlarda, bilim dünyasında yeni olanaklara kapı açan nitrogliserinle ilgili deneyler üzerinde çalışmaya başladı. Bu yeni keşif hacimce küçük ama çarpışmada etkili bir bombamn üretilmesini sağlayacaktı. Bununla beraber, Komitenin çoğunluğu bir kara mayını düşüncesini tercih ediyordu. Aralık ayı başlarında, Perovskaya ve keşif kolu, Çar'm Malaya Sadovaya'dan geçme alışkanlığında olduğunu bildirdi. Tesadüfen, cephesi bu caddeye bakan bir bodrum katı vardı ve Zhelyabov onu incelemeye gitti. Oraya uğradığında, baş kapıcı yoktu ve yardımcı kapıcımn da anahtarı yoktu. Bu yüzden Zhelyabov evi sadece dışarıdan inceleyebildi. Geri döndüğünde Komiteye, bodrum katının uygun olmadığım ve her halükarda el bombaları kullanmayı tercih edeceğini bildirdi. Fakat ona karşı çıkıldı. Evi tutmak, orada bir peynir dükkanı açmak ve yolun altına bir tünel kazmak kararı verildi.

Bogdanovich, peynir tüccarı ve Yakimova da onun karısı rolünü oynamak üzere seçildiler. Kobozev ismini aldılar ve emlakçiyle temasa geçtiler. Birkaç görüşmeden sonra yıllık 1200 ruble kirayla, bodrum katını tutmaya karar verdiler. İki odada sıva yapıldığı için hemen taşınamadılar; fakat kira kontratım imzaladılar ve 50 ruble ön ödeme yaptılar.

Bununla birlikte, emlakçi genç çiftin, oldukları gibi göründükleri konusunda tam olarak tatmin olmamıştı. El yazıları, tavırları ve konuşma tarzları, bir küçük esnaf için şüphe uyandıracak kadar güzeldi. Olayı polise bildirdi. Polis kaldıkları pansiyonu soruşturdu ve pansiyon bekçisi, onların masaya 100 rublelik banknot bıraktıklarım anlattı; küçük bir dükkancımn yapacağı en olağan dışı şey. Polis,

onların ikametgah yeri olarak iddia ettikleri Voronezh polisine, Kobozev adına bir pasaport çıkartılıp çıkarılmadığını sormak için telgraf çekti. Voronezh böyle bir pasaportun çıkartıldığım ve doğru tarih ve numarayla verildiğini telgrafla bildirdi. Böylece, şimdilik şüphe giderilmiş oldu. Parti, o zamana kadar, sahte pasaport düzenlerken, polisin, pasaportu veren makama danışacağını bildiği için, pasaportları gerçeklerinin birer kopyası şeklinde hazırlamanın, daha akıllıca bir tutum olduğunu öğrenmişti. Zaman zaman gerçek bir pasaport elde etmek ve detayları kopya etmek kolaydı. Elbette gerçek Kobozev'in ortaya çıkma riski vardı, fakat bu üstlenmeyi karşılayabilecekleri bir riskti.

Sıva işi belirtildiği sürede bitmişti. Çift yeni evlerine taşındı ve dükkanlarını açmak için hazırlık yaptılar.

II

Narodnaya Volya, 31 Aralık'ta ikinci yılbaşı partisini düzenledi. Banliyölerin birinde, bir dairede, bir buluşma ayarlandı. Hava kötüydü; kar ve tipi vardı. Misafirler geldiklerinde, Zhelyabov o gece hiçbir işin tartışılmayacağını söyledi. Topu topu 20'ye yakın kişi geldi. Hepsi bir şeyler getirmişti, bir şişe şarap ya da bir turta, yani ücretini karşılayabildikleri herhangi bir şey. İlk başta sessiz ve düşünceliydiler. Son günlerde verilen kayıpların hayaleti Parti üzerinde dolaşıyordu ve hepsi işe o kadar dalmışlardı ki, konuşmak için başka bir şey bulmak zordu. Ancak akşam yavaş yavaş canlandılar. Sablin birinci sınıf bir taklitçiydi ve yeteneğini sergilemesi sağlandı. Daha sonra mobilyalar ayakaltından kaldırılarak dans ettiler. Zhelyabov'un bütün kızlarla dans ettiğini ve "orada bulunan hiç kimsenin kendi başına eğlenmesine izin vermediğini" öğreniyoruz. Dörtlü kadril dansı ve müzik-

leriyle başladılar ve Rus köylü danslarıyla bitirdiler. O kadar gürültü patırtı yapmışlardı ki, "yılbaşı olması ve Petersburg'taki on kişiden dokuzunun şüphesiz sarhoş olmasına" rağmen, alt kattaki dairelerde oturan insanlar ne olduğunu öğrenmek için telaşla yukarı gelmişlerdi. Sonunda yemeğe oturdular ve devrimin başarısı ve zorbaların ölümü için kadeh kaldırdılar.

III

Zhelyabov'un bombalı bir saldırıyı savunması, mayınlamak işiyle karşılaştırıldığında bu metodun, hem para hem de insan gücü açısından kısmen daha ekonomik olmasından kaynaklanabilir. Sibirya'da birbirlerine zincirlerle bağlanmış mahkûmlar arasından kaçan ve takriben o günlerde Moskova'da bulunan Debogori-Mokrievich, *Narodnaya Volya*'nın muazzam saygmlığından etkilenmişti. *Cherni Predyel* can çekişmekteydi. Bütün Moskova öğrencileri teröristler hakkında konuşuyordu. Fakat bu genç insanların kaç tanesinin konuştukları kadar harekete geçmeye hazır olduklarmı ve kaç tanesinin de esaslı bir şekilde Parti bütçesine bağışta bulunmaya gönüllü olduklarmı düşünmeden duramıyordu.

Hâlâ Eyalet Bankasına baskın yapmak ihtimali vardı. 1879'da, Kherson'da neredeyse başarılı bir darbe gerçekleştiren Frolenko, Kishinev'de tekrar aynı şeyi denemek için yetkili kılındı. Bu girişim hakkındaki bilgilerimiz, Merkulov'un ifadeleriyle sınrlıdır. Merkulov'a göre, Aralık 1880'de, kendisine Zhelyabov tarafından Eyalet Bankası'na düzenlenecek bir eylemde, Frolenko ve Lebedeva'ya yardım etmek için Kishinev'e gitmesi talimatı verildi. Kolotkevich yolculuk için ona para verdi ve o da yola çıktı. Frolenko ve Lebedeva bankamn bitişiğinde bir ev kiralamışlardı ve plan, kendi bodrumlarından banka bodrumu-

na bir tünel kazmaktı. Odessa'daki Trigoni de bu gizli plana dahildi. Fakat kısa süre sonra plandan vazgeçildi ve ocak ayında Frolenko ve Lebedeva evi kilitlediler ve Petersburg'a döndüler. Bu Merkulov'un polise anlattıklarının tümüdür ve biz de onun tüm bildiğinin bunlar olduğunu farz edebiliriz. Yetkililer söz konusu evi, Frolenko ve Lebedeva'nın Mironenko ismiyle kiraladıklarını saptayabilirdiler. Ancak her ikisi de daha fazla detay vermeyi reddettiler.

Kishinev'deki girişimden, yerel zorluklar yüzünden mi yoksa Petersburg'ta onlara ihtiyaç duyulduğundan mı vazgeçildiğini bilmiyoruz. Şüphesiz bu finansal durumun iyiye gitmesinden değildi. Peynir dükkanı pahalı bir deneyim oluyordu. 1 Ocak'ta Kobozevler, ön ödemeyle beraber ilk üç aylık peşin kira tutarı 250 rubleyi ev sahiplerine ödemek zorundaydılar. 35 rubleye mal olan bir sözleşme yapmışlardı en azından nakit gider olarak 150 ruble anlamına gelen mal stoku gerekiyordu. Zhelyabov, para toplamak için kişisel bir çaba harcadı ve Partinin içinde bulunduğu sıkıntı o kadar açıktı ki, Rysakov'a bile başvurdu. Rysakov, dişinden tırnağından arttırarak onu başkentteki teknik okula göndermeyi başaran, fakir bir ailenin 19 yaşındaki oğluydu. Sessiz, dindar ve oldukça hayalperest bir gençti. Devrimcilere katılmış ve Zhelyabov'un İşçi Grubundaki yardımcılarından biri olmuştu. Babası bir kereste şirketinde çalışıyordu ve şirketin Petersburg ofisinin her ay çocuğa 30 ruble ödemesini sağlamıştı. Zhelyabov Rysakov'a başvurunca, o da veznedarı üç aylık harçhğım peşin almak için ikna etti. Böylece 90 ruble aldı ve 50'sini Zhelyabov'a verdi. Zhelyabov toplam 600 ruble topladı ve dükkamn açılması sağlandı.

Mayın operasyonu derhal başladı.

Bodrum katında üç oda vardı; ilki merdivenlerle inilen dükkan, ikincisi depo ve üçüncüsü Kobozevlerin oturma

odasıydı. Kazıcılar tüneli oturma odasının cephe duvarından düz bir şekilde yolun altına doğru kazıyorlardı. Geceleri çalışıyorlardı ve oturma odasından hiçbir ışık görünmesin diye pencereyi tahta ile kapattılar. Fakat dükkamn penceresindeki kepenk açıktı ve gelip geçenler içeriye bakabiliyor ve titrek yanan mumlar, Aziz George ikonunu ve etraftaki peynir varillerini görebiliyorlardı. Asıl kazı işi vardiyalı çalışarak Zhelyabov, Kolotkevich, Barannikov, Sukhanov, Isaev, Frolenko, Langanlar, Sablin, Degaev ve Merkulov tarafından yapıldı. Son üçü hariç, hepsi Merkez Komite üyesiydiler.

IV

1881 yılı başlarında, Nechaev'den bir mektup alındı; artık bu, onun Peter-and-Paul Fortress hapishanesinin Alexis Raveline'deki tutukluluğunun dokuzuncu yılıydı. Yetkililerin ona, polis muhbiri olması durumunda özgürlüğünü teklif etmiş olduklarım yazıyordu. Reddettiği için kamçılanmış ve hücre hapsine çarptırılmıştı. Fakat yıllar boyunca bazı gardiyanları devrim davasına kazanmayı başarmıştı. Bu yolla daha sonraki Raveline'e naklinde Shiraev'le temas kurmuştu. Shiraev, ona en son gelişmeleri anlatmış ve Merkez Komiteyle iletişim kurması için bir yol göstermişti. Nechaev, şimdi Parti'den kendisini kurtarmak girişiminde bulunmasım istiyordu.

Komite üyeleri için bu mektubu almak heyecan verici ve uyarıcı bir deneyimdi. Onların birçoğu Nechaev olayı patlak verdiğinde 10'lu yaşlardaydılar. Bu onlara devrim davasına yönelik ilk itici kuvveti vermişti ve Nechaev kendi başına onların gençlik yıllarmın kahramanı olmuştu. O günlerden beri hileleri açığa çıkarılmış ve yöntemleri, tamamen *Narodnaya Volya* politikasına aykırı kabul edilmişti. Ancak bir insan olarak kendisi ve eski şevki,

gayreti ve mücadeleci ruhu duruyordu. Heyet, hemen kurtarılması gerektiğine karar verdi.

Ne var ki, kaçırılma eylemi düzenlenmek karışık bir işti. Partinin bütün kaynakları Çar'a karşı düzenlenecek eylem üzerinde yoğunlaşmıştı. Komitenin tekrar Nechaev'e yazarak, Çar'a karşı eylemi bekleyip bekleyemeyeceğine karar vermesini istediği ve Nechaev'in de yüce gönüllülükle kendi kaçışının beklemesi gerektiğine karar verdiği söylentisi vardır. Bu söylenti elbette gerçek değildir; Komitenin böyle bir sebep için eylemini erteleyecek olması düşünülemez. Fakat Çar'm işini bitirir bitirmez, kaçış eyleminin gündeme alınmasına karar verilmişti. Zhelyabov, genç Silahlı Kuvvetler Şubesinin girişimi, faal hizmete başlamalarının ilk işi olarak üstlenmelerini önerdi.

Hapishane ile Komite arasında birçok mektup gidip geldi. Komite adına yazışmaları Zhelyabov yürüttü. Nechaev üzerinde öyle büyük bir etki yarattı ki, Nechaev, hükümet yıkılır yıkılmaz Zhelyabov'un "Devrimci Diktatör" makamına getirilmesini önerdi. Nechaev'in yaradılışı göz önüne getirildiğinde, en yüksek yetkiyi kendisinden başka bir kimseye önermesi dikkate değerdir. Fakat o eski, müthiş sahtekar ruhunu hâlâ güçlü bir şekilde koruyordu. Entrika üzerine entrika çıkıyordu; eski serflerin, önceki sahiplerinin malı olması için geri dönmelerini emreden sahte bir emrin çıkartılması ve askerlik görevinin süresinin yine arttırılması ve büyük mülklerin bölünmesi için sahte bir ferman; Kutsal Kilise Meclisinden Çar'm çıldırmış olduğuna dair sahte bir bildiri gibi.

Komite elbette tüm bu teklifleri geri çevirdi. Politikaları kesinlikle ikiyüzlülüğün her türlüsüne karşıydı. Nechaev'in sonraki mektupları olayların gerçekçi ayrmtılarıyla ilgiliydi. Bunlardan birisi, Zhelyabov'un en son tutuklanması sırasında ele geçirildi. Bir şifre ile *Narodnaya Vol-*

ya'nın bir sayısı ve 25 rublenin alındığım bildiriyordu. Partiye üç potansiyel üyeyi tavsiye ederek devam ediyordu. (Bunlar, muhtemelen Raveline'ın eski gardiyanlarıydılar). Sıkı gözetim altında tutulmalı, güvenirliklerini ispatlayana kadar hiçbir önemli görev verilmemeli ve hiçbir durumda onlara, ayda 25 rubleden fazla para ödenmemeli, diye yazıyordu Nechaev. Benzer nitelikte bir mektup da Perovskaya'da bulunmuştu. Her ikisi de şifreliydi ve Polisin, yazan kişinin kimliğini tespit etmesi epey zaman almıştı.

En sonunda, 1879'da, General Drenteln'e başarısız bir saldırı yapmış olan bir genç, Mirski adında bir mahkûm arkadaşı tarafından ihanete uğradı. Nechaev'in mektuplarını taşıyan nöbetçilerin hepsi tutuklandı ve "Kartal" sürekli yeraltmda hapis tutulmak üzere zindanlara gönderildi. Bu aslında onun ölüm fermamydı. Ondan bir daha haber alınamadı. Son günlerinde, bir subay olduğuna inanılan kimliği belirsiz bir delinin, yıllar önce Çar'ın evinde hassas bir skandala karışmış ve bundan sonra isimsiz olarak zindanda çürümeye terk edilmiş birisinin onun hücre arkadaşı olduğuna dair onaylanmamış bir söylenti vardır. Hapishane kayıtlarına göre Nechaev, 9 Mayıs 1883'te veremden ölmüştü.

V

Okladski hapishanede konuşmaya başladığında aralık ayıydı. İlk anda herhangi bir isim vermeyi reddetti; ancak iki adres verdi: Sokakları ve numaraları hatırlamıyordu ve polis onu sıradan giyinmiş biri kılığında dışarı çıkardığında; dedektiflere, evlerin nerede olduğunu gösterdi. Polis, bu dairelerin sürekli gözetim altmda tutulması için gerekli hazırlıkları yaptı.

Eskiden, Parti bundan haberdar olabilirdi. Aramalar, tutuklamalar ve bezeri siyasi davalar Üçüncü Daire tarafından düzenleniyordu ve Kletochnikov'un da belgelere ulaşması mümkündü. Ancak, Loris-Melikov'un yeniden yapılandırması sonucunda, Şehir Polisine de bu tür önlemler almak için yetki verilmişti ve Parti, Şehir Polisinde Kletochnikov'a karşılık gelecek bir kimse bulamamıştı. Buraya birini yerleştirmek için herhangi bir girişim yaptıklarına ilişkin de bir kanıtımız yoktur. Mihailov'un tutuklanmasından sonra güvenlik önlemleri ihmal edildi ve bu yüzden, Merkez Komite'de kalan en önemli kişi olarak sorumluluğun büyük bir kısmı Zhelyabov'a düşmüş olmalıydı. Hatta Kletochnikov'la temas bile aksadı. Mihailov, Kletochnikov'la buluşmaları için özel bir daire kiralamıştı. Burada, Maria Olovennikova yaşıyordu ve şüphelenilmesinden kaçınmak için sakin bir yaşam sürüyor ve başka herhangi bir devrimci eylemde rol üstlenmiyordu. Mihailov'un tutuklandığı zaman, Olovennikova hastaydı: İyileştiğinde Merkez Komite, dairesini tasfiye etti ve onu Moskova'ya çalışmaya gönderdi. Kletochnikov'la ilişki kurma işini Kolotkevich üstlendi. İkisi Kolotkevich'in odasında buluşuyordu.

Okladski tarafından gösterilen adreslerin biri sayesinde, 25 Ocak'ta polis Barannikov'u tutukladı. Pasaporttaki adını, ellerindeki adres rehberiyle karşılaştırarak, nerede yaşadığını buldular ve orada pusuya yattılar. Ertesi gün Kolotkevich adrese geldi ve tutuklandı. Polis daha sonra Kolotkevich'in meskenini belirledi ve ikinci bir pusu kurdu. İki gün sonra, 28 Ocak'ta Korba tutuklamaları öğrendi ve derhal Kletochnikov'u uyarmaya gitti. Kletochnikov dışarıdaydı. Korba bekledi ve sonunda ona, uyarı olarak anlayabileceği bir not bıraktı. Ama çok geç kalmıştı. O sabah Kletochnikov, büroda Barannikov'un tutuklandığını öğrenmişti ama resmi çarklar yavaş işli-

yordu ve henüz Kolotkevich hakkındaki rapor gelmemişti. Kletochnikov aceleyle Kolotkevich'i uyarmaya gitti ve doğruca tuzağa düştü.

Bu üç tutuklama büyük bir felaketti. Kletochnikov, Mihailov tarafından çok dikkatlice oluşturulan koruyucu teşkilattan kalan son kişiydi. Diğer ikisi hemen hemen aynı derecede yeri doldurulmaz kişilerdi. Savaşçı bir teşkilat olarak *Narodnaya Volya*'nın beyni ve yürütme mekanizması başhca şu altı adamdan oluşuyordu: Mihailov, Zhelyabov, Kviatkovski, Frolenko, Barannikov ve Kolotkevich. Şimdi, sadece ikisi kalmıştı. Daha sonra, yurtdışından dönüşünde sınırda tutuklanan Morozov'un haberi geldi. Zhelyabov çok karamsardı. Tikhomirov'a şöyle diyordu: "Sermayemizi tüketiyoruz."

Onun, Merkez Komitenin tüm üyelerinin katıldığı toplantılarda bu tarzda konuşmadığım belirtmek önemlidir. Üç ay önce tereddüt etmişti: Ama bu aşamada geri çekilmek gibi bir öneri yapmadı. O bir savaşçıydı. Son günlerdeki tutuklamalarda Yönetim kayda değer bir başarı elde etmişti; tek etkili cevap cesur bir karşı saldırıydı. Ona göre bu tek makul cevaptı. Üzerlerine gitmek fiziksel bir intihar olabilirdi, fakat geri çekilmek manevi bir intihar olmasının yanı sıra Partinin savunduğu her şeyden feragat etmek olacaktı. "Yenilebiliriz," diyordu yoldaşlarına, "ama yerinizi alacak başkaları gelecektir."

Vilayetlerde görevli Merkez Komite üyeleri bir konferans için Petersburg'a çağrıldılar. Olovennikova, Moskova'dan gelmişti ve toplantıdan sonra, Zhelyabov özel olarak konuşmak için onu bir kenara çekti. Olovennikova şöyle yazıyor:

"Merkez Komite üyeliği için dikkate almaya değebilecek, Moskova'da bulunan tüm üyeler hakkında, mümkün olan tüm detayları istedi. Sanırım adamlarımızdan bazılarının yoldan çıktığım hissediyordu. Benimle konuşurken,

daha önce de bir kez yaptığı gibi, terörizmin kötü niteliğini vurguladı: Terörizm, karar verme özgürlüğünü etkileyecek kadar insanların zihinlerine hâkim olma eğilimindedir. Bu konuşmayı çok iyi hatırlıyorum, çünkü ertesi gün de devam etti. Kendimize eylemden sonra ne olacağını sorduk; bir başarıyla mı, yoksa bir başarısızlıkla mı sonuçlanacaktı. Zhelyabov, bu eylemin, hükümeti siyasi bir imtiyaz vermeye zorlayacağına, ihtimal vermiyordu: En çok, kazanacağımız saygınlığın çahşmalara devam etmeyi kolaylaştıracağım, teşkilatı güçlendirmemize ve toplumun bütün kesimlerinde destek ve dayanaklarımızın genişlemesine yardım edeceğini umuyordu. Ama bu, elbette, sadece, Parti çalışmalarını devam ettirecek gerçekten yetenekli, yeterli bir grup üyenin hayatta kalmasıyla mümkün olabilecekti. Zhelyabov'un Moskova üzerinde bu kadar çok düşünmesinin nedeni buydu. Eğer eski komite ortadan kaldırılacak olursa Moskova'da yeni bir Merkez Komite oluşturmak için yeterli elemanların bulunabileceğini umuyordu.

"Başka hiç kimse gelecek hakkında bu kadar çok düşünmüyormuş gibi görünüyordu. Hepsinin zihinleri eylem fikriyle oldukça meşguldü. Sukhanov'un toplantılardan birinde, donanmayı Kronstadt'tan getirerek Petersburg'u bombalamak düzeneğiyle uğraşıp durduğunu anımsıyorum. Kararlı bir şekilde, bu işin yapılabilir olduğuna inanıyordu. Birisi itiraz etse, şöyle derdi; 'Görürsün.' Aynı zamanda Isaev'i de unutamıyorum. Çok zekiydi. Zamanında onun için oldukça umutlanmıştım. O anda konuşabildiği tek şey, varsa yoksa dinamitti...

"Oldukça karamsar bir halde Petersburg'tan ayrıldım. Zhelyabov'un söylediği bir cümle aklımdan hiç çıkmıyor. 'Dikkatli ol,' demişti, 'Eğer Moskova grubu sahneye çıkmazsa, durum kötüye gidecek!' Bu, bana durumumuzun ne kadar güvenilmez olduğunu gösterdi."

VI

Aynı zamanda, bu toplantılarda Çar'ın öldürülmesiyle aynı ana rastlayan genel bir ayaklanma çıkarmak olasılığı da tartışıldı. Parti kaynaklarının, böyle bir projeyi hayata geçirebilmelerini, uzaktan yakından mümkün kılacak bir yeterlilik taşımadığı kabul edildi.

Narodnaya Volya'nın, 1881 baharı başlarında, nicel gücünün yaklaşık bile bir tahminini yapmak mümkün değildi. Yakimova bir ayaklanma başlatmak için güvenebilecek 500 taraftarın olduğunu ileri sürmektedir. Ama bu rakama nasıl ulaştığına ilişkin bir kanıt sunmamaktadır. Silahlı Kuvvetler Şubesi muhtemelen yaklaşık 60 kara ve deniz subayından oluşuyordu. Ancak bu kanat, sadece ve sadece devrimin başlamasından sonra harekete geçecekti. İşçi Grubu en fazla 400 ila 500 üye olarak hesaplamyordu. Bunlarm gerçekte kaç tanesinin ortaya çıkarak ayaklanma emriyle hayatlarım tehlikeye atmaya hazır oldukları konusunda hiçbir fikrimiz yoktur. Son olarak öğrenciler ve genç aydınlar arasındaki taraftar sayısımn herhangi bir tahminini, neye dayandıracağımızla ilgili elimizde hiçbir şey yoktur.

Ne olursa olsun, hesaplamalar bizi hiçbir yere götürmemektedir. Partinin 50, 500 ya da 5000 kişiyle, imparatorluğun muazzam mekanizmasım alt etmek girişimi, aynı derecede boş bir çaba olacaktı. Köylülerden destek almak konusunda hiçbir umut yoktu. Kış ayları boyunca, umutlarını Loris-Melikov'a bağlamak eğiliminde olan liberaller arasında bulunan parti yandaşları ile giderek daha az temas kurulmuştu: Zaten, tarih ılımlı liberallerin bir kriz anında oynadığı etkili rol hakkında sadece birkaç örnek vermektedir. Partinin etkin bir müttefiki yoktu ve tek başına hareket edemeyecek kadar güçsüzdü.

Hâlâ özgür olan Merkez Komite üyelerinden geriye kalanların hepsi hesaba katıldığında, Çar'a karşı yapılan son saldırılarda yer alanların sayısı, 21 genç erkek ve 11 kız olmak üzere toplam 32 kişiydi. Kolotkevich ve Barannikov'un kaybının mayın döşeyebilecek işçi sıkıntısına sebep olması ve bu nedenle Merkez Komite'nin Odessa'daki temsilcisi Trigoni'yi çağırmak zorunda kalmış olması önemlidir. Herhalde, Petersburg'ta bu boşluğu doldurabilecek yetenekte kimse olduğunu düşünmüyorlardı. Profesyonel bir devrimcinin yetişmesi, hele bir teröristin yetişmesi ağır ve oldukça ustalık isteyen bir işti. Partinin 18 aylık ömründe, çok az genç üye çıraklığı tamamlayabilmişti.

VII

Malaya Sadovaya'daki peynir dükkam kısa bir süre sonra sıkıntıya girdi. Kobozevlerin hiçbir deneyimi yoktu, çok az ticari zihniyete sahiptiler ve yeteri kadar sermayeleri yoktu. Bir gün, Figner, bu dükkamn nasıl göründüğüne bakmak için gitmiş ve mal stoklarımn azlığı karşısında ürkmüştü. Gerçek işlerinin bu olmadığımn, herkes tarafından anlaşılabileceğini düşünüyordu. Daha fazla peynir alacak para yoktu, böylece Figner, kendi başına etrafı dolaştı ve 300 ruble daha topladı. Bu parayla daha fazla mal yığdılar ve dükkam, daha çok dükkana benzer bir hale getirmeyi başardılar; fakat hâlâ Bogdanovich ve Yakimova mal sahipleri olarak inandırıcı değillerdi. Tezgahtar olarak Merkulov'u getirdiler. O kadar acemiydi ki, o da gitmek zorunda kaldı. Çevredeki esnaflar dedikoduya başladılar:

Kendisi de peynir satıcısı olan Novikov adında biri sonraki bir sorgulamada şöyle diyordu:

"Merak nedeniyle Kobozevler'e gittim ve yarım teker peynir satın aldım. Bu 4 Şubat'taydı. Daha sonra Kobozev

parasını tahsil etmek için benim mekamma geldi. Bir çeşit, nasıl söyleyeyim, peynir tüccarı dışında her şeye benziyordu. Bunu tavırlarından anlayabilirdiniz. Kesinlikle bizden biri değildi. Dükkammın arka tarafına gittim ve aileme: "Pekala," dedim, "Bu dükkan hakkında tuhaf bir şeyler var, çünkü onların rekabeti kesinlikle bizim işimize zarar veremeyecek."

Asıl, kazma işinde zorluklar ortaya çıkmıştı. İlki, oturma odasımn beton duvarını delmek işiydi. Problem işin zor olması değil, bunu sessiz bir şekilde yapmaktı. Malaya Sadovaya geceleri çok sessizdi ve darbe sesleri hemen fark edilecek ve muhtemelen polis karakoluna rapor edilecekti. Hatta duvardan delip, daha yumuşak zemine girdiklerinde yerel polis memurlarını devriye gezerken izlemek ve yaklaştıklarında çalışmayı durdurmak için bir işaret vermek üzere bir gözcü görevlendirmek gerekiyordu. Kaldırımın altına vardıklarında, demirden yapılmış ana su şebekesiyle karşılaştılar. Etrafından dolaştılar, yine birkaç metre ileride daha ciddi bir engel vardı. Bu tahtadan yapılmış büyük bir boruydu, tahminen bir kanalizasyon yoluydu. Tüneli onun üstünden aşıramadılar, çünkü boru yol yüzeyine çok yakın geçiyordu. Altını da kazamadılar, çünkü şehir sığ bir bataklık zemin üzerine kuruluydu ve aşağıda suya gömülmekten korkuyorlardı. En sonunda borunun sadece yarısının dolu olduğunu düşündüler ve üstten bir parçasmı keserek bunu göze almaya karar verdiler. Öyle yaptılar ve bunun, bir kanalizasyon borusu olduğu ortaya çıktı. Tünel ve bodrum kat, Petersburg'un lağım yığınlarmın pis kokusuyla doldu. Pis koku o kadar yoğundu ki, az kalsın işi altüst edecekti. Adamlar orada çalışamadılar. Tünelin tavamyla boru arasında bir insanın geçebileceği aralıkta bir boşluk bırakarak çabucak deliği kapattılar. Hatta solunum filtreleri yapmak ve işçileri yarım vardiya çahştırmak zorundaydılar. 15 Şubat Pazar

günü, Çar Malaya Sadovaya'dan geçti; yine hazır değildiler.

VIII

Loris-Melikov ile Çar'ın yakın damşman çevresi, kış boyunca, devrimcilerin haberdar olmadığı modern meşrutiyetçi gelişmelerle Otokrasiyi uzaklaştıracak bazı formüler bulmak için, titiz bir çalışma üzerinde bir dizi gizli tartışmayla meşgul olmuşlardı. Kont Valuev, o büyük reformlar devrinde, 1863'ün başlarında tasarlamış, halk temsilinin bir şekli olan bir proje önerdi. Bu projeye çok yakın, 1866 tarihli bir başka öneri de Grandük Constantine'den geldi. Rakip görüşlerin taraftarlarının kıskançlığı ve Veliaht Prensin (Pobyedonostsev tarafından kışkırtılmıştı) kararlı bir şekilde karşı çıkışı sayesinde, her iki öneri de engellendi. "Halihazırdaki düzenlemelerde," diyordu Veliaht Prens, "hiçbir değişiklik yapılmamalıdır. Eğer halkçı temsilciler seçilecek olursa, onlar istenilmeyen yaygaracılar, avukatlar ve bu türden kişiler olacaktır."

Ocak ayında, Loris-Melikov kendi başına öneri geliştirdi. Bunlar geniş kapsamlı bir şey ifade etmiyordu. Loris-Melikov, Çar'ın kutsal bir görev içeren otokrasi anlayışıyla oluşturduğu sınırların tamamen farkındaydı. Önerisi, *Zemstva* tarafından belirli sayıdaki temsilcinin İmparatorluk Konseyine seçilmesini içeriyordu. Fakat konseyin, hiçbir idari veya yasama yetkisi olmayacaktı: Önceden olduğu gibi teorik bir danışma ve görüşme organı olarak kalacaktı. Bu öneriler Grandük Constantine tarafından onaylandı ve Loris-Melikov, Veliaht Prensin rızasını almayı başardı. Aslında Prens, bunları gerçekleştirmek için atanan bir komitenin başkanı bile oldu. Bir ay süren görüşmelerin ardından, İmparatorluk Konseyini, halkın görüşünü temsil edecek 15 yeni üyeyi içerecek

biçimde genişleten bir tasarı hazırlandı. Aynı zamanda biri mali, diğeri de ekonomik ve idari reformları değerlendirilecek iki komisyon kurulacaktı; sırası geldiğinde bu komisyonların raporları genişletilmiş İmparatorluk Konseyi tarafından görüşülecekti. Tasarı Loris-Melikov tarafından 18 Şubat'ta Çar'a sunuldu. Çar, sonraki birkaç günü, tasarı altına imza atıp atmamaya karar vermek için geçirdi.

Çar'ın ölümünden sonra, genç ve pek de dengi olmayan dul eşi Prenses Yurievskaya bir kısım anılarım, sonradan bunları yayımlayan Victor Laferté'ye anlattı. Bu kitap, Saray'da, o günlerin atmosferini göz önüne seren ilginç ipuçlarını aktarmaktadır. Prensesin Loris-Melikov'un önerileri hakkında detaylı bilgisi bulunmamaktaydı. Yine de bir şeylerin tartışıldığını biliyor ve bu bilgiler, gerçek dayanakları ne kadar zayıf olursa olsun, en içten umutlar beslemesine neden oluyordu. Laferté şöyle yazmaktadır:

"Bir erkeğin arzuladığı dinlenme ve huzurlu bir aile yaşamının zevkine varacağı yaşa ulaşan Çar, hükümdarlık asasını varisine teslim etmekten memnun kalacaktı. Ne var ki, medeniyet getirme görevinin henüz tamamlanmadığını düşünüyordu ve onun arzusu, bu görevi tamamen bitirmekti.

"Ancak daha fazla reformların gerçekten gereksiz olduğu, Rusya'nın medeniyet ve ilerlemenin zirvesine ulaştığı bir zamanda en yüksek yetkiyi oğlu lehine bırakmayı istiyordu. Rusya'yı barışçıl ilerleme ve refah yolunda kararlı bir şekilde tutunmuş görmeyi arzuluyordu.

"Prenses sabırsızca kocasının tahttan çekilmesini bekliyordu... Bu, kalpten hissettiği ve kocasımn da onunla beraber, içinde hissetmesini arzuladığı bir rüya idi. Kahire'de geçirilecek bütün bir kış mevsimi; kocasımn sıcağı ve güneşi ne kadar sevdiğini biliyordu. Yalnız, bu

güzel rüya, sadece, kocası tahttan çekildiği zaman gerçekleşebilirdi ve kocası hâlâ böyle bir kararın, erken olduğunu düşünüyordu."

IX

Loris-Melikov yasa tasarısını Çar'a sunduğu sırada, Merkez Komite de son planlarını yapıyordu. Tarih 1 Mart olarak belirlenmiş ve Malaya Sadovaya'daki mayın da ana araç olarak kabul edilmişti. Zhelyabov, yeniden el bombası fikrini ileri sürmüştü. Bu fikri İşçi Grubundaki yardımcılardan biri olan Grinevitski ile konuştuğunda, Grinevitski heyecana kapılmıştı. Oysa Komite içindeki eğilim, hâlâ bu bombalama tarzı eyleme karşıydı. Bu yeni silaha karşı güvenleri yoktu. Konu, uzman kimliğiyle, el bombalarının etkisiz olacağı görüşünü ileri süren Kibalchich'e havale edildi. Zhelyabov'un tek destekçisi, henüz Odessa'da bulunan eski arkadaşı Trigoni'ydi. Zhelyabov geçmişte her zaman çoğunluk kararma öncelik tanımıştı: Bu kez ayak diriyordu. Nihayet, esas saldırıya ilaveten, adamlarıyla birlikte onun, bombalı bir saldırı hazırlaması yönünde anlaşmaya varıldı; yani bombacılarıyla beraber orada olacak ve Çar'ın mayından kurtulması halinde eyleme geçeceklerdi. Daha sonra, bomba eyleminin de başarısız olması durumunda, bir üçüncü seçenek sorunu gündeme geldi. Trigoni bir hançerle saldırıya geçmek amacıyla gönüllü oldu. Ancak, Çar'ın muhafızları karşısında, hançerli tek bir saldırganın hiçbir şansı olmayacağını ve muhafızları saf dışı bırakmak için 30 kişilik bir kuvvete ihtiyacı olduğunu belirtti. Trigoni'nin karargahtaki durumun henüz farkında olmadığını sanıyoruz. Tavrı, teklifini uygulanamaz kılıyordu, zaten 30 kişi orada yoktu. En sonunda Zhelyabov hançerle yapılacak saldırıyı bizzat

ve tek başına üstleneceğini belirtti. Böylece saldırının genel hatları üzerinde anlaşmaya varıldı.

Zhelyabov derhal, Rysakov'un ifadesini kullanmak gerekirse, "emri verdi."

Rysakov da artık yasadışı biri olmuştu. Glazov ismini almış, kaldığı yeri değiştirmiş ve tüm zamanını İşçi Grubundaki işlere adamıştı. Kendi parası bittiğinde, Zhelyabov onu Partinin parasına dokundurmamıştı. Şimdi Zhelyabov ona, Çar'a karşı yapılacak bir saldırıda yer alıp almayacağını açık bir şekilde sordu. Çocuk çok duygulandı ve evet dedi. Daha sonra eylemin gelecek birkaç gün içinde yapılacağını anladığında bir şok yaşadı.

Kaybedecek zaman yoktu ve Zhelyabov'un hazırlıkları hızlı ve kesindi. Eylem başlamışken, İşçi Grubunun normal bir şekilde devam etmesi imkansızdı. İşçi Gazetesinin matbaası kapatıldı ve yerleştirildiği daire terk edildi. Helfmann kapıcıya, ailesi hastalandığından Moskova'ya gitmesi gerektiğine ilişkin kapsamlı bir hikâye anlattı. Mobilyalar depoya konuldu. Aynı Helfmann, Sablin'le beraber 1 Mart'ta karargah merkezi ve hücre evi olarak kullanılan Telezhnaya'daki yeni bir daireye taşındılar. İşçi Gazetesinin matbaa ve hurufatı, Figner'in Isaev'le beraber kaldığı başka bir eve götürüldü. Bu daire aynı zamanda patlayıcı hazırlamak için kullanılan atölye idi.

20 Şubat'ta, bomba fırlatmak üzere seçilen dört kişi, ilk kez Telezhnaya'daki dairede bir araya geldi. Bunlar, 24 yaşındaki Grinevitski, 21 yaşında bir fabrika işçisi olan Timothy Mihailov ve her ikisi de 19 yaşında olan Rysakov ile aynı zamanda bir öğrenci olan Emilianov'du. Bu seçim, Alexander Mihailov tarafından ortaya konan, önemli görevler sadece deneyimli ve olgun devrimcilere emanet edilmelidir kuralından ciddi bir uzaklaşmaydı. Yine de bu dördü, İşçi Grubundaki gençler arasından seçilebilecek en iyileriydi. Franzholi, hasta ve yurt dışındaydı; Kokovski,

Kırım'da ölmek üzereydi. Zhelyabov, duruşmasında, gönüllü kişiler istediğini ve 47 kişinin gönüllü olduğunu daha sonra anlatmıştı: Bu elbette, Merkez Komitenin gücüyle yetkilileri etkilemeye yönelik bir yalandı. Böyle bir istekte bulunulmamıştı. Zhelyabov bu dört gence, onlar üzerindeki etkisi aracılığıyla, deneyim eksiklerini telafi edeceğinden emin bir şekilde yaklaşmıştı. Onlara yol göstermek için orada olduğu sürece bu konuda haklıydı, onun için her şeyi yaparlardı. Ayrıca bombaları fırlatacak olanların, eyleme karışmasına gerek duyulmayacağı düşünülüyordu. Rysakov ve Emilianov "barut kokusunu tanımaları" için getirildiler.

Telezhnaya'daki toplantıya Zhelyabov başkanlık ediyordu, Perovskaya ve Kibalchich'de oradaydılar. Amaçlarından biri, dört bomba fırlatıcısına birbirlerini tanıma şansı vermekti. Şimdiye kadar Grinevitski ve Timothy Mihailov hariç, diğer ikisi karşılaşmamıştı. Kibalchich de bombaların yapısı hakkında bilgi verdi. Bunların şekilleri oval ve ağırlıkları yaklaşık iki buçuk kilo olacaktı. Her birinin içinde karşılıklı yerleştirilmiş iki cam tüp olacaktı. Bombanın sert bir cisme çarpmasıyla tüplerden biri ya da diğeri kırılacak ve böylece ortaya çıkan sıvı kimyasal bir etkileşimle ateşlemeyi gerçekleştirecekti.

Şubatm 21'inde, bomba fırlatıcıları tekrar bir araya geldiler ve kararlaştırılan eylem hakkında daha fazla bilgi aldılar. Ertesi gün, Zhelyabov onları Pargolovo Parkı'nda boş bir yere götürdü ve sahte bombalarla talim yaptılar.

X

Bu arada polis, Petersburg'a önemli bir devrimcinin gelmiş olduğu veya kısa süre içinde gelmesi beklendiği yönünde bir ihbar almıştı. Ajanları, bu kişinin büyük bir senyör edası içinde davrandığım, buna uygun olarak da

"My Lord" (Lordum) diye bir İngiliz takma adıyla anıldığını ve bir hayli şık olması dışında, ne adını ne de daha başka özelliklerini vermişlerdi. Polis soruşturma başlattı ve samyoruz ki, Okladski'nin ifadelerinden dolayı (ki hiçbir sözlü ifadenin saklanamamasma rağmen) Trigoni'nin "My Lord" olduğu kanaatine vardılar. Trigoni hâlâ yasal biriydi. İşte bu yüzden kayıtlardan hangi döşenmiş kiralık dairede oturduğunu bulmak mümkündü. Bir polis ajanı aynı eve kiracı olarak yerleştirildi bir diğerinin de onu takip etmesi emredildi. Bir gece I Rot Ismailovski Polk'ta bulunan bloklara kadar takip edildi. Polisin bilmemesine rağmen burası, Zhelyabov ve Perovskaya'nın kaldığı yerdi. Bir öğleden sonra Trigoni, Nevski Bulvarında durdu ve "geniş alınlı genç bir kadınla" konuştu (Perovskaya). Polis ajanı kadımn peşine düştü, fakat kadın onu atlatmayı başardı. Daha sonra Trigoni, Malaya Sadovaya'daki peynir dükkanına kadar izlendi. Odessa ve Simferopol'daki polis merkezlerine bu kişi hakkındaki tüm bilgileri göndermeleri için telgraf çekildi.

Şubatın 25'inde Trigoni izlendiğinin farkına vardı. Binadaki komşusu emekli bir deniz yüzbaşısı, şüphe çekecek kadar içini döken dostane biriydi. Alexander Mihailov'un kaybından sonra bu olay, hem Trigoni'nin şüphelerini bildirmemesi hem de Zhelyabov'un bunlara karşı özel bir önlem almaması açısından, devrimcilerin dikkatsizliğini gözler önüne sermektedir. Yalnız şu da hatırlanmalıdır ki; özel güvenlik önlemleri hem zaman, hem de insan gücü kaybına neden oluyordu ve devrimciler de zaten her ikisi bakımmdan sıkıntıdaydılar. 25'i akşamı geç vakitlerde, Trigoni Malaya Sadovaya'ya giderek olağan vardiyasım yerine getirdi. 26'sında, Merkulov Zhelyabov'un dairesine uğradı ve peynir dükkamna götürmek üzere bir yığın kum torbası aldı. Bunlar çıkan topraklar için kullamlacaktı. Merkulov söylendiği gibi kum torba-

larını ileterek geri döndü. O sırada, Trigoni Zhelyabov ile birlikteydi ve zorluklardan şikayet ediyordu. Zhelyabov "Henüz bitirmiş değiliz," diyordu. Daha sonra Merkulov'a peynir dükkamna götürmek için "çok ağır bir şişe" verdi. Şişedeki patlayıcıydı.

26'sı hareketli bir gündü. O akşam bomba mangasının –Zhelyabov, Perovskaya, Rysakov ve Timothy – Grinevitski'nin odasında başka bir toplantısı vardı. Daha sonra, o akşam Zhelyabov'un Malaya Sadovaya'ya çalışmaya gittiği nerdeyse kesindir. O günlerde, kafasını ve sinirlerini sakinleştiren tek yol olarak, sıkı bedeni çalışmayı görüyordu. Korkunç dayanma gücüne rağmen çöküşün eşiğindeydi. Uyuyamıyordu. Kafasında karışık planlar ve hayallerle yatak odasında bir aşağı bir yukarı dolanıyordu. Tek açılma fırsatı sıkı, bedensel çalışmaydı. Çok az yemek yediğinden yaşamında ilk kez bayılma nöbetleriyle karşı karşıya kalıyordu. Çöküşün eşiğinde olduğunu biliyordu. Samimi birkaç arkadaşına, tek istediği şeyin, eylemin başarılı bir şekilde sonuçlanması ve daha sonra Güney Rusya'da bir köye giderek kendini toparlamak olduğunu söylüyordu.

Emekli deniz yüzbaşısı, Trigoni'nin 27'si akşamı bir ziyaretçi beklediğini, amirlerine bildirdi ve polis aynı yerde boş bir dairede pusuya yattı. Daha sonra gelişen olaylar Zhelyabov ve Trigoni'nin amlarında yer alan ifadelerden anlaşılmaktadır. 27'sinde, öğleden sonra saat dörtte Zhelyabov ve Perovskaya evlerinden ayrıldılar ve birlikte bir arabaya binerek Bolshaya Sadovaya'daki Halk Kütüphanesine kadar gittiler. Daha sonra arabanın parasını ödeyerek ayrıldılar. Zhelyabov, caddede yürürken bir polis ajanı tarafından izlendiğini anladı. Dolambaçh yollardan giderek adamı savuşturdu. İki ya da üç görüşmesi vardı; işini bitirdiğinde, Trigoni'nin pansiyonuna gitti. Bu arada saat yediydi.

Trigoni, altı buçuktan beri onu bekliyordu. Zhelyabov içeri girdi ve "sanırım buralarda bir yerde polisler var" dedi. Trigoni bakmak için hole çıktı. Etrafta kimse yoktu. Semaveri getirmesi için hizmetçi kıza seslendi. O anda polisler boş daireden çıktılar ve onu içeri ittiler. Zhelyabov bekliyordu. Yirmi dakika geçti ve Trigoni dönmeyince dışarı çıktı ve merdivenlerden aşağı ana girişe indi. Kapı kilitliydi. Polisler arkadan gelip onu yakaladıklarında kapının kulpunu arıyordu. Tabancasına elini attı, fakat polisler daha hızlıydı ve tabancayı elinden aldılar. Daha sonra Trigoni'yi aşağı getirdiler ve hep birlikte karakola gittiler.

Tesadüfen, karakoldaki nöbetçi memur üç yıl önceki 193 Kişilik Duruşmada bulunmuştu. Simaları hatırlayan iyi bir hafızası vardı ve "Neden, sen Zhelyabov" dedi. Zhelyabov güldü ve "Çok aciz kulunuz ama bu size yardım etmeyecek" dedi. Tutuklular arandı ve ayrı hücrelere konuldular.

BÖLÜM XII

Bir Çar Öldürülüyor

I

Prenses Yurievskaya'nın Laferté'ye aktardıklarına dayanarak, 28 Şubat Cumartesi sabahı Çar'ın, her zamankinden yarım saat erken saat sekizde kalktığını, öğreniyoruz. Dokuza çeyrek kala karısına, oğullarıyla (sekiz yaşında) birlikte Aşai Rabbani ayini* için Saray'ın özel şapeline gelmeleri haberini gönderdi. Ayin on birde bitti. Sonra kahvaltı yaptı ve Saray hekimi, Çar'ın sağlığını kontrol etmek amacıyla uğradı. Moralini çok iyi buldu; ayin sırasında iki saat boyunca ayakta kalmasına karşın yorgunluk göstermemesinden özellikle memnun oldu. Çar öğleyin çalışma odasına geçti ve Loris-Melikov'un günlük raporunu okudu. Yirmi dakika sonra karısının özel odasındaydı.

"Bazı haberlerim var" dedi, "onları paylaşmak için hemen sana geldiğime şaşırmayacaksın; çünkü benimle ilgili

---

* Hıristiyanların Hazreti İsa'nın kanı ve etini temsil etmek üzere şaraba batırılmış ekmek lokmasını yiyerek tanrı ile bütünleştiklerini düşündükleri ayin. –ç.n.

konularda hiç kimsenin senin kadar heyecan duyduğunu sanmıyorum."

Sözünü ettiği haber, Zhelyabov'un tutuklanmasıydı. Loris-Melikov onun kimliği konusunda henüz tam tatmin olmamıştı ama neredeyse emindi.

"Hem Trigoni" diye yazmıştı, "hem de Zhelyabov olduğuna inandığımız kişi ifade vermeyi reddediyor. İkincisi, nerede yaşadığım söylemeyi bile kati olarak reddediyor. Kimliğini, kaleden getirilmesini emrettiğim Okladski sayesinde kısa zamanda netleştireceğimi umuyorum."

Çar ve Prenses'in duydukları huzur ve tatmini anlamak kolaydır. Goldenberg'in verdiği bilgiler, terörist eylemlerin baş örgütçüsünün Zhelyabov olduğu izlenimini oluşturmuştu. Tutuklanması, sürekli bir belanın savuşturulması demekti.

Gün içinde Loris-Melikov ek bir rapor gönderdi: "Zhelyabov, soruların sadece zaman kaybı olduğunu belirtip onları yamtlamayı hâlâ reddediyor. Fakat cani, tutuklanmasına karşın Majesteleri Çar'a karşı saldırılarm kesilmeden süreceğini ekledi." Loris-Melikov, bunun ışığında, Çar'ın ertesi günkü İmparatorluk Maneji'nde* yapılacak geçit törenine katılmamasımn belki de daha iyi olacağı önerisinde bulunuyordu. Ancak, Çar mümkün olan tüm önlemler alımrsa planlarım değiştirmeye gerek olmayacağını düşünüyordu.

Zhelyabov'un bu tehdidinin, polis memuruna "...ama bu size yardım etmeyecek" demiş olmasına dayandırıldığını varsayabiliriz. Tutukluluk halindeki tüm ifadelerinin polis kayıtları vardır ve onlarda belirgin bir tehdit görülmüyor. Kabadayılık ruhunun, eylem planlarım tehlikeye atacak kadar ileri gitmesi olası değildir. Ancak, Loris-Melikov ağır bir sorumluluk altındaydı. Ne kadar önemsiz

* At eğitiminin ve gösterilerinin yapıldığı alan. –ç.n.

görünürse görünsün, hiçbir uyarı işaretini azımsamak ya da yok saymak riskini alamazdı.

Cumartesileri, Loris-Melikov genellikle Saray'a yemeğe gelirdi. Ancak, bu Cumartesi hastaydı ve bağışlanmasını istemişti. Öğleden sonra Çar arabasıyla iki grandüşesi görmeye gitti. Prenses Yurievskaya ise kendisi Loris-Melikov'a geçmiş olsuna gitti ve yeni haberler olup olmadığını sordu. Ziyaretinden memnun kalmıştı. Kendisine anlatıldığına göre, Malaya Sadovaya'daki bir peynir dükkanı hakkında raporlar vardı. Dolayısıyla, dükkan o sabah teftiş edilmiş fakat kuşku uyandıracak bir şey bulunmamıştı. Zhelyabov'un tutuklanmasıyla birlikte herhangi bir yakın tehlikenin kalmamış olduğunu ummak için gerekli her neden vardı.

O akşam, Çar ve Prenses yemeklerini baş başa yediler. Çar, karısına "O kadar mutluyum ki, neredeyse korkmam gerektiğini düşünüyorum" dedi. O da, yemekten sonra birlikte olmak isteyip istemeyeceğini sordu. Fakat yalnız kalmak istiyordu. Yemekten sonraki saatlerini küçük oğluyla oynayarak geçirdi.

1 Mart sabahı Petersburg Emniyet Müdürü bölgelerden sorumlu polis memurlarını toplayıp onları kutladı. En tatmin edici gelişmenin devrimcilere ilişkin olduğunu söyledi. Majesteleri Çar hazretleri, özellikle Zhelyabov'un tutuklanmasmdan çok hoşnut olmuştu.

O 1 Mart sabahı Çar her zamanki gibi sekiz buçuk'ta kalktı. Saray bahçesinde çocuklarıyla bir yürüyüş yaptı. Gezintiyi dini ayin ve karısıyla yaptığı kahvaltı izledi. Sağlığı biraz daha düzelmiş olan Loris-Melikov raporunu vermek üzere bizzat geldi. Çar da ona yeni yasa taslağını imzalamaya karar vermiş olduğunu bildirdi. Belgeyi Bakan'a verdi. Geçit törenine katılmak için ayrılmadan önce karısını görmeye gitti.

"Onu biraz önce imzaladım" dedi. "Umarım iyi bir izlenim bırakır ve Rusya bunu, verebileceğim her şeyi vermek istediğimin bir kanıtı olarak alır." Prenses hâlâ Manej'e yapacağı ziyaret konusunda tam olarak tatmin olmamıştı. Kocasına, Nevski ve Malaya Sadovaya'dan uzak durması ve Ekaterinski Rıhtımı'nı kullanması konusunda yalvardı. Bir yanında kanal ve ötekinde de meydan olan yolda suikastçının saklanabileceği pek az yer vardı. Çar o yolu kullanacağına söz verdi. Saraydan 12.55'te çıktı. Tören sırasında çok neşeliydi. Aşırı ölçüde lütufkardı ve bazı subaylarla sohbet etti. Manejden kuzeni Grandüşes Catherine'e gitti. Onun sarayından ayrılırken arabacısına Ekaterinski Kanal yoluyla dönmesini söyledi.

II

Devrimcilere dönelim.

28'i sabahı, hâlâ önceki akşam yapılan tutuklamaların farkında değildiler. Saat dokuzda dört bomba fırlatıcısı ile Kibalchich son bir tatbikat için bir araya geldiler. Bir saat Zhelyabov'u beklediler. Hâlâ ortalarda görünmeyince, Kibalchich meşgul olduğunu düşündü ve onsuz devam etti. Gençleri Smolni Manastırına götürdü. Bahçe civarında kimseler yoktu, eski bir hendek buldular. Tekrar sahte bombalarla talim yaptılar ve sonra gerçek bir bomba denediler. Bombayı Timothy fırlattı. Küçük çaplı bir bombaydı ve patlama pek tesirli değildi. Yine de patlamıştı. Daha sonra bombacılar, ertesi gün tam zamamında Telezhnaya'nın dairesinde olmak şartıyla, farklı yerlerdeki evlerine döndüler.

Bu arada peynir dükkanınm incelemesi yapılıyordu. Girişim, bölgeden sorumlu polis memurundan gelmişti. Dükkan hakkındaki kuşkular çok sayıda genç erkek ve kadının dükkana girmesi ve çıkmasıyla artmıştı. Eli kula-

ğında bir eylem hakkında sürekli dedikodular dolaşıyordu ve Çar'm Malaya Sadovaya'dan geçmek alışkanlığı, tüm tedbirlerin alınmasım gerekli hale getiriyordu. Polis memuru, İstihkâm Kolordu Komutam General Mrovinski'den bir araştırma yürütmesi için ricada bulundu.

General, birkaç polis memuruyla beraber, bir belediye müfettişi kılığında dükkana geldi. Üç odaya da baktı. Neden oturma odasının ön duvarının tahta ile kaplanmış olduğunu sordu. Kobozevler, duvardan nem geldiğini söylediler. Mrovinski tahtaları çekiştirdi fakat sağlamdılar ve o zaman tatmin oldu. Depo olarak kullamlan odanın bir köşesinde, bir kömür yığını vardı. Mrovinski yığına bir tekme savurdu fakat kaldırılmasını istemedi. Aynı zamanda bir miktar da saman vardı ve ona samamn peynir fıçılarımn paketlenmesi için kullamldığı söylendi. Aslında hem saman hem de kömür tünelden çıkartılan toprağı saklamak için kullamlıyordu ve eğer inceleme adamakıllı yapılsaydı, bu hemen ortaya çıkmış olacaktı. Yatağın altında çuvallanmış daha fazla toprak vardı. Ayrıca depoda ağzına kadar toprakla dolu birkaç fıçı ve çuval vardı. Toprak nemliydi ve varillerin birinden su sızıyordu. Bogdanovich, hemen, bir âlem sırasında o fıçıyı nasıl düşürdükleri ve ona zarar verdiklerini ve yumuşak peynirin de terlemeye ne kadar uygun olduğu yönünde uzun bir açıklama yaptı. Mrovinski fıçıların açılmasım istemedi. Fakat dışarı çıkmıyordu. Şimdiye kadarki incelemesinin yüzeyselliğini ve bir sonra atacağı adımı düşünmekte olduğu izlenimini veriyordu. Daha sonra evin kedisi geldi ve Mrovinski'nin bacaklarına sürtündü; General eğildi ve kediyi okşadı ve Yakimova –hiç şüphesiz Perovskaya'nın Moskova'daki amlarım hatırlayarak– hayvanın maceralarım anlatmaya başladı. Anlatılanlar Mrovinski'yi eğlendirmiş ve buzlar çözülmüştü. En sonunda iyi günler dileyerek

polisleriyle beraber gittiler. Bir kez daha, "suikastçı" bir kedi, günü kurtarmıştı.

Aynı sabah Sukhanov, Trigoni ile pansiyonunda temas kurmak için bir teşebbüste bulunmuş ve böylece önceki gece karşılaşılan felaketin farkına varmıştı. Çabucak haberi arkadaşlarına iletti ve gece saat üçe kadar Merkez Komite üyelerinden ulaşılabilenlerin hepsi Figner'in dairesinde bir araya geldiler. Bunlar, Figner, Sukhanov, Perovskaya, Frolenko, Tikhomirov, Korba, Isaev, Grachevski, Langanlar ve Lebedeva'ydı. Bu ümitsiz bir toplantıydı. Mayın henüz daha yerleştirilmemişti. Dükkan şüphe altındaydı. Bombalar henüz yapılmamıştı. Aslında doğru düzgün bir deneme yapma fırsatı olmadığından, bunların etkili olup olmayacağı da belirsizdi. Asıl liderlerini kaybetmişlerdi. Buna rağmen, ertesi gün, mayın eylemine devam etmek düşüncesinde hemfikirdiler. Daha sonra Perovskaya, saldırımn ikinci halkası olarak bombacılara liderlik yapmak için gönüllü oldu. Bu da onaylandı.

Isaev, mayını yerleştirmek üzere bu toplantı sonunda, doğruca peynir dükkamna gitti. Sukhanov, polisler gelip araştırma yapmadan önce –ki bu er ya da geç olacaktı– suç teşkil eden her şeyi ortadan kaldırmak için Ismailovski Polk'taki daireye gitti. O zamana kadar Zhelyabov adresini ele vermemekte başarılı olmuştu, lakin polis zaten Trigoni'nin bu eve ziyaretinden dolayı buradan şüpheleniyordu. Aslında polisler, "erkek kiracı" döner dönmez kendilerine bildirmesi için kapıcıya emir göndermişlerdi. Bu emir, Sukhanov'un evden ayrılışınm hemen ardından gelmişti. Bundan kısa bir süre sonra son kez etrafa bakmak için Perovskaya geri döndü. Kapıcı kızın geri döndüğünü bildirdi. Polis kapıcıya izlemede kalmasını ve adam geldiğinde haber vermesini söyledi. Kapıcı kata çıkarak Perovskaya'ya kardeşinin nerede olduğunu sordu. O da, işte olduğunu söyledi.

"Gelir gelmez haberim olması gerekiyor," dedi kapıcı. "İmzalaması için polisin gönderdiği bir form var. Gelir gelmez ona gelip beni görmesini söyle."

Perovskaya söz verdi ve kapıcı odasına geri döndü. Ortalığı toparlamayı bitirdi, kaldı ki, bu işi iyi bir şekilde yapamayacak kadar heyecanlıydı. Polisler geldiğinde patlayıcı kalıntıları ve bomba parçacıkları ve aynı zamanda birkaç tane peynir etiketi buldular. Perovskaya saat sekiz olmadan kısa bir süre önce daireden ayrıldı ve Figner'in evine gitti. Saat beşten beri bomba üzerinde çalışmakta olan Figner, Kibalchich, Sukhanov ve Grachevski'yi gördü. Perovskaya da oturdu ve yardım etti, fakat saat on birde diğerleri eve gidip dinlenmesi ve ertesi gün için biraz daha dinlenmesi gerektiğine ikna ettiler. Diğerleri çalışmaya devam ettiler. Figner, Kibalchich için kimyasalları karıştırıyor ve Sukhanov için de bomba muhafazaları yapmak üzere parafin tenekelerini kesiyordu. Saat iki olduğunda yapacağı daha başka bir işi kalmamıştı ve uyumaya gitti. Ertesi gün saat yedide, iki kız uyandıklarmda üç erkek hâlâ çahşıyorlardı. Bombaların ikisi hazırdı. Perovskaya bombaları aldı ve Telezhnaya'daki dairesine gitmek için bir arabayla ayrıldı. Kibalchich diğer iki bomba biter bitmez onun peşinden gidecekti.

III

O sabah, 1 Mart'ta, bomba fırlatıcıları erkenden kalkmışlardı. Evden ayrılmadan önce Grinevitski, yoldaşlarına bir veda mektubu yazmıştı:

"II. Alexander ölmelidir. Günleri sayılıdır... Yakın gelecek son darbeyi benim mi yoksa başkasınm mı gerçekleştireceğini gösterecek. Ama o ölecek ve onunla beraber biz, onun düşmanları ve cellatları da ölecek. Bana ne olacak ki? Zaten bir ayağı çukurda olan ben, benden sonra

da birkaç kurbanın olacağı düşüncesini taşımaktayım. En son savaşta yer alma şansım olmayacaktır. Kader bana erken bir ölüm biçti. Zaferimizin bir gününü, bir saatini görmeyeceğim. Halbuki ölümümle elimden gelen her şeyi yaptığıma ve dünyada hiç kimsenin benden daha fazla bir şey isteyemeyeceğine inamyorum..."

Rysakov da erken kalkmıştı. Ev sahibesi, daha sonra, onun garip bir şekilde mutlu göründüğünü söylüyordu. Rysakov daha önce hiç yapmadığı bir şey yapmış, odasına gelmiş ve onunla konuşmuştu. Kadın bir pazar günü neden bu kadar erken kalktığım sormuş ve o da, o sabah işe gitmesi gerektiğini söylemişti. Rysakov ayrılmadan önce kadın ona bir çay verdi.

Perovskaya geldiğinde dördü bir aradaydı. Onlara bombaları gösterdi. Arnavut kaldırımlı taş yolda sallantıdan korumak için yol boyunca arabada onları kucağında taşımıştı. Diğer iki bombanın hazır olur olmaz geleceğini söyledi. Zhelyabov'un mevkileri işaretlemiş olduğu Petersburg'un bir haritası vardı. Fakat ölçek küçüktü ve her şeyi netleştirmek için Perovskaya bir zarfın üzerine bir taslak çizdi.

Çar'ın Saray'dan Manej'e normal güzergahı kullanacağı tahmin ediliyordu; yani Nevski, Malaya Sadovaya ve Bolshaya Italianskaya yoluyla. Buna göre, "Kotik" (Grinevitski) ve Timothy Mihailov Malaya Sadovaya ile Italianskaya'nın kesiştiği iki köşede yerlerini alacaklardı. Diğer iki adam daha aşağıda, Malaya Sadovaya'nın Nevski'ye doğru olan kısmında duracaklardı. Hepsi öğleyin on iki de yerlerinde olacaktı. Perovskaya ise Nevski'nin köşesinde gözetleme yapıyor olacaktı. Bombacılar gürültülü bir patlama bekleyecekler ve daha sonra sese doğru ilerleyeceklerdi; eğer Çar hâlâ hayattaysa derhal saldıracaklardı. Rysakov'un o zamana kadar mayınlama işi hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Zhelyabov'un bazı sırlarım

paylaştığı Grinevitski'nin, bir süredir bundan haberi vardı. Diğer ikisi belli belirsiz bir şeylerin olduğunu biliyordu.

Bununla birlikte Çar'ın beklenen rotayı izlememesi ihtimali de vardı. Bu durumda, Perovskaya Malaya Sadovaya'ya doğru yürüyecek ve bombacılara bir işaret verecekti. (Tarihçiler bunu bir mendil sallaması olarak tanımlar. Bu doğru değildir. Caddeler sivil polislerle doluyken, hiçbir suretle böyle bir şey yapmak doğru olmazdı. Perovskaya sümkürecekti). İşaretin alınmasıyla, dört adam Malaya Sadovaya'dan ayrılacak ve Inzhenernaya ile Teatralni Köprüsü arası yaklaşık 30 metre mesafede bulunan köşede, Ekaterinski Kanalı boyunca bulunan mevkilere ilerleyeceklerdi. Perovskaya, kanalın diğer tarafında Inzhenernaya'yı görebilecek bir noktada olacaktı. Çar'm geldiğini görünce işareti tekrarlayacaktı.

Kibalchich diğer iki bombayla beraber saat onda Telezhnaya'da ortaya çıktı. Bir saat sonra hepsi kağıtlara sarmalanmış bombalarıyla beraber hücre evinden ayrıldılar. Hayli zamanları vardı. Perovskaya, Grinevitski ve Rysakov bir kahvehaneye girdiler ve kahve içip kek yediler.

IV

Mayınlama işi için yapılan hazırlıklar artık tamamlanmıştı. Isaev görevi yerine getirmiş ve ateşleme aparatlarını hazırlamıştı. Artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Düğmeye basma onuru Frolenko'ya verilmişti. Oturma odasındaki camın önüne bir masa yerleştirilmişti: Böylece Frolenko masamn üzerine çıkarak düğmeye basmak için doğru zamanı bekleyecekti. O gün diğer suikastçılardan yalmzca Kobozevlerin, ikisinin, dükkanda kalmasına izin verilmişti ve patlama gerçekleşmeden önce oradan uzaklaşmaları gerekiyordu. Bogdanovich saat on birde ayrıldı. Yakimova gelen müşterilerle ilgilenmek için dükkanda kaldı. Saldırı

saati yaklaştığında Çar'ın kortejinin Nevski köşesine gelişini beklemesi, Frolenko'yu hazır olması için uyararak sonra da derhal oradan ayrılması gerekiyordu. Frolenko'nun patlamamn etkisiyle param parça olmaması ve elinden geldiğince o kargaşa sırasında oradan uzaklaşmayı başarması umuluyordu.

Geriye kalanlardan Helfmann ve Sablin Telezhnaya dairesinde nöbetteydiler. Figner ise, ihtiyaç olması durumunda peynir dükkanmdaki gruba destek vermesi için ne olursa olsun saat ikiye kadar evde kalması tembihlenmişti. Sabah saat onda Frolenko, Figner'ı ziyaret etti ve bir cebinden bir şişe kırmızı şarap ile yarım ekmek, diğer cebinden de birkaç sosis çıkararak esaslı bir kahvaltıya başladı. Sinirleri tamamen gerilmiş olan Figner, böyle bir zamanda nasıl böylesine iştahlı olabildiğini sordu. Frolenko istifini bozmadan, bütün gücünü ve kuvvetini toplamak için, zamanın geldiğini söyledi.

Frolenko peynir dükkanına döndü. Saat ikide bodrum kattaki oturma odasında elinde ateşleme teçhizatı ile masanın üzerinde bekliyor ve camdan dışarıyı izliyordu. Bir müddet sonra Yakimova'ya seslenerek alayın gelmesinin geciktiğini söyledi. Yakimova dışarı çıktı ve sokağın köşesine yürüdü. Geri geldiğinde Çar'm kortejinin kanalın çevresinden dolaşmış olduğu haberini verdi. Frolenko teçhizatını topladı ve dükkandan ayrıldı.

Can sıkıcı bir öğleden sonraydı. Kirli kar, sokaklarda kümelenmiş ve kaldırımlar boyunca yığınlar oluşturmuştu. Kibalchich, her zamanki gibi silindir şapkası başında, patlamamn sonucunu görmek için civarda oyalanıyordu. Çar'ın rotasının değiştiğini fark edince eylemin kesin olarak suya düştüğünü kabullenerek pansiyonuna geri döndü. Bombalama projesine olan inancı çok azdı ve bir önceki gece, hiç durmadan 17 saat çalışmak onu bitkin

düşürmüştü. Ertesi sabahki gazeteyi görene kadar o günkü olaylardan haberi olmadı.

Tören alayı ilerlerken Perovskaya, Manej'in girişini görebileceği bir yerde bekliyordu. Çar'm ayrıldığım gördü, kortejin takip ettiği rotayı izledi ve bombacılara işaret vermek için aceleyle uzaklaştı. On beş dakika sonra Çar Grandüşes'ten ayrıldı. Kortej tam hızla Inzhenernaya'ya doğru hareket etti; atlı Kazak askerler önde ve kanatlarda olmak üzere, sırasıyla Çar'm arabası, peşinde bir kızakla Albay Dvorzhitski ve adamları ve onların peşinde de ikinci bir kızakla Polis Teşkilatından Yüzbaşı Koch ve başka bir memur. Kortej Inzhenernaya'nın bitiminden sağa dönerek Rıhtım boyunca ilerledi. Timothy Mihailov bu noktada görevlendirilmiş olmalıydı; fakat ayakları üşümüş ve son anda yerinden ayrılmıştı. 50 metre ileride Rysakov vardı ve bombasım fırlattı. Bomba, Çar'm arabasımn arka dingilinde patladı. Kazak korumalardan birisi yere düştü. Aynı anda tören alayını izlemek için bekleyen bir çocuk da yere yığıldı; kötü bir şekilde yaralanmış ve durmadan inliyordu. Çarlık arabasımn arka dingili hasar görmüş ama araba tek parça halinde duruyordu. Atlar parladılar ve sürücü de (acil bir durum olması halinde hızla uzaklaşması için Prenses Yurievskaya'dan özel emir almıştı) daha fazla kırbaçlayarak hızlandı. Çar durmasım emretti ve yaklaşık 70 metre sonra durdu. Albay Dvorzhitski indi ve arabanın kapısım açtı. Dışarı çıkarken Çar'm topalladığı görüldü; muhtemelen bir şarapnel parçası isabet etmişti. Dvorzhitski doğruca Saraya gidilmesini önerdi ama Çar ne olduğunu görmek istedi. Rysakov yakalanmış ve bir grup polis ve asker tarafından tutuluyordu. Yüzbaşı Koch, Rysakov'un ceplerini aradı ve bir tabanca buldu. Her taraf kargaşa içindeydi; polis, askerler ve halk olay mahalline yaklaşmaya çalışıyordu. Grandük Michael patlama olduğunda iki sokak uzaklıktaydı ve telaşla gelerek

kardeşine ulaşmak için kalabalığı yarmaya çalışıyordu. Genç bir memur "Çar nerede?" diye bağırıyordu. Çar'ın yanında olduğunu fark etmemişti. "Tanrıya şükürler olsun ben iyiyim," dedi Çar, "fakat –" ve kafasıyla yaralıların olduğu yönü işaret etti. Küçük çocuk hâlâ yolda yatıyor ve hâlâ inliyordu; birkaç gün sonra da öldü. Sonra hazırlana iddianamede Rysakov'un Çar'ın sözlerini duyup, "Henüz Tanrıya şükretme," diye karşılık verdiği ileri sürüldü. Rysakov bunu inkar etti. Kanıtlar bu konuda açık değildir. Çar, Rysakov'un yanma giderek bombayı onun atıp atmadığını sordu. Rysakov "Evet," dedi. "İsmin ne senin?" "Glazov, zanaatçı."

Çar patlamamn olduğu yeri görmek istedi. Arkasında Dvorzhitski'le beraber dar kaldırım boyunca yürüdü. Kanalın korkuluklarına yaslanan Grinevitski hariç kalabalık yolu açtı. Çar iki adım yaklaşana kadar bekledi ve bombayı ayaklarının dibine fırlattı. İkinci bir patlama meydana geldi. Duman çekilince ortalıkta kar, kan, çöp ve yaralılardan oluşan bir savaş yeri belirdi. Çar kanlar içindeydi ve zorlukla nefes alıyordu. Her iki bacağı da kırılmış ve üniforması param parça olmuştu. Cılız bir sesle, "Yardım edin" ve daha sonra "Çok soğuk" dedi. Kalabalıktaki bazı askeri okul öğrencileri onu yerden kaldırdılar ve polis kızağına taşıdılar. Grandük Michael üzerine eğildi.

"Beni duyabiliyor musun?"

"Evet."

"Nasıl hissediyorsun?"

"Çabuk. Beni Saraya götür."

Her şey tam bir kargaşa içindeydi. Bir memur, onu ilkyardım uygulanabilecek yakındaki bir eve götürmenin daha iyi olacağım önerdi. Çar onu duydu ve Saraya götürülmesi emrini tekrarladı.

Onu kızakta arkasına yasladılar: Düz bir şekilde uzatacak kadar yer yoktu. Grandük, bir memur ve iki Kazak

onunla beraber kızaktaydılar. Dördü birden gözyaşları içindeydiler. Yolda, Çar gözlerini açtı ve memurun kanayan kolunu gördü.

"Yaralandın mı?" diye sordu.

"Önemli değil, Efendim. Biz sizin için endişeleniyoruz."

Başka bir memur, Sarayın Çar'ı hemen içeri almak üzere hazırlıklı olması için dörtnala önden gitmişti. Fakat doğru dürüst hazırlıklar yapılamadı. Hatta bir sedye bile bulunamadı. Çalışma odasında bir yatak hazırlandı ve oraya alındı. Saat üç buçukta öldü.

Aylar sonra dul Prenses Yurievskaya, Laferté'ye şöyle anlatıyor:

"Keşke Tanrı onu bana bağışlasaydı, hatta sakat ve bacakları olmadan; hâlâ hayatta olacak, hâlâ kendisi gibi olacaktı. Hiç olmadığı kadar bana ait olacaktı, çünkü o zaman tahtan vazgeçmek zorunda kalacaktı."

Grinevitski, bilinçsiz halde diğer kurbanlarla beraber hastaneye kaldırıldı. Yetkililer öğleden sonra son suikastçı olarak kimliğini tespit etmeyi başardılar. Bir dedektif başucuna oturdu ve sorguya çekmek şansı elde etmek için bekledi. Akşam saat dokuzda bilinci geri geldi. Dedektif "İsmin ne?" diye sordu. Grinevitski "Bilmiyorum," diye yamtladı. Birkaç dakika sonra tekrar bilincini kaybetti ve gece saat on buçukta öldü.

V

Genel olarak bu, Çar II. Alexander'ın son saatlerine ilişkin kabul edilen notlardır. Bununla beraber, muhtemelen birçok efsane de kaçımlmaz olarak gerçeklerle iç içe geçmiştir. Yalmzca Yüzbaşı Koch'un tanıklığına dayanan, Çar'm gidip yarahnm üzerine eğildiğine dair sık sık tekrarlanan bir rivayet daha vardır. Koch'un anlatmasına

göre, Çar yaralının üzerine eğilmiş ve aynı zamanda Rysakov'u kaçarken görmüştü; bunun üzerine o, yani Koch, kovalamaya başlamış ve onu ilk yakalayan kendisi olmuştu. Fakat sürücünün tamklığına göre atları dizginlemesi zaman almış ve sonrasında Çar en az 100 metre geri yürümüştü. Bombayı attığı anda Rysakov kaçmaya başlamıştı ve bu yüzden Koch'un anlatımı doğru olsaydı, Rysakov yarım kilometre yol kat etmiş olurdu. Gerçek şu ki Koch aklmı kaybetmişti ve aynı durumdaki tek kişi o değildi. Her iki tanığın Çar hakkındaki yorumlarımn birbirini tutmadığı görülmektedir. Birkaç yıl sonra Dvorzhitski, Kedrin'e (Perovskaya'nın duruşmadaki avukatı) – o da Yakimova'ya anlatmıştı– Çar'm Grinevitski'nin bombayı attığı yerde öldüğünü ve sonrasında ona isnat edilen tüm ifadelerin tam bir uydurma olduğunu söylemişti. Şu an bu iddianın doğruluğuna dair nihai hükmü vermek imkansızdır. Bununla beraber, şahidin olaydaki tavrı kadar, korku ve dehşet anlarına ilk elden tanıklık etmenin, olayın anlatılış şeklinden daha önemli olduğu bilinmektedir.

Nitekim son saldırıya ilişkin aşağıdaki olayı anlatan Pavlov adında eski bir asker daha vardır.

"Kaldırımda yürüyordum ve korkuluklara yaslanan bir adam gördüm. Aniden doğruldu ve Çar'm ayaklarına doğru bir şey fırlattı. Bir patlama oldu ve patlamamn etkisiyle yere düştüm. Ayağa kalktığımda Çar'ı götürdüklerini gördüm. Şapkamı kaybetmiştim, bu yüzden etrafa bakındım ve şapkamı buldum, daha sonra eve gittim."

Bomba mangasının dördüncü elemanı Emilianov bir yıl sonraki duruşmasında şöyle diyordu:

"Görevim ilk önce Nevski köşesinde ve Malaya Sadovaya'da ve daha sonra Teatralni Köprüsü'ndeydi. Rysakov'un bombası patlar patlamaz patlamaya doğru yöneldim. Diğer bomba patladığında Çar'dan 20 metre uzaklık-

tıydım; yere düştüğünde, tamamen içgüdüsel olarak hâlâ bomba koltuğumun altmda gazeteye sarılı şekilde, yardım etmek için Çar'a doğru koşan bir grup kalabalığa katıldım."

Laferté tuhaf bir olay nakletmektedir:

"Haber yayıldığında saldırı mahallindeki kalabalık süratle arttı. Hatıra yağmacıları ortaya çıktı ve geriye kalan bir şeyler bulmak için ezilmiş ve lekelenmiş karları aramaya koyuldular. Yetkililer olanların farkına varır varmaz alan temizlendi ve bir müfreze asker kalabalığı uzak tutması için görevlendirildi. Müfrezeden sorumlu subay da yerleri aramaya başladı. Süprüntüler arasında kopuk bir ayak parmağı buldu –sağ ayağın ufak parmağına ait bir parçaydı–. Parmağın Çar'a ait olduğunu zannediyordu; bildiği kadarıyla başka hiç kimse ayaklarından yara almamıştı. Görevi bitince ganimetini de yanma aldı ve bir şarap şişesi içinde muhafaza etti. Daha sonra bu olayı tesadüfen gören bir arkadaşı ona bu parmağı almaya hakkı olmadığını söyledi; merhum Çar'm bu tür hatıraları dul eşi Prenses Yurievskaya'nm malıydı. Subay bu tartışmadan etkilendi. Ertesi sabah şişeyi Saraya götürdü ve uygun bir mesajla birlikte oraya bıraktı.

VI

Saldırıdan sonra Timothy Mihailov ve Emilianov, Telezhnaya'da bulunan daireye geri döndüler ve bombalarını bıraktılar.

Tyrkov ve keşif kolundaki arkadaşlarından biri önceden randevulaştıkları gibi bir kahvenin arka tarafında oturmuşlar ve Perovskaya'nın haberleri getirmesini bekliyorlardı. Çok sessiz ve zihni meşgul bir şekilde saat tam iki buçukta geldi.

"Sanırım eylem başarılıydı," dedi Perovskaya. "Ya öldü ya da ağır bir şekilde yaralandı." Garson Perovskaya'nın siparişini almaya geldi ve o gidene kadar beklediler.

"Nikolai (Rysakov) yakalandı," diye devam etti, "Sanırım Kotik öldü." Sessiz bir şekilde kısa ve basit cümlelerle durumu anlattı.

Talimatlar gereği Figner dairesinde bekledi. Zaman ilerliyordu. Ne Bogdanovich'ten ne de Yakimova'dan hiçbir iz yoktu. Saat ikiyi biraz geçmişti ki, Isaev geldi ve Çar'm rotasını değiştirdiğini söyledi. Figner de bomba atıcılarını mayın saldırısına sadece bir ilave olarak gördüğü için tıpkı geçmişteki birçok olayda olduğu gibi o günkü saldırımn da bir fiyasko olduğunu çoktan kabullenmişti. Şehre gitti. Patlamaları duymamıştı ama bir süre sonra insanların küçük gruplar halinde bir araya geldiğini fark etti. Bir şey olmuştu. Kiliselerde yeni Çar'a bağlılık yemini edildiğini duydu.

Figner şöyle yazıyor:

"Aceleyle arkadaşlarıma döndüm. Caddelerdeki heyecanı görmeliydiniz. İnsanlar Çar'ı, yaralıları, kan ve ölümü konuşuyorlardı. Eve vardım ve arkadaşlarımın olan bitenden bihaber olduklarım gördüm. O kadar heyecanlıydım ki; Çar'ın öldürülmüş olduğunu kekeleyerek söylemeyi güçlükle başardım. Hıçkırıklara boğulmuştum. Bunca yıldır Rusya'nın üzerine çöken kâbus sonunda kaldırılmıştı. Bu an, tüm hapishane ve sürgün korkusunun; yüzlerce, binlerce insammıza yapılan tüm vahşet ve zalimliklerin ödülüydü. Bu an, tüm şehitlerimizin kanlarmın ödülüydü. Bu an, her şeyin ödülüydü. Omuzlarımızdan bunaltıcı bir yük kalkmıştı; gericilik sona ermeliydi. Yeni Rusya'nın uyamşı yakındı. Bu kutsal anda ülkemizin daha mutlu geleceğinden başka bir şey düşünemiyorduk. Bir süre sonra sevinçli ve coşkun bir şekilde Sukhanov geldi ve herkesi öpüp tebrik etti..."

Perovskaya'nın kahvede Tyrkov'dan ayrılması ile o akşam geç saatlere kadar geçen zamanda ne yaptığına ilişkin bir kaydımız bulunmamaktadır.

Sukhanov'un odasında saldırı grubu üyeleri küçük bir toplantı yapıyordu. Zafer sarhoşluğuyla hâlâ günün olaylarını gözden geçiriyorlardı. Aniden kapı açıldı. Gelen Perovskaya idi. Yüzü gergin ve beyazdı ve gözlerinden yaşlar boşalıyordu. Toplantıdakiler doğruldu ve onu tebrik etmek için etrafını sardılar. Fakat Perovskaya onları dinlemiyordu. Tüm yapabildiği, durmadan, Partinin tüm kaynaklarını Zhelyabov'u kurtarmaya adaması gerektiğini tekrarlamaktı.

Altıların duruşmasının temsili resmi

BÖLÜM XIII

Tutuklanmalar

I

Mart ayının 2'sinde Rusya işçilerine bir manifesto yayımlandı. Büyük ihtimalle daha önceden Zhelyabov ve Grinevitski tarafından hazırlanmıştı:

"Rusya İşçileri!

"Zorba hükümdar Alexander bugün, 1 Mart'ta bizim tarafımızdan, sosyalistlerce, öldürülmüştür. Öldürüldü; çünkü halkına önem vermiyordu. Halkını vergiye boğmuştu. Köylünün elinden topraklarım almış ve işçileri çapulcu ve sömürücülere teslim etmişti. İnsanlara özgürlük vermemişti. Halkın acılarım göz ardı etmişti. Sadece zenginlere önem veriyordu. Kendisi lüks içinde yaşıyordu. Polis halka kötü davranıyor, o ise onları cezalandıracağma ödüllendiriyordu. Halkı ve adaleti savunanları ya astırıyor ya da sürgüne yolluyordu. İşte öldürülmesinin sebebi budur. Bir Çar, iyi bir çoban olmalıdır, hayatını koyunlara adamaya hazır olmalıdır. II. Alexander açgözlü bir kurttu ve ölüm onun üstesinden geldi..."

1 Mart akşamı Tikhomirov, III. Alexander'a açık bir mektup üzerinde çalışmaya başladı, belki de *Narodnaya Volya* duyurularının en ünlüsü. Bu belge ayın 12'sinden önce yayımlanmadı. Taslak, Merkez Komite tarafından incelenmeli ve onaylanmalıydı. Aynı zamanda Tikhomirov da bu taslağı bazı liberal politika yazarı arkadaşlarıyla tartışmayı arzuluyordu.[14]

Bu açık mektup çok uzundu, belki de gerçekten etkili bir propaganda olamayacak kadar uzundu. Mektuptaki göze çarpan bazı paragraflar şöyledir:

"Majesteleri,

"Derin acınızı çok iyi anlıyoruz, ancak Merkez Komite'nin bundan dolayı bu beyanatı ertelemesi doğru olmaz. En haklı kişisel duygulardan da önemli bir şey vardır. Bu, karşısında tüm kişisel duyguların feda edilmesi gereken insanın kendi ülkesine karşı olan görevidir...

"Ekaterinski Kanal trajedisi ne bir tesadüf ne de umulmadık bir şeydi. Son on yıldaki olaylar bu durumu kaçınılmaz hale getirmişti. Ve şu açıkça anlaşılmalıdır ki aynı akıbet şu an yönetim mekanizmasının başına geçen kişiyi de beklemektedir...

"Yönetim pekala birkaç kişiyi tutuklayıp asabilir ve bir grup devrimciyi sindirebilir; ama sorun aynı kalır. Devrimcileri yaratması, tüm ulusun hoşnutsuzluğuna neden olması ve bütün Rusya'nın yeni bir sosyal düzen için duyduğu özlemi ortaya çıkarması, bu çağın özelliklerinden biridir...

[14] Belgenin tarzı o kadar yumuşaktı ki, o günlerde bu belgenin Mihailovski tarafından yazıldığı zannediliyordu. 25 sene sonra Burtsev bu olayı Tikhomirov'a sorma fırsatı yakaladı. Tikhomirov, "Hayır kendim yazdım. Sadece taslağı Mihailovski'ye okudum ve tavsiyesi üzerine birkaç değişiklik yaptım," diye cevapladı.

"İki yol vardır: İdamların kaçmılmaz ve önlenemez hale getireceği devrim ya da anayasal gücün gönüllü bir şekilde halka aktarılması...
"Yönetimin kötülüklerinin artacağı kuşkusunu göz ardı ederek size başvuruyoruz... Onurlu bir insan ve vatandaş olarak size başvuruyoruz. Hiçbir şahsi kızgınlığın görevinizi unutmamza sebep olacağına ya da hakikati öğrenme arzunuzu durduracağına inanmıyoruz. Bizim de kızgınlık için sebebimiz var. Siz bir baba kaybettiniz. Biz babalar, kardeşler, eşler, çocuklar ve en kıymetli arkadaşlarımızı kaybettik. Eğer Rusya'nın iyiliğine olacaksa kişisel duygularımızı sineye çekmeye hazırız; aynısım da sizden bekliyoruz...
"Şartlar dayatmıyoruz, bunlar tarih tarafından dayatılmaktadır. Biz sıralamakla yetineceğiz. Bunlar:

(a) Suçlu olmadıkları, bilakis toplumsal görevlerini yerine getirmeleri nedeniyle tutuklanan tüm siyasiler için genel af,
(b) Mevcut sosyal ve ekonomik düzeni ve bunlarda ulusun istekleri doğrultusunda yapılması gereken değişiklikleri ele alacak tüm ulus temsilcilerinin toplantıya çağrılması...

"Dolayısıyla, Majesteleri, karar verin. Önünüzde iki yol var. Seçim size kalmış. Biz sadece ülkenize karşı tüm şeref ve sorumluluğunuzla, kararımz ve vicdanmızm Rusya'nm iyiliği için uygun olan tek yolu seçmeye öncülük etmesini dileyebiliriz."

II

1 Mart olayından sonra Shelgunov, *Narodnaya Volya* ile yakın temasta olan sol eğilimli Rusanov adındaki politika yazarına şöyle diyordu: "Dikkat etmelisiniz yoksa liberaller gücü ele geçirecekler." Shelgunov gibi güya çok bilgili

olan birinin, hem liberaller hem de *Narodnaya Volya*'nın etkili gücü hakkında bu derece cahil olması ilginçtir. İkincisinin saygınlığımn doruğunda olduğu doğrudur. Ses getiren taktiksel bir başarı sağladılar ve hizmet ve destek teklifleri içinde boğulacaklardı. Lakin zaferlerinin bedeli, Merkez Komiteyi hiç olmadığı kadar tehlikeli bir pozisyona sokmuştu.

Mart'ın 2'sini 3'üne bağlayan gece oldukça ciddi bir darbe aldılar. Polis gece yarısından sonra Telezhanya'daki eve baskın düzenledi. Her zaman olduğu gibi evdekilerin kapıyı açması için kapıcıyı da yanlarına almışlardı. Hem Helfmann, hem de Sablin uyuyorlardı ve bir müddet sonra içerden bir kadın sesi "Kimsiniz?" diye sordu. Kapıcı, dışarıdakilerin polis olduğunu ve kapıyı açmalarım istediğini söyledi. İçerden hiçbir ses gelmiyordu. En sonunda polisler kapıyı kırmaya başladı; kapı aralığından iki el silah sesi geldi ve polisler aceleyle sahanlığın köşelerini siper alıp ateşe karşılık verdiler. Polislerden birisi takviye birlik getirmek üzere gitti. Bir müddet sonra içerideki silah sesi kesilmişti. Polisler beklemedeydiler. Aniden içerden çığlıklar yükseldi; yardım ve doktor çağrılması isteniyordu. Polisler kapıyı kırdılar ve içerde Helfmann'ı çıldırmış ve saçı başı birbirine girmiş bir vaziyette buld: 'ar. Sablin ise alnında bir delikle diğer odada yerde yatıyordu; son kurşunla kendini vurmuştu. O sırada Helfmann kendi odasındaydı. Polis kurşunları bombaların birine isabet edecek diye endişeye kapılmış ve bombaları daha güvenli bir yere götürmek için gittiğinde Sablin'in ölmüş olduğunu görmüştü.

Polisler cesedi kaldırdılar, Helfmann'ı bir polis gözetiminde gönderdiler ve evi aradılar. İki adet patlamamış bomba, üzerinde Malaya Sadovaya ve Kanal boyunun kalemle işaretlenmiş olduğu bir Petersburg haritası, bir zarfın arkasına çizilmiş bir plan taslağı ve daha sonra

duruşmada sergilenen diğer delilleri buldular. Arama sona erdiğinde daireye gelecek ziyaretçileri beklemesi için bir polis ekibi orada bırakıldı.

Saat on birde görevli komiser muavini sigara alması için kapıcıyı dışarı yolladı. Kapıcı aşağı inerken yukarı çıkan iri, genç bir adamla karşılaştı. Nereye gittiğini sordu. Genç adam 12 numaralı daireye gittiğini söyledi. Binada 12 numaralı daire yoktu ama kapıcı bu yönde uyarılmıştı ve adama yukarı çıkmasını söyledi. Genç adam Timothy Mihailov'dan başkası değildi ve zaten öyle yaptı ve 5 numaralı daireye gitti. İçeri girdiğinde polisler tarafından sarıldığım gördü. Polisler ona ne istediğini sordular. O da polislere, kendisine burada yaşadığım söylemiş olan ve aynı zamanda da arkadaşı olan bir araba sürücüsünü aradığını söyledi. Polisler oturup beklemesini söylediler. Bir süre sonra gitmek için hareketlendi. Polisler onu durdurmak için harekete geçince cebinden bir tabanca çıkardı ve ateş etmeye başladı. Mihailov'un silahı alınıp etkisiz hale getirilene kadar iki polis yaralanmıştı. Polisler bir sonraki ziyaretçi için beklemeye koyuldular.

Telazhnaya'da olup bitenleri ilk haber alan Kibalchich'di. Aynı sabah Merkez Komiteyi uyardı. Yine telaşlı ve ümitsiz bir toplantı yapıldı. Zhelyabov'un korkuları doğru çıkmıştı. Zihinlerini saldırı fikriyle öylesine meşgul etmişlerdi ki bunun sonuçlarına tamamen hazırlıksız yakalanmışlardı. Baskın, karşı karşıya oldukları durumu acı bir biçimde gösteriyordu. Birilerinin konuştuğu açıktı: Kim olduğunu hâlâ bilemiyorlardı ama Rysakov'dan şüpheleniyorlardı. Bir sonraki gelişmenin peynir dükkanında daha ayrıntılı bir araştırma olacağı muhtemel görünüyordu. Bu yüzden Kobozevler'in vakitleri varken oradan ayrılmaları gerekiyordu. Bogdanovich Moskova'ya giden gündüz 12 trenine bindi. Yakimova ise şüphe uyandırmamak için orada kaldı: Eğer dükkan çalışma saatleri içeri-

sinde kapatılır ya da terk edilirse Polis farkma varacak ve derhal harekete geçecekti. Akşam oldu ve Yakimova dükkanı kapattı. Eşyalarım topladı ve masanın üzerine bir miktar parayla bir de bu paranın kasap için olduğunu belirten ve kediyi de beslemeyi unutmamasını rica eden bir not bıraktı. Daha sonra oradan ayrıldı ve Smolensk aktarmalı gece trenine bindi. Petersburg'dan Moskova'ya doğrudan düzenlenen tren seferlerinin izlendiğini düşünerek dolambaçlı bir rota seçmişti. Tam zamanında ayrılmıştı. Ertesi sabah erkenden dükkan tekrar incelendi ve mayın bulundu. Haber derhal eyalet gazetelerine telgrafla bildirildi ve Smolensk'ten Moskova'ya kadar Yakimova'nın kompartımanındaki insanlar sadece bu haberi konuşuyorlardı. 'Madam Kobozeva' hakkında verilen açıklama korkunçtu. Kendisinin görüldüğü kadarıyla sigara tiryakisi olduğu ve gece geç saatlere kadar dışarıda kalmak gibi burjuva alışkanhklarınm bulunduğu söyleniyordu. Tesadüfen tüm gazetelerin haberlerinde son derece güzel birisi olduğundan bahsediliyordu. Kibirlilikten tamamen uzak olan Yakimova bu sonuncusuyla biraz utanmıştı.

III

Mart'ın 4'üne kadar Merkez Komitenin eski taşkın iyimserliklerinden pek bir şey kalmamıştı. İnisiyatif artık onların elinde değildi. Organizasyon zarar görmüştü. Ne halihazırda bir politikaları ne de yenisini hazırlayıp yürürlüğe koyacak bir liderleri vardı. Tikhomirov Çar için derin bir matem içerisindeydi ve zamamnın çoğunu anma törenlerine katılarak geçiriyordu. Sukhanov, 'Zhelyabov'un, onu denetleyecek demir iradesi olmadan tamamen yitik' görünüyordu. Perovskaya hakkında elimizde birkaç açıklama bulunmaktadır ve bunlardan birisi Tyrkov'a aittir. Tyrkov, Perovskaya'nın keşif kolunda bulunmaktaydı ve

Perovskaya'mn özgürlüğünün son günlerinde ona göstermiş olduğu ilgi ve fedakarlık eninde sonunda kendisinin de tutuklanmasına yol açmıştı.

Tyrkov şöyle yazmaktadır:

"Martın 1'inden sonra sık sık Perovskaya ile birlikte oluyordum. Şubat'ın 27'sinde onun için en önemli kişi olan Zhelyabov tutuklanmıştı. Kendisi için duygusal ve zihinsel açıdan oldukça gergin bir zamandı. Fakat duygularını çok iyi kontrol altına alıyordu; görünüşte sessiz, sakin ve mantıklıydı. Sanırım Mart'ın 3'ündeydi onunla beraber Nevski'deydim. Gazeteci çocuklar, 'cinayetle ilgili son gelişme' diye ilave bir baskıyı satmak için bağırıyorlardı ve biz de bir tane aldık. Zhelyabov, 1 Mart olayını organize eden kişinin kendisi olduğunu beyan etmişti. O zamana kadar onun olayla bağlantılı olarak suçlanamayacağını ummak mümkündü. Elbette polisteki dosyasında kendisine karşı oldukça fazla suçlama vardı ama bu suikast hakkında bir delil sayılamazdı. Ne var ki, artık akıbeti kesin bir hâl almıştı. Perovskaya için berbat bir andı. Kontrolünü kaybetmedi. Bir elinde gazete sallanırken, kafası öne eğilmiş vaziyette yavaşça yürümeye koyuldu. Hiçbir şey söylemedi ve ben de konuşmak istemedim. Zhelyabov'a âşık olduğunu biliyordum. En sonunda bir şeyler söyledi. "Neden böyle bir şey yaptı?" diye sordum. O da: "O haklıydı. Böyle olması gerekiyordu," dedi.

"Zhelyabov'u kurtarmaktan bahsedip duruyordu. Elbette bu imkansızdı. Oysa bunu anlayamıyor veya anlamak istemiyordu; eli kolu bağlı kalamazdı, her imkanı denemeliydi. Duruşmanın olacağım düşündüğümüz Bölge Mahkemesi ile bazı bağlantılar kurmak için can atıyordu. Daha sonra birlikte Panteleimonovski'de bulunan Üçüncü Dairenin yakınlarında boş daire arayarak etrafı gezdik; planı, orada bir gözetleme üssü kurmak ve Zhelyabov'u dışarı çıkardıklarında muhafızlara toplu bir saldırı düzen-

leyerek onu kaçırmaktı. Kafasında bir sürü başka plan vardı. Onu bundan vazgeçirmeyi denemek nafile olacaktı. Sorunla kendi başına uğraşmayı isteyebilirdi. Gerçekle olan tüm bağını koparmış görünüyordu. Oldukça sorumsuz olmuştu. Bu yüzden söylediği her şeye razı oluyor ve gitmek istediği her yere beraber gidiyordum. İnsanlar, "Sonia kafayı yemiş," diyorlardı. Bu oldukça doğruydu. Onu Petersburg'tan uzaklaştırmak ve bir müddet Petersburg dışında bir yerde saklamak için ikna etmeye çahştılar. Bunları duymak bile istemiyordu. Tıpkı tepesinde, yavrusunu kapmış bir şahin gören kuş gibiydi."

Stepniak (Kravchinski), Zhelyabov gelmeden önce Perovskaya ile Ismailovski Polk'ta bulunan daireyi paylaşan Rina Epstein'in anlattığı bir olayı kaydetmiştir. Epstein Partinin üyesi değildi ama Partinin amaçlarına yakınlık duyuyor ve fırsat buldukça Parti için küçük hizmetlerde bulunuyordu. Şubat ayı sonunda birkaç günlüğüne Petersburg'ta bulunuyordu. O günlerde tamamen bitkin görünen Perovskaya ile bir görüşme yaptı. Perovskaya para konusunda çok endişeliydi: Kısa bir süre önce 100 rublelik bir abonelik ücreti almaya gitmiş ama paranın hazır olmadığını görmüştü. Epstein bu tutarı ona borç olarak vermek istedi, ama Perovskaya geri ödemeyi garanti edemediği için bunu reddetti.

Epstein Gatchina'ya geçti. Çar'ın ölüm haberini duyduğunda oradaydı ama Perovskaya'nın bu olayda parmağı olabileceğini hiç düşünmemişti. Bir sonraki Perşembe günü (5 Mart) başkente döndüğünde karamsarlık ve panik ortamıyla karşılaştı. Şehrin her yanma siyah bayraklar ve krepon kağıtları asılmıştı; her köşe başında polis birlikleri ve Kazak askerleri vardı; günün 24 saati her sokakta evler aranıyor ve tutuklamalar gerçekleştiriliyordu. Epstein, Perovskaya'dan o akşam için bir buluşma mesajı aldığında oldukça rahatladı. Bu haber onun hâlâ özgür olduğunun

kanıtıydı ve sınırdan devrimcileri yurtdışına kaçırmakta bazı deneyimleri olan Epstein, onu ülkeyi terk etmesi için ikna etmeye kararlıydı.

Ancak, Perovskaya buluşmaya geldiğinde hiçbir kaçma önerisini dinlemedi. Aşırı coşkunluk ve Partinin "büyük zaferi"yle beraber çılgınca planlarla dolu bir haldeydi. (Perovskaya'nın ruh sağlığmm, aşırı coşku ve boş ümitsizlik arasmda gidip geldiği açıkça görülmektedir). Bununla beraber Zhelyabov'un yetkililere tam olarak ne gibi itiraflarda bulunduğunu da öğrenmek için can atıyordu. O anda, Zhelyabov'un geri almamayacak şekilde suçları yüklenmiş olmaması için tüm gayreti ile kendisini inandırmaya çalışıyordu. Perovskaya, ön soruşturmamn detaylarım bilecek bir pozisyonda bulunan yüksek mevkilerdeki güvenilir bir memurla hâlâ dolaylı olarak temas halindeydi. Epstein'in bu adama uğramasım ve neler bildiğini öğrenmesini istedi. O zaman Perovskaya'nın bol miktarda parası vardı. Bu paraları, yapacağı ziyarette giyinmek üzere kendisine yeni bir elbise alması için Epstein'e vermeyi teklif etti.

Epstein ziyareti yaptı sonra da, o akşam, Perovskaya ile buluşmak üzere randevulaştı.[15] Bu arada bir terslik oldu. Perovskaya üç saat gecikti. Gözünün altında siyah halkalar vardı ve yüzü bembeyazdı. Yorgun olduğunu söyledi. Ev sahipleri bir semaverle çay getirip iki kızı kendi başlarına bıraktı. Epstein şöyle anlatıyor:

"Ekselanslarımn söylediklerini ona anlattım. Yüzünü görmüyordum; çünkü yere bakıyordu. Kafasım kaldırdığında titrediğini gördüm. Ellerimi tuttu ve çöküp kafasım dizlerime gömdü. Birkaç dakika bu halde kaldı. Gözünde

[15] Tyrkov ya da Epstein'in verdiği tarihin yanlış olması muhtemeldir. Epstein yüksek rütbeli memuru ziyaret ederken Perovskaya ilk kez Zhelyabov 'un itirafını haber almış olabilir.

hiç yaş yoktu ama titrediğini hissediyordum. Daha sonra kalktı ve kendisini kontrol etmeye çalıştı. Fakat aniden tekrar ellerimi aldı ve acıtacak kadar sıktı."

İki kız üzerlerindeki duygusal gerginlikten kurtulmak için kelimelerle oynayarak karman çorman konuştular. Zhelyabov'un Güneyde bulunan ailesine yazmaktan söz ettiler ama ikisi de adresi bilmiyordu. Daha sonra Epstein, Zhelyabov'un sorgu altındaki öz güven ve dayanma azmine dair bildiklerini anlatmak zorunda kaldı. Bir an için bile olsa Perovskaya'nın yüzüne renk geldi.

Perovskaya, "Başka türlü olamazdı," dedi tekrar. "Tek başına Rysakov'un duruşması çok renksiz olurdu."

Diğer tutuklular hakkında konuştular ve Perovskaya hiçbirisinin Parti'nin sırlarını ele vermeyeceğinden emindi. Hepsiyle gurur duyuyordu. İki kız üç saati aşkın konuştular. Ayrılma zamanı gelince Perovskaya güçlükle yerinden kalktı.

Perovskaya'nm o günlerdeki durumu hakkında ufak tefek başka bilgilerimiz de var. Bir akşam Vera Figner'in evine uğramıştı. Vera şöyle yazıyor:

"Bana, 'Vera, bu akşam burada kalabilir miyim?' diye sordu. Ben de, 'Nasıl böyle bir şey sorabiliyorsun?' dedim. O da, 'Soruyorum çünkü eğer bir baskın olur ve beni burada bulurlarsa seni de asarlar,' diye karşılık verdi. 'Bir tabancam var ve eğer gelirlerse, sen burada ol ya da olma onlara ateş açarım,' dedim. "

Tyrkov başka bir seferinde şöyle yazıyor:

"Perovskaya, Zhelyabov'un işçiler arasındaki bazı arkadaşlarınm kendisine gelerek Zaharları'm kurtarmak için ne yapabileceklerini sorduklarmı söyledi. 'Onlara ne söyleyebilirdim ki?' diye sordu bana. Gerçekten, onlara ne diyebilirdi?"

"Madam B" diye biri şöyle yazıyor:

"Perovskaya en çok önemsediği kişilerin öleceğini biliyordu ve onlardan sonra yaşamak istemiyordu."

Epstein'le olan görüşmesinden beş gün sonra tutuklandı. Fotoğrafının kopyaları tüm Petersburg Polisine dağıtılmıştı ama kendisine pek benzemeyen bir fotoğraf olduğu biliniyordu[16] ve yetkililer, Perovskaya'nm süt aldığı mandırayı işleten kadını kullandılar. Bir polis dedektifi refakatindeki bu kadın, Perovskaya'nın bulunabileceği yerlerde birkaç gün geçirdi. Mart'ın 10'unda onu Nevski'de bir arabamn içinde gördüler. Peşinden koşup onu yakaladılar. Perovskaya'nm cebinde 50 ruble vardı ve gitmesine izin vermesi için bu parayı dedektife teklif etti. Fakat dedektif parayı almadı.

IV

İmparatorluk Polis Arşivleri hapishanedeki olayların akışı konusunda bazı ayrıntıları öğrenmemize olanak tanımaktadır.

Zhelyabov, tutuklanmasınm üzerinden 24 saat geçmeden aşağıdaki ifadeyi vermiştir:

"Ben Nikolaevka köyünden Andrei Ivanovich Zhelyabov. Mesleğim, ülkemin kurtuluşu için çahşmaktır. Feodosia bölgesinde yaşayan anne, baba ve kardeşlerim var. Evliyim ve bir erkek çocuğum var. Karım ve çocuğumun nerelerde olduğunu bilmiyorum; muhtemelen Kherson'da bulunan kayınpederim Yahnenko'nun yanındalar. 193 Kişilik Duruşmada ben de vardım ve beraat ettim. Ülkemizin kurtuluşu için toplanan parayla geçiniyorum. Verme niyetinde olmadığım çeşitli takma isimler kullandım. *Na-*

[16] Bu fotoğraf elimize geçmiştir ve Perovskaya'ya çok haksızlık eden bir fotoğraftır. Perovskaya'yı tammış olan herkes onun çok güzel bir kadın olduğunda hemfikirdir.

rodnaya Volya Partisine bağlı olduğumu kabul ediyorum. Alexandrovsk eylemini organize ettiğimi ve cihazın manivelasma bastığımı; yani İmparatorluk Trenini havaya uçurma eylemini kabul ediyorum. O sıralar Cheremisov adını kullamyordum. Petersburg'taki adresimi ve arkadaşlarımın isimlerini vermeye niyetli değilim. Tutuklandığımda üzerimde bulunan dolu haldeki Smith-Wesson marka bir tabancayı, birkaç yedek şarjörü ve deşifre etmeye niyetli olmadığımı, içerisinde şifreli yazılmış iki kağıt bulunan mühürlü bir mektup zarfını aldılar. Bir anahtar da aldılar.

ANDREİ ZHELYABOV"

Polis Teşkilatından General Komarov kapak yazısında şunları söylüyor:

"Bir hayli uğraştan sonra Trigoni ile birlikte yakalanan şahıs sadece köylü Andrei Zhelyabov olduğunu belirtmekle kalmamış aynı zamanda 1879 Kasım'mda Alexandrovsk'ta Zatı Şahaneleri Majesteleri Çar'a karşı yapılan eylemi de kendisinin organize ettiğini ve manivelaya kendisinin basmış olduğunu kabul etmiştir. Hâlâ kararlı bir şekilde, muhtemelen metresi Anna Yakimova'ya (*aynen*) kaçma şansı yaratmak için, Petersburg'taki adresini açıklamayı reddetmektedir. Kaldığı yeri tespit etmek için girişimler devam etmektedir."

Zhelyabov'un biyografisini yazan Sovyet yazarlarından biri, onun Alexandrovsk eylemindeki rolünü itiraf etmesini "intihara teşebbüs" olarak yorumlamıştır; Zhelyabov'u sinir krizi geçiren ve cezası idam olan bir suçu itiraf ederek hayatına son vermek isteyen biri olarak tasvir etmektedir. Bu yorum gereksiz ve abartılı görünmektedir. Zhelyabov, polisin kendisinin Alexandrovsk'ta üstlendiği rolün detaylarmı Goldenberg'ten elde ettiğini gayet iyi biliyordu ve artık karakoldaki memur tarafından tanınmış olduğuna göre kimliğini saklamanın bir anlamı yoktu.

Belki de hiçbir ifade vermemek daha akıllıca olabilirdi. Fakat burada *Narodnaya Volya* tabiatıyla karşılaşıyoruz. "Kahramanlık ruhu çok güçlüydü."

Martın 1'ini 2'sine bağlayan gece saat ikide Zhelyabov uyandırılarak hapishane müdüriyetine götürüldü ve Rysakov'la yüzleştirildi. Tanıdığını gizlemek için herhangi bir girişimde bulunmadı ve polisler, onun genç adama karşı gösterdiği açık dostluk ve düşkünlükten çok etkilendiler. İki adam el sıkıştılar. Rysakov götürüldüğünde Zhelyabov, neden gecenin bir yarısında rahatsız edildiğini sordu. Daha sonra polisler ona Çar'm ölüm haberini verdiler. Duyduğu habere karşı hissettiği zafer ve sevinç duygusu açıkça belli oluyordu. Memurlara, bu günün kurtuluş mücadelesi ve bütün Rus halkı için anmaya değer bir gün olacağım söyledi. Dahası, bütün öğleden sonra bir patlama sesi duymak için beklediğini söyledi. Merhum Çar'ın geçit merasimlerine olan düşkünlüğü sebebiyle bir pazar günü yapacaklarım tahmin etmek kolaydı ve suikast için bu günün seçileceği belliydi.

Görevli memur, yazılı bir ifade vermek isteyip istemediğini sordu ve o da şunları yazdı:

"Saldırı ancak Merkez Komitenin Silahlı Kuvvetler Şubesi'nce yapılmış olabilir. Fakat çok yetenekli, sadık bir devrimci olarak tanıdığım ve biraz önce yüzleştirildiğim Rysakov haricinde olaya katılan şahıslar hakkında en ufak bir fikrim yok. Saldırıda bizzat bulunmadım ama bunun nedeni yalnızca tesadüf eseri tutuklanmamdır. Manevi katılımım sorgulanamaz. Çok zamandır el bombası fikrinden haberim vardı ama bugün ne tür bir el bombası kullanıldığım bilmiyorum. Tutuklanışımm ardından bu meseleye Komitenin teknik uzmanlarınca karar verilmiştir."

Zhelyabov o gece bir ifade daha yazdı. Artık polis, açık bir şekilde onun son birkaç aydır Slotvinski adına düzenlenmiş bir pasaport kullanmakta olduğunu tespit etmişti.

Bu yüzden, artık bu takma ismi inkar etmek için bir neden yoktu; zaten Perovskaya'nm da Ismailovski Polk'ta bulunan daireyi temizlemek için fazlasıyla vakti olmuştu. Zhelyabov'un vicdanı, gerçek Slotvinski hakkındaki şüpheleri gidermek için elinden geleni yapmasım söylüyordu. "Onu tammıyorum" diye açıkladı. " ve bu belgenin düzenlenmesiyle ilgili hiçbir şey yapmamıştır."

Gece, olaylar üzerinde düşünme fırsatı oldu ve daha açık bir ifade hazırlamaya karar verdi. Ertesi sabah, 2 Mart'ta, bir kalem ve kağıt istedi ve Savcıya aşağıdaki meşhur notu yazdı:

"Hükümdarlık asasını devrimcilerden teslim almış olan Yeni Çar, eğer resmi adetlere uyma ve Rysakov'u idam etme niyetindeyse o zaman benim canımı bağışlaması ciddi bir adaletsizlik olacaktır. Birçok kez II. Alexander'ı öldürmeye yönelik eylemler yaptım. Öldürülmesi sırasında bizzat bulunamamış olmam bir talihsizliktir. 1 Mart olayına beni de katmamzı talep ediyorum ve eğer gerekirse benim bu olayda suçlanmamı sağlayacak açıklamalarda da bulunurum. Bu ifadenin uygun şekilde işleme konulmasım talep ediyorum.

ANDREİ ZHELYABOV"

"NOT: Yetkililerin, yasal formaliteleri gerçek adaletten üstün kabul etmeleri ve devrim hareketinin kıdemli bir şahsı olarak, sırf aleyhime yasal bir kanıt olmadığı için yeni Çar'ın tacını, yalnızca genç bir kahramamn cesediyle süslemek isteyecekleri ihtimalinden endişe duyuyorum. Böyle bariz adaletsizliği protesto ederim. İki darağacı yerine bir darağacı dikilmesi yalmzca yetkililerin korkaklığı olacaktır."

Zhelyabov'un 'not' bölümündeki son cümlesi onun amacını ortaya koymaktadır. Gördüğümüz kadarıyla devrimcilerin politik bir duruşmayı, mesajlarım dünyaya iletmek için çok büyük bir fırsat olarak görmeleri bir gelenek

haline gelmiştir. Çar II. Alexander'ın öldürülmesiyle ilgili yargılamalar sadece Rusya'yı ilgilendirmeyecek aynı zamanda uluslararası bir olay olacağından bu fırsatı azami olarak kullanmak gerekiyordu. Söz konusu olan Partinin saygınlığı ve bununla beraber tüm geleceğiydi. Görev çok zorlu olacaktı. İddia Makamı ve Mahkeme Heyeti, bu devrimci hareketin itibarını düşürmek için tüm aşağılama, yıldırma ve engelleme politikalarını kullanacaklardı. Şu anda Partinin menfaatleri en kuşku götürmez liderinin sanık yerinde olmasını gerektiriyordu. Perovskaya olayı iyi fark etmişti. "Tek başına Rysakov'un duruşması çok renksiz olurdu."

Aynı zamanda bunu, kişisel sadakat nedeniyle yaptığına hiç şüphe yoktu. Rysakov'u tehlikeye atan Zhelyabov'du. Hem sonra en yetenekli adamlarından biri olan Rysakov'a karşı bir liderin hissedebileceği tüm duyguları hissetmişti. Bu gencin cezayı tek başına çekmesine razı olmak onun için zor olurdu.

2 Mart günü Zhelyabov oldukça keyifliydi. Daha fazla yazılı ifade vermedi ama daha üst düzeydeki hapishane yetkilileriyle konuşmayı arzuluyordu. Kont Plehve'ye Kviatkovski ve Presnyakov'un bağışlanabileceklerini umut ederek yaz ve sonbahar aylarında terörist eylemlere ara verdiklerini söyledi; ancak, asıldıkları gün II. Alexander'ın kalan günlerinin sayılması başlamıştı. General Komarov ile uzun bir görüşme daha yaptı. General ciddi ve sadık bir memurdu. Generalin, II. Alexander'dan "Saygıdeğer Merhum Majesteleri" diye bahsetmekte ısrar etmesi Zhelyabov'un küstahlığını arttırmış görünmektedir. "Planlarımızı," dedi Zhelyabov, "büyük ölçüde saldırı hedefimize göre yaparız. Mesela saldırı mahallinin seçimi, hedefin hareket tarzına göre belirlenir." Aynı zamanda Komarov bombaların yapısıyla da ilgileniyordu ama yine bu konuda fazla bilgi edinemedi. "Sorularım karşısında tutuklu," diyordu

raporunda, "bombaların çeşitli şekillerde olabileceğini söyledi. Bazıları oval, bazıları yuvarlak ve bazıları dikdörtgenmiş. Fakat içeriklerini bilmiyormuş gibiydi.'

V

Zhelyabov'un "itirafı" 3 Mart'ta Petersburg gazetelerinde yayımlanmasına rağmen, Kiev'deki Jandarma Komutam Yüzbaşı Paleolog'un 4 Mart'ta hâlâ Zhelyabov'un tutuklamşından haberdar olmaması, Rus yönetim mekanizmasının ne kadar hantal bir şekilde işlediğinin ilginç bir göstergesidir. Yüzbaşı 4 Mart günü Petersburg'a Zhelyabov'un tutuklanmasını öneren raporunu teslim etmişti. Raporunda, Zhelyabov'un karısı ve çocuğuyla beraber babasmın Güney Rusya'da bulunan çiftliğinde olduğunu belirtiyordu. Hem "doğal nedenler"den hem de onun parasını kullanmak için Zhelyabov'un hâlâ karısıyla görüştüğü farz edilmeliydi. Bu yüzden, Olga Semenovna'yı, ziyaretçilerini ve yaptığı yazışmaları yakın takibe alarak kısa zamanda kocasımn izini sürmek mümkün olabilecekti.[17]

VI

The Times muhabiri tarafından "tıknaz, kısa boyunlu, esmer, itici ve sorulara cevap vermeyi reddedişindeki kararlılıkla" tanımlanan Rysakov, 1 Mart'ta tutuklanıp hemen ardmdan sorgulanmıştı. O gün, ortaklarım ele vermek için

[17] Elbette Zhelyabov 'un karısıyla görüştüğüne dair bu varsayım için herhangi bir dayanak yoktu. Bu tarihten kısa bir süre sonra ailesinin ısrarı üzerine Olga Semenovna hem kendisinin hem de çocuğunun soyadını reddedip kızlık soyadı olan Yahnenko ismini aldı. Karısı ve çocuğuna daha sonra ne olduğuna dair elimizde bilgi yoktur.

herhangi bir ifade vermeyeceğini söylemişti. 2 Mart'ta tekrar sorguya alındı. Bu defa sorguyu yapan Dobrinski'ydi. Dobrinski, Goldenberg'in itiraflarını sağlamış ve özellikle bu iş için Rus Kraliyet Polis Teşkilatının en başarılı ve deneyimli memuruydu. Rysakov 19 yaşında, cahil, zayıf, saf ve korkmuş biriydi. Mücadele eşit değildi. 2 Mart'taki sorgusu sırasında Rysakov, Polisin Telezhnaya'da bulunan daireyi ortaya çıkarmasına yetecek kadar konuştu. Bu, *Narodnaya Volya*'nın ve en az bu kadar trajik olan Rysakov'un manevi batışının başlangıcıydı. Sonraki ay Rysakov neredeyse her gün sorguya alınıyordu.

Yetkililerin esas niyetleri, Rysakov'u 3 Mart'ta Askeri Mahkemede yargılamak ve 4 Mart'ta asmaktı. Muhtemelen, Zhelyabov'u Savcıya not yazmaya iten sebep buydu. Zaten Zhelyabov'un 2 Mart'taki ifadesinin ardından Loris-Melikov Çar'a, Zhelyabov ve Rysakov'un ayın 4' ünde yargılanmalarını ve 5'inde asılmalarını önermişti. III. Alexander bu önerinin altına şöyle yazmıştı: "Görüşünüze tamamen katılıyorum." Fakat Rysakov'un itirafları, ayın 3'ünde Telezhanaya dairesi baskını ile birlikte daha fazla ipucunun ele geçirilmesine ve Timothy Mihailov'un yakalanmasına sebep oldu. Ertesi gün, 4 Mart'ta, peynir dükkanındaki mayın bulundu. Aynı gün Zhelyabov'a Sablin'in cesedi gösterildi. Zhelyabov onu tammadığım söyledi. O zaman Zhelyabov daha ileri sorgulamaya tâbi tutuldu ama tüm söylediği kendisinin "Merkez Komitenin Üçüncü derece bir yetkilisi" olduğu ve Çar'ı öldürmek için gönüllüler arandığmda 47 gencin öne çıktığıydı. Daha sonra yetkililer, Zhelyabov'dan çok az bilgi alınabileceği sonucuna vardılar ve onu, Gözaltı Nezarethanesi'nden Trubetskoi Kalesi'nde bulunan bir hücreye naklettiler. (Bu andan idamına kadar asla kendi başına bırakılmadı; gece gündüz hücrenin içinde bekleyen bir nöbetçi vardı. Aynı önlemler onunla beraber duruşmaya çıkarılan diğer tutuklular için

de alınmıştı). Bununla birlikte Rysakov daha uysal olduğunu kamtladı. Sablin'i Telezhnaya'daki dairede oturan biri, Helfmann'ı oraya bakan kişi ve Timothy Mihailov'u bombacı arkadaşlarından birisi olarak teşhis etti. Bu sonuncusu elbette polisin oldukça ilgisini çekti ve onlar da Zhelyabov'u daha ileri bir sorguya aldılar. Zhelyabov ilk o zaman Rysakov'un ne yapmakta olduğunun farkına vardı ve genç Mihailov'un hayatım kurtarmak için girişimde bulundu. Bir tane daha ifade yazmayı talep etti:

"Esasında Rysakov'u işe ben aldım," diyordu Zhelyabov, "Fakat Rysakov, Timothy Mihailov hakkında söylediklerinde tamamen yanılmaktadır. Rysakov'un, Mihailov'un saldırıda yer aldığına dair anlattığı hikayede herhangi bir doğruluk payı bulunmamaktadır."

Fakat yetkililer Rysakov'un gerçeği anlattığına ikna olmuşlardı. Bu yeni açıklamalar ışığında, duruşma için teklif edilen ön hazırlıkların değiştirilmesi gerektiği açıkça ortadaydı. İdamların sokaklarda kargaşa yaratabileceği korkusu dile getiriliyor ve özellikle de Çar'm cenaze töreni sırasında herhangi bir olay olmaması arzu ediliyordu. Bu yüzden ilgili şahıslar aleyhine tüm deliller saptanana kadar duruşmanın ertelenmesinin daha iyi olacağına karar verildi.

Yetkililer önlemleri iki katma çıkardılar. Binlerce Kazak askeri şehirde görevlendirildi. Civardaki tüm yollara nöbetçiler yerleştirildi. Kısıtlamalar o kadar sertti ki gıda maddelerinin temininde bile kesintiler oluşuyordu. Polisin faaliyetleri yoğunlaşmıştı. Evler kapı kapı aramrken caddenin tümü kapatılıyordu. Devrimcilerle herhangi bir bağlantısı olmayan ve tamamen masum bir kadının bir hafta içinde beş kez tutuklandığını öğreniyoruz. Yetkililer ya da devrimcilerin daha sonra ne yapacaklarım kestirmek normal vatandaşlar için tamamen muammaydı. Ticaret durma noktasındaydı. Saray'ın eylem yanlısı kanadı,

Loris-Melikov reformlarının doğrultusunda liberal düşünceye verilecek tavizlere daha güçlü karşı çıkabilmek için kasten durumun ciddiyetini abartıyordu. Genç Çar, şehir dışında Gatchina'daki, güvenlik açısından daha emin, sarayına götürüldü. Üstelik mayınlama girişimlerine karşın Gatchina'daki sarayın etrafına hendekler kazıldı. III. Alexander burada, birkaç saatte bir kendisine gelen polis raporlarıyla oyalanarak tam bir mahkûm hayatı yaşıyordu. Kendisinin derkenar notları hâlâ devlet arşivlerinde muhafaza edilmektedir. Malaya Sadovaya'daki mayınla ilgili gelen son rapor hakkında şöyle yazmıştı: "Bu sadece ilk incelemenin ne denli dikkatsizce yürütüldüğünü göstermektedir."[18] Sonunda Sablin'in cesedi, bir subay olan kardeşi tarafından teşhis edildi Çar şu yorumu yaptı: "Böyle bir kardeşe sahip olmak ne güzel bir şey!"

Bu arada Dobrinski, Bölge Gözaltı Hapishanesi'nde Rysakov'un sorgulanmasını sürdürüyordu. Mart 10'da Perovskaya tutuklandı. Rysakov onu bombalama ekibinin başındaki sarışın olarak teşhis etti. Perovskaya işe karıştığın kabul etti ama ad ya da ayrıntı vermeyi ve Timothy Mihailov'un işe karışmış olduğunu ısrarla reddetti. Zhelyabov hakkında sadece, "Geçen eylülde benimle yaşamak üzere daireme taşındı. Hepsi bu..." diyordu. Timothy Mihailov tam bir bilgisizlik sergiliyor ve asla sarsılmıyordu. Helfmann da eşit derecede umursamazdı. Ancak, sefil Rysakov "şimdiden yağlı ilmeği boğazmda hissediyordu." Perovskaya'nm Keşif Kolu'ndan duyduğu her şeyi yineliyordu. Mart 14'te polis Tyrkov ve Natalia Olovennikova'yı ele geçirdi. Üç gün sonra da Kibalchich ve Frolenko'yu yakaladılar. Rysakov, Kibalchich'i bombacıların teknik uz-

[18] Daha sonra General Mrovinski ihmalkârlıktan yargılanmış ve Archangel eyaletine sürgüne gönderilmiştir.

manı olarak teşhis etti. Frolenko'yla ise hiç karşılaşmamıştı.

Yetkililer Zhelyabov, Perovskaya, Kibalchich, Rysakov, Helfmann ve Timothy Mihailov hakkında bir iddianamenin artık hazırlanabileceğine karar verdi ve mahkemenin de ay sonundan önce Senato huzurunda yapılması ayarlandı. Bu yargılamanın bombalama partisi ile sınırlı tutulması, iddianamenin, peynir dükkam hakkında bir şey bilmeyen, Rysakov'un itiraflarma dayandırılnıasından dolayıdır.

VII

Perovskaya hapishaneden annesine yazmak için izin aldı. Mektubu saklanmıştır. Annesine, üzülmemesi için yalvarır; hayatı, onun geçirmek istediği gibi geçmiştir, diye yazar. Ailesine şimdi vermekte olduğu acı dışında hiçbir pişmanlığı yoktur.

Şöyle bitirir:

"... Bana birkaç yen ve yaka satın al –yakalar biraz dar ve yenler de düğmeli olsun. Burada yaka iğnesi takmamıza izin vermiyorlar. Duruşmadan önce elbisemi onarmam gerekiyor. Tekrar görüşünceye kadar hoşça kalın. Tekrar, üzülmemen için yalvarıyorum. Ne de olsa kaderinin üzülecek bir tarafı yok ve siz de üzülmemelisiniz.

Sizin Sophianız"

Bayan Perovskaya hemen memleketinden geldi ve kızını görebilmek için izin istemek üzere Loris-Melikov'dan randevu talep etti. Bekleme odasında bir süre bekletildi. Nihayet kabul edildiğinde, Loris-Melikov şöyle dedi:

"Size söylemem istendiğine göre, Majesteleri Çar Hazretleri sizin, kızınızı, işbirlikçilerinin adlarmı verecek biçimde konuşturmanızı talep ediyor."

Yaşlı kadın "Benim, kızımı kendi inançları aksine herhangi bir şey yapmaya ikna etmem imkansızdır" diye yanıtladı.

Bayan Perovskaya'ya,duruşmadan önce kızını görebilmesi için iki kez izin verildi. Her iki sefer de gözcü ve polis memuru yanlarındaydı. Pek az konuştular. Sophie annesinin dizi dibine çömelip başını onun dizlerine dayadı ve annesinden, kendisinin tek çocuğu olmadığını ve daha bakması gereken bütün bir ailesi olduğunu hatırlamasını istedi.

3 Nisan 1881'de Çarı öldürenlerin idamı; soldan sağa:
Rysakov, Zhelyabov, Perovskaya, Mikhailov, Kibalchich.

BÖLÜM XIV

Altıların Duruşması

I

Tahta çıkmış eski öğrencisi üzerinde hatırı sayılır etkisi olan Pobyedonostsev duruşma başlamadan birkaç gün önce, "çar katillerinin bağışlanma olasılığına ilişkin yapılan dedikoduların kamuoyunca endişeyle karşılandığı" konusunda genç Çar'ı uyardı. III. Alexander şöyle dedi: "Telaşlanma. Hiç kimse böyle bir teklifle bana yaklaşmaya cesaret edemez. Altısının da asılacağına dair sana söz verebilirim."

Bundan kısa bir süre sonra, 25 Mart'ta, Zhelyabov yetkililere bir not yazdı:

"Eylemlerimiz yalmzca hükümeti hedef aldığından, hükümet üyelerinden oluşan Senato Mahkemesi olayda taraftır ve bu yüzden dava hakkında karar vermeye yetkili değildir... Karar vermeye tek yetkili mahkeme, ulusal bir halkoyu ya da referandum aracılığıyla ulusun tümüdür ya da bu olmazsa, özgür iradeyle seçilmiş olan bir Kurucu Meclis'tir... Bu da olmazsa, toplumsal vicdan, jüri vasıtasıyla bir duruşmada kendini hissettirebilmelidir. Bu yüzden jürili bir duruşma talep ediyorum. Bunun, tıpkı Zasu-

lich'in beraatında olduğu gibi bizim de beraatımıza sebep olacağından hiç şüphem yoktur."

Bu yetkililere karşı bir uyarı niteliğindeydi ve gerekirse Zhelyabov bu tutumunu duruşmada da sergileyecekti. Siyasi mahkûmların hükümeti suçlama eğilimlerini yetkililer daha önceden tecrübe etmişlerdi. Gerekli önlemler zaten alınmıştı. Rus basınında yer alacak mahkeme raporlarının sansürlenmesi ve çoğunluğu memurların oluşturduğu özenle seçilmiş şahısların mahkemeye kabul edilmesi konusunda hazırlıklar yapılmıştı. Buna rağmen, hâlâ bazı fire tehlikesi vardı. Nitekim Mahkeme Başkam olarak atanan Fuchs ile sırasıyla; Loris-Melikov, Nabokov (Adalet Bakanı) ve Pobyedonostsev görüştü. Pobyedonostsev ona, Majestelerinin yargılama işlemlerinin mümkün olduğunca çabuk bir şekilde yapıldığını görmek istediğini bildirdi; sanıkların uzun konuşmalar yapmalarına müsaade edilmeyecek ya da Zhelyabov'un siyasi görüşlerini açıklamasına fırsat verilmeyecekti.

II

Dava, 26 Mart'ta sabah saat on birde başladı. Mahkeme Heyeti, aralarında Mahkeme Başkam Fuchs ve İmparatorluk topraklarının temsilcilerinin bulunduğu 10 kişiden oluşuyordu. Tüccar sınıfı Moskova Belediye Başkanı ve köylüler de, Helker adında, kırsal bölgedeki bir muhtar tarafından temsil ediliyorlardı. Tutuklular sırasıyla Rysakov, Mihailov, Helfmann, Kibalchich, Perovskaya ve Zhelyabov şeklinde bir sıralama ile oturuyorlardı. Bu düzenleme kasıtlı yapılmıştı. Daha uysal tutuklular en başta ve Zhelyabov ise en sondaydı. Böylece Zhelyabov diğerlerini etkileyemeyecekti. Zhelyabov haricindeki tüm samkları avukat temsil ediyordu. Rysakov dışındaki tutuklular, sakin ve rahattılar. Mahkeme görevlisi tarafından müda-

hale edilene kadar, Zhelyabov hep Perovskaya'ya bir şeyler fısıldıyordu.

Sanıkların her biri isim, yaş ve dinlerini söylemeleri için davet edildi. Sıra Zhelyabov'a geldiğinde kendisine yapılan suçlama şekline itiraz etti ve jürinin bulunacağı bir duruşmayı talep ettiği nota cevap verilmesini istedi. İtirazları reddedildi ve formaliteler devam etti.

"İsim?"

"Andrei Ivanovich Zhelyabov."

"Yaş?"

"Otuz."

"Din?"

"Ortodoks Kilisesinde vaftiz edildim ama artık oraya bağlı değilim. Aynı zamanda manevi inançlarımın temeli olarak İsa'nın öğretilerini kabul ediyorum. Doğruluk ve dürüstlüğe inanıyorum. Eylemsiz bir dinin hiçbir değerinin olmadığını düşünüyorum. Mazlumun ve güçsüzün yanında yer almanın her içten Hıristiyan'ın görevi olduğunu ve eğer gerekirse onlar için acı çekmesi gerektiğini düşünüyorum. İşte benim inancım bu."

"Adres ve iş?"

"En son ikamet yerim Ismailovski Polk'taydı. Merkez Komitenin emrettiği çeşitli adreslerde kaldım. Son birkaç yıldır tek işim yurttaşlarımm özgürlüğünü sağlamaktır."

Mahkeme Kâtibi tutuklulara karşı iddianameyi okudu: "Kendilerini Rus Sosyal Devrimci Partisi diye adlandıran gizli bir örgüte katılmak ve halihazırdaki İmparatorluğun sosyal yapısını ve hükümet şeklini zor kullanarak yıkmayı amaçlamak, kutsal merhum Majesteleri Çar hazretlerine karşı bir dizi eylem girişiminde bulunmak..." İddianamenin 24 maddesi Ekaterinski Rıhtımındaki saldırı, Malaya Sadovaya'daki mayın ve Alexandrovsk'taki demiryolu eylemini içeriyordu. (Bu sonuncusu yalnızca Zhelyabov'la ilgiliydi).

Tutuklulara savunmalarım yapmaları söylendi.

Sıra kendisine gelince Zhelyabov şöyle konuştu:

"Yapılan suçlamalara uygun olarak *Narodnaya Volya* üyesi olduğumu kabul ediyorum. Merkez Komite üyesi olarak çalıştım. Bir ara birkaç yılı barışçıl propaganda yapmaya adadım. Bu tür bir faaliyeti terk etmek zorunda kaldım. Petersburg'a yerleşmek için geldiğim zaman, Rus sosyal hareketinin asıl düşmanmm Rus bürokrasisi olduğuna ikna oldum."

Başkan: "Bu tarzda ifadelere izin vermiyorum."

Zhelyabov: Buradaki altı kişi ve diğer birkaç kişinin gizli bir örgütün içinde olduklarına dair yapılan suçlamayı kabul etmiyorum. Buradakilerden bazıları devrimci eylemlerde öncü roller üstlenmişlerdir ama iddianamede olduğu gibi hiç kimse gizli bir örgüt kurmamıştır. Bununla birlikte dava konusuyla Mihailov'un hiç mi hiç ilgisi yoktur."

Savcı Vekili Muraviev Mahkeme Heyetine, Albay Dvorzhitski ve patlama esnasında yaralanan ve eyleme bizzat katılamayan diğer iki şahidin ifadelerini okuyacağını bildirdi; aynı zamanda Goldenberg'in ifadesini de okuyacağım söyledi. Sanık Avukatı herhangi bir itirazda bulunmadı. Zhelyabov, Kolotkevich ve Kurshunikov'u (Barannikov) çağırmak istediğini söyledi. İddia Makamı, "davayı aydınlatmaktansa çarpıtmak gibi doğal eğilimden" diğer siyasi mahkûmların siyasi duruşmalarda tanıklıklarımn kabul edilmemesi gerektiğini öngören bir kanundan dolayı bu isteğe itiraz etti. Zhelyabov bu durumda Goldenberg'in verdiği ifadelere de itiraz ettiğini söyledi. Böylece hukuki bir tartışma başladı; sonunda, Goldenberg öldüğü için bu kanunun Goldenberg'in durumuna uygulanamayacağını gerekçe göstererek Zhelyabov'un itirazı reddedildi. O zaman Zhelyabov Goldenberg'in öldüğüne dair kanıt istedi ve Mahkeme Heyeti onun ölümüne dair

yeterli kanıtın 16 Kişinin Duruşmasında gösterildiğini belirtti.

Bu, ön hazırlıklara noktayı koydu ve duruşma başladı.

III

Duruşına üç gün sürdü. Mahkeme sabah on birde başlayıp öğleden sonra iki buçuğa ve tekrar akşam sekizde başlayıp gece yarısına kadar sürüyordu. Mahkeme salonunda havalandırma yoktu ve akşam olurken hava bunaltıcı oluyordu. Halkın çok azı mahkeme bitimine kadar kalıyordu. Tutukluların birbirleriyle konuşmalarım engellemek için katı önlemler alınmıştı. Sanık sandalyesinde dikkatli bir şekilde izleniyor ve mahkeme heyeti ayağa kalkar kalkmaz ayrı hücrelere nakledliliyorlardı.

Çok sayıda tanık çağrıldı. Ekaterinski Rıhtımındaki saldırıyla ilgili şahitlik yapmak için tümü polis ve askerlerden oluşan 19 kişi vardı. Polis teşkilatından Yüzbaşı Koch ifadesinde, Rysakov'u kalabalığın öfkesinden korumak için silahım kullanmak zorunda kaldığım belirtti. Zhelyabov derhal bu ifadeye itiraz etti ve söz verilmesini beklemeden, Yüzbaşının kılıcım çektiğini fakat kullanmaya gerek olmadığından kınına geri koyduğunu söyledi. Zhelyabov İddia Makamı şahidinin hatasım bulmak için sürekli tetikteydi. Rysakov'un kaldığı pansiyon sahibesi, Rysakov'un yanma gelenleri teşhis etmek üzere çağrıldı. Zhelyabov kadınm bunu yapacak yeterlilikte olmadığım söyleyerek itiraz etti. Üzerinde bir semaverle Rysakov'un masasımn karşı duvarda olduğunu ve misafirlerin orada oturduğunu belirtti: Bu yüzden ev sahibesi kapı ağzına geldiğinde sadece misafirlerin sırtlarını görebilirdi. Zhelyabov zaman zaman bazı suçlamaları üzerine almak için müdahale ediyordu. Telezhnaya'daki evde bulunan üzeri

işaretli bir Petersburg haritası vardı. "Bu işaretleri," diyordu, "ben koydum. Ne anlama geldiklerini açıklamak istemiyorum." İddia Makamı, savunmasında dramatik bir gedik açmak için sürekli tetikteydi. Tanıklardan birisi ölmek üzere olan Çar'ın kaldırılmasını anlatıyordu.

Zhelyabov: "Usul hakkında bir açıklama isteyebilir miyim?"

Başkan: "Eee?"

Zhelyabov: "Mahkemeye hitap ederken ayakta mı durmalıyım yoksa oturuyor mu olmalıyım?"

Başkan: "Mahkemeye hitap ederken ayağa kalkmalısın."

İddia Makamına rahat vermeyen sadece Zhelyabov'du. Perovskaya, Helfmann ve Mihailov kendilerine yöneltilen sorulara cevap vermekle yetiniyorlardı. Rysakov'a gelince, mahkemede bulunan Savunma Bakanı Kont Milyutin onun "kendisini sınav yapan öğretmenlerine bakan küçük bir öğrenci" gibi göründüğünü kaydetmiştir. Çağrılan tanıklardan birisi Rysakov'un çocukluğunda evinde kaldığı bir kadındı.

"Her zaman terbiyeliydi," dedi kadın. "Ona karşı kendimi bir anne olarak gördüm. Diğer çocuklarla asla kaba oyunlar oynamazdı. Sessiz ve çalışkandı. Kiliseye gitmeyi severdi."

Başkan: "Zayıf bir karakteri vardı?"

Tanık: "Biraz inatçıydı ama ona karşı nazik olan biri ona istediğini yaptırabilirdi."

Başkan: "Mantıktan ziyade nezakete düşkündü?"

Tanık: "Evet."

Kibalchich kendini, kendisiyle ilgili konuların en ince ayrıntısına kadar kesinlikle doğru olmasını sağlamaya adamıştı. Çağrılan askeri uzmanlar el bombalarındaki patlayıcı maddenin yurtdışından getirilmiş olduğu yönünde görüş belirttiler.

"Bu maddenin yurtdışından getirildiğini söyleyen uzmanların iddialarını," diyordu Kibalchich, "protesto ediyorum. Bu madde kendi laboratuarımızda yapıldı. Bileşimi için gerekli formül Rus bilimsel yayınlarında görülebilir. *Rus Topçu Dergisi*'nin Ağustos 1878 sayısına bakmanızı öneriyorum."

Sıra, Malaya Sadovaya'da bulunan mayın konusuna gelmişti. Başuzman General Fedorov, patlamanın yaratacağı çukurun yaklaşık beş ya da yedi metre çapında olacağını ileri sürdü. Çevrede bulunan evlerin camlarmın kırılmış, duvarlardaki sıvaların dökülmüş ve sobaların parçalanmış olacağını ekledi. En yakında bulunan evlerin duvarları çatlamış olacaktı. Patlamayla, kaldırımda bulunan bütün yayalar ve alt kat pencerelerindeki bütün insanlar ölmüş olacaklardı. Aynı zamanda savrulan asfalt parçaları ve taşların yaratacağı tehlike de vardı.

Kibalchich itiraz etti. "Patlamanın yaratacağı çukurun çapı yedi metre olarak kabul edilse bile," dedi Kibalchich, "patlamanın tesir alanı tamamıyla yerel olacaktı. Çukurun kenarı ve kaldırımm başlangıcı arasındaki tahmini mesafe göz önüne alındığında, yayalar için, bana göre, çok ciddi bir tehlike olmayacaktı. Elbette asfalt parçaları olacaktı ama bunlar dikey olarak havaya fırlamış olacaklardı. Tek tehlike yere düşen parçalar olacaktı. Muhtemelen en yakında bulunan evlerin camları kırılacaktı. Fakat bana göre sobalarda ve tavanlarda ciddi bir hasar oluşması ihtimali yoktu. 40 kilo dinamitin bu şartlar altında patladığında, uzmanlardan şu anda iddia ettikleri büyüklüğe benzer bir tahrip alanı oluşturacağını ileri süren bilimsel bir kaynaktan bulabiliyorlarsa alıntı yapmalarım talep ediyorum. Bu patlamanın yaratacağı hasarın, iki el bombasınm yarattığı hasardan daha az olacağını iddia ediyorum. Toparlamak gerekirse, çukurun oluşturduğu alan

içinde bulunan her şey, bunlar ise sadece araba ve muhafızlardı, yok edilecekti; başka bir şey olmayacaktı."

IV

Şahitlerin dinlenmesi iki tam gün sürdü ve duruşmanın üçüncü gün bitirilmesi için dava işlemleri sabah saat onda tekrar başladı. İddia Makamı adına Muraviev konuşmasına başladı:

"Baylar, Rus topraklarında şimdiye kadar işlenmiş bu en dehşet verici suç yüzünden İddia Makamı adına konuşma yapmak için çağrılmış bulunuyorum. Görevimin büyüklüğü karşısında kendimi ezilmiş hissediyorum. Atası ve büyük reformcusu sevgili Hükümdarımızın daha toprağı kurumamış mezarı başında, böylesine korkunç ve beklenmedik ölümüne yas tutan büyük bir ülkenin gözyaşları karşısında zayıf olmaktan endişe ediyorum..."

Bu oldukça süslü konuşma tarzının o günlerde moda olduğu unutulmamalıdır. Aynı zamanda Muraviev'in esas görevinin suçları kanıtlamak olmadığı da hatırlanmalıdır. Suçlar büyük ölçüde itiraf edilmişti. Muraviev konumu gereği, "bir Rus, hükümdarlığım sadık bir bireyi, bir vatandaş ve bir erkek olarak" büyük ve güçlü otokrasiyi temsil etmek ve bu otokrasinin aciz ve yoldan çıkmış düşmanlarına karşı durmak üzere çağrılmıştı. Yerine getirdiği bu görev üslerini oldukça tatmin etmişti. Kont Milyutin Muraviev'in, "her bakımdan iyi bir hatip" olarak kendini ispatladığını kaydetmiştir. Yüksek mercilerdeki takdir şekli daha somut bir hâl almış ve Muraviev sonradan Adalet Bakanlığına getirilmişti. Ne olursa olsun konuşması olağanüstü etkileyici ve başarılıydı. Konuşma fevkalade uzun ve duygu yüklüydü. Bağırıyor, jestler yapıyor, titriyor ve ağlıyordu.

"Bu sadece bir gerçek değildir. Bu bir tarihtir. Şehit Çar'ımızın suikast anım bir kez daha canlandırmak benim için çok büyük bir acıdır. İşte bakın, Ekaterinski Kanalındaki o çarmıh üzerine çöken kanlı sisin içinden Çar katillerinin korkunç figürleri beliriyor..."

Zhelyabov güldü. Savcı durakladı.

"Burada," diye devam etti Muraviev, "Zhelyabov'un duruşma ön hazırlıkları boyunca sürdürdüğü, 1 Mart'ın perişan görüntüsüne yönelik tuhaf ve alaycı neşesinden kaynaklanan gülüşüyle sözüm kesilmiştir... Fakat bir ulusun yasıyla alay edenlere karşı bir kez daha dile getirmekten çekinmiyorum. Böyle yapılmalıdır. İnsanlar ağladığı zaman Zhelyabov gülüyor..."

Muraviev suikastta yaşanan olayları tasvir etmeye devam etti:

"Bu yüzden öldü; adalet, düzen, ahlak ve aile hayatı gibi toplumda hepsi güçlü ve kutsal sayılan ve bunlar olmadan bir insanın yaşayamayacağı değerlerin düşmanlarına karşı giriştiği ölümcül muharebede, Rusya ve Rusya'nın huzuru için, Tanrı için, İmparatorluğun tehlikeli görev yerindeki bir asker gibi, savaşırken öldü.

"Ulusal acı ve korkunun baştaki şiddetli sancıları hafiflediğinde, yaralı Rusya düşüncelerini sonunda kontrol altına alabildiğinde, geriye yalnız bir soru kalacaktır: Bu tüyler ürpertici olaydaki suçlu kim? Bir ulusun bedduasını kim alacaktır? Rusya'nın bunları bilmeye ihtiyacı vardır ve Rusya'nın saf kalpli evlatlarının dileği suçluların gerekli şekilde cezalandırılmasıdır. Burada, bu mahkemenin ve yurttaşlarımın önünde ülkemin bu önemli sorusunu cesur bir şekilde cevaplayabileceğim için kendimi mutlu adediyorum. Çar katillerini mi bilmek istiyorsunuz? Onlar şuradalar! "

Muraviev, kolunu savurarak sanıkların oturduğu sırayı gösterdi. Devrimcilerin herhangi bir etki ya da propagan-

daya yönelik hamle yapmalarını önlemek için devam etti. Son zamanlardaki gizli polis raporlarında hep aynı altı kişinin bulunduğunu ileri sürdü. Zhelyabov bunların arasındaydı. Elbette onun da ortakları vardı. "Sadece tek bir Zhelyabov'un olduğunu iddia etmiyorum; belki onun gibi on kişi vardır." Fakat hem Devrimci Parti, hem de gizli Merkez Komite, Rus halkına rehberlik yapması için sözde ihtiyaçlarından dolayı uydurulmuş bir efsaneydi. Sanıkların ön soruşturmada verdikleri ifadeler üzerinde durdu. Aslında Zhelyabov ve "onun alt benliği" olan Perovskaya'nm, Timothy Mihailovu darağacından kurtarmaya çalıştıklarmı söyledi. Rysakov ile karşılaştırıldıklarında Rysakov'un güvenilir olduğunu vurguladı. Samkların geçmiş konumlarından bahsetti. Zhelyabov'u "haydutların elebaşı" olarak tanımladı. Lipetsk Konferansı'ndan bahsetti. Devrimcilerin Ulusal Kiliseye karşı düşmanlıklarım ayrıntılı bir şekilde anlattı. Morozov'un yurtdışındayken yazdığı ve bir nüshası Zhelyabov'un üzerinden çıkmış olan terörizm konulu bir broşürden bölümler okudu. İşçi Şubesi'nin programım aktardı. Batı Avrupa'yı tehdit eden sosyalist tehlikeyi açıkladı. En sonunda samklara döndü:

"İnsanlar tarafından dışlanmış, ülkelerince lanetlenmiş olarak umarım kudretli Tanrının önünde işledikleri suçların hesabını verirler! Ve huzur ve sükunet yeniden sağlanacaktır. Tanrınm arzusuna boyun eğen ve yine Tanrımn arzusuyla böylesine ıstırap veren bir duruşmayı yaşamakta olan Rusya, yeni bir güçle, yeni ve büyük bir inançla şanlı geleceğine ilerleyecektir. Bu düşünce, 1 Mart'ın uğursuz suikastçılarımn amacı değildi. Fakat onların kanlı düşünce ve eylemleri, Rusların sadık yürekleri karşısında bir hiçtir. Hain bir hamleyle yapılan suikast girişimi insan hayatım, hatta Tanrının isteğiyle Rusya'nın büyük hükümdarınm hayatım sona erdirebilir. Fakat bu girişim, Rus halkımn hükümdarına ve şu anki devlet sis-

temine olan ebedi bağlılıklarını sarsmak için, şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da yetersiz kalacaktır. Rus Halkı, bu zehirli yaban otlarının köklerini Rus topraklarından kazıyacak ve şu anda tahta geçen biricik, yenilmez, kutsal umut kaynağı ve yüce liderini korkusuzca takip edecektir."

Muraviev'den sonra sıra savunma makamının konuşmasına geldi. Konuşmalar etkileyici değildi. Avukatlar mahkeme tarafından atanmıştı. Eğer sorun çıkarma eğilimi gösterirlerse, duruşmanın seyrinin ve etkisinin mesleki geleceklerine yansıyacağını biliyorlardı. Sanıklar lehine konuşmak zorunda oldukları bir pozisyona atanmış olmanın isteksizliğini vurgulamak onlar için doğaldı. Konuşmalarını Mahkeme Heyeti'nin göstermeye eğilimli olabileceği bağışlamayı istemekle sınırlı tutuyorlardı. Kibalchich'i savunan Gerard ise bir istisnaydı.

Gerard iddia makamına kafa tutuyordu. "İddia Makamım etkileyen duyguyu," dedi Gerard, "tamamıyla anlıyorum... Fakat göreviniz baylar, kararınızı duygularımızdan bağımsız bir şekilde vermektir." Gerard'ın asıl amacı Kibalchich'in bir devrimci olmasına neden olan şartları açıklamaktı. Kibalchich'in, *Tale of Four Brothers* kitabı yüzünden tutuklanışını; üç yıl hapishanede duruşmayı beklemesini; çalışmalarına kaldığı yerden devam etmek istediğinde karşılaştığı hayal kırıklığını anlattı. 193 Kişilik Duruşmaya ait tüm hikâyeyi ve duruşma öncesinde ve beraberinde alman polis tedbirlerini anlattı. Mahkeme Başkanı, tekrar ve tekrar, kurallara uyması için Gerard'ı uyardı. "İdari makamlarımızın faaliyetleri," diye beyan etti Başkan, "bu mahkeme tarafından değerlendirilecek bir konu değildir."

V

Zhelyabov avukat verilmesini reddetmiş ve bu yüzden de kendi savunmasım yapması için ona izin verilmişti. Halkın ilgisinden kaçınmak için alman tedbirlere rağmen bu durum yetkililer açısından bir endişe konusuydu. Bürokrasi her mahkemeden yoğun bir şekilde kuşku duymaya devam ediyordu. İlk duruşmadan sonra Petersburg Valisi Kont Baranov Adalet Bakanına, Fuchs'un samklar karşısında "zayıf" kaldığım şikayet etmişti. 28'i sabahı Mahkeme Başkanının şahsi bir mesaj aldığına hiç şüphe yoktu. Çar'dan geldiği anlaşılan mesajda, Zhelyabov'un herhangi bir konuşına yapmasına izin verilmesinin "son derece isteksizlikle" karşılandığına dikkat çekiliyordu. Bu yüzden Fuchs zor durumdaydı. Fakat Fuchs dürüst bir adamdı ve zaten Zhelyabov'un yasal hakkını elinden almak büyük olasılıkla umulandan daha başka sorunlara neden olacaktı. Zhelyabov'un konuşma yapmasına izin verildi; ancak sadece sıkı bir şekilde açıklanmış sımrlar çerçevesinde.

The Times'da yayımlanan açıklama şöyleydi:

"Zhelyabov, Mihailov ve Kibalchich'in konuşmalarınm tümü, Rusya'daki hoş olmayan devlet ve toplum hayatının şartlarını şöyle ya da böyle açıklayıcı niteliktedir. İddia Makamı Çar'lık namına yaptığı konuşmasında, yurtiçinde ve yurtdışındaki sosyalizm ve nihilizm meselelerinin tümünü derinlemesine irdeledi ve bilhassa tutukluların görüş ve amaçlarının kötü yanlarım ortaya koymak için Rus Devrimci Partisinin amaçları üzerinde ısrarla durdu. Sıra tutuklu ve avukatlarına geldiğinde Mahkeme Başkanı, sık sık savunma ınakamının konuşmalarını 1 Mart'taki cinayet olayı ile smırlamalarını ve İddia Makamının uzun bir şekilde anlattığı sosyal meseleler üzerinde konuşmamalarım istedi. İçlerinde en çok dikkat çeken Zhelyabov'un konuşmasıydı. Zhelyabov, kendisini ve suikastçı diğer arka-

daşlarım içinde bulundukları duruma sokan sosyal olay ve şartları ortaya koymaya çalıştı. Kendine güven havasıyla, seyircilerin onaylamayıp mırıldandıkları ya da Mahkeme Heyeti tarafından müdahale edildiği zaman meydan okuyan bir tarz takındı. Bahsedilen olaylar olduğunda, tutsak vahşi bir hayvan gibi gözleri Mahkeme salonunu taradı ve öfkeli ve sarsılmayan bir üslupla karşı koydu."

Köylülerin sıkıntılarını ve "her şeyi kendileri için yapan ve köylüler için hiçbir şey yapmayan" memurların ahlaksızlıklarını Zhelyabov'un nasıl ortaya koyduğunu, *The Times* muhabiri anlatmaya devam ediyor: Bize ulaşan resmi stenografik mahkeme tutanaklarında bu konuyla ilgili bir şey bulunmamaktadır. Mahkeme kayıtlarının gizli bir sansüre tâbi tutulduğu ileri sürülmüştür. Böyle olmakla birlikte, bildiğimiz kadarıyla, inançlarını açıklamak üzere Zhelyabov'a verilen tek fırsat için elimizdeki tek kayıt bu resmi raporlardır.

"*Zhelyabov:* Baylar, samimi bir işçi her durumda davasını hayatmdan daha üstün tutar. Bugün davamız kendi kişisel faaliyetlerimizden çok daha farklı şekilde anlatıldı, bu yüzden Partimizin amaçlarını ve metotlarını açıklamak bizim görevimizdir. İddia Makamı tarafından çizilen tablonun gerçek olmadığını iddia ediyorum ve bunu kendi konuşmasmı dayandırdığı belgeler ve kanıtlarla ispat etmek niyetindeyim. İşçi Şubesinin Programı, düzenli hükümeti tanımadığımıza dair yapılan suçlamaların temelini oluşturmaktadır. Bu programın metnine dayanarak, düzenli hükümet yanlısı olduğumuzu ve anarşist olmadığımızı iddia ediyorum. Anarşist olduğumuzun söylenmesi eski bir masaldır. Ortak çıkarlar olduğu sürece, bir hükümetin olmasının gerekli olduğunu savunuyoruz. İlkelerimizi açıklamak isterim...

"Başkan: Hayır. Yasa sadece, İddia Makamının ortaya koyduğu ve yanlış olduğunu düşündüğün bu ifadeler üzerine tartışmana izin veriyor.
"Zhelyabov: Öyleyse ben de iddianameye bağlı kalacağım. Bizler anarşist değiliz. Federal devleti savunuyoruz. Bir Kurucu Meclis istiyoruz. Öyleyse nasıl anarşist olarak kabul ediliyoruz? Dahası, şu anki ekonomik sistemi eleştiriyoruz ve iddia ediyoruz ki ...
"Başkan: Savunma hakkını teoriler geliştirmek için kullanıyorsun. Ekonomik ve sosyal teoriler bu Mahkeme tarafından dikkate almacak meseleler değildir.
"Zhelyabov: İddia Makamı 1 Mart olayının yalnızca bir gerçek olmadığını aynı zamanda bir tarih olduğunu belirtti. Buna katılıyorum ve bu yüzden bu olay, ilgili etkenler ışığında değerlendirilmelidir.
"Başkan: 1 Mart cinayeti tarihi bir gerçektir. Fakat şu anki görevimiz senin kişisel katılımını dikkate almaktır ve sadece bu konuda konuşma hakkına sahipsin.
"Zhelyabov: İddia Makamı 1 Mart'ın sorumluluğunu, sadece Mahkemede bulunan sanıklara değil tüm Partiye yüklemektedir. Bu yüzden, Partinin yayınlarında da belirtilen amaç ve metotlardan bahsetmek yapılacak tek mantıklı şeydir.
"Başkan: Yalnızca kendi kişisel katılımın üzerinde konuşma hakkına sahipsin. Bu Mahkeme seni, Parti namına ve bu Mahkemenin kararları üzerine konuşmaya yetkili görmüyor. Senin suçlu olmanla Partinin hiçbir ilgisi yoktur. İddia Makamı Partinizden bahsetti ve bu yüzden senin de, şahsi görüşlerin olmasa bile Partinizle ilgili öne sürülen görüşleri cevaplama hakkın var. Fakat seni uyarıyorum: Burası, politik teorilerin açıkça konuşulacağı ve ayrıca yasayı, yetkilileri ya da dini küçültücü herhangi bir şeyin söylenmesine müsaade edileceği bir

yer değildir. Bu, Mahkeme Başkam olarak benim görevimdir ve bu görevi yerine getirmeye de kararlıyım.

"Zhelyabov: Savunmam için asıl düşüncem çok farklıydı. Sadece birkaç kelime söylemek niyetindeydim. Fakat İddia Makamı, kolaylıkla anlaşılacağmı düşündüğüm gerçekleri yanlış aksettirmeye beş saat harcarken, şu anda bana getirdiğiniz sınırlı bir savunma hakkıyla İddia Makamına tanıdığımz özgürlüğün tutarsız olduğunu belirtmek istiyorum.

"Başkan: Tavrımı, sana yöneltilen suçun şekli belirlemektedir. Bu sımrlar içerisinde ve yasaya ve şu anki sosyal düzene saldırmadığm sürece, sadece bu koşullarda sen de bu özgürlüğü kullanabilirsin.

"Zhelyabov: Kendimi İddia Makamımn öne sürdüğü kanıtlarla sınırlayacağım. İddia Makamı, Morozov tarafından yazılmış bir broşür ve taşbaskı ile basılmış, eşyalarım arasında bulunan, çeşitli belgeler gösterdi. Kendileri bunları delil olarak kabul ediyor. Neye dayanarak? Çünkü onlar benim eşyalarım arasında. Şimdi ise kendi eşyaları arasında. Bahsedilenler kendisinde olduğuna göre, bunların onu suçlu gösterdiğini söyleme hakkına sahip miyim? Nasıl bunlarm beni suçlu gösterdiğini iddia edebilir? Morozov'un broşürüne gelince, onu henüz okumadım ama içindekileri biliyorum. Parti olarak onun düşünce tarzını onaylamıyoruz ve yurtdışmda bulunan ilticacı arkadaşlarımıza, orada kaldıkları sürece, Rusya'daki Partinin amaçlarına yönelik görüşler ifade etmemelerini rica ettik. Şimdi ise, görünüşe bakılırsa Morozov'un görüşlerinden de sorumlu tutulmak üzereyiz; çünkü bir zamanlar, Goldenberg gibi Partinin bazı üyeleri, tüm amacımızın seri siyasi cinayetlerle yolumuzu açmak olduğunu savunmuşlardı. Şu anda terörizm, ulusal hayat koşullarımızın iyileşmesini sağlamak için amaçlanan bir dizi araç arasından sadece

birisidir. Nasıl İddia Makamı kendisini bir Rus olarak görüyorsa, benim de kendimi bir Rus olarak görmeye hakkım var ..."

(*Seyirciler arasında bir mırıldanma oldu. Zhelyabov onlara dönerek ters ters baktı ve konuşmasına devam etti.*)

"... Partinin amaçları için bu kadarı yeter. Şimdi sıra yöntemlerinde: İddia Makamınm yaptığı gibi ben de kısa bir tarihi çerçeve çizmek isterim. Her sosyal olgu kendi tarihisel gelişiminde değerlendirilmelidir. Şu anki mücadele yöntemlerimizi anlamak için tarihimizi iyice bilmelisiniz. Süre olarak kısa fakat deneyim olarak zengin bir tarihimiz var. Baylar, eğer siyasi duruşmaların kayıtlarına bakacak olursamz –ki bunlar geçmişin açık kayıtlarıdır– Rus Halk Partisinin her zaman bombalar kullanmadığmı, Parti olarak bizim, gençlerimizin, parlak hayalleri olan gençlerimizin olduğunu görürsünüz. Eğer şimdi her şey geçmişte kaldıysa, bunda bizim hiçbir suçumuz yoktur.

"Başkan: Belirttiğim sınırları aşıyorsun. Konuşmanı kendi kişisel faaliyetlerinle sınırlandır.

"Zhelyabov: O noktaya geliyorum. İnsanlara yardım etmenin yollarım aradık ve sosyalist düşünceleri barışçıl bir şekilde yaymak için, çalışan sıradan kadın ve erkekler gibi bizler de birer işe başladık. Seçtiğimiz bu yol gerçekten zararsızdı. Ne oldu? Bu olayla ilişkisi olanlar ya hapsedildi ya da sürgüne gönderildi. Şiddet karşıtı, devrim karşıtı, tamamen barışçıl bir hareket bastırıldı. Ben bu harekette yer aldım ve İddia Makamı bunu da suçlanmama gerekçe yapmaktadır. Savunmamın ayrılmaz bir parçası olarak bu hareketin niteliğini açıklamam gerekiyor.

"Başkan: Fakat bu davadan beraat etmiştin.

"Zhelyabov: Yine de İddia Makamı bu olayı suçlamama dahil etmektedir.
"Başkan: Konuşmanı konuyla doğrudan bağlantılı gerçeklerle sınırlandır.
"Zhelyabov: İddia Makamının öne sürdüğü gibi 1873, 1874 ve 1875 yıllarında, bir devrimci olmadığımı belirtmek isterim. Amacım, sosyalist düşünceleri yayarak halkın iyiliği için çalışmaktı. Şiddeti onaylamıyor, siyasi konularla ilgilenmiyordum; keza arkadaşlarım da aynı durumdaydı. 1874'te, politik fikirler sahibi olarak birer anarşisttik. Bu noktada İddia Makamıyla aynı fikirdeyim. Aslında söylediklerinde oldukça doğru hususlar var. Fakat doğru parçalar farklı zaman dilimlerinden alınmış ve tamamen keyfi bir şekilde, kendi ifadesi olan "kanlı bir sis" deyimini kullanmaya elverişli bir ortam hazırlamak için bir araya getirilmiştir.
"Başkan: Bu seninle ilgili bir şey mi?
"Zhelyabov: Evet öyle. Yapmayı istediğim tek şeyin, halkın arasında barışçıl bir şekilde çalışmak olduğunu söylüyorum. Hapse atıldım. Orada bir devrimciye dönüştüm. Şimdi sosyalist hareketin ikinci aşamasına geçiyorum. Bu aşama; hayır, belki ilkelerimi savunmayı bırakmalı ve bunun yerine İddia Makammın konuşmasının kelimesi kelimesine yazılmasını ve dünyamn hüküm vermesi için yayımlanmasmı talep etmeliyim – bilemiyorum, belki yine de bu girişimde bulunurdum.[19] Eh, belki de bir deneme yapmalıyım. Bu geçici hareket, halka düşüncelerimizin kuramsal ve uygulanamaz olduğunu gösterdi. Fakat Rus halkının geleneklerinde, geliştirebileceğimiz pek çok şey olduğunu gördük. Hem bu sebepten hem de barışçıl yollarla fikirlerimizi yayma-

[19] Muraviev'in konuşması (duruşma tutanaklarının tümünde olduğu gibi) 1906'ya kadar yayımlanmamıştır.

mızı imkansız kılan yetkililer nedeniyle biz sosyalistler *Narodnikler* olduk. İnsanların zaten farkında oldukları istek ve ihtiyaçları üzerinde çalışmaya karar verdik. Bu, *Narodnichestvo*'yu farklı kılan özelliktir. Hayalperest kişilerden işçilere dönüştük. Laf yerine iş üretmeye başladık. Eylem demek biraz güç kullanmak demekti. Fakat aşırı derecede güç kullanılmadı. Böylece olaylar 1878 yılına kadar sürüp gitti. Bildiğim kadarıyla, Gordion'un düğümünü çözmek için daha köktenci bir eylem düşüncesi, ilk defa o yıl ortaya çıktı. 1 Mart olayı ile sonuçlanan bu hareket 1877–78 kış aylarında şekillenmeye başladı. 'Dişe Diş' broşüründen de anlaşılacağı üzere, 1878 bir geçiş yılıydı. Şartlar kendisini politik sisteme karşı açık bir savaşa mecbur etse de, Parti henüz politik cephenin önemini kavrayamamıştı.

"Başkan: Şimdi tekrar Parti hakkında konuşuyorsun ...

"Zhelyabov: Ben de Partinin bir üyesiydim.

"Başkan: Sadece kendinle ilgili kısımlardan bahset.

"Zhelyabov: İçinde bulunduğumuz şartlar beni, mevcut politik yapıya karşı savaş ilan etmeye zorluyordu. Buna rağmen, 1878 yazını bir köyde, barışçıl bir şekilde propaganda yaparak geçirdim. 1878–79 kış aylarına gelindiğinde, herhangi bir çözüme ulaşılmadığı görülüyordu. 1878 baharını Güneyde geçirdim. Bu, benim için endişe ve acı dolu bir dönemdi. Özellikle Kuzeydeki yoldaşlarımın da, aynı karışık duyguları hissettiklerini ve Kuzeydeki *Zemlya i Volya* topluluğunun bölündüğünü biliyordum. Bu topluluğun bazı üyeleriyle, Güneydeki birkaç arkadaşım benimle aynı görüşleri paylaşıyordu. En sonunda, Lipetsk'te güçlerimizi birleştirdik. Burada yeni bir program ve politika belirledik. Fakat Lipetsk Konferansı, İddia Makamının söylediği kadar sınırlı bir alanı kapsamıyordu. Bu yeni politikamızın temel ilkeleri şöyleydi: Politik yapı ...

"Başkan: Talimatlarıma uymadığın için devam etmene izin vermeyeceğim. Şu anda tarihsel bir teze kapılıyorsun.
"Zhelyabov: Lipetsk Konferansı'na katılmakla suçlanıyorum.
"Başkan: Hayır. Lipetsk Konferansı'nm bir sonucu olarak, Alexandrovsk eylemine katılmakla suçlamıyorsun.
"Zhelyabov: Eğer yalmzca Alexandrovsk eylemi ve 1 Mart olayına katılmakla suçlanıyorsam, o zaman, gerçekler de ortaya çıkarıldığına göre, tek söylemem gereken şey 'Evet' olacaktır. Fakat basit bir onaylama, bir savunma değildir.
"Başkan: Seni bu duruma getiren sorunu dikkate alıyoruz.
"Zhelyabov: O halde, fikirlerimin gelişimine dair bir açıklama yapıyorum ...
"Başkan: Şahsi düşüncelerinin bir açıklamasım, görüşülmekte olan olaylarla ilgili olması halinde kabul ederim. Ama Parti görüşlerinin bir açıklamasını kabul etmiyorum.
"Zhelyabov: Aralarındaki farkı anlamıyorum.
"Başkan: Sözlerini, bu olaylara fiziksel ve manevi katılımınla sımrlamanı istiyorum.
"Zhelyabov: Duruşmanm başında bunu yapmıştım. Eğer daha fazla bir şey ekleyemeyeceksem, o halde, sadece Mahkemenin dikkatini önceki ifadelerime çekmem gerekecek.
"Başkan: Eğer ekleyecek başka bir şeyin yoksa ...
"Zhelyabov: Şu ana kadar olayların yalmzca ana hatlarım, iskeletini, anlattım. Şimdi içeriğini de anlatmak isterim.
"Başkan: Seninle ilgili olan kısmı, Partiyle ilgili olan kısmı değil.

"Zhelyabov: Evet, benimle ilgili kısmı. Lipetsk konferansında bulundum. Bu konferans, benim burada sanık sandalyesinde olmamla sonuçlanan bir dizi olaya yol açtı. Bu yüzden, Lipetsk'te alınan kararları açıklamam gerekir. İddia Makamına göre o zaman belirlenen amacımız, suikast girişimiydi. Bu, doğru değildir. Amacımız bu kadar sınırlı değildi. Temel ilkemiz –pardon, temel ilkem– Sosyal Devrimci Partinin bir devrim başlatmasıydı. Bunu sağlamak için, mümkün olduğunca büyük çapta devrimci güçler örgütlemeliydik. O zamana kadar örgütlenmenin gerekliliğini anlayamamıştım. Sıradan diğer sosyalistler gibi ben de, belirli işlerin örgütlenmesi gerektiğini düşünüyordum; örneğin, yasak yayınların temini gibi. Diğer taraftan, kişisel teşebbüslere güveniyordum. Fakat silahlı bir devrim yapmaya yönelik amacımızı belirler belirlemez, güçlü ve merkezi bir mekanizma kurmamn gerekli olduğu açıkça ortaya çıkmıştı ve biz –ben de dahil– bu işe, suikast hazırlıklarından çok daha fazla zaman ve çaba harcadık. Lipetsk'ten sonra, üstünde Merkez Komitenin bulunduğu bir grubun üyesi oldum ve ortak bir düşünceden esinlenmiş ve ortak bir plan üzerinde çalışan, bir takım yarı özerk gruplardan meydana gelen, güçlü, merkezi bir örgüt yaratmak için tüm gücümle çalıştım. Kişisel görevim, yaşam gayem, kamu yararına çalışmak olmuştur. İlk başlarda bunu, barışçıl yollarla gerçekleştirmeyi denedim. Daha sonra şiddete başvurmaya mecbur bırakıldım. Eğer ideallerimi barışçıl yollarla gerçekleştirme fırsatı olsaydı –düşünme tarzımı düzenleme ve görüşlerimi barışçıl bir şekilde izah etme fırsatı–şiddetten seve seve vazgeçerdim. Yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için, son sözlerimi söylerken tekrar ediyorum, barışçıl bir çözüm mümkündür. Şahsen terörist eylemlerden hemen vazgeçerdim eğer şartlar ...

"Başkan: Savunmanda söyleyecek daha fazla bir şeyin yok mu?

"Zhelyabov: Savunmamda yok. Fakat daha önceki bir ifademi düzeltmek isterim. Adaletli olmak adma, Mahkemenin dikkatini Timothy Mihailov'un oynadığı rol üzerine çekmiştim; yani, Mihailov ne bombalı saldırıya ne de Malaya Sadovaya'daki mayın olayına, herhangi bir şekilde karışmamıştır. Şu anda, adli bir hatayı önleme girişimimin, Timothy Mihailov'un duygularım incittiğini görüyorum. Bu yüzden, bu konu tekrar ele alınırsa, ifademi tekrar etmek zorunda kalmayacağımı belirtmek isterim. Yanhş anlamamzı istemem ama bizler, samklar ve İddia Makamı, çok farklı manevi değerlere bağlıyız."

VI

Savunma adına konuşmalar bittikten sonra ve Mahkeme kararı bildirmeden önce, "son sözlerini" söylemek üzere samklara söz hakkı tanındı. Samklar birer birer çağrıldı. Rysakov şöyle dedi:

"İddia Makammın söylediği gibi terörist gruba bağlı değilim. Bu grup için çalıştığımı kabul etmiyorum. Söylediklerim doğrudur; çünkü terörizmi, bir mücadele yöntemi olarak onaylamıyorum. Bunu, sadece burada, Mahkemede duydum... Yetkililere karşı verilen açık bir savaşı onaylamıyorum. Şiddet eylemlerinin hiçbir yarar sağlayacağına inanmıyorum... Ve terörizme karşı olan tek kişi de ben değilim. Goldenberg de aynı şeyi yaptı."[20]

Timothy Mihailov:

[20] Görünüşe bakılırsa Dobrinski, Rysakov'u konuşturmak için Goldenberg'in ifadelerinden tam anlamıyla yararlanmıştı.

"Kendimi ifade edecek kadar eğitim görmedim... Sosyal Devrimci Partiye bağlıyım; fakat bu öyle bir Parti ki, devrimler yapmak için değil, en azından anladığım kadarıyla, işçileri korumak için kurulmuş bir Partidir... Söylemek istediklerimi açıklamak çok zor, çünkü ben tahsilli değilim."

Helfmann, polis ifadelerinde geçen kendi geçmişi hakkındaki yanlışları düzeltmekle yetindi. "Şunu belirtmek istiyorum ki," dedi Helfmann, "Petersburg'a geri gelmemin sebebi (1879'da 'yasadışı' birisi olarak), polisten kaçmak için değil, aksine kendimi daima davaya hizmet etmeye adadığım içindi."

Kibalchich, İddia Makamınm Rusya'daki sosyal huzursuzluğa dair teorilerini özetledi. Daha sonra şunları söyledi:

"Bu noktada, bizim şu anda uğraştığımız gibi üzücü olayların tekrarlanması nasıl önlenebilir sorusu akla gelmektedir. Görünüşe bakılırsa o (Savcı), uzlaşma için herhangi bir girişimde bulunmamamn ve tamamen darağacına ve idam mangasına güvenmenin tek çözüm yolu olduğuna inanıyor. Üzülerek savcının önerdiği çözüm yollarının, arzu edilen sonuca götüreceğine katılamadığımı bildiriyorum."

Kibalchich, gözaltında tutulduğu on gün boyunca kendisini meşgul eden bir meseleyle konuşmasına devam etti.

"Bir konu daha var. Uçan bir makine projesinin taslağını hazırladım. İcadımın uygulanabilir olduğunu düşünüyorum. Tasarım, tüm detayları kapsamaktadır ve gerekli çizimler ve hesaplamalar eklenmiştir. Görünüşe göre şimdi, bu icadımı yetkili uzmanlarla tartışma şansım olmayacak ve hakkı olmayan kişiler tarafından projelerimin kullanılması ihtimaline karşın, şu an herkesin önünde, proje ve taslaklarımın yalmzca avukatımın, M. Gerard'ın, mülkü olduğunu ilan ediyorum."

Perovskaya:

"İddia Makamı bize karşı bir takım suçlamalarda bulundu. Bu suçlamalara, yapılan ön soruşturmada değinmiştim. Fakat ben ve arkadaşlarım aynı zamanda ahlaksızlık, vahşilik ve kamuoyunu küçük görmekle suçlanıyoruz. Yaşamlarımızı ve hangi koşullarda çalışmak zorunda kaldığımızı bilen herhangi bir kişinin, hiçbirimizi ahlaksızlık ve vahşilikle suçlamayacağını söylemek isterim."

Zhelyabov:

"Sadece şu. Vereceğim herhangi bir ifadenin, İddia Makamı tarafından yalmzca kendi amaçları doğrultusunda kullamlacağım bildiğim için, hazırlık soruşturması boyunca az konuşmuştum. Şu an, aynı tutumu sürdürmediğime ve Mahkemede söylediğim kadarını söylemiş olduğuma da pişmanım. Hepsi bu."

Artık gece yarısı olmuştu. Mahkeme heyeti hükmü görüşmek üzere çekildi ve tutuklular hücrelerine götürüldüler. Loş ve küflü mahkeme salonunda oturup, duruşmanın kaçınılmaz sonunu bekleyen halk, gerçekçi olmayan ve tamamen bıkkınlık yaratan bir izlenim edindiklerini söyledi. Sabah saat üçte tutuklular geri getirildi ve Mahkeme heyeti geri geldi. Başkan, tutuklulara isnat edilen 24 maddelik suçlamayı okudu. İlgili şahıslar bunlarm 20'sinden suçlu bulunmuştu. Rysakov, Mihailov ve Helfmann Malaya Sadovaya'daki mayın olayında yer almaktan dolayı suçlu bulunmamışlardı. Geriye kalan maddeye gelince; Mahkeme, Timothy Mihailov'un mevcut sosyal yapıyı yıkmayı ya da işçi ve işveren arasındaki ilişkileri bozmayı amaçlayan bir örgütün üyesi olup olmadığına karar vermenin gereksiz olduğuna hükmetti.

Savcı idam cezası talep etti. Bu noktada, rüştünü ispat etmemiş kişilere karşı idam cezası uygulanamayacağına yönelik Rysakov'un avukatınm öne sürdüğü maruzat üzerine hukuki bir tartışma başladı. Mahkeme heyeti cezaları

görüşmek üzere tekrar çekildi. Yine uzun bir bekleyiş başladı. İnsanların çoğu gitti. Kalanların birçoğu ise oturdukları yerde uyumaya başladılar. Sabahın ilk ışıkları pencerelerde belirmeye başladı. Saat altı buçukta mahkeme heyeti geri geldi ve Başkan uzun, resmi kararı okudu. Tutukluların altısının da asılmasına karar verilmişti. Perovskaya soylular sınıfına mensup olduğu için, cezası, onaylanmak üzere Çar'a sunulacaktı. Temyize, 31 Mart günü akşam saat beşe kadar başvurulabilirdi.

BÖLÜM XV

Son

I

On bir Nisan'da, Londra'daki yaşlı Marx kızına şöyle yazıyordu: "Petersburg'daki suikastçıların duruşmasını takip ediyor musun? Aşırı duygusallığa kaçmayan, sade, sistemli ve cesur, sevgili ve gerçek kişiler. Bağırmak ve yapmak uzlaşmaz zıtlıklardır (...) onlar, Sakız Adası depremi hakkında lehte ya da alehte daha fazla ahlak dersi çıkarmaya gerek duymadan, Avrupa'ya, iş yapma tarzlarının, Ruslara özgü ve tarihsel olarak kaçınılmaz bir metot olduğunu öğretmeye çalışıyorlar."

II

Petersburg'taki *The Times* muhabiri telgrafında şöyle yazıyordu:

"Tüm sanıkların ayrım yapılmaksızın asılmasına karar verilmesi, duruşmalarda hazır bulunan halk tarafından bile beklenmiyordu."

Muhabir aynı gün şöyle bildiriyordu:

"Profesör Soloviev'in, cuma akşamı Petersburg Üniversitesi'nde verdiği derste, bir vesileyle, Çar'ın o an yargılanmakta olan tüm siyasi mahkûmları bağışlaması gerektiğini belirtmesi oldukça ilginçtir. Profesör, Tanrı bile merhametli olmayı nasihat ettiğine göre Çar'ın da böyle yapması gerektiğini söyledi. Konuşması büyük alkış alırken, salonda bulunan birçok subay salonu terk etti. Daha sonra Profesör, idam cezasınm kökten kaldırılmasına yönelik, kendisinin de taraftar olduğu, genel ıneseleye girdi. O an yargılanmakta olan siyasi mahkûmlardan söz etmekle ne büyük bir hata yapmış olduğunun farkına vardı ve böylece bu zor durumdan kurtulmaya çalıştı. Fakat dinleyicileri, ona çılgınca tezahürat yapmayı sürdürdüler ve konuşması bittiğinde onu sokağa kadar takip ettiler. Sonuç şu ki, Profesör bir süre ev hapsine maruz kalacak."

III

Cezalarmm tecil edilmesi için Çar'a Mihailov ve Rysakov'un dilekçe yazması dışında, mahkûmların hiçbiri temyiz başvurusunda bulunmadılar. Rysakov şöyle yazıyordu:

"Majesteleri, Merhametli Hükümdarım,

"Diğerlerinin etkisi altında, işlediğim cinayetin tamamen farkında olarak, Majestelerinin hayatımı bağışlaması için tüm saygımla af dilemeye karar vermiş bulunuyorum; böylece, bu davranışımı ebedi olarak affettirmeye çalışabileceğim. Kararını resmi olarak temyiz mahkemesine götürme cesareti bulamadığım yüce Mahkeme, İddia Makamımn bile beni tam bir canavar olarak görmediğine şahitlik edecektir: cahil ve toy bir kişi olarak diğerlerinin şeytani etkilerine karşı koyamayarak, cinayete kazara bulaştırıldım.

"Tanrı –ki daima inandığım ve bugün de inanmaya devam ettiğim O Tanrı– şahidimdir ki, cezanın tecilini ister-

ken, ölümün geçici acısım düşünmüyorum. Tutuklu bulunduğum ay boyunca, kendimi bu sonuca hazırlandım. Fakat uzun süreli bir pişmanlıktan ruhumu arındırmadan önce, gökteki Tanrınm korkunç mahkemesine çıkmaktan endişe duyuyorum. Canımı bağışlamamz için değil, ölümümü ertelemeniz için size yalvarıyorum."

Mihailov' unki ile birlikte bu dilekçe de reddedildi. 31 Mart'ta, Kibalchich iki istekte bulundu; bunların ilki, uçan makine projesini tartışmak üzere uzman bir bilim adamıyla görüşmesine izin verilmesi ve ikincisi de, Perovskaya ve Zhelyabov'u görmekti. Her iki istek de reddedildi. Aynı gün Helfmann, hamile olduğunu söyledi. Bu durumu, muayene için görevlendirilen tıbbi komisyon tarafından da onaylandı ve idam cezası, ömür boyu hapse çevrildi.

Hâlâ yakalanmamış olan arkadaşları hakkında bilgi almak için, 31 Mart'la 3 Nisan arasında mahkûmların işkenceye uğradığına dair bir söylenti çıktı. Söylentinin kaynağı, temyiz hakkımn sona ermesiyle idamların infazı arasındaki üç günlük süre içinde meydana gelen olaylara dayanıyordu. Ayrıca, bu üç günlük sürede mahkûmları ziyaret etmek için yapılan başvuruların reddedilmesi, darağacma giderken Rysakov'un bazı söyledikleri ve her şeyden haberdar olan çevrelere girip çıkan Bogdanovich adındaki bir generalin karısının günlüğünde bulunan bir kayıt, bu söylentiyi haklı çıkarıyordu. Günlükteki kayıt şöyleydi: "Güvenilir bir kaynaktan edindiğim bilgiye göre, duruşmadan sonra örgütü hakkındaki detayları vermesi için Zhelyabov'u konuşturacaklar. Böyle bir şey kamu güvenliği için önemlidir. Dilerim tanrıdan, ona işkence ederler. Zalim bir insan değilim ama bu, gereklidir." Yaz aylarında, siyasi göçmenlerden Tkachev'in çıkardığı *Nabat* gazetesi, bir grup gizemli ziyaretçinin her bir mahkûmun hücresinde bir hayli zaman geçirirken, hapis-

hane nöbetçilerinin nasıl birkaç saatliğine uzaklaştırıldığına dair endişe verici ve ayrıntılı bir makale yayımladı.

Fakat *Nabat*'ta yayımlanan makale hakkındaki herhangi bir şeyi, ne polis arşivleri ne de eski hapishane memurlarının ifadeleri doğrulamaktadır. Aynı şey Madam Bogdanovich'in kaydettiği dedikodu için de geçerlidir. Sefil Rysakov, Nisanın 3'üne kadar tamamen sorumsuz bir kişi haline gelmişti. İnfazların gecikmesi, bir takım doğal sebeplerden kaynaklamyordu. Mahkûmların ziyaret edilmemesi için alınan önlemler, o zamanlar yetkililerin "kararlı bir tavır" için aldığı önlemlere denkti. İşkence uygulamalarını destekleyen iddialar ayrı ayrı ele alındığında, uydurma oldukları görülmektedir; bunlardan hiçbiri kesin kanı oluşturmamaktadır.

İnfazların arifesi olan 2 Nisan'da Kibalchich, her şeyini resmi olarak avukatı Gerard'a bıraktığını belirten bir vasiyetname hazırladı.[21] Aynı gün Rysakov da, hayatını kurtarmak için son bir hamle yaptı. Petersburg Valisi General Baranov'a bir mektup yazdı. "Terörizme," diye başlıyordu, "bir son verilmelidir." Özellikle Isaev ve Figner adıyla, hâlâ ortalıkta dolaşan terörist liderlerin olduğuna işaret ederek devam ediyordu. Onların tutuklanmalarını sağlayabileceğine valiyi inandırmaya çalışıyordu. İzlerini takip edip yakalatmak için kendisinin iki kez, elbette polis gözetiminde, Moskova'ya gönderilmesi yeterli olabilecekti. Bu da olmazsa, bir yıl Polis Merkez Bürosunda çalıştırılabilirdi. "Tanrı şahidimdir ki," diye devam ediyordu, "Polislerle çalışmayı istemekle dalga geçme niyetinde değilim. Böyle yaparak suçumu hafifletebilirim ümidi ile

[21] Yetkililer bu vasiyeti dikkate almadılar. Roket çalışma prensibinin ustaca bir uygulaması olan Kibalchich'in projesi, İmparatorluk Polis Teşkilatı arşivlerinde, dosyalanmış olarak 40 yıl bekledi ve ancak Devrim'den bir süre sonra keşfedildi.

belirttiğim, zorunlu ve samimi bir istektir. Bu son ay, karakterimin şekillenmesine ve ahlak düzeyimin yükselmesine neden oldu. Şu an manevi bir gelişme bana, kibirli ve dik kafalı olduğum günlerden daha mantıklı geliyor... Terörizmi kökünden kazımak için tüm gücümle, her şeyi yapmaya hazırım ve şartlar öne sürmek gibi bir cürette bulunmaya çalışmıyorum."

Bunların hiçbir faydası yoktu. Yetkililerin Rysakov'dan alacakları bir şey kalmamıştı. Zaten Isaev de tutuklanmıştı.

IV

2 Nisan akşamı saat sekizde, beş Ortodoks rahibi hapishaneye alındı ve beş mahkûmun hücresine götürüldü. Rysakov günah çıkarttı ve kutsanmış ekmeği aldı. Timothy Mihailov günah çıkarttı ama ayini kabul etmedi. Kibalchich, rahiple uzun bir tartışmaya girdi ama ne günah çıkarttı ne de kutsanmış ekmeği kabul etti. Perovskaya ve Zhelyabov ise rahiple görüşmeyi reddettiler.

Hücrelerde görevli nöbetçilere göre, mahkûmların hepsi saat on birle on iki buçuk arası uyumak için yattı. Bundan önce, Mihailov, Kibalchich ve Zhelyabov ailelerine birer mektup yazdılar. Bu mektuplar bize ulaşmamıştır.

3 Nisan sabahı saat altıda, mahkûmlar uyandırıldı ve çay verildi. Mahkûmlar giyindikten sonra hapishane bekleme odasına getirildiler ve burada, hüküm giymiş suçlulara uygulandığı gibi, üzerlerindeki elbiseler çıkarttırılarak siyah elbiseler giydirildi. İlk gelen Perovskaya idi. Oldukça üzüntülüydü. Arkasından gelen Timothy Mihailov: "Neşelen biraz, Sonia," dedi ve Perovskaya kendini toparladı.

Daha sonra beşi de hapishane avlusuna çıkartıldı ve idama götürülecekleri arabalardaki yerlerine bağlandılar.

Bunlar, mahkûmlar oturduklarında, yol seviyesinden yaklaşık dört metre yüksekte kalacak şekilde üzerlerine platformlar konulmuş ağır, yaysız arabalardı. Mahkûmlar, sırtları atlara dönük ve arkalarında bulunan demir bir çubuğa, bellerinden kayışla bağlanmış bir şekilde oturuyorlardı. Ellerine kelepçe vurulmuş ve ayakları zincirlenmişti. Her biri, bir iple boyunlarına asılmış ve üzerinde kocaman harflerle "Çar Katili" yazılı bir levha taşıyordu.

Saat sekize beş kala hapishane kapıları açıldı.[22] İlk çıkan araba asker ve polisleri taşıyordu, ardından Zhelyabov ve Rysakov'un bulunduğu araba ve onun ardından da Mihail, Perovskaya ve Kibalchich'in bulunduğu ikinci araba geliyordu, Perovskaya ikisinin arasındaydı.

Bunları, üzerinde tabutlar olan rahiplerin bindiği araba ve geri kalan askeri muhafızlar izliyordu. İdama giden mahkûmların bulunduğu arabalarla aynı hizada, boğuk bir sesle davul çalan trampet birlikleri vardı. Bu birliklerin görevi, mahkûmların kalabalığa karşı yapacakları herhangi bir konuşma girişimini engellemekti; eğer mahkûmlar konuşmaya başlarsalar, seslerini bastıracak kadar yüksek sesle çalmaları için talimat almışlardı. Caddeler boyunca sıralanmış askerler vardı. Semenovski Meydanındaki darağaçlarının bulunduğu platform da askerlerce sarılmıştı. Polis ve dedektiflerin yanı sıra, 12 bin asker görevlendirilmişti.

Caddelerde büyük bir kalabahk vardı. Korteji geçerken gören bir kız sonradan, mahkûmlar "birer fatih edasıyla oturuyorlardı" diye yazmıştır. Şartlar göz önüne alındığında, bu yazılan pek de inamlır gibi gözükmüyor. Devrimci yazarlar, kalabahğın genelde mahkûmlara şefkat duyduklarım ileri sürerler ama herkes, mahkûmlara el sal-

[22] Madam Perovskaya'mn dışarıda beklediğine dair yapılan söylentiye, ciddi bir kanıt gösterilmemektedir.

layan bazı seyircilerin, bunu yanlışlıkla yaptıkları konusunda hemfikirdir. Adaletin bu zaferinin halkta büyük bir memnuniyet yarattığına dair yapılan resmi açıklamalar da, aynı şekilde inandırıcı gelmemektedir. Figner'in anlattığı olay daha inandırıcıdır. O sabah tramvayda yanmda oturan iyi giyimli bir gencin gözlerinde, tuhaf bir heyecan parıltısı gördüğünü kaydetmiştir. Halka açık yapılan infazlar, halk üzerinde küçük bir etki yaratmıştır.

Herkes, Rysakov dışındaki mahkûmların kendilerini çok iyi kontrol ettikleri konusunda hemfikirdir. Yolculuk boyunca Rysakov'un gözleri yanındaki arkadaşına sabitlenmişti, ama Zhelyabov onunla konuşmuyor ve kasıtlı olarak bakışlarından kaçıyordu. İçlerinde, kendine en hâkim olan Kibalchich'ti. Yolun yarısına gelindiğinde, sessiz Mihailov yol kenarındaki izleyenlere bağırmaya başladı. Davullar çalmaya başladı ve sesini bastırdılar, yine de Mihailov, kendini duyurmak için yol boyunca boş yere bağırdı durdu. Uzun bir yolculuktu. Yol engebeliydi ve arabalar yol üzerindeki çukurlara girdikçe, platformlar üzerindeki mahkûmlar sallamp sarsılıyordu.

Donuk renkli bahar güneşinin aralıklarla kendini gösterdiği, güzel bir sabahtı. Buzlar çözülmeye başlamış ve kaldırım kenarlarına yığılmış karların etrafında gölcükler oluşmuştu. 80 binin üzerinde insan Semenovski Meydanında toplanmıştı. Yüksek makamlarla bağlantısı olan kişilerin ayrıcalıklı biletleri vardı. Bu biletler, infazlar sona erdiğinde platformlara giriş hakkı tamyordu. Bir infazda kullamlan ipten bir parça almanın şans getireceğine inanıldığı için bu biletlere çok büyük bir talep olmuştu. Platform, meydanın tam ortasına kurulmuştu. On metreye sekiz metre uzunluğunda, korkulukları bulunan, siyaha boyanmış ve tahtadan yapılmış bir platformdu. Darağaçları, üzerinde altı tane demir halka bulunan uzun bir kirişten ve bunun çakılı olduğu iki ayak direkten olu-

şuyordu. Altıncı halka Helfmann için hazırlanmıştı. Darağaçlarının arkasında, platformun gerisinde, üzerlerinde zincirler ve kelepçelerin bulunduğu üç tane uzun direk vardı. Platformun önünde görevliler için kurulmuş alçak bir platform daha vardı. Piyade muhafızlarm oluşturduğu bir alay platformun dört bir yanına yerleştirilmişti ve Kazak müfrezeleri de meydanm muhtelif yerlerinde bekliyorlardı.

Cellat Frolov ve yardımcıları sabah yedi buçuktan beri görev yerindeydi. Petersburg Valisi ve diğer memurların gelmesini beklediler ve daha sonra ipleri hazırladılar. Sonra, daha kısa bir yolu kullanmış olan, rahipler ve tabutları taşıyan arabalar geldi. Saat sekiz buçukta, mahkûmları taşıyan arabalar geldi ve kalabalıktan bir uğultu yükseldi. Trampetçiler bir yandan davul çalarken diğer yandan platformun önünde iki sıra oluşturdular. Mahkûmların kayışları çözüldü ve aşağı indirildi. Zhelyabov, Perovskaya ve Mihailov, platformun arkasındaki direklere ve Kibalchich ve Rysakov ise diğerleriyle aynı hizadaki korkuluklara zincirlendiler. Vali, Adalet Bakanı temsilcisine her şeyin hazır olduğunu bildirdi. Davullar çaldı ve bir Mahkeme görevlisi kararı okudu. Fazlasıyla uzun bir belgeydi ve okumak birkaç dakika sürmüştü. Bütün bunlar olurken, Zhelyabov'un Perovskaya'ya doğru eğildiği ve onunla konuştuğu görüldü.

Rahipler, ellerinde birer haçla platforma çıktılar. Mahkûmların beşi de haçı öptü. Rahipler, mahkûmları kutsadı ve aşağı indiler. Sonra, Frolov mahkûmları bağlı bulundukları yerlerden çözdü. Mahkûmların hâlâ elleri kelepçeli ve ayakları zincirliydi. Zhelyabov Perovskaya'yı öperek son kez vedalaştı ve Kibalchich ve Mihailov da Perovskaya'ya aynısını yaptı. Rysakov da Perovskaya'nın yanına geldi ama Perovskaya arkasım döndü. Daha sonra, Frolov onları darağaçlarının altındaki yerlerine götürdü ve yar-

dımcılarıyla beraber, mahkûmların kafasma beyaz kukuletaları geçirdiler. Kukuletaların boyun hizasında ipin denk geldiği kısımlara delik açılmıştı.

Saat dokuz yirmide Frolov paltosunu çıkardı ve işine başladı. Her mahkûm, üçayaklı küçük bir portatif tabureye çıkartılıyor, daha sonra ip sıkıca geriliyor ve tabure çekiliyordu. İlk gelen Kibalchich'ti. *The Times* muhabiri şöyle kaydediyordu: "İplerden birinin iki kez kopması dışında, üzücü işlemler sıkıntı yaşanmadan tamamlandı." Muhabire de ayrıcalıklı bir bilet sağlanmıştı ve kendisinin yetkilileri kırmamaya çalıştığı görülmektedir. Kont Milyutin günlüğüne şöyle bir not düşmüştü: "Bu adamları nasıl asacaklarım bile bilmiyorlar." Bahsettiği kişi, ikinci kurban olan Timothy Mihailov'du. İlmik çözülüp büyük bir gürültüyle yere düşmeden önce, yaklaşık bir dakika boyunca asılı kalmıştı. Kalabalıktan büyük bir gürültü yükseldi. Frolov ilmiği yeniden bağladı ve Mihailov tekrar tabureye çıktı. Tabure bir kez daha çekildi ve Mihailov bir buçuk dakika boyunca asılı kaldı. Sonra ilmik tekrar çözüldü. Kalabalık çılgına dönmüş halde, askerleri yarıp, platforma ulaşmaya çalışıyordu. Mihailov bu kez yardımsız kalkamayacak kadar güçsüzdü. Cellatlar onu taşımak zorunda kaldılar. Kalabalıkta tekrar büyük bir dalgalanma ve bağırışlar başladığında, Mihailov üçüncü defa, yaklaşık üç dakika boyunca asılmış oluyordu. Mihailov iri bir adamdı ve ağırhğı halkanın kirişten çıkmasına neden oluyordu. Frolov bir merdiven aldı ve Helfmann için hazırlanmış halkaya ikinci bir ip bağladı. Bu süre içinde Perovskaya sırasım bekliyordu. Dördüncü Zhelyabov'du. Frolov, bu ağır adamda da bir terslik yaşanmasın diye ipe çift düğüm attı. Bu yapılan şey, boğulmayı geciktirmiş ve çırpımşlar birkaç dakika sürmüştü. Görevli askeri doktor, tiksinmiş bir halde bu durumu protesto etti. Bunun üzerine, içtiği votkanm etkisiyle sırılsıklam sarhoş ve gözü

dönmüş haldeki Frolov geriye dönüp doktora küfretti. Bu sırada davullar çalmaya devam ediyordu. Son olarak Rysakov geldi. Gitmemek için çabalamış ve altmdaki tabure çekilene kadar, ayaklarıyla tabureye sıkıca sarılmıştı.

Saat dokuz buçukta her şey bitmişti. Cesetler hâlâ asılı duruyordu. Davullar durdu. Tabutlar platforma çıkartıldı ve cesetler aşağı indirilerek, doktor gözetiminde bunlarm içine konuldu. Daha sonra, bu tabutlar arabalara yüklendi ve Preobrazhenski mezarhğında, mahkûmlar için ayrılmış defin yerlerine doğru tren istasyonuna götürüldüler. Ayrı ayrı mı yoksa toplu bir mezara mı gömüldükleri bilinmemektedir. Bundan 25 yıl sonra, artık bu alana yapılan ziyaretten dolayı tutuklanmak gibi bir ihtimal kalmadığında, küçük bir grup sempatizan Perovskaya ve Zhelyabov'un mezarını ziyaret etmek istedi. İhtiyar mezarlık görevlisi, onları defin alanının arkasına götürdü ve belirsiz bir biçimde, üzeri çöpler ve yabani otlarla kaplı bir köşeyi gösterdi.

Tabutları taşıyan arabalar saat dokuz ellide ayrıldılar. Vali, on dakika sonra platformun yıkılması emrini verdi. Kalabalık dağılmaya başlamıştı. Ayrıcalıklı bilet sahipleri dışındaki insanları yıkma işleminden uzak tutmak için, polise yardım etmek amacıyla bırakılan küçük bir birlik dışındaki askerlerin hepsi kışlalarına geri döndüler.

Devrimci Kim Kimdir

Bu listedekiler, o zamamn Rus devrimcilerinin tümünü kapsamadığı gibi *Narodovoltsi*'nin ileri gelenlerinin tamamı da değildir. Bu bölüm, yalmzca Zhelyabov 'un hayatına bir ek olarak verilmiştir ve kitapta, şöyle ya da böyle önemli bir yeri olan kişileri kapsamaktadır. Aslında bu liste, Zhelyabov'dan sonra hayatta kalan arkadaşlarına ne olduğunu bilmek isteyen tüm okuyucular için düşünülmüştür. Aynı zamanda, uzun yabancı isimlerle şaşkınlık yaşayan kişilere de yardımcı olabilir.

ARONCHİK, Isak Borisovich: Küçük bir esnaf ailesinin çocuğu olarak, 1851'de Orta Rusya'da ki Gomel'de doğdu. *Narodnaya Volya* Partisinin bir üyesiydi. 1879 Moskova demiryolu eyleminde ve 1881'deki 1 Mart saldırısımn hazırlanmasında yer aldı. Aynı ay tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. Aynı yıl Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

BARANNİKOV, Alexander Ivanovich (Kurshunikov): Orta sınıfa mensup bir ailenin çocuğu olarak, 1858'de Kursk eyaletinde doğdu. Pavlovski Askeri Akademisine kaydoldu; 1876'da ayrıldı. Aktif bir devrimci ve 1877'den sonra da, "yasadışı" birisiydi. 1878 Mezentsev saldırısına katıldı. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879 demiryolu eylemlerine, 1880 Kamenni Köprüsü eylemine ve Malaya Sadovaya'daki mayınlama eylemine katıldı. Ocak 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

BOGDANOVİCH, Yuri Nikolaevich (Kobosev): 1849'da, Pskov yakınlarındaki bir toprak sahibinin oğlu olarak doğdu. 1869'da Hazine Arazileri İnceleme Kuruluşuna girdi. 1871'de siyasi nedenlerden dolayı görevden uzaklaştırıldı. 1873'te tıp fakültesine başladı. Çaykovski Grubu üyesiydi. 1876'da Kropotkin'in hapishaneden kaçırılması ve diğer kaçırma eylemlerinin düzenlenmesinde yer aldı. 1880'de Figner tarafından Petersburg'a çağrıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1881'de Malaya Sadovaya'daki mayın eylemi için seçilen peynir dükkanının sahibi rolünü üstlendi. Mart 1882'de tutuklandı. 1883'teki 17 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1888'de Schlusselburg Fortress hapishanesinde (tüberkülozdan) öldü.

BRESHKOVSKAYA, Ekaterina Konstantinova Breshko: 1843'te doğdu. Bir subay kızıydı. 1868'de evlendi. 1873'ten sonra devrimci faaliyetlere katıldı. 1874'te tutuklandı. 1878'e kadar hapiste yattı. 1879'da Kara Penal karakoluna gönderildi. 1881'de oradan firar etti. Bir ay sonra tekrar yakalandı. Hayatımn sonraki kırk yılı, tutukluluk, firar ve yeniden tutuklanmalarla geçti. Amerikalı gazeteci George Kenan 1888'de Sibirya'dayken onunla karşılaşmış ve Breshkovskaya ona şöyle demişti: "Bizler sürgünde öleceğiz. Çocuklarımız ve belki de torunlarımız da ölecekler ama en sonunda bir şeyler gerçekleşecek." Tarih onun dediğinden çok daha çabuk ilerledi. Fakat "Devrimin Büyükannesi" Sovyet rejimiyle çatışmıştı. 1935'te Çekoslovakya'da öldü.

DEBOGORİ-MOKRİEVİCH, Vladimir Karpovich: 1848'de, Kamenets-Podolsk yakınlarındaki küçük bir toprak sahibinin oğlu olarak doğdu. Kiev Üniversitesine gitti. 1873'te "yasadışı" oldu. Kiev Grubu üyesiydi. Chigirin Olayı ve Stefanovich ve arkadaşlarmm hapishaneden kaçırılması

eylemlerinde yer aldı. Şubat 1879'da tutuklandı. 14 yıl ağır iş cezasma çarptırıldı. 1879 sonbaharında Sibirya'ya nakledildi. Kasımda firar etti. 14 ay firari olarak Sibirya'da kaldı. Ocak 1881'de Moskova'ya döndü ve iki ay sonra yurtdışına gitti. Çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD'de edebi çalışmalar yaptı. En sonunda Bulgaristan'a yerleşti ve 1926'da orada öldü. Anıları, kendi zamanındaki devrimci hareketin edebi başyapıtıdır.

DEUTSCH, Lev Grigorievich: Yahudi bir tüccarın oğlu olarak, 1855'te Güney Rusya'da doğdu. 1873'ten sonra Kiev'deki devrimci harekete katıldı. 1875'te tutuklandı. 1876'da kaçtı. Chigirin Olayında yer aldı. Aralık 1877'de tutuklandı. Mayıs 1878'de firar etti. Dağılana kadar *Zemlya i Volya* ve dağıldıktan sonra *Cherni Peredyel* üyesi oldu. 1880'de yurtdışına gitti. 1884'te Almanya'da tutuklandı. Rusya'ya iade edildi ve hapse atıldı. 1901'de firar etti. 1906'da tutuklandı ve aynı yıl firar etti. Bir süre, Sosyal Demokrat Parti'den Plekhanov, Zasulich ve Lenin'le görüştü. Ortodoks Komünistlerle çeşitli anlaşmazlıklar yaşamasma rağmen ömrünün geri kalanım geçirmek için SSCB'ye döndü.

EMILIANOV, Ivan Panteleimonovich: Bir papazın oğlu olarak, 1861'de Beserabya bölgesindeki bir köyde doğdu. Dokuz yaşından itibaren, İstanbul'daki Rus Konsolosluğunda çalışan büyükbabası tarafından büyütüldü. Bir meslek okuluna başladı ve çalışmalarım yurtdışmda tamamlamak üzere burs verildi. Yabancı basında çıkan 16 Kişinin Duruşmasına dair haberler onu derinden etkiledi ve Aralık 1880'de Rusya'ya döndü. *Narodnaya Volya* üyesiydi. 1881'deki 1 Mart eylemine bomba atıcı olarak katıldı. Nisan ayında tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. Sibirya'da ömür boyu iş cezasma

çarptırıldı. 1905'te serbest bırakıldı. 1916'da Kharborovsk'ta öldü.

FIGNER, Vera Nikolaevna (Filipova): 1852'de doğdu. Kazan yakınlarında görevli, kıdemli bir orman mühendisinin kızıydı. 1870'te evlendi. Kocasıyla beraber, Zürih Üniversitesine gitti. 1875'te Rusya'ya döndü. 1876'da boşandı. Bundan sonra tüm zamanını devrimci olmaya adadı. 1879'da Voronezh Konferansına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879 ve 1880'deki Odessa eylemlerine katıldı. 1881'deki 1 Mart saldırısı ve 1882'deki Strelnikov'un öldürülmesi olayına yardım etti. 1882 yılı sonuna gelindiğinde, Saldırı Grubundaki kişilerin yardımıyla tekrar canlandırmaya çalıştığı Merkez Komitenin hayatta kalan ve aktif olan tek üyesiydi. Degaev tarafından ihanete uğradı ve 1883'te tutuklandı. 1884'teki 14 Kişilik Duruşmanın en göze çarpan şahsiyetiydi. 1905'e kadar Schlusselburg'ta hapsedildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Moskova'da öldü.

FROLENKO, Mihail Fedorovich: 1849'da Stavropol (Kafkasya) yakınlarında doğdu. Bir başçavuşun oğluydu. Petrovski Akademisinin, Moskova'daki Arazi İnceleme bölümüne girdi. 1874'te devrimci hareketlere karıştı ve "yasadışı" oldu. Kiev grubuyla bağlantılıydı. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Stefanovich, Deutsch ve Bokhanovski'nin Kiev hapishanesinden kaçırılması ve Kherson Eyalet Bankası eylemlerine katıldı. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite ve Danışma Kurulu üyesiydi. 1879'daki Odessa eylemi, 1880–1881'deki Kishinev Eyalet Bankası eylemi ve Malaya Sadovaya'daki mayınlama eylemine katıldı. Mart 1881'de tutuklandı. 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. Peter-and-Paul Fortress ve Schlusselburg hapishanelerinde yattı.

1905'te serbest bırakıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Moskova'da öldü.

GOLDENBERG, Grigori Davidovich: 1856'da doğdu. Kiev yakınlarında yaşayan Yahudi bir tüccarın oğluydu. Devrimci faaliyetlerde yer aldı ve Nisan 1878'de Archangel eyaletine sürgün edildi. Haziran 1878'de kaçtı. İlk Kiev teröristleriyle bağlantısı vardı. Şubat 1879'da, Kharkov'da Prens Kropotkin'e suikast düzenledi. Lipetsk Konferansına katıldı. Moskova eyleminin hazırlanmasında yer aldı. Kasım 1879'da tutuklandı. Bilgi alabilmek için polis tarafından kandırıldı ve bu da, çok sayıda arkadaşının açığa çıkmasına yol açtı. Haziran 1880'de, hapishanede intihar etti.

GRACHEVSKİ, Mihail Fedorovich: Bir papazın oğlu olarak, 1849'da Saratov yakınlarında doğdu. İlahiyat fakültesine girdi. 1871'de sosyalist propagandaya başladı. 1873'te tutuklandı. Aynı yıl serbest bırakıldı. 1875'te yeniden tutuklandı. 193 Kişilik Duruşmada yargılandı. Üç ay hapse mahkûm edildi. 1878'de serbest bırakıldı. Aynı yılın sonbaharında yeniden tutuklandı. 1879'un başlarında kaçtı. Yeniden tutuklandı ve tekrar kaçtı. 1880'in başlarında *Narodnaya Volya*'ya katıldı. Merkez Komite üyesiydi. Kamenni Köprüsü eylemi ve 1 Mart saldırısımn hazırlanmasında yer aldı. 1882'de tutuklandı. 1883'te, 17 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1887'de Schlusselburg hapishanesinde intihar etti.

GRINEVITSKI, Ignatei Ioakimovich (Kotik): Küçük bir toprak sahibinin oğlu ve Katolik olarak, 1856'da Grodno yakınlarında doğdu. Byelostok'ta ortaokula ve Petersburg'ta Teknoloji Enstitüsüne gitti. Hem Polonyah hem de Rus devrimci gruplarla ilişki kurdu. 1880'de *Narodnaya Volya* üyesi oldu. İşçi Grubunun örgütlenmesinde Perov-

skaya ve Zhelyabov ile beraberlerdi. 1881'deki 1 Mart saldırısında son olarak bombayı atan kişiydi. Çar'ı öldüren onun bombasıydı ve kendisi de, aldığı yaralardan dolayı birkaç saat sonra öldü.

HARTMANN, Lev Nikolaevich: 1850'de Archangel bölgesinde doğdu. Ailesi, Alman kökenli işçilerdi. 1876'da, devrimci faaliyetlerden dolayı tutuklandı. Bir yıl sonra serbest bırakıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879'daki Moskova eyleminde önemli bir rol üstlendi. Yurtdışına kaçtı. Rus hükümetinin isteği üzerine, 1880'de Paris'te tutuklandı; ama halkın yoğun ilgisi ve bir hayli tartışmalardan sonra, iadesi reddedildi. İngiltere ve ABD'ye gitti. Marx ve Engels'le temas kurdu ve bir yere kadar, Merkez Komitenin yurtdışı temsilcisi olarak çalıştı. Rusya'ya geri dönmedi. 1913'te öldü.

HELFMANN (Hessia) Gesya Mirohovna: Küçük bir Yahudi tüccarın kızı olarak, 1855'te Kiev yakınlarında doğdu. 1874'te devrimci harekete katıldı. 1875'te tutuklandı. 50 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1879'a kadar hapiste kaldı ve daha sonra, polis emriyle belli bir yere hapsedildi. Aym yıl kaçtı. *Narodnaya Volya* Partisinin üyesiydi. 1 Mart eylemi için Sablin'le beraber hücre evinin sorumluluğunu üstlendi. Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. Hamileliği göz önünde bulundurularak ölüm cezası askıya alındı. 1881'de bir kızı oldu ve "babası belli olmadığı için" kız, yetimler yurduna gönderildi. Helfmann, 1882'de hapishanede öldü. (Kızının babası, Kolotkevich'ti.)

ISAEV, Grigori Prokofievich: Bir postacının oğlu olarak, 1857'de Mogilev yakmlarında doğdu. 1875'te, devleti yıkmaya yönelik yayınlar dağıttığı için liseden atıldı. Petersburg Üniversitesine ve daha sonrada tıp fakültesine gitti. 1877'den sonra devrimci propagandayla ilgilendi. *Narod-*

naya Volya'nın Merkez Komite üyesiydi. Partinin teknik uzmanlarından birisiydi. 1879'daki demiryolu eylemleri, 1880'deki Odessa eylemi ve 1881'deki 1 Mart eyleminin hazırlanmasında görev aldı. Nisan 1881'de tutuklandı. 1882'de 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te hapishanede öldü.

IVANOVA, Sophia Andreevna: 1857'de doğdu. Bir subayın kızıydı. Petersburg'ta, Kazan Meydamında yapılan gösteriye karıştı ve Aralık 1876'da tutuklandı. 1877'de yargılandı. Archangel eyaletine sürgüne gönderildi. 1879 baharında kaçtı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Partinin baskı makinesinden sorumluydu. Ocak 1880'de tutuklandı. 1880'de 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. 15 yıl hapse mahkûm edildi. 1927'de Moskova'da öldü.

KHALTURIN, Stepan Nikolaevich: 1857'de doğdu. Viatka yakınlarında yaşayan bir köylünün oğluydu. Marangozluk işini öğrendi ve 1875'ten itibaren Petersburg'taki çeşitli fabrikalarda çalıştı. 1875'ten itibaren yıkıcı faaliyetlerle uğraştı. 1878'de "Kuzey İşçileri Sendikasım" kurdu. Reinstein'in ele vermesiyle tutuklanmasına karar verildi; fakat kaçtı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Şubat 1880'de, Kışlık Saraydaki eylemi gerçekleştirdi. Mart 1882'de, Odessa'da Strelnikov'a yapılan suikast eylemine katıldı. Olay yerinde yakalandı ve birkaç gün sonra idam edildi.

KIBALCHICH, Nikolai Ivanovich: Bir mahalle papazmın oğlu olarak, 1853'te Chernigov civarında doğdu. 1873'te Petersburg Mühendislik Fakültesine ve 1875'te de tıp fakültesine başladı. 1875'te, bir köylüye yasak bir kitap verdiği için tutuklandı. 1878'e kadar hapiste kaldı, 193 Kişilik Duruşmada yargılandı ve iki ay hapse mahkûm

edildi. Salıverilmesinden kısa bir süre sonra "yasadışı" oldu. *Narodnaya Volya* Partisi üyesiydi ve patlayıcıların hazırlanmasında, Partinin teknik işlerden sorumlu başuzmam olarak görev yaptı. Mart 1881'de tutuklandı ve Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. Nisan 1881'de idam edildi. Kont Todtleben daha sonraları, Kibalchich gibi yetenekli birisini asmanın bir hata olduğunu; onun bir kütüphane dolusu kitapla bir yere kapatılmasını ve üzerlerinde çahşması için ona, bilimsel problemlerin verilmesi gerektiğini söylemişti. Tepkili çalıştırmamn öncüsüydü.

KLETOCHNIKOV, Nikolai Vasilievich: 1848'de Penza'da doğdu. Devlet memuruydu. Moskova ve Petersburg Üniversitelerine gitti; fakat sağlık durumunun kötü olmasından dolayı yılsonu sınavlarına giremedi. Petersburg'ta Alexander Mihailov ile karşılaştı ve onun bilgisi ve yönlendirmesiyle Üçüncü Dairede işe başladı. *Narodnaya Volya* üyesiydi. Partinin, Yönetimdeki istihbarat ajanı olarak görev yaptı. Ocak 1881'de tutuklandı. 1882'de 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1883'te Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

KOKOVSKI, "Valentin": Takriben 1860'ta doğdu. Kiev yakınlarındaki bir mahalle papazının oğluydu. Kiev ve Petersburg Üniversitelerine gitti. 1880'de *Narodnaya Volya* üyesi oldu. İşçi Grubunun kurulmasında, Zhelyabov 'la birlikte çalıştı. Ocak 1881'de hastalandı. Zhelyabov tarafından bir doktora gönderildiğinde, kendisine, ilerlemiş tüberküloz teşhisi konuldu. O zaman Zhelyabov, iyileşmesi için onu Kırım'a gönderdi. Bir sonraki eylül ayında, orada öldü.

KOLOTKEVICH, Nikolai Nikolaevich: 1851'de, Chernigov yakınlarındaki toprak sahibi bir ailenin oğlu olarak doğdu. Odessa ve Kiev Üniversitelerine gitti. 1875'ten sonra, dev-

rimci faaliyetlerle meşgul oldu. Kiev grubu ile bağlantısı vardı. 1877'de, Chigirin olayına katıldı. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya* Volya'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879'da, Odessa eyleminin hazırlanmasında yer aldı. Silahlı Kuvvetler Şubesinin kurulmasında, Zhelyabov 'la birlikte çalıştı. Malaya Sadovaya'daki mayınlama eyleminde yer aldı. Ocak 1881'de tutuklandı. 1882'de 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te hapishanede öldü.

KORBA, Anna Pavlovna Pribyleva: 1849'da, bir toprak sahibinin kızı olarak doğdu. 1879'da *Narodnaya Volya* ve 1880'de Merkez Komite üyesi oldu. 1882'de tutuklandı. 1883'te, 17 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te hapishanede öldü.

KRAVCHINSKI, Sergei Mihailovich (Stepniak): 1851'de doğdu. Askeri bir doktorun oğluydu. İlk olarak askeri akademiye ve daha sonra da, topçu okuluna gitti. 1870'te, topçu teğmeni oldu. 1871'de istifa etti. 1872'de Petersburg Ormancılık Enstitüsüne başladı. Çaykovski Grubu üyesiydi. Güney Slavlarmm Türklere karşı ayaklanmasına yardım etmek için, 1874'te Balkanlara gitti. 1878'de Rusya'ya döndü. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Ağustos 1878'de, Mezentsev suikastını gerçekleştirdi. İki ay sonra tekrar yurtdışına gitti. Çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD'de edebiyat çalışmaları yaptı. Londra'daki, "Rus Özgürlük Dostları" ve "Rus Özgür Basmı"nm kurucularından birisidir. 1895'te, Londra'da, bir trenin altında kalmıştır.

KVİATKOVSKI, Alexander Alexandrovich: Orta sınıfa mensup bir ailenin oğlu olarak, 1853'te Tomsk'ta doğdu. Tomsk Teknoloji Enstitüsüne gitti. 1874'te, yasak kitap bulundurmaktan tutuklandı. 1876'da, şartlı tahliye oldu. "Yasadışı" oldu. 193 Kişilik Duruşma için yakalanma emri

çıktı; fakat tutuklanmaktan kurtuldu. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Kışlık Saraydaki eyleme katıldı. Ocak 1880'de tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. Kasım 1880'de asıldı.

LANGANS, Martin Rudolfovich: 1852'de Kherson'da doğdu. Prusya vatandaşıydı. Petersburg Teknoloji Enstitüsüne gitti. Devleti yıkmaya yönelik faaliyetlerden dolayı 1874'te tutuklandı, beraat etti. 1879'da, Kiev'de tutuklandı ve Rusya'dan sınır dışı edildi. *Narodnaya Volya* Merkez Komite üyesiydi. 1 Mart eylemine katıldı. Nisan 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te, Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

LEBEDEVA, Tatiana Ivanovna: Moskova yakınlarındaki bir devlet memurunun kızı olarak, 1853'te doğdu. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879'daki Odessa eylemine katıldı ve Partinin patlayıcı laboratuarlarında diğerlerine yardım etti. Eylül 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1887'de Kara'daki (Sibirya'da) hapishanede öldü.

LIZOGUB, Dmitri Andreevich: Chernigov yakınlarındaki varlıklı bir toprak sahibinin oğlu olarak, 1853'te doğdu. Petersburg Üniversitesine gitti. 1874'ten itibaren çeşitli devrimci faaliyetlere katıldı. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Devrimci Partiyi finanse etti ve kişisel mallarını tasfiye etmek için adımlar attı ve böylece; tüm servetini davaya adadı. Ağustos 1878'de, Odessa'da tutuklandı. Ağustos 1879'da yargılandı ve dört gün sonra idam edildi.

MERKULOV, Vasili Apollonovich: 1861'de doğdu. Bir askerin oğludur. Odessa'da marangoz olarak çalıştı. Zhelyabov 'la da burada tanıştı. 1880'de *Narodnaya Volya* Partisi üyesi oldu. 1880'deki Odessa, 1880–1881'deki

Kishinev Eyalet Bankası eylemleri ve 1 Mart saldırısımn hazırlanmasmda yer aldı. Şubat 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. Eski arkadaşları aleyhine tamklık ederek Gizli Polis Teşkilatı emrine girdi. Figner'in tutuklanmasına yardım etti. 1905 dolaylarında öldü.

MIHAILOV, Alexander Dimitrievich: Orta sınıfa mensup Kursk'lu bir ailenin oğlu olarak, 1857'de doğdu. Petersburg'ta Teknoloji Enstitüsüne gitti. 1875'te, öğrenci gösterilerine karıştı; Kiev'e gitti ve bundan sonra, bir devrimci oldu. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Özgürlük ya da Ölüm Grubunun lideriydi. 1878'deki Mezentsev suikastında; Mirski'nin, Drenteln'e ve 1879'da da, Soloviev'in, Çar'a düzenlediği saldırılarda parmağı vardı. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarmın yapılmasına ilk önayak olan kişidir. *Narodnaya Volya*'nın, hem Merkez Komite hem de Danışma Kurulu üyesiydi. 1879'daki Moskova eylemine katıldı. Kasım 1880'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1883'te hapishanede öldü. Devrimci bir hükümetin, ideal içişleri bakanı olarak nitelendirilmektedir.

MIHAILOV, Timothy Mihailovich: 1860'ta doğdu. Smolensk yakınlarında yaşayan bir köylünün oğluydu. Petersburg'a geldi ve çeşitli fabrikalarda, metal işçisi olarak çalıştı. *Narodnaya Volya*'nın İşçi Grubu üyesiydi. 1881'de, 1 Mart saldırısına bomba atıcı olarak katıldı. 3 Mart'ta tutuklandı. Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. Nisan 1881'de idam edildi.

MOROZOV, Nikolai Alexandrovich: Yaroslav yakınlarındaki bir toprak sahibinin oğlu olarak, 1855'te doğdu. (gayri meşru olarak doğmuştu). Devleti yıkmaya yönelik eylemlere katılmaktan dolayı liseden atıldı. 193 Kişilik

Duruşmada yargılandı. "Yasadışı" oldu. *Zemlya i Volya* gazetesinin yardımcı editörüydü. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1879'daki Moskova eylemine katıldı. 1880'de Batı Avrupa'ya gitti. Ocak 1881'de, Rusya'ya döndüğünde tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. Peter-and-Paul Fortress ve Schlusselburg hapishanelerinde yattı. 1905'te serbest bırakıldı. Leningrad'a yerleşti. Ondan alınan en son habere göre (1943–44 kışı), hâlâ hayattaydı ve çalışıyordu.

MYSHKIN, Ippolit Nikitich: 1848'de doğdu. Bir astsubayın oğluydu. 1873'te, Moskova'da gizli bir matbaa işletiyordu. 1874'ten itibaren "yasadışı" oldu. 1875'te, Çernişevski'yi kurtarma girişiminde bulundu. Aynı yıl tutuklandı. 193 Kişilik Duruşmada yargılandı. 10 yıl hapse mahkum edildi. Sibirya'daki hapishane arkadaşları arasında da, aynı faaliyetlerine devam etti ve cezası 15 yıl daha arttırıldı. 1882'de firar etti. Yeniden tutuklandı. 1883'de, Peter-and-Paul Fortress ve 1884'te Schlusselburg hapishanelerine nakledildi. Bir hapishane müfettişine saldırdı; askeri mahkemede yargılandı ve Ocak 1885'te idam edildi.

NECHAEV, Sergei Gennadievich ("Kartal"): 1847'de doğdu. Vladimir yakmlarmda yaşayan bir serfin oğluydu. 1868'de, Petersburg Üniversitesindeki derslere katıldı. 1869'da, devrimci grubu kurdu ve aynı yıl, düzmece kaçma eylemini tertipledi. İsviçre'de, Bakunin ile buluştu. Ağustos'ta, Rusya'ya döndü. Yeni devrimci grubu kurdu ve Kasımda Ivanov'u öldürdü. Tekrar İsviçre'ye kaçtı. Tutuklandı ve 1872'de Rusya'ya iade edildi. 1873'te yargılandı. Peter-and-Paul Fortress'e hapsedildi. Gardiyanlar arasında, devrimci propaganda faaliyetleri başlattı. Bu faaliyetleri, kısa bir süre sonra, mahkumlardan biri

tarafından ele verildi ve zindana atıldı. 1883'te bu zindanda öldü.

OKLADSKI, Ivan Fedorovich: Pskov yakınlarındaki Novoshev'de, esnaf bir ailenin oğlu olarak, 1858'de doğdu. Marangozdu. 1872'den itibaren Petersburg'daki fabrikalarda çalışmaya başladı. 1876'da devrimci faaliyetlere karıştı ve "yasadışı" oldu. *Narodnaya Volya* üyesiydi. Alexandrovsk'taki eyleme katıldı. Temmuz 1880'de tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. Gizli Polis Teşkilatı emrine girdi ve serbest bırakıldı. Kafkasya ve Petersburg'ta polis ajanı olarak çalıştı. 1925'te, "provokatör ajan" olduğu gerekçesiyle Sovyet Mahkemesince yargılandı ve 10 yıl hapse mahkum edildi. Daha sonra öldü.

OLOVENNİKOVA, Maria Nikolaevna (Oshashina): 1850'de doğdu. *Zemlya i Volya* üyesiydi. 1879'da, Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Kletochnikov'la bağlantıyı sağlıyordu. Aralık 1880'de, Merkez Komite tarafından Moskova'ya gönderildi. 1882'de yurtdışına kaçtı. 1897'de, Paris'te öldü.

OLOVENNİKOVA, Natalia Nikolaevna: 1856'da doğdu. 1880'de, *Narodnaya Volya* üyesi oldu. 1 Mart saldırısı için Perovskaya'nın kurduğu Keşif Kolunun üyesiydi. Kısa bir süre sonra nevrasteni geçirdi ve artık bundan sonra Parti işlerinde görev almadı. 1924'te öldü.

OSINSKI, Valerian Andreevich: Taganrog yakınlarında bulunan zengin bir toprak sahibinin oğlu olarak, 1853'te doğdu. Petersburg'ta mühendislik enstitüsüne gitti. 1873'te, demiryollarında bir göreve atandı. 1876'da, siyasi nedenlerden dolayı işten atıldı. 1877'de, 50 Kişilik Duruşma için sahte bilet dağıtmaktan tutuklandı. Kısa süre sonra serbest bırakıldı. Kiev'e taşındı ve yerel devrim-

cilerin başı oldu. 1878'den itibaren polis casusları ve memurlarına karşı terörist misillemeler gerçekleştirdi. Stefanovich, Deutsch ve Bokhanovski'nin Kiev hapishanesinden kaçışlarını organize etti. Ocak 1879'da tutuklandı. Mayıs'ta, Kiev'de yargılandı ve aynı ay içinde idam edildi.

PEROVSKAYA, Sophia Lvovna (Sonia): 1854'te doğdu. Babası Petersburg Genel Valisiydi. 1872'den itibaren devrimci faaliyetlere katıldı. Çaykovski Grubu üyesiydi. 1874'te tutuklandı ve kefaletle serbest bırakıldı. 193 Kişilik Duruşmada o da vardı. 1878'de beraat etti. Tekrar tutuklandı fakat sürgüne götürülürken kaçtı. "Yasadışı" oldu. 1879'da Voronezh Konferansına katıldı. 1879'da, Moskova'daki eyleme katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. 1880'de, Odessa'daki eyleme katıldı. İşçi Grubunun kurulmasında, Zhelyabov 'la birlikte çalıştı. 1881'deki 1 Mart bombalı saldırısını üstlendi. On gün sonra tutuklandı. Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. Nisan 1881'de idam edildi. Hiç kuşkusuz, *Narodnaya Volya* tarihinin büyük bir kahramanıydı.

PLEKHANOV, Georgei Valentinovich: Tambov yakınlarında yaşayan orta sınıfa mensup bir ailenin oğlu olarak, 1857'de doğdu. Petersburg Üniversitesine gitti. 1876'dan itibaren devrimci harekete katıldı. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Voronezh Konferansına katıldı. *Cherni Peredyel* Partisinin başkanıydı. 1880'de yurtdışına çıktı. Bundan sonra, Sosyal Demokrat Partide Lenin'le ilişki kurdu ve uluslararası Sol Parti Hareketinin seçkin bir şahsı oldu. 1917'de Rusya'ya döndü, fakat o zamana kadar Lenin'le yollarını ayırmışlardı. 1918'de Finlandiya'da öldü.

PRESNYAKOV, Andrei Korneevich: Oranienbaum'lu bir esnaf'ın oğlu olarak, 1862'de doğdu. Petersburg'ta öğret-

men enstitüsüne başladı fakat 1875'te bıraktı ve çeşitli fabrikalarda marangoz olarak çalıştı. 1877'de, bir polis ajanını öldürdü; tutuklandı; Nisan 1878'de firar etti; yurtdışına, Paris ve Londra'ya gitti. Mart 1879'da Rusya'ya döndü. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Demiryolu eylemlerine katıldı. Temmuz 1880'de tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. Kasım 1880'de idam edildi.

RYSAKOV, Nikolai Ivanovich (Glazov): Tikhvin'li bir esnafın oğlu olarak, 1862'de doğdu. Petersburg'ta bir meslek okuluna gitti. *Narodnaya Volya*'nın İşçi Grubuna katıldı. 1881'deki 1 Mart saldırısına bomba atıcısı olarak katıldı. Aynı gün tutuklandı. Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. Tutuklu bulunduğu sırada, birçok arkadaşını ele veren, çok kapsamlı bilgi verdi. Nisan 1881'de idam edildi.

SABLIN, Nikolai Aleksievich: Takriben 1854'de doğdu. Bir toprak sahibinin oğluydu. Moskova Üniversitesine gitti. 1873'ten itibaren devrimci faaliyetlerde yer aldı. 1874'te Zürih'e gitti. 1875 Mart'ında Rusya'ya döndü. Aynı ay tutuklandı. 193 Kişilik Duruşmaya kadar hapisteydi. Ocak 1878'de suçlu bulundu fakat kısa bir süre sonra, uzun bir süre hapiste kaldığı için serbest bırakıldı. 1880'de *Narodnaya Volya* üyesi oldu. 1880'deki Odessa eylemi ve 1 Mart eyleminin hazırlanmasında yer aldı. 3 Mart 1881'de, polisin Telezhnaya'daki hücre evine düzenlediği baskın sırasında intihar etti.

SHIRAEV, Stepan Grigorievich: 1857'de doğdu. Saratov yakınlarmda yaşayan köylü bir aileye mensuptu. Kharkov'da veterinerlik enstitüsüne gitti. Çok genç yaşta çeşitli devrimci faaliyetlere katıldı. 1876'da yurtdışına çıktı. Paris ve Londra'daki fabrikalarda işçi olarak çalıştı. Rusya'ya geri döndü. Lipetsk Konferansına katıldı. *Narodnaya*

Volya'nın Merkez Komite üyesidir. Moskova eylemine katıldı. Aralık 1879'da tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. Nechaev'le birlikte Peter-and-Paul Fortress hapishanesine kapatıldı. Ağustos 1881'de öldü.

SOLOVIEV, Alexander Konstantinovich: Petersburg yakınlarındaki bir devlet memurunun oğlu olarak, 1846'da doğdu. Petersburg Üniversitesine gitti. 1867'de, bir öğretmen olarak göreve başladı. 1874'te istifa etti. Ülkenin çeşitli yörelerinde devrimci faaliyetlerle uğraştı. Aralık 1878'de, II. Alexander'ı öldürmek için Petersburg'a döndü. 2 Nisan 1879'da bir girişimde bulundu. Tutuklandı, yargılandı ve 28 Mayıs'ta asıldı.

STEFANOVICH, Jacob Vasilievich: 1854'te doğdu. Ukrayna'da yaşayan bir mahalle papazımn oğluydu. Çok genç yaşta, Kiev devrimcileriyle bağlantı kurdu. Chigirin olayının baş organizatörüydü. 1877'de tutuklandı. 1878'de, Kiev hapishanesinden firar etti. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Partinin dağılmasıyla, ilk önce *Cherni Peredyel*'e katıldı, ama II. Alexander suikastından sonra *Narodnaya Volya*'ya geçti. Merkez Komite üyesiydi. 1882'de tutuklandı. 1883'te, 17 Kişilik Duruşmada yargılandı. Hapis cezasını tamamladı ve Sibirya'ya sürgün edildi. 1915'te, Güney Rusya'da öldü.

STEPNIAK (Kravchinski'ye bakın)

SUKHANOV, Nikolai Evgenievich: Riga'da yaşayan bir doktorun oğlu olarak, 1853'te doğdu. Deniz Harp Akademisine gitti. 1873'te deniz teğmeni oldu. Vladivostock'ta görevlendirildi. Kömür alımında zimmetine para geçirdiği gerekçesiyle, komutanını ihbar etti. İddiaları, Soruşturma Mahkemesi tarafından teyit edildi fakat bazı etkili kişilerin araya girmesiyle, mahkeme kararları iptal edildi ve Albay (komutan) tekrar görevine iade edildi. Sukhanov,

1879'da yüzbaşılığa terfi ettirildi. Kronstadt'a tayin edildi. 1880'de, Petersburg'ta bulunan Deniz Kuvvetleri Elektrik Enstitüsünün başma getirildi. Devrimcilerle temas kurdu. 1880'de, *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesi oldu. Silahlı Kuvvetler Şubesinin kurulmasma yardım etti. 1881'deki 1 Mart saldırısının hazırlanmasmda görev aldı. Nisanda tutuklandı. 20 Kişilik Duruşmada yargılandı ve Mart 1882'de, Kronstadt'da kurşuna dizilerek idam edildi.

TELLALOV, Petr Abramovich: 1853'te doğdu. 1880'de, *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesi oldu. 1 Mart 1881 saldırısımn hazırlanmasında görev aldı. 1882'de tutuklandı. 1883'te, 17 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1885'te, Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

TETERKA, Makar Vasilievich: Odessalı bir esnafın oğlu olarak, 1854'te doğdu. Eğitim görmedi. 1877'de, Odessa'daki devrimci işçi hareketine katıldı. *Narodnaya Volya* üyesiydi. 1880'deki Kamenni Köprüsü eylemine katıldı. Partinin araba ve atlarıyla ilgilendi. Ocak 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1884'te, Peter-and-Paul Fortress hapishanesinde öldü.

TIKHOMIROV, Lev Alexandrovich (Starik): 1850'de Don eyaletinde doğdu. Yetmişli yıllarm başlarında devrimci faaliyetlere başladı. *Zemlya i Volya* üyesiydi. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite ve Damşma Kurulu üyesiydi. 1880'de istifasını sundu ama kabul edilmedi. *Narodnaya Volya* gazetesinin yardımcı editörüydü. 1882'de yurtdışma kaçtı. Zhelyabov, Perovskaya ve Kibalchich'in biyografilerini yayımladı ve diğer devrimci edebiyat çalışmalarıyla uğraştı. 1888'de görüşlerini terk etti. Daha sonra cezası affedildi ve Rusya'ya döndü. Ülkesinde, aşırı sağ partili, gerici bir gazeteci olarak önemli bir yer elde etti. 1922'de öldü.

TIKHONOV, Jacob Tikhonovich: 1852'de, Smolensk'te bir köylü olarak doğdu. Sonra dokumacı ve daha sonra da marangoz oldu. Devleti yıkmaya yönelik propaganda yaptığı gerekçesiyle, 1875'de tutuklandı. 1877'de sürgüne gönderildi. Aynı yıl firar etti. Kasım 1878'de, Moskova'da yeniden tutuklandı. Mart 1879'da tekrar firar etti. *Narodnaya Volya* üyesiydi. Alexandrovsk eylemine katıldı. Kasım 1879'da tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1883'te, Kara'daki hapishanede tüberkülozdan öldü.

TRIGONI, Mihail Nikolaevich ("Lord Hazretleri"): 1851'de, bir generalin oğlu olarak Kırım'da doğdu. Zhelyabov 'un, hem Kerch'teki okuldan hem de Odessa'dan arkadaşıydı. "Yasal" birisi olarak kaldı fakat gizlice çeşitli devrimci faaliyetlere katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Malaya Sadovaya'daki mayınlama eylemine katıldı. Şubat 1881'de (Zhelyabov'la birlikte) tutuklandı. 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1905'e kadar Peter-and-Paul ve Schlusselburg hapishanelerinde yattı. 1917'de Kırım'da öldü.

TYRKOV, Arkadi Vladimirovich: 1860'da, orta sınıfa mensup bir ailenin oğlu olarak Petersburg'ta doğdu. Petersburg Üniversitesine gitti. 1880'de *Narodnaya Volya* üyesi oldu. 1881'deki 1 Mart saldırısı için oluşturulan Keşif Kolunun üyesiydi. Saldırıdan sonra kendini Perovskaya'yla ilgilenmeye adadı. Perovskaya'dan hemen sonra o da tutuklandı. Hapishanede nevrasteni geçirdi ve idari bir süreç sonucunda Sibirya'ya nakledildi. 1905'te cezası affedildi ve Novgorod yakınlarında bulunan aile evine döndü. Devrimden sonra, Sovyet Hükümeti tarafından emekli aylığı bağlandı. 1925'te Rusya'da öldü.

YAKIMOVA, Anna Vassilieva (Bashka): 1856'da doğdu. Vietka yakınlarında yaşayan bir mahalle papazının kızıydı.

Öğretmen yetiştirme okuluna gitti. Devleti yıkmaya yönelik faaliyetlere karıştı ve 1878'de, 193 Kişilik Duruşmada yargılandı. Mahkeme tarafından, doğduğu yerde ikamet etmek cezası verildi. Şubat 1879'da kaçtı. Önce, *Zemlya i Volya*, daha sonra da *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesi oldu. 1876'daki Alexandrovsk ve 1880'deki Odessa eylemlerine katıldı. Malaya Sadovaya'da bulunan peynir dükkamnda "Madam Kobozeva" rolünü üstlenmişti. Nisan 1881'de tutuklandı. 1882'de, 20 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1905'e kadar hapisteydi. Serbest bırakılır bırakılmaz, "Mücadele Örgütüne" katıldı. Provokatör bir ajan tarafından ele verildi ve yeniden tutuklandı. 1925'te, bir Moskova tiyatrosu tarafından 1 Mart saldırısını konu eden bir oyun sergilendi ve aralarında Yakimova'nın da bulunduğu, o günlerden hayatta kalan kişiler, oyunu izlemek üzere davet edildi. Yakimova'nın, sahnede kendi resmedilişini görmesiyle duymuş olabileceği hazzı, *Izvestia*'nın tiyatro eleştirmeni gazetesinde daha çok hor gören bir edayla yansıtmıştı. Bu eleştiri, yaşlı kadından, hem oyunu hem de eleştirmeni yerli yerine oturtan etkili bir cevabın gelmesine neden oldu. Leningrad'da oturuyordu ve İkinci Dünya Savaşı sırasında öldü.

ZASULICH, Vera Ivanova: 1852'de doğdu. Smolensk yakmlarında yaşayan küçük bir toprak sahibinin kızıydı. 1868'de, Nechaev'le bağlantı kurdu. 1869'da tutuklandı. 1871'e kadar hapiste kaldı ve sonra 1873'e kadar sürgüne gönderildi. 1875'te Kiev Grubu ile temas kurdu. Temmuz 1877'de, "Bogolyubov" adındaki öğrenci, Trepov'un emriyle kırbaçlandı. Bu yüzden Zasulich, 24 Ocak1878'de Trepov'u ziyaret etti ve onu bir tabancayla vurarak ağır bir şekilde yaralanmasına yol açtı. Jüri tarafından yargılandı ve beraat etti. Polisin, onu tekrar tutuklama girişimlerinden halkın yardımlarıyla kurtuldu. *Cherni Peredyel*

üyesiydi. Sosyal Demokrat Partideki Lenin ve Plekhanov'la temaslarda bulundu fakat Devrim gerçekleşmeden Lenin'le yollarını ayırmışlardı. 1919'da öldü.

ZHELYABOV, Andrei Ivanovich (Taras, Zahar, Borodach): Bir ev serfinin oğlu olarak, 1850'de Kırım'da doğdu. Okula, Kerch'te başladı. 1869'da, Odessa Üniversitesine kabul edildi, 1871'de atıldı. Volkhovski Gurubu üyesiydi. 1874'te üç kez tutuklandı ve sonra kefaletle serbest bırakıldı. 193 Kişilik Duruşmada yargılandı. 1878'de beraat etti. 1879'da "yasadışı" oldu. Lipetsk ve Voronezh Konferanslarına katıldı. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Alexandrovsk, Kışlık Saray ve Kamenni Köprüsü eylemlerine katıldı. İşçi ve Saldırı Gruplarının baş organizatörüydü. 1 Mart 1881'deki saldırının asıl organizatörü oydu. 27 Şubat'ta tutuklandı. Altı Kişilik Duruşmada yargılandı. 3 Nisan 1881'de idam edildi. Lenin tarafından, ideal bir devrimci önder olarak kabul ediliyordu.

ZUNDELEVICH, Aaron Isakovich: Vilensk'li küçük bir Yahudi tüccarın oğlu olarak, 1855'te doğdu. 1875'te devrimci oldu. Tutuklanmamak için yurtdışma kaçtı ve sahte kimlikle Rusya'ya döndü. *Zemlya i Volya* üyesiydi. *Narodnaya Volya*'nın Merkez Komite üyesiydi. Ekim 1879'da, Petersburg Halk Kütüphanesinde tutuklandı. 16 Kişilik Duruşmada yargılandı. Ömür boyu ağır iş cezasına çarptırıldı. 1905'te serbest bırakıldı. En sonunda İngiltere'ye yerleşti ve 1923'te orada öldü.

Kaynakça

Rus Devrimci Hareketinin bütün aşamaları, değişik ilgi ve bağlılık yaratan engin bir yazın meydana getirmektedir. *Narodnaya Volya* konusunda, bir yandan hayatta kalan devrimcilerin süren azim ve sevdalarıyla verdikleri bilgiler ve diğer yandan da yayımlanan İmparatorluk arşivleri, gizli bir örgütün hem içeriden hem de yetkililerin bakış açısından yararlanarak araştırılması için eşsiz bir fırsat sağlamaktadır. Fakat şu bir gerçektir ki, bu materyalin büyük bir kısmı çeşitli nedenlerden dolayı Batılı tarihçiler tarafından tamamen ihmal edilmiş ya da göz ardı edilmiştir. Her halükarda, bunun büyük bir kısmının baskısı tükenmiş ya da kolayca elde edilemez durumdadır.

Aşağıdakiler, o dönemin devrimci hareketinin ayrıntılı bir kaynakçası olarak değerlendirilmemelidir. Bu kaynakça sadece, Zhelyabov ve arkadaşlarınm hayatlarıyla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilgisi olan, yazarın bulduğu eserlerin bir listesidir. Açık bir şekilde anlaşılmasına rağmen, bu konuyu daha ileri götürmek isteyen kişiler için bir uyarıda bulunmak gerekebilir. Militan devrimci faaliyetler, ağır fiziksel tehlike ve aşırı sinirsel ve duygusal gerginlik havasında cereyan eder. Daha sonraları bu konu hakkında yazan, devrimci faaliyetlere katılmış kişiler veya görgü tanıkları genellikle, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde olayları çarpıtma, atlama ya da araya laf sokma eğilimi gösterirler. Aynı olaya ilişkin her iki anlatılandan birinin çelişkili ya da tutarsız olması neredeyse kaçmılmazdır. Gerçeğe yaklaşmak için –ve eğer gerçeğe yaklaşamıyorsak zaman kaybediyoruz demektir– her ayrıntıyı tüm açılardan değerlendirmeliyiz; her şeyden önce insan doğası hakkında bildiklerimizi hesaba katmalıyız.

Zhelyabov'un Biyografileri

Andrei Ivanovich Zhelyabov: (Vera Figner tarafından önsözü yazılmış, Zhelyabov'un tamamlanmamış otobiyografisi); Moskova 1930,

Asheshov, N.: Andrei Ivanovich Zhelyabov; Petrograd 1919.

Dragomanov, M.: A. I. Zhelyabov 'un Biyografisi; Cenevre 1892.

(Tikhomirov, L.): Andrei Ivanovich Zhelyabov; Cenevre 1899.

Voronski, A.: Zhelyabov; Moskova 1934.

Zaslavski, D.: A. I. Zhelyabov; Moskova 1925.

(Bunlar arasında en eksiksiz olan Voronski'nin çalışmasıdır fakat tıpkı diğerleri gibi baskısı tükenmiştir.)

Duruşmalar

Bogucharski, V. L.: Protsess 20 ti Narodovoltsev; Rostov-on-Don 1906.

Burtsev, V.L.: Protsess Shestnadtsati Terroristov; St. Petersburg 1906.

Deutsch, L.: Dyelo i Marta, 1881; St. Petersburg 1906. (Deutsch tarafından yazılmış önsöz ilginç bazı kişisel anıları içermektedir.)

Protsess i Marta, 1881: St. Petersburg 1906.

Yakimova, A. V. ve Pribylev A.: Narodnaya Volya Pered Tsarskim Sudom; Moskova 1930.

Tarihi Dergiler

Byloe: Londra 1903-1904; St. Petersburg 1906-1907; Paris 1908-1912; Petrograd 1917-1926; Paris 1933.

Katorga i Ssylka: Moskova 1921-1935.

(Bunların ikisi de konumuzun araştırılması için temel oluşturmuştur. Bu belgeler devrimci faaliyetlere katılan kişiler ve görgü tamklarınm amlarıyla aynı zamanda, İmparatorluk Arşivlerinden alıntıları kapsamaktadır. Her bir sayının çoğu, "yetmişler ve seksenlere" ait devrimci hareketlerle doğrudan ilgili en az bir ve çoğu zaman da birkaç makale içermektedir. Yakimova, Korba, Figner, Frolenko, Morozov, Tyrkov ve Trigoni'nin kişisel makaleleri yer almaktadır.)

Devrimci Broşür, Makale vb.

Bogurcharski, V.: Revolyutsionaya Zhurnalistika Semidesyatih Godov; Rostov-on-Don 1906. (Yararlı bir derleme.)

Bogucharski, V.: Literatura Parti Narodnai Voli 1879-84; St. Petersburg 1907. (Bu döneme ait Parti yayınlarınm bir koleksiyonu.)

Borisov, I.: Nachalo Kontsa; Cenevre 1881.

Burtsev, V. L.: Za Sto Lyet; Londra 1897. (Bu kitap, belge koleksiyonlarınm yanı sıra, ayrıntılı bir kronolojik listeyi içermektedir)

Kravchinski, S. (Stepniak): Smert za Smert (Petrovski'nin önsözüyle); Petersburg 1920.

Devrimciler ve Devrimci Hareket

Aptekman, O. V.: Iz Istorii Devolyutsionavo Narodnichestva; Rostov-on-Don 1907.

Sofiya Perovskaya; Moskova 1921.

Aschenbrenner, M.: Voennaya Organizatsia Narodnoi Voli; Moskova 1924.

Bogucharski, V.: Iz Istorii Politicheskoi Borby v 70-ıh 80-ıh XIX Vyeka; Moskova 1912. (Değerli bir eser.)

Branfoot, A. I. S.: A Critical Survey of the Narodnik Movement (Narodnik Hareketin Eleştirel Bir İncelemesi); Doktora Tezi; Moskova 1912. (Ayrıntılı olarak yapılmış bu alandaki tek İngilizce araştırma. Londra Üniversitesi yetkililerinin iznine başvurulmuştur.)

Byelokonski, I. P.: Dan Vremeni; Moskova 1928.

Debogory-Mokriewitsch, W.: Erinnerungen Eines Nihilisten; Almanca çevirisi, Ştutgart 1905. (Çok ilginç. Ne yazık ki Rusça basımının bir kopyasım bulamadım— *Debogori-Mokrievich:* Vosponinania, St. Petersburg, 1906.)

Figner, Vera: Zapechatlenni Trud; Moskova 1921. (Önde gelen üyelerinden biri tarafından Narodnaya Volya tarihinin etkili bir anlatımı.)

Frolenko, M.: 1881 God.; Moskova 1925.

Kruzhok, Narodovoltsev: 1 Marta 1881 Goda; Moskova 1933.

Kupczanko, Gregor: Der Russische Nihilismus Russe; Paris 1880.

Lavigne, E.: Introduction a L'Histoire du Nihilisme Russe; Paris 1880.

Mihailov, A. D.: Vospominania (kişisel dostluklardan notlarla); Cenevre 1903.

Mihailovski, N. K.: Vospominania; Berlin 1906.

Morozov, N. A.: Povesti Moei Zhizni; Leningrad 1928. ("Terörist hareketin müjdecisinin" otobiyografisi.)

Narodovoltsi: Sbornik III; Moskova 1931.

Perovski, V. L.: Vospominania o Sestre; Moskova 1927.

Plekhanov, A.: Thun'ın "Revolutionaren Bewegungen" eserinin Rusça'ya tercümesi, 1903'te Cenevre'de yayımlandı. Aşağıda bahsedilmiştir.

Serebriakov, E. A.: Obshchestvo Zemlya i Volya; Londra 1902.

Stepniak, S. (Kravchinski): Podpolnaya Rossia; Londra 1893.
Thun, Alfons: Geschichte Der Revolutionaren Bewegungen in Russland; Leipzig 1883. (Notlar ve kaynakça ilginçtir.)
Tikhomirov, L.: Nikolai Ivanovich Kibalchich (Breshkovskaya'nın bir anısı ile birlikte); St. Petersburg 1906.
Tikhomirov, L.: Sofiya Lvovna Perovskaya; Cenevre 1899.
Zhukovski-Zhuk, I. I.: Valerian Andreevich Osinski; Moskova 1926.
Zilliacus, Koni: Rus Devrimci Hareketi (İngilizce tercümesi); Londra 1905.

II. Alexander

Laferte, Victor: Alexandre II: Details Inedits sur sa Vie et sur sa Mort; Bale 1882.
Tatishchev, S. S.: Aleksander II: Evo Zhizn i Tsarstvovanie; St. Petersburg 1903. (Bu konudaki standart çalışma.)

Arka Plan

Burtsev, V. L.: Borba za Svobodnyu Dossyu; Berlin 1923.
Carr, E. H.: Makunun; Londra 1937.
Cambridge Modern History: XI. Cilt, Cambridge 1909; XII. Cilt, Cambridge 1920.
Deutsch, L.: Za Pol Vyeka; Berlin 1923.
Gertsen (Herzen), A. I.: Byloe I Dumy; Berlin 1921.
Kenan, George: Sibirya ve Sürgün Sistemi; Londra 1891.
Kropotkin, P.: Bir Devrimcinin Anıları; Londra 1899.
Lenin, N.: Shto Dyelat? (Toplu Çalışmalar IV. Cilt); Moskova 1929.
Leroy-Beaulieu, R.: L'Empire des Tsar et les Russes; Paris 1890. (Dönemin Rusyası üzerine çarpıcı bir çalışma.)

Marx-Engels: Seçme Mektuplar; Londra 1936.
Milyukov, P. N.: Rus Tarihi; Paris 1933.
Mirski, R.: Rusya; Londra 1931.
Pares, Sir Bernard: Rusya ve Reform; Londra 1907.
Pobyedonostsev, K.: Rus Devlet Adamlarımn Fikirleri (İngilizce tercüme); Londra 1898.
Pokrovski, M.: Rusya'nm Kısa Tarihi (İngilizce tercüme); Londra 1933.
Svatikov, S. G.: Obshchestvennoe Dvizhenie v Rossii; Rostov 1905
Slovtsov, R.: Dnevnik D. A. Milyutina; In Poslednia Novosti, Paris, 22 Temmuz 1939.
Steklov, Y.: Mihail Aleksandrovich Bakunin; Moskova 1927.
Stepniak, S. (Kravchinski): Çarlar Yönetimindeki Rusya; Londra 1885.
The Times: 1881.
Wallace, D. Mackenzie: Rusya; Londra 1905.

Referans

Bolshaya Sovietskaya Entsiklopedia; Moskova 1926.
Deyateli Revolyutsionnavo Dvizhenia v Rossi-Bio-Bibliograficheski Slovar; Moskova 1934.

(Henüz tamamlanmamış olan bu çok kapsamlı eser, Rus Devrimci Hareketiyle herhangi bir şekilde ilgisi olan tüm katılımcılar için Byloe, Katorga i Ssylka ve diğer süreli yayınlarda yer alan kişisel makalelere özel göndermeler yapan tüm kaynakçaları vermektedir.)

Dizin

Adlerberg (Kont): 159
Alekseev: 83
I. Alexander: 7
II. Alexander: 20, 33, 40, 43, 56, 76-78, 87, 101, 103-106, 115-116, 119, 121, 123, 127, 130-131, 135-136, 141, 143, 145-148, 156-159, 165-166, 168, 170-175, 177-181, 183, 197, 199, 203, 206-207, 211-212, 214-216, 221-222, 226-227, 229-232, 237-241, 244-252, 260, 262, 266-267, 269, 272, 279, 282, 285, 306
III. Alexander: 268, 271, 273-274, 277, 288, 300, 302
Alexandrovsk (Zaporozhe): 141, 143-151, 154, 157, 160, 167, 175-177, 187, 209, 266, 279, 295
Alexis Raveline: 220
Apraxin Dvor: 22
Aptekman: 130
Aronchik: 151, 153
Aschenbrenner: 206
Baer: 39
Bakunin, Michael: 28-32, 49, 54, 71, 90
Barannikov (Kurshunikov): 102, 109, 126, 143-144, 147, 179, 181, 185, 193, 199, 214, 220, 223-224, 227, 280
Baranov (Kont): 288, 304
Bardinaya: 82
"Batishkov": bkz. Khalturin
Ben Ami, Rabbi: 36
Blanc, Louis: 27
Bogdanov: 172
Bogdanovich (peynirci Kobozev): 216-217, 227, 241, 245, 252, 259
Bogdanovich, Bayan (Gen. eşi): 303, 304
Bogishich (Prof.): 39-42, 59-60, 63, 107
Bokhanovski: 77, 79, 93, 97
"Borodach": bkz. Zhelyabov
Bosna-Hersek: 64
Braddon: 195
Brandtner: 123-125
Breshkovskaya: 60, 70, 110
Burtsev: 199
Byron: 35

Catherine (Grandüşes): 240, 247
Cenevre: 28
Cheremisov: bkz. Zhelyabov (sahte pasaport adı)
Cherkassi: 76
Chernigov: 105-106, 122
Cherni Peredyel (Kara Bölünme): 38, 135, 144, 151, 163, 182, 193, 200, 218
Chernyavskaya: 151, 156
Chigirin olayı: 76
Chudnovski: 36
Clemenceau, Georges: 201
Constantine (Grandük): 22, 229
Cooper, Fenimore: 24

Çaykovski Çevresi: 51
Çernişevski, Nikolai: 48-49, 85

Debogori-Mokrievich: 53-54, 60, 77, 91, 93, 96-97, 123-125, 218
Degaev: 208, 220
Deutsch: 77, 79, 93, 97, 132-133, 135, 144
Dekabrizm: 7, 23
Dezorganizatorskaya: 73
Dickens, Charles: 35
Dobrinski (Yzb.): 175-176, 271, 273
Dolgoruki: bkz. Yurievskaya (Prenses)
Dostoyevski: 26
Dragomanov: 201
Drenteln (Gen.): 115-116, 222
Drigo: 122
Dvorzhitski (Alb.): 247-248, 250, 280
Dyelo: 202

Ekaterinski Kanal ve Rıhtımı: 179-180, 240, 245, 256, 279, 281, 285
Elizavetgrad (Kirovo): 156
Emilianov: 232, 250, 251
Engelson: 11
Epstein, Rina (Sofia'nın oda arkadaşı): 193, 262-265

Fedorov (Gen.): 283
Fein: 203
Feodosia: 14, 26, 43, 265
Figner, Evgenia (Vera'nın kızkardeşi): 130, 163
Figner, Vera: 26, 49, 128, 130, 133, 135-136, 141-142, 149, 161, 177-179, 190, 193, 199-200, 202, 208, 227, 232, 242-243, 246, 252, 264, 304, 307
Franzholi: 232
Frolenko (Mironenko): 95-98, 120-122, 126, 128, 130, 141-142, 156, 199, 204, 214, 218, 220, 224, 242, 245-246, 273
Frolov (ailesi): 2-3, 12-14

Frolov (cellat): 209-210, 308-309
Frolova, Lyuba: 12-14
Fuchs (yargıç): 278, 288, 290-297

Gatchina (Krasnogvardeisk): 262, 273
Gerard (avukat): 287, 298, 304
"Glazov": bkz. Rysakov
Gogol, Nikolay: 192
Goldenberg: 113-115, 128, 130, 143-144, 152-153, 155-157, 175-177, 181-182, 201, 208-209, 238, 266, 271, 280, 291, 297
Golos: 103
Goncharov: 48
Gorinovich: 81, 90
Grachevski: 84, 242-243
Grinevitski (Kotik): 203-204, 231-233, 235, 243-245, 248-250, 252, 255
"Güvercin": 94

Hartmann (Sokhorukov – kiracı olarak adı): 151-152, 155, 157, 201
Haxthausen: 47
Heiking (Yzb.): 93
Heine: 35
Helfmann: 232, 246, 258, 272-274, 278, 282, 298-299, 303, 308-309
Helker: 278
Herzen, Alexander: 11-12, 24, 30, 32, 47, 48
Hesse, Alexander (Prens): 173
Hugo, Victor: 35, 201

Irkutsk: 85
Isaev (Grishka): 109-110, 135, 147, 153, 178-180, 185, 193, 199, 214, 220, 225, 232, 242, 245, 252, 304, 305
Ivanitski (kiracı olarak ad): 142
Ivanov: 31-32
Ivanova: 109, 128, 133, 162, 169-170, 209
Ivanovna, Lukeria: 150
Ivichevich, Ivan: 91

Kahire: 230
Kamenets-Podolsk: 108
Kamenni Köprüsü: 179-181, 207
Karakozov eylemi: 22, 25, 30, 50, 183
Kashki-Chekrak: 2-3, 12
Katerina, Büyük: 7
Kazan: 17, 73
Kedrin (avukat): 250
Kerch: 2, 15, 24-25, 42-43, 62, 65
Khalturin, Stepan (Batishkov): 112, 165-168, 170-173, 203
Kherson: 123, 218, 265

Kışlık Saray: 163, 165-166, 172, 182
Kibalchich: 69-70, 84, 109, 135, 142, 147, 156, 170, 208, 211, 216, 231, 233, 240, 243, 245-246, 259, 273-274, 278, 282-283, 287-298, 303, 304-309
Kiev: 53-55, 60, 69, 74, 76, 77, 78, 80-82, 91-94, 96, 101, 105, 113, 116, 120, 123, 128, 201, 270
Kishinev: 9, 218-219
Kletochnikov: 111-113, 169, 175, 177, 198, 223-224
Knoop (Alb.): 41, 63
Kobilianski: 115
"Kobozev": bkz. Bogdanovich
"Kobozeva": bkz. Yakimova
Koch (Yzb.): 247, 249, 281
Kokovski: 186, 190, 203, 204, 232
Kolotkevich: 120, 126, 128, 130, 141-142, 199, 202, 206, 208, 214, 218, 220, 223-224, 227, 280
Komarov (Gen.): 266, 269
Korba, Anna Pribylyeva: 185, 187, 193, 198-199, 213, 223, 242
"Kotik": bkz. Grinevitski
Kotlyarevski: 91-93, 95
Kovalskaya: 134
Kovalski: 101, 120
Kravchinski (Stepniak): 48, 53, 91, 101-102, 109, 121, 262
Kremenchug: 98
Kremlin: 159
Kronstadt: 208, 225
Kropotkin, Dmitri (Prens): 113, 155, 176
Kuritsin: 175
"Kurshunikov": bkz. Barannikov
Kursk: 135, 144, 151, 159
Kviatkovski: 1, 109, 115-116, 126, 133, 161-163, 165-168, 170, 176, 199, 209-210, 211, 224, 269

Laferté: 230, 237, 249, 251
Lampsi: 2
Langanlar: 84, 214, 220, 242
Lavrov: 50, 52
Lebedeva (Mironeneko – kiracı olarak adı): 141-142, 199, 218, 242
Lenin, Vladimir I.: 139
Lermontov: 35
Leshern, Sonia: 124
Lesna: 133, 135
Lipetsk Toplantısı: 121, 123, 126, 128, 130-133, 135-136, 176, 184, 209, 286, 294, 295, 296
Listok Zemli i Voli: 109, 116, 119
Livadia: 135, 149, 199

Lizogub, Dmitri: 121-122
Longfellow, Henry W.: 35
Lorentsov: 2, 12, 14, 183
Loris-Melikov (Kont): 174, 182, 197, 210, 223, 226, 229-231, 237-239, 271, 273-274, 278
Lubkin (Ptashka): 163, 169-170
Lududaki: 26

Makarevich: 62-63
Malaya Sadovaya (peynirci adresi): 208, 216, 227-228, 231, 234-235, 239-241, 244-245, 250, 258, 273, 279, 283, 297, 299
Marx, Karl: 49, 201, 205, 301
Merkez Komitesi: 89, 116, 128-129, 136, 141, 144, 149, 151, 159, 164-165, 170, 173, 175, 177, 179, 181-182, 185, 187, 190-191, 193, 198, 200-202, 204, 207-210, 212, 213, 216, 220, 223-225, 227, 231, 233, 242, 256, 258, 259-260, 267, 271, 279, 280, 286, 296
Merkulov: 177-179, 218, 220, 227, 234
Mezentsev (Gen.): 101-102, 103, 109
Michael (Grandük): 247-248
Mihailov, Alexander: 73-74, 76, 81, 101-102, 105, 109, 111-113, 115-116, 119-122, 126-128, 130, 134, 151-152, 165, 180, 181, 184, 187-188, 191-192, 199, 206, 211-212, 223-224, 234
Mihailov, Timothy: 232-233, 235, 240, 244, 247, 251, 259, 271-274, 278, 280, 282, 286, 288, 297, 299, 302-303, 305, 307-309
Mihailovski: 202
Miller (Bnb.): 169
Milyutin (Kont): 282, 284, 309
Mironenko: bkz. Frolenko ve Lebedeva
Mirski: 115, 222
Mlodetski: 174
Morozov: 109, 116, 119, 126, 129, 130, 132-133, 136, 153, 161, 170, 184, 200-201, 224, 286, 291
Moskova: 26-28, 31, 74, 81, 82, 104, 113, 128, 141, 144, 147, 149-151, 156-159, 163, 166, 176, 182, 193, 201, 203, 208, 218, 223-225, 232, 241, 259, 278, 304
Mrovinski (Gen.): 241
Muraviev: 280, 284-285, 287

Myshkin: 84-87, 98

Nabat: 303-304
Nabokov (Bakan): 87, 278
Narodnaya Volya: 38, 110, 136, 138, 140, 143, 151, 159, 161-165, 173, 175, 181-182, 184, 188, 191, 198, 200-205, 207, 212, 217, 218, 220, 222, 224, 226, 256-257, 266-267, 271, 280
Narodnikler: 71, 90, 107, 131, 294
Natanson, Mark: 73
Natanson, Olga: 73, 75
Nechaev: 26-33, 50, 76, 90, 220-222
Nelidov: 2-3, 14
Nicholas, I.: 10-11, 18, 23, 46, 164
Nihilizm: 19, 24, 48, 60, 76, 90, 157, 288
Nikitin (Dr.): 123
Nikolaev: 208
Nikolaevka: 265
Nikonov, Akim: 89
Novikov (gerçek peynirci): 227
Novobelgorod: 210

Obolenski, D. D. (Prens): 157, 158
Odessa: 26, 33-39, 41-43, 59, 60-62, 65, 82, 101, 107-108, 120, 122-123, 141-143, 155-157, 160-161, 176-177, 179, 183, 193, 198-199, 203, 206, 208, 219, 227, 231, 234
Ogpu: 187
Okladski: 144-145, 147, 149, 150, 181, 187, 208-209, 222-223, 234, 238
Olovennikova, Maria: 126, 199, 211, 223, 224
Olovennikova, Natalia: 126, 199, 215, 273
Osinski, Valerian: 74, 80-82, 86, 89-98, 101, 105, 107, 108, 113, 116, 120, 123-125, 132, 184
Otechestvenni Zapinski: 202
Ölüm ya da Özgürlük Grubu: 113, 126, 129

Pahlen (Kont): 57-58, 71, 87
Paleolog (Yzb.): 270
Pargolovo Parkı: 233
Parnell: 203
Pavlov: 250

Perovskaya: 51, 84, 98-100, 124-126, 130-136, 151-152, 153-156, 163-164, 177-179, 185, 192-194, 199-200, 203-204, 208, 211, 214-216, 222, 233-235, 241-245, 247, 250-253, 260-265, 268-269, 273-274, 278, 282, 286, 299-300, 303, 305-306, 308-310
Perovskaya, Bn. (annesi): 50, 51, 274-275
Perovski, Gen. (babası): 50
Peter-and-Paul Fortress: 101, 220
Petersburg: 8-9, 22, 26, 31, 38, 41, 43-44, 50-51, 63, 69, 73-75, 81, 83, 86, 99-102, 110-112, 115, 120, 126, 131-133, 135, 145, 151, 153, 158, 161-163, 165, 169, 173, 179, 181-182, 185, 188, 191-192, 203, 206, 208-209, 218-219, 224-225, 227-228, 233, 239, 244, 258, 260, 262, 265-266, 270, 280, 282, 288, 298, 301-304, 308
Petro, Büyük: 126
Petrotski (Onb.): 167-168, 171-172
Petrovna, Evgenia: 63
Petrunkyevich: 105-106
Pisarev: 48-49
Plekhanov, Georgi: 73-74, 81, 109, 116, 119-120, 130-134, 136, 193
Pobyedonostsev: 10, 45, 229, 277-278
Popko: 93
Popov: 17, 116
Presnyakov: 128, 143, 146, 148-149, 179-181, 199, 209-211, 269
"Ptashka": bkz. Lubkin
Pugachev: 6, 49
Puşkin, Alexandr: 15, 35, 38

Razin, Stenka: 6
Razymovski: 172
Reid, Mayne: 24
Reinstein: 113, 116
Robespierre, Maximillien: 126
Rostov, Don kıyısında: 89, 204
Rusanov: 257
Rysakov, Nikolai (Glazov): 190, 203, 208, 219, 232, 235, 244-245, 247, 250, 252, 259, 264, 267-274, 278, 281-282, 286, 297, 299, 302-308, 310

Sablin: 178-179, 217, 220, 232, 246, 258, 271, 273
Sagaidak, Nikolai Afanassievich: 145, 150-151, 175
Samara (Kybyshev): 213

Sapernaya (matbaa adresi): 161, 169-170, 209
Saratov: 75, 213
Schecter, Anastasia: 37
Semenovna, Olga: 61, 64-66, 121, 270
Semenyuta: 64, 108
Sh.: 55
Shakespeare, William: 36
Shelgunov: 202, 257
Shiraev: 109-110, 126, 130, 135, 155, 157, 163, 199, 209, 220
Simbirsk: 35
Simferopol: 3, 84, 99, 135, 143-144, 147-148, 156-157, 234
Sivastopol: 12
Slotvinski: 267
Smolensk: 260
Sokhorukov: bkz. Hartmann
Soloviev, A. K.: 115-116, 119
Soloviev (Prof.): 302
Stefanovich: 54, 57, 60, 76-79, 93, 95-96, 97, 132
Stein: 1, 2
"Stepniak": bkz. Kravchinski
Strelnikov: 175
Sudeikin: 175
Sukhanov (Yzb.): 110, 190, 206-208, 220, 225, 242-243, 252-253, 260
Sultanovka: 2, 12, 14
Sviridenko: 123-125

"Taras: bkz. Zhelyabov
Telezhnaya (hücre evi adresi): 232-233, 240, 243, 245-246, 251, 271-272, 281
Terentieva: 123
Teterka: 179-181
Thackeray: 35
The Times: 11, 270, 288-289, 301, 309
Tiflis: 208
Tikhomirov (Starik, Kolstov): 66, 109, 126, 128, 132, 136, 145, 161, 165, 187-188, 191, 193-194, 202, 204, 211, 215, 224, 242, 256, 260
Tikhonov: 144-145, 147, 149
Tkachev (gazeteci): 27, 50, 303
Todtleben (Kont): 142, 179
Tolstoy, D. (Kont, bakan): 18, 24, 37, 41, 43, 104, 198
Trepov (Gen.): 80, 83, 86-87, 91, 101
Trigoni, Misha: 24, 179, 219, 227, 231, 234-236, 238, 242, 266
Trogloditeler: bkz. Ölüm ya da Özgürlük Grubu
Trubetskoi Kalesi: 271
Tula: 157

Turgenyev, Ivan: 19
Tver (Kalinin): 51
Tyrkov: 215, 251, 253, 260-261, 264, 273

Ungern-Sternberg (Baron): 142

Valuev (Kont, bakan): 174, 229
Varvar (at): 102
Verne, Julès: 24
Viluysk: 85
Volkhovski Grubu: 59, 60, 203
Voloshenko: 123-125

Voronezh Konferansı: 120, 130, 132-133, 135, 192, 217

Yahnenko (kayınpederi): 60, 64-65, 265
Yakimova, Anna (Masha, peynirci Kobozeva): 84, 109, 128, 145, 148, 150, 175, 178, 187, 199, 211, 213-214, 216, 226-227, 241, 245-246, 250, 252, 259, 266

Yurievskaya (Prenses): 19, 230, 237, 239, 247, 249, 251

"Zahar": bkz. Zhelyabov
Zasulich, Vera: 27-28, 70, 86-87, 91, 101, 132, 278
Zemlya i Volya: 73-75, 81, 100, 102, 109, 116, 121, 130, 132, 135, 161, 181, 294
Zemstva: 21, 198, 229
Zhelyabov: 1, 4, 12-16, 24-26, 33-40, 42-44, 59-67, 75, 83-84, 86, 106-109, 112, 120-121, 126-132, 134-135, 141, 143-145, 147-151, 163-164, 167-168, 170-173, 175, 178-181, 183-194, 199, 201-208, 210-216, 217-225, 231-236, 238-240, 242, 244, 253, 255, 259-274, 277-282, 285-286, 288-297, 299, 303, 305-310
Zhelyabov, Ivan (babası): 2-3
Zlatopolski: 178, 214
Zundelevich: 115, 128, 163, 176, 209
Zürih: 49, 52

1 Mart 1881 eyleminin yıldönümünde yayımladığımız bu kitapta, Rus devrimci önderlerinden Zhelyabov ve arkadaşlarının nefes kesen mücadelesini bulacaksınız

Rus narodnik hareketi 19. yüzyılın ikinci yarısında, toplumsal değişimi ve devrimi hedefleyen teori ve pratiğiyle kendi özgü nitelikler taşır; siyasal düşüncesi, tamamen eylem içinde doğup gelişmiştir. Her hareketin olduğu gibi, eninde sonunda kavgayı sırtlayıp taşıyan bir aydın hareketidir. Rus aydınları, otokratik yapının gelişimi kilitlediği toplumda, toplumun önünü açmak üzere yola çıktılar. Devasa bir otokratik gücün baskı ve şiddeti altında, faal bir devrimcinin yaklaşık ömrünün ortalama bir yıl olduğu tarihsel bir dönemde, ölümüne bir savaşa koyuldular. Kavga alabildiğine sert ve amansızdı. Rus devrimci aydınları açısından başka bir çözüm yolu kalmadığından "yok edeni yok etmek" mücadele yöntemleri arasına girdi. Tutuklandıklarında birkaç gün içinde asılmak kaçınılmazdı. Karar verdiler: Ölümden ötesi yoktu!..

Sarsılmaz bir sadakatle derinden bağlı oldukları tek şey sadece "insanlık idealleri" idi. İdealleriyle insanlaştılar, haksızlığa baş kaldırarak bireyselleştiler. Arkalarında, "insan olmanın; biraz da, haksızlığın karşısına çıkabilen zorba demek" olduğunu kanıtlayan bir tanım bıraktılar. Aydın, insanın en gelişkin hali değil ise nedir? İdam kararının verildiği duruşmada dinini soran yargıca Zhelyabov, "manevi inançlarımın temeli olarak İsa'nın öğretisini kabul ediyorum. Doğruluk ve dürüstlüğe inanıyorum. Eylemsiz bir dinin hiçbir değerinin olmadığını düşünüyorum" diyordu. Eylemsiz aydın olunamayacağını ya da aydın kalınamayacağını kişisel yaşamlarıyla örneklediler.

Onlar romaneskti. Bu kitap bir roman olarak yazılmış olmayabilir, ancak hangi ya da kaç kitap bu kadar çekici bir roman olabilir!

ADAPA yayınevi

ISBN 975-9043-01-8

9 789759 063016

Ederi: 17 YTL